

Валентин

Пикул

КРАЙЦЕРИТЕ

Военно издателство

Валентин Пикул

Крайцерите

Роман из живота на един млад
мичман

На светлата памет на Виктор, който мечтаеше за морето, и
морето ни го отне – завинаги.

Авторът

Ръждивото и вече износено желязо на релсите остро и напрегнато скърцаше под колелата на сибирския експрес...

– Не е ли време да се приготвим? Скоро ще пристигнем.

На спирка „Кипарисова“ нямаше нищо за разглеждане освен грамадите нацепени дърва, приготвени за зимуването на жителите от близкия град. След гара Седанка с уютно разположените вили, след спирка „Първа рекичка“, където обитава вечно гладна рота сапъори и трупат пари бивши сахалински каторжници, след цялото това блаженство – съвсем не райско – пътническият влак се устремяваше по брега на Амурския залив по-нататък, към призрачния град. Владивосток се е издигнал на ширината на Флоренция и Ница, но през зимата заливът Златният Рог стягаше в ледени клещи руските крайцери, които икономично подгряхаха ненаситните си стомаси-котли със скъпи английски кардифски въглища...

Шафнерите вече обикаляха вагоните, събирайки бакшишите:

– Дами и господа, няма защо да се бърза, понеже Русия свършва тук – нататък няма накъде да се пътува. За новопристигналите препоръчваме – хотелите „Тихият океан“, в който има ресторант с женски хор и тропическа градина, не е лош и „Европейски“ с циганските песни, а в стаите на Гамартели румънци цяла нощ свирят на цигулка...

Е, изглежда, пристигнахме където трябва. Страшно е даже да слизаш от вагона, като си помислиш, че тук е краят и началото на великата Русия, а по-нататък се издигат сребристите вълни на океана. Да постоим за малко на перона и да послушаме разговорите на прадядовците и прабабите си, като ги извиним предварително за тяхната наивност:

„О, колко мило, че ни посрещате!“ „Чакахме, чакахме... Какво ново има в Русия?“ „Ами нищо. Наташа все пак се развежда с Володя.“ „Ужас! Такава любов беше, и изведнъж... кой би повярвал?“

„Сега, мадам, при Елисеев продават котлети-консерви. Отваряш кутията и всичко е готово. Човек може да полудее, като си помисли какво ще започнем да лапаме след сто години.“

„Петряев нищо повече ли не пише?“ „Къде ти ще пише! Вече го затвориха.“ „Такъв мил човек... За какво?“ „За политика. Че за какво друго затварят хората?“ „Кажете, сега Рахманинов изнася ли концерти?“ „Не зная, душичке. Но ми показаха жена му. Плоска като дъска. Не, не такава жена му трябва на великия Рахманинов.“

„А как са столичните вестници? Оживиха ли се?“ „Да. Цензурата зачерква навсякъде думата «ананас».“

„Че заради какво пък такива репресии срещу ананасите?“

„Нима не сте чули? Горкият ни Коля в едно тронно слово казал: «А на нас господ е поставил...» Та това е нецензурно!“

Отминаваше лятото на 1903 година. Наскоро американците пречукаха третия си президент, а сърбите изхвърлиха през прозореца на белградския дворец-конак крал Обренович с неговата дама на сърцето Драга Машина. След хагските конференции за всеобщо разоръжаване всички страни спешно започнаха да се въоръжават. Русия и Япония учтиво си разменяха поклони на тържествените дипломатически приеми, давани по случай поредната размяна на мнения по корейския въпрос. В същото време американците екстрено прокараха водопровод и канализация в Сеул, искайки да съблазнят бедните корейци с удобствата на своите разкошни тоалетни чинии. Новият президент на САЩ Теодор Рузвелт се изказа, че в спора на Токио с Петербург американската страна ще поддържа японците. Английските войници се готвеха да шурмуват стръмнините на Тибет, техните канонерки пазеха устието на Яндзъ, британският флот следеше от пристанищата на Уейхайуей руската ескадра в Порт Артур...

Край гората пътниците наемаха файтони:

– Не е за вярване, че съм накрай света. Значи това е улица „Светланска“? Сиреч, вашият Невски проспект... А сега накъде завиваме? Към „Алеутска“... божичко, колко е романтично всичко!

Владивосток се губеше в отвратителните покрайнини на Гнилия кът, пак там течеше и Реката на признанията, където се усамотяваха влюбените, за да могат, пазейки се от стършелите, да се обясняват в безумна любов. Яркосините води на Златния Рог и на Босфора люлееха задрямалите крайцери, под дъната им танцуваха ята скариди, сочни и вкусни, в дълбокото пропълзяваха тлъсти лениви писии, а заситени раци мърдаха огромните си щипки...

Владивосток е краят на света. Нататък няма нищр.

– И няма и да има – твърдяха жителите кореняци.

Никой още не мислеше за война и в шестте магазина за ноти във Владивосток имаха богат избор за любителите на музиката. Младичкият мичман Серьожа Па-нафидин купи за виолончелото си „Страница от албума“ на Брандуков. В магазина на братя Сенкевич на „Алеутска“ му предложиха „Souvenir de Spa“ от прочутия Франсоа Серве (също за виолончело).

– Няма да съжालявате – казаха братята, – та това е лайпцигско издание на старата фирма „Брейт-копф“... Впрочем, господин мичман, вие

нали бяхте от крайцера „Богатир“?

– Да, младши шурман съм. Почти цяло полугодие пътувахме от Шчечин около света, докато хвърлим котва на рейда в Златния Рог... Намираме се точно срещу Гнилия кът.

– Нима в плаването бяхте с виолончелото си?

– Наложил се да го държа в гардероба. Много се страхувах ще го опазя ли от влагата, особено в Индийския океан.

– Вие би трябвало да посещавате дома на доктор Парчевски.

– Извинете, не го познавам. Кой е той?

– Как така? Известен доктор. Много богат човек. Приема клиентки, табелката му е на „Алеутска“. Самият Франц Осипович не свири, но всяка събота у тях се събира квинтет или квартет... Кой ходи ли? Пощенският чиновник Гусев е първа цигулка. Полковник Сергеев от интендантското управление, той е главно на виолата. Ходят и млади хора.

– Благодаря, това е интересно – отговори Панафидин.

– Отбивайте се при нас. Ще ви бъдем много задължени... Отдавна чакаме нови пратки от московската фирма „Юргенс“!

Не, още никой не мислеше за война.

В бригадата крайцери флотските офицери лекомислено си правеха шаги, сякаш пощурели от виното и свободата, от скуката и лудите пари. Една нощ те изпораз-местиха табелите на най-важните учреждения в града. В резултат на това две родилки от парахода, които крещяха с всичка сила, сутринта бяха докарани в дома на коменданта на Владивосток, а ординаторите в женската клиника изучаваха със смях заповедите по гарнизона за задължително козируване...

Николай Карлович Райценщайн, командир на бригадата крайцери, приключи със закуската.

– Мичман Житецки – обърна се той към адютанта, – не се ли сещате случайно кой е направил всичко това?

Благообразният Игор Житецки направи умна физиономия:

– Никога не съм бил доносник. Но онази нощ са видели в един файтон мичман Плазовски от „Рюрик“ и мичман Панафидин от „Богатир“... С тях била и госпожа Нинина-Петипа, за която казват, че е обладана от зли духове.

– Ее – отговори началникът. – Плазовски е с юридическо образование и би трябвало да знае на какво мирише тази история. А госпожа Нинина-Петипа... нима в нея са се вселили духове?

В щабната канцелария на бригадата крайцери иззвъня телефонът.

– Николай Карлович, открихте ли виновниците от своята разюздана

бригада? – запитва комендантът.

– Разбира се! Но никога не съм бил доносник. Ако чак толкова ви се е приискало да намерите виновните, смятайте, че лично аз съм пребазирал табелите... Можете да ме изпратите в ареста. Какво? Защо е направено? Просто си спомних лудешките мичмански младини... с духовете! Всичко хубаво. Имам чест!

През лятото на 1903 година жителите на Владивосток за последен път видяха от прозорците си цялата страшна бронирана мощ на портартурската ескадра под флага на вицеадмирал Старк. Ние, русите, видяхме ескадрата, но японците, живеещи във Владивосток, най-внимателно я следяха. Подложиха я на изследване през оптическите призми на далекогледите си офицерите от британските крайцери, забързали към Златния Рог с „визити на вежливост“. Най-сетне адмирал Старк издаде заповед „На поход!“ и помръдвайки лениво витлата, както тлъсти моржове вдървените си перки, тежките грамади на руските броненосци заминаха да зимуват в Порт Артур, а на внезапно опустелия рейд във Владивосток останаха осиротелите крайцери „Русия“ и „Гръмбой“, „Богатир“ и „Рюрик“. На известно разстояние от нос Егерхолм леко димеше едно голямо транспортно „корито“ – „Лена“. Акваторията на пристанището се оживяваше от обичайната шетня на безименните миноносци, които изпълняваха всякаква работа, заради което ги наричаха недотам учтиво „кученцата“.

Ако някой матрос от крайцерите се провинеше, го заплашваха:

– Ти какво, да не ти се е приискало да отидеш на кученце? Умната, че там така ще се нагълташ със солена вода, че никаква медицина няма да я изпомпа...

Но на крайцерите обикновено се оправяха по свой начин, прилагайки кратка и общодостъпна процедура. Командирът реवेशе от мостика:

– Хайде, боцмане! Ей на она рижавия... дай му една праскова.

Следваше замахване с юмрук, после тракване на зъби – и прасковата е изядена. Доста отдавна не бе имало праскови по магазините, затова пък на крайцерите просто „преяждаха“ с тях. Райценщайн казваше:

– Че как иначе да я караме? Та нали ако не се пълни главата на тази паплач, тя съвсем ще побеснее...

Военният министър Куропаткин наскоро се върна от Япония. В своите бодри отчети той увери правителството, че Япония не е готова за война, а руският Далечен изток е превърнат в непобедим Картаген. Тогава художникът Верещагин бе във Владивосток, готвейки се да посети Япония. Той не даде на никого никакви отчети, но на любимата си

жена съобщи по частен път: „Според всички отзиви и флотът, и сухопътната войска на Япония са много добри, тъй че без съмнение тя ще ни причини доста злини... при тях всичко е готово за война, докато ние нямаме нищо подготвено и всичко трябва да се докарва от Петербург.“

От Петербург докарваха! И то с такъв ум и разум, че ешелонът с боеприпаси, предназначен за Владивосток, пристигна в Порт Артур и снарядите от друг калибър не влизаха в оръдията, а ешелонът за Порт Артур пристигна във Владивосток и когато един брониран снаряд се закучи в оръдието, едва го избиха обратно.

– Ама че проклетия! – беснееха матросите. – Че къде са им били очите на ония лалугери от Питер?

Ескадрата на адмирал Старк, завърнала се в лоното на Порт Артур, премина в „горещо“ състояние, приравнено към бойна кампания. При това положение портартурци получаваха двойна заплата и отлично удоволствие. А бригадата крайцери във Владивосток остана в „замразено“ положение, от което екипажите недоволстваха.

– С какво сме по-лоши? – роптаеха на крайцерите.

Беше ден като ден. С приближаването на есента малко позахладня.

Сергей Николаевич Панафидин се отби в „Шато дьо Фльор“, където всяка вечер се развихряше кабарето с шансонетките, а сутрин кафешантанът се превръщаше в омърлушена кръчма с китайска прислуга в белоснежни фракове. Салонът беше още празен.

– Ей, хора от различни народи! – шракна с пръсти мичманът.

Моментално изникна фигурата на келнера Ван Сю. Върху копчетата на фрака му беше издълбано на френски „Бонжур“.

– Какво капитаната искала? Капитаната казва.

– Решавай сам... за рубла и нещо. Без вино!

Ван Сю се запъти за съомга с майонеза. Докато чакаше за скромното блюдо, мичманът с въздишка, почти мъченически разгърна циклостилните лекции по граматика на японския език. С голямо усилие повтори заветната фраза, с чието произношение се намъчи още вчера:

– Ватасива камено арикао тадзунеганои вадзавад-зе тансуно хое ита митари... Боже, колко е лесно на руски: „Аз се преструвам, че търся мястото, където се е скрила костенурката.“

Долови зад гърба си шум на дамски дрехи и като внимателен кавалер, без да се е обърнал, предварително се понадигна от стола. Пред него стоеше местната звезда Мария Мариусовна Нинина-Петипа, която беше съдържателка на частен театър във Владивосток. Успяла да свикне с този край, горда със знатната си фамилия, тя обожаваше офицерите от

крайцерите.

– Серьожа, чухте ли какво е станало в Чикаго?

– О, не, мадам. И какво?

– Пожар! Страшен пожар... Толкова жертви!

Петипа добави, че от Петербург е пристигнало заплашително предупреждение към антрепреньорите спешно да проверят противопожарните средства, да бъдат бдителни с огъня.

– Сега съм притеснена. Знаете как става в Русия – започнеш ли да се пазиш от пожар, пожарът веднага лумва. Тя се наведе към масата, разглеждайки размитите редове на лекциите. – Слушайте, мили Серьожа, що за врели-некипели четете?

– Винителен падеж при съществителните имена в японския език – призна си мичманът, като се изчерви така, сякаш е изтърсил някаква глупост. – Моля ви, не ме презирайте...

Петипа величествено се отдалечи, а мичманът раздели вниманието си между съомгата и онази японска костенурка, която трябваше да се търси под скрина. След това се отправи към улица „Пушкинска“, където гордо се извисяваше зданието на Източния институт. Досещаше се какво го очаква – професор Недоши-вин отдавна е разтревожен от неговото изоставане в учението. В съблекалнята мичманът среща един съкурсник – младия йеромонах от крайцера „Рюрик“ Алексей Конечников, якут по произход, облечен в монашеско расо.

– Здравсти! – каза той приятелски. – Сергей Николаевич, чувах, че имате някакви търкания с командира на „Богатир“?

– От кого чухте, отец Алексей?

– От мичман Плазовски... той братовчед ли ви е?

– Да, братовчед. А капитан първи ранг Стеман ме намрази още по времето, когато „Богатир“ киснеше в Свинемюнде. Предния ден наредил да се хвърлят зад борда всички хармоники и балалайки на матросите, а точно тогава в обсега на неговия прицел се появявам аз с огромния калъф на виолончелото...

Върху кръглото и плоско лице на якута светеха монголоидните очи с ироничната усмивка на човек, който си знае цената. Той беше умен.

– Признайте си, свирили ли сте вече у Парчевски?

– Свирил съм. Благопристойно семейство. Хубав дом. Идушата събота с Бокерини трябва да блесне моето пицикато.

– Бъдете внимателен с този квартал...

– Че защо?

– Из града се носят слухове, че тези музикални вечери са само

удобна примамка за доктор Парчевски да хване изгоден жених на своята разглежена дъщеря.

– Страхувам се, че това е клюка. Вия Францевна е чисто, ефирно създание и цялата грее като вълшебен фенер.

– Усещам, че вече сте лапнали... Красива ли е?

– Какво да ви кажа. Вероятно. Щом едно момиче си слага шапката, без да се гледа в огледалото, значи е сигурно в красотата си. И какво съм аз за нея? Всичко на всичко един мичман. Ами че тук, във Владивосток, мичманите с лопата да ги ринеш... Е, аз тръгвам – разбърза се Панафидин, – професор Недошивин поръча да не закъснявам.

– Бог да те пази – благослови го крайцерският поп...

... Необикновена бе съдбата на този якут. Роден в беден улус, където щипка тютюн за дъвчене и топлината от задименото огнище са най-големите удоволствия в живота, той става послушник в Спаско-якутската обител. Юношата е жаден за знания, а манастирът предоставя сигурно спокойствие, обилна храна и достъп до книги. Овладея английски език като самоук, което тогава изглежда невероятен подвиг. Славата на природния талант от тайгата стига до духовните власти. Извикват Конечников в консисторията: „От флота дойде заявка – на корабите им трябват образовани свещеници, владеещи английски език. Ще отидеш ли?“ Така йеромонахът става свещеник на крайцера „Рюрик“, а сега в института поглъщаше граматиката и фонетиката на японския език. В лицето на якута имаше нещо неуловимо за европейците и разбираемо само за азиатците. Японският консул Каваками веднъж здравата се обърка, вземайки го за японец от остров Хокайдо. Зачислен в бойния състав, отец Алексей (тогава беше на 33 години) беше задължен да помага на лекарите при операции, да изпраща на оня свят умрелите и загиналите. Много-много не се церемонеше със своето паство:

– Поне да бяхте прекръстили челата си! От сутринта само псувни чувам.

През март 1903 година маркиз Ито, министър на външните работи на Япония, държа реч пред събранието на страшната партия „Сейюкай“.

– Великата сибирска железопътна линия, съединяваща Крайния изток с Крайния запад, е вече почти завършена от русите и сега разстоянието, което ги дели, може да бъде преодоляно за някакви две седмици. Подобно скъсяване на разстоянието изисква най-сериозно внимание от страна на японците. Като подобрява транспортните пътища, Русия извършва пълна революция в положението на народите (разбирай на руския и японския). Ще приведа един пример: преди десет години нито

една западна държава не можеше и да помисли за изпращане на стохилдна армия в Далечния изток... Сега това стана възможно! Бурята – завърши маркиз Ито – може да се разрази всяка минута. Ето кое ми отнема спокойствието...

Китайско-далекоизточната железопътна линия (КВЖД) бе построена по стратегически съображения. КВЖД представляваше логичен завършек на Великия сибирски път. Това бяха не просто релси, изтеглени към Порт Артур и Далечния изток. Това по-скоро бе централната платформа на руско-китайския съюз, обогатена от два важни фактора. Фактор първи – там, където преди отровно се люшкаха опиумно-макови плантации, бързо израсна търговският град Харбин. Фактор втори – Владивосток се сдоби с Източния институт, който стана научен придатък към КВЖД и към онази объркана политика, възникнала по отдалечените граници на нашата държава.

Източният институт подготвяше не само преводачи. От него излизаха кадърни администратори, търговци, стоковеди и даже счетоводители, способни да работят в азиатски условия. Имаше богат избор на езици: китайски, японски, корейски, монголски, манджурските наречия и задължително английски. Обучаваха солидно – освен езици, учеше се политикономия, история на азиатските религии, етнография, най-нова история на страните от Далечния изток. Ясно бе защо аудиторите на института са запълнени от офицери – армейски и флотски. Докато брататите щабскапитани, вече обременени със семейства и с житейските несгоди на разни затънтени гарнизони, мечтаеха за привилегиите на студенти и се топлеха с надеждата за добавка към оскъдната заплата, младежта я влечеше към института по съвсем други причини. Подпоручиците и мичманите имаха потребност да запълнят опасния вакуум, който неволно възникваше в свободното от службата време... Те мислеха приблизително така: Че защо да си пропиляваме младостта из шантаните?! А така годините неусетно се изнизват, научаваш език, дипломата ти е в джоба. Както казва народът, науката няма да ти натежи. В живота всичко може да потрѣбва...

Към подобни здравомислещи младоци принадлежеше и мичман Панафидин. Днес той очакваше да получи в кабинета на директора здраво хокане и наистина професор Недошивин не му прости. За жалост, както стана ясно от неприятния разговор, той излезе стар партньор на капитан първи ранг Стеман в бриджа и затова добре се ориентираше в обстановката на крайцерите.

– Не ви съветвам, господин мичман, да се оправдавате със

служебна заетост. Нали още не сте станали вахтен началник на „Богатир“? Поради младите си години засега сте едва вахтен офицер. И ми е известно къде ходите всяка събота...

(„Къде ходя всяка събота... Нима знае?“)

– Да – продължи Недошивин, – зная за вашата история с виолончелото... от Александър Фьодорович Стеман. Ако бяхте скрибуцали помалко в дома на Парчевски, щяхте да имате повече време за сериозни занимания в института.

(„Боже, и за Парчевски... всички знаят“ – мислеше си мичманът.)

Недошивин се надигна от стола, като педантично премести фигурката на китайския бог на здравето и житейското благополучие.

– До февруарската репетиция трябва да вземете всички изпити, за да не се налага занаяпред да ви поставям в неудобно положение. Офицер сте...

„Репетиции“ се наричаха годишните изпитни сесии, които бяха три: есенна, февруарска и мартенска. Долу пред института рюриковският свещеник якутът Алексей изчакваше мичмана:

– Е, как е? Огън и жупел? Или се размина?

– Уговорихме се за февруари. Ще се оправя някак.

Конечников предложи да вземат файтон до пристанището, за да стигнат към четири часа за катера от крайцерите. Но Панафидин каза, че ще се прибере на „Богатир“ с вечерния катер:

– Имам още една работа, отец Алексей, в шаба на бригадата. На Даниил Плазовски, само на него можете да кажете под секрет, че вече съм подал рапорт за напускане на „Богатир“.

– За напускане... и накъде, мичмане?

– На вашия „Рюрик“...

Най-напред Панафидин навести в канцеларията на шаба своя съученик, също мичман, Игор Житецки, зает с усилено прошнуроване на входящи–изходящи. Всеки човек в Русия е ковач на своето щастие и всеки изковава щастieto си както може. Още като гардемарин¹ в Морското училище, в розовите си сънища Житецки бе избрал кариерата си – служба на брега, по-далеч от корабите и по-близо до началството, без люлеене и повръщане по кюшетата, без кошмарни аварии и нощни преждия на мостика.

– Какво има? – попита той Панафидин, като удари с точен жест

---

1. Гардемарин (остар.) – морски юнкер, старши възпитаник на морско училище. – Бел. прев.

синия щепел „Секретно“ върху един канцеларски документ.

Мичманът отвори дума за своя рапорт.

– Зная – прекъсна го Житецки. – Твоят рапорт е при Райценщайн...
Значи реши да вървиш на таран?

– Нямам изход, Стеман ще ме изяде жив. Откъм рейда удариха четири пъти склянка: смяна на вахтата.

– Сърьожа, не си мисли, че на „Рюрик“ ще ти бъде по-леко...

Но солидарността от времето на учението още оставаше в сила между бившите гардемарини и затова Житецки преподаде на Панафидин кратък урок как по-правилно да се държи с Райценщайн:

– По-малко лирика. При разговора гледай лявото му око. Щом адмиралът почне да го задрайва като илюминатор пред буря, веднага вдигай котва... Пълен ход!

Райценщайн седеше зад бюрото – плешив, а огромната му брада сякаш бе лопата, като на Кузма Минин. Ресните на еполетите му, потъмнели от морската влага, висяха на хилавите му рамене като разтопени висулки от напечен под слънцето покрив. Всичко бе останало в миналото, но 6140 рубли заплата здраво бяха приковали Николай Карлович към тези проклетни крайцери и ако не бяха пустите му пари, отдавна щеше да плуе върху цялата мръсна екзотика на далекоизточните покрайнини...

Започна разговора с въпрос:

– И къде да ви пратя... на кученце ли? Тъкмо вчера лекарите изписаха на мичман Глазенап от миноносец № 207 очила с такъв диоптър, че той... еее, бъкел не вижда.

Панафидин обясни причината за молбата си:

– Дядо ми е плавал още под платната на клипера „Рюрик“, моят баща е служил на парната фрегата „Рюрик“. Семейната традиция ме задължава да служа под такъв корабен флаг, който се е развявал и над главите на моите предци. Не е ли така?

Това бе „лириката“, от която го предпазваше Житецки. Но лявото око на адмирала беше широко ококорено, внушавайки доверие.

– Похвално, мичман... еее, даже много. Но аз – продължаваше той, като „екаше“ отново – мога да бъда благосклонен към вашите желания, само в случай че ми доложите честно за вашите несъгласия с Александър Фьодорович Стеман.

– Той настоява да оставя моето виолончело на брега. Но преценете сам – къде да го оставя? Да не би в гардероба на гарата? Той не може да разбере това. А между другото инструментът е много ценен. Повярявайте ми, така е... Когато посещавах занятия в консерваторията, професор

Вержбилович откри, че моето виолончело е изработка на Джузепе Гуарнери. Потвърди го и Брандуков...

Клепачът върху окото на Райценщайн леко трепна.

– Стеман е прав! На боен крайцер всякакви дървени материали са пожароопасни. И в края на краищата при вас на „Богатир“ е пълно с дървеници, които могат да си направят от вашето виолончело чудесно разбойническо свърталище... Откъде имате „Гуарнери“, мичман?

– Наследено е от семейството на адмирал Пешчуров.

– Дъщеря му случайно не е ли жена на адмирал Керн?

– Тъй вярно. София Алексеевна.

– Еее...

И тогава мичманът забеляза, че Райценщайн започна да „задрайва“ едното си око. Само че не лявото, а дясното (за което Житецки не беше го предупредил). Какво да прави в такъв случай? Панафидин реши, че сигналът за приближаващия щорм не се отнася за него.

– Защо не обичате командира си?

– Самият Александър Фьодорович не ме обича.

– А за какво му е да обича офицер с музикално образование? За него е важно как служиш. Ако всяко мичманче започне да си избира корабите по съображения, чужди на служебното старание, в какво ще се превърне тогава флотът на нашия господар император... А?

Всичко бе ясно. В канцеларията Житецки преписваше на белова с калиграфски почерк една служебна справка и само по вида на своя съученик се досети за печалната съдба на неговия рапорт.

– Е, и какво? – каза той на Панафидин. – Ако знаеш само колко съм тичал, докато заслужи правото да седя зад това бюро... Поне война да има по-скоро!

– Каква ти война? Чети вестниците. В Петербург всичките ни дипломати са се изпотрепали да се борят за мир с Япония.

– Че на дипломатите за тази борба им плащат повече, отколкото на Иван Поддубни. А ако ние, офицерите, се противопоставяме на войната, това е все едно да печем кокошката, която ни снася златни яйца...

Белите крайцери смътно се мерзелееха в лилавия здрач. Корабите подобно на върли клюкари разговаряха помежду си с къси и дълги проблясъци на сигналните прожектори. Стерилно-празничната окраска на крайцерите накара Панафидин да си спомни визитата на англичаните – техните крайцери бяха мръсносиви, даже занемарени, но затова пък на далечно разстояние се сливаха с морския хоризонт. Говореше се, че адмирал Хейхатиро Того вече е започнал да пребоядисва японските

кораби в същия цвят... Като потрепера зиморничаво, мичман Панафидин бутна вратата на ресторанта, който привечер се изпълваше с гуляйджийски шум. Една доста едра певица с напудрена синина под окото вече репетираше част от нощния си репертоар:

Обича татко мама,
обича мама татко;
той – вечните сто грама,
тя – гренадирче сладко.²

Панафидин махна с ръка на китаеца Ван Сю:

– Чашка шартрьоз. Пълна. И по-бързо!

Като изпи ликьора, отиде до телефона в портиерната:

– Госпожице, ако обичате, номер триста двадесет и осем, дома на доктор Парчевски... статски съветник.

– Съвръзвам – отговори телефонистката от пощенската станция.

Примижал от удоволствие, мичманът ясно си представяше как в този миг в просторната квартира се отварят една след Друга белите врати на стайте и преминавайки през анфиладата им, към телефона бърза... ТЯ! Хищните черни дракони върху полите на жълтия японски халат се движат заедно с нея, оживели, страшни, почти отвратителни, и от този очарователен ужас ТЯ е още по-сладка, още по-недостъпна, още по-желана.

– На телефона е Вия – прозвуча в телефонната слушалка.

Само няколко думи, но и от тях човек може да полудее! Дълбоко развълнуван, мичманът мълчеше и тогава Виечка започна да кокетничи:

– Кой е... Жорж? Е, но престанете най-сетне. Познах ви – лейтенант Пел, вие ли сте? Стига сте си правили шеги с мене. Досетих се: мичман Игор Житецки... това сте вие?

Панафидин окачи слушалката върху вилката. Сред многото имена на свои поклонници божествената Виечка не изрече само неговото име... Е, добре. В събота ще я види пак.

Той ще я покори с чудесното си пицикато!

Колкото и да е чудно, на корабите почти не възникваха лични или политически караници между офицерите. Каюткомпанията с нейния формиран върху вековни традиции бит от само себе си нивелираше разногласията и навиците на хора, различни по възгледи, чин и възраст. По-висшестоящите офицери биваха подлагани на всеобщ бойкот, ако се

---

2. Преводът на стиховете в книгата е на Чони Чонев. – Бел. ред

осмеляха да предявят претенции за превъзходство над младшите.

Единствен старши тук е старшият офицер!

Като посещаваше братовчед си Даниил Плазовски и навестяваше юриковския свещеник за размяна на лекции, мичман Панафидин отдавна беше станал свой човек в каюткомпанията на „Рюрик“, украсена с огромна клетка за птици, които образуваха едно сладкопойно семейство. Старши офицер на „Рюрик“ беше Николай Николаевич Хлодовски. Много неща у този лейтенант с пушкиновски бакенбарди изглеждаха загадъчни. Хлодовски още не беше оздравял след дуел заради една вдовица... Панафидин каза на своя роднина: – Вероятно заради този дуел е заседнал в лейтенантския чин... Какво мислиш, Даня?

Плазовски въртеше с пръсти шнурчето на пенснето си.

– Николай Николаевич е... заточеник! Не ти ли е ясно? Е, нали има хора, които биват изпращани на заточение в мразовитата Якутия или на Сахалин, а Хлодовски е заточен на крайцерите във Владивосток.

– Господи, че за какво?

– Той би трябвало да седи в някой кабинет на Адмиралтейството, мислейки за съдбите на флота, а го държат на „Рюрик“, за да не пречи на завистниците да мислят другояче. Той е роден теоретик на ескадрения бой, който след някоя и друга година би могъл да замени Степан Осипович Макаров... Ти се вглеждай внимателно в него, това е трагична личност!

– Нима?

– Да, да. Именно трагична...

Тогава на крайцерите още не се знаеше, че на младини Хлодовски е бил замесен в революционна агитация; че в най-ранната им младост ги е свързвала дружба с лейтенант П. П. Шмид. Въпреки това Николай Николаевич си оставаше почитател на Екатерина II:

– Ако ме попитат кого искам да възкреса от царството на мъртвите, бих извадил от ковчега Екатерина Велика, при която руският флот представлявал много важен инструмент в международната политика. Тази дама, да ѝ бъдат простени женските грехове, е разбирала значението на корабите, както един хирург оценява значението на скалпела. За съжаление днес нашият флот се изроди в преследване на чистота и казармена дисциплина...

Хлодовски доказваше по високите инстанции несъвършенствата в тактиката на ескадрения бой, сам беше автор на нова тактика, изнасяше публични лекции в Петербург, пишеше брошури, нервничеше от проявите на неразбиране, но всичко беше... като че говориш на стена!

Проваляха го. Катедрата по военноморски дисциплини в академията отхвърляше неговите прогнози. Умишлено го превърнаха от теоретик на морската война в практик на корабната служба. Панафидин си спомняше как веднъж мичман Шчепотиев заяви пред събраните офицери, че „техниката няма нищо общо, войната се печели от хората!“.

– Извинете – отговори му Хлодовски, – ако при японците крайцерите са с по-добри машини, моите огняри, даже и златни да са, все едно – няма да вдигнат толкова възла, колкото са нужни за победата. В съвременната морска война много неща зависят именно от бронята и калибъра, даже от качеството на горивото...

Естествено, Николай Николаевич отдавна бе забелязал богатирския мичман, който честичко се появяваше на неговата маса. Веднъж сам спря Панафидин на палубата на „Рюрик“, която винаги го поразяваше със своята безлюдност – можеш и футбол да играеш на нея:

– Виждате ли? Цялата артилерия е скрита в бордовите каземати³, както във времената на Нелсън и Ушаков... Бронята е твърде слаба. Ръцете са в железни ръкавици, а тялото е останало голо. Чувах – попита неочаквано Хлодовски, – че искате да замените съвсем новия „Богатир“ с нашия мастит „Рюрик“?

Панафидин му разказа за отношенията си със Стеман.

– Напразно! – отговори Хлодовски. – Александър Фьодорович е добър и подготвен офицер. Жалко, че не се разбирате с него.

Огорчен, мичманът се връщаше на своя „Богатир“, но му се искаше да остане на „Рюрик“... Той почувствува лека тъга: „Ех, крайцери, крайцери! Кой ли ви е измислил?“

Като ги погледнеш отвън – всичко е строго, непристъпно, студено, даже има нещо зловещо. И ти се струва, че там хората вечно са в синини от постоянното блъскане с лакти и колена по железните ъгли и изпъкналата броня – всичко реже като острие на брадва. Но щом слезеш долу, ласкаво те обгръща уютната топлина на човешко жилище, учудва те изобилието на светлина, унасят те почти музикалните звуци на мотори и елеватори. Свикваш да заспиваш под бойкото тракане на люкове и трапове и с тревога се събуждаш от внезапната тишина, защото тишината е несвойствена за корабите.

Крайцерите са получили названието си от немската дума „кройц“ (кръст). Тяхната задача е да кръстосват с маршрутните си обширните

3. Каземат – бронирано помещение на борда на кораба, в което е разположено оръдие. – Бел. прев.

водни пространства, проследявайки жертвата си. Те са храбри партизани в морската война, създадени да всяват паника и смут в дълбокия тил на противника. За сметка на по-слабата си бордова броня крайцерите на Русия притежаваха несрещана в друг флот на света способност да се откъсват за дълго от своите брегове, без да усещат умора, без да познават трагичното изчерпване на бункери, погребни и складове за провизии...

Когато „Рюрик“ се появи на бял свят, кралска Англия реагира нервно, започвайки бързо строителството на своите крайцери от типа „Поверфул“, като рязко увеличи тяхната скорост, бронирания им пояс и артилерията. Това беше нещо като политически демарш на Уайтхол, предизвикан от засилването на Русия на океанските комуникации. Впрочем английските експерти скоро се успокоиха, като успокоиха и своите съюзници, японските адмирали:

– Напразно избързахме със строежа на „Поверфул“. Достатъчни са няколко попадения върху батерейната палуба на „Рюрик“, и смерчът от шрапнели ще покоси половината оръдейни разчети. Несигурната изкуствена тяга в котлите накара русите да поставят върху крайцерите си по три и даже по четири комина. При добри попадения комините ще отидат по дяволите, скоростта на крайцерите рязко ще намалее и те ще се превърнат в беззащитни мишени...

„Рюрик“ се е „родил“ през 1892 година и като „млад“ е смятан за най-добрия крайцер в света. Но годините и бясната надпревара на капиталистическите държави във въоръженията си казаха думата. Той се включваше в борбата с най-новите крайцери от новата епоха вече обезсилен, остарял. Но именно той, някога гордият красавец, е запазен за нас, увековечен даже и в най-новите енциклопедии. А такава чест се оказва не на всеки кораб.

Биографията на „Рюрик“ все още не беше написана...

Слънчевата светлина ярко се разпиляваше в неговите илюминатори и зарадвани от топлината и светлината, птиците огласяха крайцера с песните си.

„Богатир“ се сдоби с друга жива твар. В Шчечин немците го снабдиха с дървеници, а в Сингапур при зареждането с австралийски въглища на крайцера попаднаха навити на кълбо отровни змии, които сетне огнярите убиваха в бункерите с гореща пара под високо налягане.

От четирите крайцера на Владивосток „Богатир“ бе най-новият. Бордовете му бяха общити с никелова стомана; 24 оръдия и 6 минни апарата го превръщаха в мощен юмрук, способен да сломи всяка противникова съпротива. Капитан първи ранг Стеман можеше да се гордее,

че му е поверена толкова страшна бойна машина...

– Катерът е до трапа!

Описал дъга върху вечерния рейд, катерът беше докарал Александър Фьодорович до трапа при левия борд на „Рюрик“. Щом той се появи, музикантите, вирнали тръби към притъмняващите небеса, изпълниха сигнала „Захождане“, а барабанчиците удариха припряна дроб.

Вахтеният началник приветствува Стеман:

– Имам чест! Мичман Плазовски. Евгений Александрович си е в салона и ви очаква.

Капитан първи ранг Трусов посрещна свойски командира на „Богатир“ – макар и облечен в мундир, си беше позволил да даде почивка на краката си в домашните пантофи.

– Здравей, Саня, сядай. Ще пийнем ли?

– Не възразявам... Слушай, Женя, що за странен човек е твоят мичман, който ме посрещна край трапа?

На гърдите му има сиамски орден „Белият слон“ и ня-каква академична значка.

– Това е значка от Юридическото училище. На Плазовски са му предричали блестяща кариера в Министерството на правосъдието, но той взел като частен ученик изпитите за Морското училище и ето... Както виждаш, направил е впечатление даже на сиамския крал със своя интелект и с пенснето си на чеховски герой.

На масата се появи уиски с японски етикет.

– Впрочем Даниил Антонович Плазовски е братовчед на твоя мичман Панафидин, който вече е ходил при Райценщайн с рапорт за прехвърляне от „Богатир“... при мен, на „Рюрик“!

За Стеман това известие беше неприятно:

– Омръзнал ми е със своята музика. Мисля, че един роял в кают-компанията е напълно достатъчен за изпълнение на химна. В края на краищата, без да жалия пари, купих на екипажа грамофон. Една плоча, изработена от американски каучук, струва рубли и половина...

Трусов заби тирбушона в тапата на японската бутилка.

– Извинявай, Саня – каза той на Стеман. – Но на мен ми се струва, че в основата на вашия конфликт стои съсловната разлика. Панафидин произхожда от стара дворянска фамилия, а ти... кой си ти? Син на ветеринар от Кроншат, който цял живот е правил клизми на застаряващи болонки, принадлежащи на адмиралските вдовици. Именно тези вдовици са ти осигурили всесилна протекция за постъпване в Морското училище на негово величество.

Без да иска, Трусов неволно засегна болна струна в душата на Стеман, който с големи усилия бе успял все пак да влезе в елита на флотското общество и сега очакваше адмиралски еполети.

– Ех, Женья! – намръщи се той. – Какво общо имат тук дворяни, разночинци? Живеем в такова време, когато всички съсловия в империята се изравняват от тяхното служебно положение...

Като деликатен човек Трусов не започна да се хвали, че един негов праядо, някой си Матвей Трус, е вписан в „Каdifената книга“, пък и би било глупаво да иска от Стеман справка от „Готския алманах“. Усмихнат, той наведе бутилката към чашите:

– Все пак ще извикам старшия си офицер. Николай Николаевич е по-умен от нас и следи политиката, както бабичка капризното си внуче. Нека просвети нас, грешните...

Хлодовски се яви в салона. Встрани от крайцера минаваше един от миноносците, който вдигна висока вълна и силно разлюля всичките 12 000 тона на броненосния крайцер „Рюрик“.

– Как сте със здравето? – попита Стеман. – Как върви работата?

Хлодовски крачеше с твърда походка по люлеещата се палуба.

– Няма нищо. Благодаря ви. Калпаво нещо. Извадиха ми куршум от тялото.

– Но как така, Николай Николаич? Вие, човек с прогресивни разбирания, сте решили да се биете на дуел заради една жена?

– Знаете ли, руското законодателство, което е толкова могъщо при охрана на имуществото, се оказва безсилно, когато е засегната честта на човека. В такъв случай има един изход – да застанеш пред барьерата... Съгласен съм – продължаваше Хлодовски, – че императорският указ, включващ дуелите в задълженията на офицерската служба, напомня фалшива монета, изработена от престъпници. Но съгласете се, че понякога даже честните хора биват принудени да се възползват от фалшива монета, щом тя е попаднала в ръцете им.

След това лейтенантът разказа, че списание „Морской сборник“ наскоро е публикувало последната му работа:

– Но краят ѝ безжалостно е ампутиран. А точно в края съм казал най-важното – не бива да се държат главните тихоокеански сили в мишеловката на Порт Артур, където адмирал Того може да блокира ескадрата на Старк... Вижте! – и Хлодовски почука с пръст по японския етикет. – Новата марка уиски се нарича „Банзай“. Не е ли странно, че самураите, винаги много предпазливи, са нарекли своята напитка с вика на предстоящото си ликуване?

Край тях профуча нанякъде още един миноносец и при силното люшкане Трусов успя да улови падащата бутилка:

– Носят се като шури, само колкото да изгорят въглищата...

Стеман замези уискито с фъстъчени ядки:

– А Китай? Какво да очакваме от Пекин?

– Нищо няма да очакваме – отговори Хлодовски. – Старата вещица императрица Цъси си мълчи, изчаквайки. Но аз съм сигурен, че след време Япония ще се обеси с червата на Китай.

– А как е в Сеул? – проявяваше любопитство Трусов.

– Американците с всички сили се мъчат да прогонят японците от Корея. Сега са се захванали да правят трамвайно движение в Сеул. А корееца не можеш и с пищов да го вкараш в трамвай, затова янките показват на пътниците в края на всяка трамвайна линия безплатни увеселителни представления с акробати на въже. А който е пропътувал два пъти маршрута, му показват в края на пътуването филм из живота на тексаските каубои...

– Е, и как ще завърши цялата тази шумотевица? – Корейците вече са изгорили три трамвая. Не без помощта на самураите, за които не е изгодно влиянието на Америка върху работите на Изтока...

Александър Фьодорович Стеман погледна часовника:

– Е, хайде. Жена ми сигурно се е уморила да чака...

Катерът го закара до градското пристанище, къщи съпругата го посрещна с приготвени билети за театър. Като се преоблече, Стеман се окичи с ордени: румънски „Железен кръст“, пруски „Червеният орел“, френски „Почетният легион“, японски „Свещеното съкровище“. От руските ордени имаше само „Станислав“ и „Владимир“ с мечове. Съпругата му помогна да пхне кристалните копчета в прасяците от колосването маншети.

– Знаеш ли, Любочка – каза й той между другото, – този негодник Панафидин все пак е ходил при Райценщайн... навярно се е жалвал! Ако стане война, незабавно ще изхвърля зад борда неговото виолончело и ще бъде прав. Според устава всички дървени предмети следва да бъдат унищожени по време на бойни действия...

Стеман очакваше войната с Япония, даже я желаше, за да сложи на раменете си еполетите на контраадмирал.

От каютата си Панафидин надникна в коридора.

– И какво, момчета, няма ли го командира? – попита ординарците.

– Съвсем не, ваше благородие. Нощуват на брега.

– Слава богу, човек може поне да си посвири... Сергей Николаевич

произхождаше от дребни дворяни, чиито гробове се бяха заличили по Кронщатските гробища и покрай бедните тверски селца. От времето на Петър Първи службата във флота бе станала наследствена за Панафидини и рядко някой изневеряваше на корабите. В паузите между плаванията те се женеха, създаваха потомство, което изоставяха още в люлката заради нови пътешествия. В рода на Панафидини отдавна се бе проявила склонността към литературата (но като че ли никой от тях не бе показал слабост към музиката). Една случайна находка в килера – виолончело, изработка на Джузепе Гуарнери – бе изправила момчето на кръстопът, между две бурни стихии...

Ординарецът Гаврюшка почука на вратата на каютата:

– Извинявам се. Донесох ви чайче.

– Благодаря ти, брат. Остави го.

– А може ли да послушам как свирите?

– Разбира се. Ще ми бъде драго. Слушайте... Колебанията на юношата били разсеяни от баба му, която поставила зад иконостаса две листчета. На едното пишело „Консерватория“, а на другото – „Морско училище“. След като се помолила на светите угодници, баба му измъкнала наслуки листчето, което доведе внука ѝ в каютата на крайцера „Богатир“. Край вратата на каютата, открехната нарочно от ординареца, стояха смълчани матроси.

– Харесва ли ви?

– Много. А не ви ли пречим?

– Ами, не. Сен-Санс... как няма да ви харесва?

Когато беше гардемарин, Панафидин ходеше на уроци в столичната консерватория и за цял живот бе запазил похвалата на професор Вержбилович: „Имате силен лък, притежавате ясна фраза. Естествено, още ви липсва виртуозност, но в пасажите... не е лошо, не е лошо.“ Инструментът наистина притежаваше старинно благородство. Вълнообразните „ефове“ (прорезите FF върху корпуса на виолончелото) добре резонираха звука. Даже го беше срам да държи инструмента в гардероба, сякаш го е откраднал и сега трябва да го крие. Под звуците на музиката си спомняше дядовото имение, старите портрети по стените, роднините и съседите, сред които не бе угаснал споменът за Пушкин. Понякога на мичмана даже му ставаше неудобно – пушкинистите пишеха за фамилията Вулф, Керн, Пешчурови, Жандр и Веляшеви, а за мичмана те бяха просто роднини, просто съседни, живели на древната тверска земя...

Матросите изслушаха неговото изпълнение до края. – Покорно благодарим – каза един от тях. – Сам знаете, че от такъв животоц като

нашия понякога човек може да пукне. А виж, като послушаш музика, ти и пооеква... Благодарим!

Те поляка затвориха вратата, а мичманът настани виолончелото върху удобното ложе от небесносиньо кадифе. Преди лягане прегледа мързеливо вестниците. Ще имали война или не? Вероятно все пак няма да има, тъй като граф Кайзерлинг, собственик на китобойна флотилия, е преместил кантората си от Владивосток в Нагасаки.

„Трябва да заспя—каза си мичманът. – Най-добре е да заспя...“

Заспа с надеждата, че не остава много до събота.

(Прочутият виолончелист Пабло Казалс по това време бил на гастроли в Русия. Той пише, че руските младежи „жадуваха да работят за своя народ, да му разкрият нови хоризонти и същевременно страдаха от съзнанието за своето безсилие. Мнозина от тях се увличаха от музиката, търсеха в нея някаква компенсация, някаква утеха. Когато избухна революцията от 1917 година, съвсем не бях изненадан“.)

Император Николай II изпратил випускниците от курса, в който бил и Панафидин, с унилото напътствие: „Мнозина от вас заминават с корабите за Далечния изток и един бог знае какво ви чака там.“ А междувременно още в Шчечин се говорело по корабостроителниците, че адмирал Того е избрал за своя флот най-добрите варианти от английските проекти за крайцери – цялостна броня, повишена скорост; вдвоените оръдия са в бронирани кули! Тогава младият мичман още не искаше да повярва, че гордите бели лебеди, които отиваха да защитят далекоизточните граници на отечеството, можеха да отстъпват дори в най-малка степен на противника... Не вярваше!

А положението в света ставаше все по-напрегнато.

Престарялата кралица Виктория вече бе преминала в небитието, но колониалните завети на викторианството оставаха непоклатими за нейните наследници. Лондон имаше готов стереотипен отговор на всички упреци за ограбване на света: „Нашето присъствие тук (или там) е наложително, тъй като всяка странична намеса би навлязла в сферата, представляваща интерес за британската корона.“ Когато завзеха Лхаса, те крещяха, че спасяват Индия от нашествието на руските конквистадори. Оказа се, че техните канонерки при Яндзъ са спасявали Китай от броненосците на Германия. Присъствието си в Сиам англичаните оправдаваха с това, че трябва да спасяват бедните сиамци от френските колонизатори. Ескадрите на Англия както винаги пореха водите на Персийския залив, а Уайтхол се задавяше от кръсъци, че те пазят нещастните персийци от руската алчност...

Русия още не знаеше тези редове, от които капе кръв:

Век мой, звяр мой, кой ще може
утре да те обясни?
Двата века невъзможни
кой с кръвта си ще слепи?...

Но историкът Ключевски вече предупреждаваше студентите:

– Началото на XX век, това е барутен арсенал...

Самата Англия се въздържаеше да воюва с Русия. Но като постоянно насъскваха Япония срещу Русия, викторианците искаха да укрепят своите позиции в Азия, за да могат по-лесно да експлоатират богатствата на Китай. При това кайзерова Германия тихомълком подтикваше царя-бащица към Корея и Манджурия, понеже в Берлин разбираха, че като изтощи Русия на Изток, Германия ще засили своите позиции в Европа – срещу Франция и Англия.

Приблизително това е истинската причина за войната, която се подготвяше. Наивните руски дребни буржоа даже се учудваха:

– Че за какво пък се тревожат милите япончета? Ние, русите, никога не сме ги нападали, както правеха англичаните и американците. Между нас никога не е имало, пък и не може да има гранични недоразумения... И какво си мисли маркиз Ито?

Някои по-осведомени хора казваха:

– Хагската мирна конференция, свикана по инициатива на Петербург, призова всички държави към разоръжаване. В този случай ние се оказаме без подкрепа. Та нали ако кажеш на дивака да остави тоягата, той още начаса, напук, ще направи още три такива тояги...

Навремето Ръдиърд Киплинг пише за японците: „Много жалко, че такива дребни хора притежават невероятно голяма амбиция.“ Токио възвести пред света, че престоят на руската ескадра в Порт Артур е заплаха за народите от цяла Азия. При това самураите деликатно премълчаваха, че в същия този регион Германия владее фортовете Кю Чао (Циндао), английският флот дрънка с оръжието на бронираните крайцери в Уейхайуей, а французите припряно се настаняват в Гуанджоу. Японските империалистически амбиции нараснаха неимоверно, когато Англия склучи с Токио договор, насочен срещу Русия...

– Русия се оказа в критично положение – умуваха офицерите от ескадрата на Старк. – Тя би искала да се измъкне от Манджурия, но вече не може; тъй като, щом си отидем оттук, още на другия ден насам ще се

втурнат японските дивизии. Петербург като побъркан непрекъснато изпраща проекти за нови отстъпки. Но японците не отговарят на мирните предложения...

Точно сега японските вестници (а в Япония те бяха безброй) открито призоваваха към война, наричайки русите „отдавнашни и злостни врагове на народа на Ямато“. Ето какво пише в тях: „Излишно е да се мисли, че войната с Русия ще продължава 3–5 години. Руската армия сама ще си отиде от Манджурия веднага щом бъде разгромен руският флот.“

През тези дни княз Еспер Ухтомски, познавач на далекоизточните страни, изнасяше в Петербург публични лекции:

– Ако Русия изучеше по-добре Япония, а Япония познаваше по-добре Русия, ако руси и японци се срещаха не само на пазарите във Владивосток, а живееха с общите интереси на съседни, и дума нямаше да става за война между нашите страни. Тази война, ако избухне, може да бъде изгодна само за милионерите от Англия, Германия и Америка, но тя ще се окаже бедствие за нашите народи...

Княз Ухтомски завърши своето слово с думите: „Между руси и японци е възможна най-близка дружба, доказателство за която е любовта към Русия на обикновените японци, които са живели и работили в Русия!“

Обаче „мъдрият“ Плеве, министър на вътрешните работи, искаше война. Той писа на Куропаткин, че за да се спре революцията, ни трябва една малка победоносна война. Императорът и царят също искаха да повоюват.

„Алеутска“ е най-хубавата улица на Владивосток след „Светланска“. На нея има магазини за стари вещи, кантори на нотариуси и адвокати, продават се дамски тоалети и ароматна източна парфюмерия. Тук наемат квартири чуждестранни консули, любители на клюки и гастролиращи донжуановци с грамадни шапки, които пък имат голяма слабост към чуждите пари. А ако се пошляеш малко по-нататък, ще видиш на витрината прекрасен ковчег, целият покрит с привлекателни завъртулки, подобен на празнична торта със захаросани плодове. При вида на това съвършенство пътникът неволно се натъжава заради блаженството на мъртвите и бедността на живите. Ковчегът е поставен под табелата „Одеска кантора за погребални процесии“. С какво нахалство одесчани са се изхитрили да направят свой монопол изпращането на владивостокските покойници на оня свят, може да се разбере не тук, а при кон-тетата на „Дерибасовска“...

В богатския дом на „Алеутска“ господата Парчевски държаха втория етаж. На входа висеше табела с голям надпис „Д-ръ Ф. О. Парчевски“, по-долу с дребни букви: „Женски болести, запазва се тайната на визитата“, а в най-долния край на дъската съвсем невзрачно: „Заплащане по споразумение.“ Наивният мичман Панафидин не се сети веднага, че Парчевски са забогатели от нещастията, които понякога се случват на жените...

Както и да е! Той бе погълнат от предстоящия концерт.

Съботен ден в града беше трудно да се хване свободен файтонджия и затова още от пристанището мъкнеше сам виолончелото. На завоя някакво чевръсто старче го попита:

– Случайно да го продавате? Мога да го купя.

– Не, не го продавам. Самият аз свиря... Утешаваше го лъчезарната мисъл, че в квартета на Бокерини има едно място, където на виолончелото е отредена солова партия, и се надяваше да изплаче върху струните такова страстно пицикато, което не може да не бъде оценено от прекрасната дъщеря на гинеколога. Може би точно днес тя ще му каже най-сетне: „Толкова съм ви благодарна. Защо идвате само в събота?“ Вратата пред мичмана бе отворена от самата нея и по бързината, с която стъпките ѝ откликнаха на неговото позвъняване, всеки опитен мъж веднага би се досетил, че Вия очаква някого.

– О, вие ли сте... – проточи тя разочаровано и веднага, обръщайки се към вътрешността на жилището, извика: – Татко, пак е за тебе! Дощъл е още един свирач...

Думата „свирач“ хвърли мичмана в бездната на отчаянието, но той

още не губеше надежда за своето пицикато. А за да отиде в „абажурната“, където се събираха любителите на музиката, му предстоеше да мине през един обширен салон, зает от външни хора. Изглежда, тук ги привличаше не музиката, а само насъщният въпрос за зестрата на Виечка Парчевска. Появата на мичмана с огромния калъф на неговото „Гуарнери“ предизвика всеобщо оживление сред кандидатите за женитба.

– Все пак – разприказваха се те, – ако бог накаже някого с музикален талант, по-добре е да свири на флейта... тя е по-лека!

Страдайки от унижението, Серьожа се промъкна в „абажурната“:

– Добър вечер, дами и господа. Не съм ли закъснял?

Домашно-семеиното музициране тогава беше на мода, но самият господин Парчевски очевидно очакваше от музиката на Вивалди и Боке-рини други резултати. Панафидин влезе в момента, когато пощенският чиновник Гусев, отдавнашен жител на Владивосток, разказваше на капитан първи ранг Трусов:

– Сигурно тук и ще умра: Ами че аз съм напуснал толкова отдавна Петербург, когато водопроводът в столицата още нямаше филтри и пролетно време по тръбите изпомпваха направо в кухнята пресни рибки от Нева. Излизат в мивката – скок-подскок, хващай и направо в тигана! А тук, във Владивосток, ей с тези ръце пет кладенеца съм изкопал. Пет кладенеца и два гроба за жените си. Ето моята последна утеха в живота! – И старецът нежно гледаше ожулените страни на калпавата цигулчица, купена евтино на пазара...

Полковник Сергеев, служещ в интендантството, напътствуваше строго Панафидин да не обърка такта:

– А след моя лък идва вашето пицикато...

Сред слушателите беше жената на капитан първи ранг Трусов, която наблюдаваше Панафидин с майчинска жал:

– Гледам ви, а мисля за сина си. Много си приличате. Той също е мичман... на броненосците в Порт Артур. Само да няма война – довърши с въздишка же-ната.

Виолончелото е най-близо до звука на човешкия глас и на Панафидин му се струваше, че днес с музиката ще изрази всичко, което не може да каже с думи. Мичманът намери опора за „иглата“ на инструмента, за раз-движване на ръката прекара лъка през целия музикален гриф. Лошото е, че Виечка не е наблизо. От съседните стаи се носеше бодрият мощен кикот на кавалерите и се чуваше нейното, ангелско гласче.

Изпълнителите поставиха нотите си върху неустойчивите пултове.

Интендантът с мрачно изражение из-пълни бодро интермеццо, като го прекъсна рязко и почти злодейски се вторачи в стария бедняк Гусев, който подхвана прекъснатата мелодия, поведе я надалеч след своята горчива орисия – задушевно, чисто и свято.

Концертът започна. Панафидин, цял в предчувствие на триумфа си, движеше пръсти, като ги подготвяше за емоционалните напрегнатости на струните.

И тогава откъм стълбата се раздаде позвъняване: чува се точетата на Вия и от антрето долетя познат глас.

– Какво съм виновен, че не можах да хвана файтонджия?

(„Гласът на мичман Житецки... и той е тук. О, боже!“)

Виолата на интенданта Сергеев вече свиреше нежна кантилена. А през вратата се намесваше увереното тенорче на Житецки:

– Нас, господа, не са ни подготвяли за мир! Кога друг път, ако не на война, ние, младите офицери, ще можем да правим кариера?...

Това изкара от търпение Трусов, който направи бележка:

– Житецки, хората не са се събрали тук заради вас... по-тихо!

Чувството на злоба, породена от ревност (и даже завист), опустошаваше душата му и Панафидин дори не забеляза кога замлъкна виолата в ръцете на интенданта, а Гусев го смушка в лакътя:

– Къде е вашето пицикато, мичман? Проспахте ли го?

Сергеев беше готов да го изяде за грешката:

– Не може така да се отнасяте към сериозната класика! И ако се събираме тук веднъж в седмицата, то съвсем не е за да лапа мухи господин мичманът...

Трусов, опрял ръце върху дръжката на сабята си, седеше спокойно:

– Е, хайде. Случва се. Може и да се повтори... не е ли така?

Как да е, довършиха концерта на Бокерини и Франц Осипович Парчевски, явно радвайки се на паузата, започна да ръкопляска:

– Дами и господа, моля, моля, моля... Да хапнем каквото бог дал. Виечка! – извика дъщеря си. – Къде са твоите кавалери? Господа, господа – призоваваше той, – каня всички на масата...

Като мина покрай оклюмания от срам Панафидин, мичман Игор Житецки, явно тържествувайки, заведе в гостната очарователната Вия, която даже не погледна към „свирача“ от бащиния ѝ квартет. Сергей Николаевич щракна ключалките на калъфа и си тръгна. За щастие точно в този момент откъм улица „Державинска“ завиваше свободен файтонджия и мичманът метна върху седалката своя скъпоценен „Гуарнери“.

– Карай бързо! Право на пристанището. Петачета не жалим...

Неочаквано на един от завоите някакъв стражар с шапка спря файтона, козирувайки на офицера:

– Извинявайте, там на „Милионка“ един ваш матрос се бие.

– Защо мой? Малко ли са по света матросите?

– От крайцерите е, ваше благородие. По лентичката се познава. Всичките натръшкал, сегинка там нашите дрипли го успокояват...

На Панафидин хич не му се искаше да се заплита в тази история. Още повече че кварталите на „Милионка“ бяха прочути с тайните си свърталища за пушене на опиум. Там винаги имаше всякаква сбирщина, включително и избягали каторжници с ножове в конحوвете.

– Хайде – каза той, като нареди на файтонджията да обърне. – Ей сега да укротя този глупак, и ще продължим...

Под невзрачния газен фенер стоеше приличащ на бик матрос с разпокъсан бушлат⁴. Върху ръцете му, сякаш върху клоните на могъщо дърво, висяха едновременно по две-три проститутки от пристанището и когато матросът размахваше едрите си ръчища, краката на жените се носеха във въздуха като върху лудешка въртележка. Около тази въртележка тичаше стара плешива японка, като подвикваше само една неразбираема дума:

– Никорай, никорай, никорай, никорай, никорай... Без да бърза, Панафидин отиде при матроса:

– Ти си пиан! Заминавай веднага на кораба си!

Като грамада матросът се наведе над мичмана:

– А ти, гнидо, не искаш ли праскова?

Юмручният удар заслепи Панафидин и той, паднал по гръб, цял сажан още се плъзгаше върху разперените си лакти.

– Мерзавец – каза той на матроса и като взе от земята баретата му, прочете надписа със златни букви „Рюрик“. – Къде ще ми избягаш сега, мръсник долен? Помня мутрата ти...

Чак в каютата на „Богатир“, след като се беше успокоил, мичманът съобрази, че японците не могат да изговорят буквата „л“, от което му стана ясно, че зад тайнствената дума „никорай“ се крие матрос с името Николай... А пък фамилията не е трудно да се разбере.

– Нека да потича из Сахалин с количка, и тогава ще поумнее.

---

4. Бушлат (рус.) – матроска сукнена куртка. – Бел. ред.

Служейки като вахтен офицер, мичман Панафидин се водеше младши шурман на крайцер. Веднага след закуската Стеман поиска да го види в разкошния си салон.

– Приятна новина – съобщи той неочаквано радушно. – Обявяват „горещо“ положение за нашата бригада крайцери. От днес сме приравнени към екипажи от бойна кампания.

Мичманът се съгласи, че новината е приятна:

– Но зад добавката към заплатата не се ли крие военна заплаха от страна на Токио?

– Възможно е – кимна Стеман. – Като изхождам от тази заплаха, ви моля, любезни Сергей Николаевич, да проверите таблиците за девиацията на магнитните компаси на мостиците на крайцера.

– Ще бъде изпълнено, Александър Фьодорович.

– Имам още един въпрос...

– Слушам.

– Каква е тази синина под окото ви? Само да не ми кажете, че както сте свирели на виолончелото, без да искате, сте си уцелили окото с лъка.

Панафидин вече се беше успокоил от историята на „Милионка“, озлоблението към матроса се разсея, а и съвсем не му се искаше да изглежда в очите на командира пребит глупак. Но Стеман се оказа упорит при разпита:

– Значи това е бил матрос от „Рюрик“?

– Ако се съди по лентичката на баретата...

– Бихте ли го познали сред останалите?

– Вероятно. Като върлина е и се помни...

– Сега ще отидете на крайцера „Рюрик“ и ще намерите оня матрос, който ви е обидил... Евгений Александрович Трусов бе така любезен и се съгласи да обяви на крайцера си „Голям сбор“, за да бъде налице целият екипаж...

Панафидин беше изумен от това решение:

– Може ли да не правим това? Уверявам ви, на мене като офицер не ми прилича ролята на полицейски детектив. С издирването на своя осърбител ще изпадна в унизително положение.

От океана духаше леден вятър, който дръзко усукваше лентите на баретите около здравите моряшки вратове. Изпънатите редици бяха засанали неподвижно надлъж край бордовете, наглед еднакви, като монети с равна стойност, но в действителност различни – женени и ергени, плахи и смели, пиещи и трезвеници, скромни и нахални, добри и лоши, но по един и същ начин събрани в юмрук, чието название е гордо и

прекрасно – екипаж... Явно срамувайки се, Панафидин обходи редицата покрай левия борд, но не откри търсения матрос. Позна го веднага сред редиците от десния борд, при комендорите⁵ от втори оръдеен каземат.

– Ей, ти! Гадина! Името! – заповяда му мичманът.

– Николай.

– Фамилията?

– Шаламов.

– Той ли е? – попита Хлодовски...

Панафидин погледна пак към Шаламов, чието лице беше посивяло като пред разстрел. Какво го очакваше сега? Затвор? Каторга? Сахалин? Количката?...

Тишина. Ах, каква тишина...

– Не, това не е той – каза Панафидин, като отмести поглед от Хлодовски. – Онзи сякаш изглеждаше иначе.

Най-проницателен от всички се оказа йеромонах Алексей Конечников. Якутът отведе в каютата си Панафидин и каза:

– Чудя се как другите не се досетиха. Ясно е, разбира се, че виновен за този „Голям сбор“ е комендорът Николай Шаламов. Несъмнено вие, мичман, постъпихте християнски.

– Стана ми жал – обясни Панафидин. – Изведнъж си представих, че някъде в края на гората догнива старо селце, където живее самотна майка и чака сина благодетел. Чака, а не ще го дочака... И реших: защо да му развалям живота на човека?...

Зад обшивката на крайцера вече беше започнал да пращи образуващият се лед, от което се получаваше неприятното усещане, сякаш дявол стърже с шкурка желязото на корпуса. През деня на 4 януари 1904 година вахтените сигналчици съобщиха на екипажите от бригадата:

– На брега става нещо... Ах, как гори!

– Какво има? Да не е пожар?

– Гори... театърът. С всичките му такъми! Панафидин веднага си спомни за Нинина-Петипа, която след пожара в театъра на Чикаго рязко бе засилила противопожарната си бдителност. Пожарът бе започнал в разгара на сутрешните репетиции, а по обед от театъра бяха останали само черни стени. Владивосток понесе загуби за 100 000 рубли. Жителите на града и моряците от бригадата събираха помощ, за да не тръгнат актьорите на просия. Ама че зима!

Бригадата крайцери бавно се сковаваше в жестоката ризница на

---

5. Комендор (остар.) – матрос артилерист. – Бел. ред.

плътния лед и капитан първи ранг Стеман каза:

– Ей заради този лед, да бъде проклет дано, направиха Порт Артур главна база на Тихоокеанския флот, а Владивосток само помощна и за да обединим усилията си, не можем да избегнем проливите край Цуши-ма, където отдавна стърчат жълтите зъби на адмирал Хейхатири Того.

– И кой е автор на това соломоново решение?

– Сочи се „Негово Квантунско Величество“ далекоизточният наместник адмирал Евгений Иванович Алексеев.

– Господа, но адмирал Скридлов беше против такова неразумно „разфасоване“ на флота в две отдалечени бази.

– Е, какво е Скридлов? Алексеев е извънбрачен син на император Александър II и само се опитай да спориш с него...

Върху железопътните линии пресипнало и тревожно пухтяха локомотивите, сякаш ужасени от далечния път, който ги чака – отвъд сибирските лесове, отвъд Байкал, преминат върху сал. В самото навечерие на Коледа майчица Русия, сякаш хвърляйки ръкавица на съдбата си, НЕ отмени уволнението на отслужилите набори. През януари гарата беше запълнена със сиви шинели от квантунските батальони и с черни бушлати от Сибирската флотилия. Воините от запаса още не знаеха, че влаковете, които ги откарват към родните градове и села, скоро ще се понесат назад, а те ще пътуват обратно, мобилизирани отново. Но сега черните парчалчета, зашита – като траур! – върху пагоните, бяха за тях гаранция за мнимата свобода, когато никакъв офицер вече няма право да ги командува „Мирно!“. Заминаващите в запас седяха върху тесните пейки на гарата, подавайки един на друг бутилките с водка, подофицерите размазваха с грапави пръсти червен хайвер върху коматчета хляб, а други разтягаха с все сила хармониките:

Прощавай, столице, потеглям надалече.

Длъжник на всички бях – простих им вече...

По коридорите и аудиторите на института цареше необичайна блъсканица, армейските офицери разпитваха флотските:

– Нима на вас нищо не ви казват? Чудно нещо. При нас вече поискаха списъците на семействата за евакуация, раздават ни пътни пари.

– Във флота засега е спокойно. Навсякъде лед, лед, лед... Защо да се вълнуваме? Японският консул Каваками още не е дал зор.

– Какво е консултът? Кучешко лайно...

Пътечките се заличиха и пързалките бяха развалени, когато японските параходи влязоха в залива Златния Рог, а консулт Каваками изведнъж престана да се усмихва на руските офицери. Японската колония

във Владивосток наброяваше около пет хиляди души. Не се знае колко от тях са били шпиони, но за бръснарите се беше създадо определено мнение: „Сигурно са ни подстригвали, бръснали и пръскали с одеколон точно според инструкциите на японския Генерален щаб.“ Но да се мисли, че всички японци са били шпиони, би било погрешно. Мнозина от тях, честни труженици, бяха намерили в Русия такъв живот и такова благополучие, за каквито не са могли и да мечтаят в родината си. Японците се занимаваха с полиране на стъкла, варяха бира, правеха играчки, приготвяха сладкиши, масажираха болните, обучаваха по гимнастика, умело и честно търгуваха. И накрая, за японските момичета... В родината недоимъкът ги принуждаваше да отиват във фабриките или публичните домове, а във Владивосток ги ценяха високо, доверяваха им възпитанието на малките деца. Почти във всички руски семейства имаше бавачка японка, която, всеотдайна, деловита и чистоплътна, ставаше като член на руското семейство.

– Корабите не могат да чакат – нареждаше консултът. – Приключвайте с работите си, всички трябва да заминат спешно вкъщи...

На рейда се появи грамадният английски транспорт „Африди“, за да ликвидира отведнъж японската колония във Владивосток. Японците на безценица прехвърляха канторите и магазините си на китайски търговци, бързаха да разпродадат имуществото си. Скоро улиците се задръстиха – тротоарите бяха затрупани с вещи, които съблазняваха минувачите с уникално ниските си цени. Гарнитура от виенска мебел се продаваше за 10 рубли, часовник – за три. Разхождайки се из града, Панатидин беше учуден, че руските хора не купуваха нищо от японците. Направи му впечатление един работник от доковете, който беше с жена си. Двамата разпитаха за цената на столовете, огледаха шкафа, жената прехвърли разните украшения и... се отдръпнаха настрана, без да купят нещо. Работникът каза:

– Не ни трябва печалба от чуждата беда. Те също с труда си са го събирали. Защо сега аз да ги ограбвам?

„Африди“ надаваше продължителен вой със сирената, призовавайки пътниците да се качват. Владивосток никога не бе виждал такива покъртителни сцени, както през тези дни. На пристанището бе пълно с руси! Всички съжаляваха японците, пъхаха им в ръцете вързопчета с храна, подаряваха им чайници, молеха ги да пишат... А японските бавачки не можеха да се откъснат от руските дечица, станали за тях като свои. Чуваха се истерични ридания, децата се вкопчаваха в своите „деля Дзю“ и „мама Оку“. В този момент Каваками показва самурайския си лик.

Стана ясно, че той предварително беше осигурил своя „полиция“, която безжалостно разделяше японските жени от руските семейства. Една съвсем младичка японка с писък се отскубна от тях, скочи върху крайбрежния лед, изтича до една изпускаща пара разтопена дупка и...

– Вечна ѝ памет! – прекръстиха се русите.

Сякаш тържествувайки от победата, британският „Африди“ отново нададе погребален вой и този неприятен звук се сля с отчаяните писъци на локомотивите, които напускаха Владивосток, отвеждайки по домовете им уволнените.

По-късният анализ на обстановката, направен от съветски специалисти, показва, че положението на руския Далекоизточен флот не е било безнадежно. За успешното противопоставяне срещу ескадрите на адмирал Того е било нужно стратегически вярно да се дислоцират корабите. Трябвало е да се съберат във Владивосток най-силните крайцери, като се подсилат с бързоходни броненосци, а в отбраната на Порт Артур да се оставят само остарели кораби с малка скорост. В такъв случай най-действената, най-маневрената част на флота нямаше да бъде откъсната от главната база на метрополията, щеше да придобие бойна активност, каквато не можеха да осигурят само четирите крайцера от бригадата на Райценщайн. Тактическата полза от войната на крайцерите би могла да изиграе важна роля в общата стратегия на цялата война...

Отново и отново в бригадата споменаваха Макаров:

– Степан Осипич, господа, не разчита твърде на броненосците, смятайки, че с крайцерите борбата в морето може да се спечели по-бързо и по-лесно, отколкото с тези скъпоструващи ютии...

След евакуирането на японската колония от Владивосток последва изнасяне и от Порт Артур, което приличаше на паническо бягство. Китайската императрица Цъси убеждаваше Токио в строгия си неутралитет, но нейните бандити – хунхузи – вече разбиваха релсите на КВЖД. На 18 януари А. И. Павлов, руският посланик в Корея, извести Петербург, че в пристанището Мазанпо японците стоварват от корабите телеграфни стълбове, коне и купища ечемик. Корейският император също обяви неутралитет. Под прикритието на това фалшиво „невмешателство“ самураите завзеха всички телеграфи в Корея, прекъснаха съобщителните кабели, запазвайки само линията Сеул–Чемулпо, където се намирал нашият крайцер „Варяг“. Посланикът отправяше тревожни телеграми в Петербург и в Мукден (до наместника Алексеев). Изпращането на всяка телеграма японците потвърждаваха с квитанция, както му е редът, но телеграмите не заминаваха. Павлов извика в Сеул командира на „Варяг“.

– Всеволод Фьодорович – каза той на Руднъов, – не съм сигурен, че Петербург е информиран за нашето положение, и затова би било добре да се изпратят с дипломатическа поща в Порт Артур канонерката „Кореец“, която се намира в Чемулпо, и вашият крайцер.

– Изобщо не разбирам – отговори Руднъов – защо наместникът запрати моя „Варяг“ в Чемулпо, а „Манджурец“ и „Сивуч“ заседнаха в китайски пристанища... Не ви ли се струва, господин посланик, че тези кораби вече са обречени на гибел? В най-добрия случай ще бъдем

интернирани.

– Е, до това няма да се стигне – каза Павлов. – Японците се цивилизоваха достатъчно през последните години и дори да настъпи разрыв, най-напред ще последва официалното обявяване на война...

През тези дни в крайцерската бригада на Владивосток се появи нейният началник Райценщайн, подир когото мичман Житецки мъкнеше такъв натъпкан куфар, сякаш във вътрешността му се бяха побрали всички въпроси на войната и мира. Панафидин попита приятеля си:

– Какво ново, Игор?

– Дойде време за пребоядисване...

– В какъв цвят?

– Очевидно в зеленикаво-сив...

Започна спешен аврал и Владивосток наблюдаваше отдалеч с хиляди прозорци и очи как прекрасните „бели лебеди“ бързо се превръщат в сиви и строги сенки. Не беше ясно за какво е разговарял Райценщайн с командирите на крайцери, но мнозина бяха видели в ръцете му книгата на лейтенант Н. Н. Хлодовски „Тактическият опит на ескадрения бой“, току-що излязла в Петербург.

– До какво доживяхме? – гневеше се той. – И къде, дявол да го вземе, е гледала цензурата? Някакъв си лейтенант се осмелява да поучава нас, заслужилите адмирали. Каква разпуснатост...

Тези нападки срещу старшия офицер на „Рюрик“ предизвикаха недоволството на капитаните първи ранг и Трусов се застъпи за Хлодовски:

– Не разбирам причините за гнева ви, Николай Карлович, нещо повече, изводите на моя старши офицер Хлодовски се доближават до становището на адмирал Макаров. Не е ли по-добре ние, подготвяйки корабите за война, да обсъдим деловите въпроси. По-конкретно, за запасите от въглища, за иззеждането от крайцерите на всяка дървения...

Стеман с удоволствие съобщи на Панафидин:

– Е, Сергей Николаевич, дойде време да свалим вашето виолончело на брега като непригодно за служба на кораб.

– Но къде да го дяна? – изтръпна Панафидин. – Това е стар инструмент, безценен... Ами че това е „Гуарнери“!

Върху лицето на Стеман се четеше явно злорадство.

– Не зная, не зная – въздишаше той, уж съчувствавайки.

– Още не съм срещнал музикант, който да си признае, че инструментът му е изработен от железаря Патрикеев... Даже в одеските кръчми свирят на цигулки, правени от Страдивари!

Моряците успокоиха Панафидин, че на крайцера има много къшенца, за които даже главният боцман не знае:

– Тъй ще го скрием, че и стражарите няма да го намерят. Ще бъде хем на топло, хем на сухо.

Сутринта на въпроса на Стеман мичманът отвърна:

– Няма го виолончелото. Макар че, казано честно, роялът в кают-компанията ще даде повече пламък, отколкото моят нещастен „Гуарнери“...

Офицерите от „Богатир“ поведоха скучен разговор за започналото спадане курса на руската рубла. Недоумяваха:

– Нима за нашата рубла вече дават наполовина?

Със същия въпрос Панафидин посети своя братовчед.

– Уви – рече Плазовски, – става както у Салтиков-Шчедрин: още не е лошо, като дават в Европа за една рубла половинка, по-лошо ще бъде, като започнат да дават за една рубла юмрук в муцуната!...

– Изглежда, че войната е неизбежна, Даня?

– Изглежда. Даже твърде много...

Около задружната трапеза на „Рюрик“ неочаквано възникна спор. Започна го незабележимият досега мичман Шчепотиев, младши шурман. Никой не го дърпаше за езика, сам заговори, че предстоящата война с Япония, както и всяка друга война, предизвиква у него само отвращение:

– Колко велики умове от миналото са призовавали народите към мир, съгласие и равенство. А историята пет пари не дава за тези призови, тя си върви по пътя на разбойничество, насилие и затъпяване на народите с помощта на лъжливото чувство за глупашки патриотизъм.

– Толстоизъм – избоботи Плазовски, а пенснето му проблясваше.

– Празни приказки – добави миньорът Зенилов.

– Не, изслушайте ме! – горещеше се Шчепотиев. – Излиза, че бойейки се за истината, праведниците напразно са отивали на кладата, хуманистите безполезно са лежали в затворите, безсмислено и Волтер е преследван като бездомно куче по цяла Европа. Светът е останал непоправим...

Хлодовски почука с острието на ножа по звънливия край на чашата, при което птиците в клетката дружно зачуруликаха.

– Господин Шчепотиев – каза той сухо на шурмана, – съгласен съм, че войната винаги е била противна на човешката натура, но патриотизмът никога не ѝ е бил противен. Това първо. А ето и второто: ние носим мундири не за да бърборим за философската природа на войната. След

като сме положили клетва, сме задължени да я изпълним, колкото и да ни е трудно това.

– Но защо? – възмущаваше се Шчепотиев. – Защо ние, военните, сме длъжни с кръвта си да плащаме за безсилието на дипломатите, които отдавна са оглупели и вече се тресат от старческо безсилие?

Хлодовски неочаквано рязко прекъсна този спор:

– Моля мичман Шчепотиев да се оттегли в каютата си...

Край утихналата маса се изправи механикът на крайцера Юрий Маркович, син на народовелец и внук на писателката Марко Вовчок:

– Господа! За военните винаги ще си остане насъщен коварният въпрос: „За какво живеем?“ Нас прекрасно ни обличат, отлично ни хранят, отдават ни почести... За какво? С какво сме заслужили подобно разточителство от държавата, която, за да плати нашите прищевки, е пребъркала джобовите на поданиците си? Живеем (и живеем по-добре от народа) вероятно само заради единствения миг... Да, единствен. В часа на съдбоносната битка сме длъжни да се разплатим с Русия заради всичките неща, приятни за нашето честолюбие и удоволствие. Именно по време на боя сме длъжни да отдадем на родината себе си – до последна капка кръв. И даже последната глътка солена вода, която ще сложи край на нашия живот, трябва да приемем от съдбата като свето причастие.

Всички се съгласиха с това и Хлодовски нареди да се поднесе шампанско.

На следващия ден във Владивосток беше въведено военно положение, което по волята на съдбата съвпадна с разгулната сирница. Градът вече предчувствуваше, че всеки момент ще се разрази нещо страшно. Патрулите обхождаха тъмните улички, проверявайки затворени ли са всички заведения. Замъкваша пияните в участъците, където ги биеха, без много да му мислят и без излишни разговори. Жителите на града с необичайна нервност наблюдаваха от брега как ледоразбивачът „Надбожний“ се движи на зигзаг през рейда, трошейки ледените пластове между бордовете на крайцерите.

– Сам бих хвърлил зад борда виолончелото си – изведнъж сподели Панафидин, – само да зная как ще завърши всичко това и какво мисли сега адмирал Того в своето Сасебо!

Сасебо! Огромното знаме на японския флагман плющеше над палубата на броненосеца „Миказа“, който бе нагазил дълбоко във водата на пристанището, натежал от многото хиляди тонове, претоварен с най-ново въоръжение. В адмиралския салон мирно гугукаха две

пъдпъдъчета... Хейхатиго Того каза:

– Най-много се страхувах, че руснаците може да преместят ескадрата на Старк от Порт Артур във Владивосток. Тогава целият руски флот щеше да се окаже в една база и нашата борба с него би станала твърде опасна. Но сега, щом това не стана, инициативата е изцяло в мои ръце, а броненосците на Старк и крайцерите на Райценщайн са разделени едновременно от две морета – Японско и Жълто. Молих боговете именно за това и боговете ме чуха!

Сасебо е главното леговище на самурайския флот, малко по на север от град Нагасаки. Оттук, от Сасебо, ескадрите на Того можеха в едно и също време да започват стратегическо разгръщане по целия морски театър, прониквайки в Жълто море към укрепленията на Порт Артур и в Японско море – на пътищата към Владивосток. Близко до Сасебо, между бреговете на Япония и Корея, съвсем се губеше малко известният остров Цушима, а по-нагоре от него, на север, океанът издигаше над водата скалите на мрачния Дажелет (или още – Мацушима). Това е само скучна география, но тя изисква от читателя внимание и даже използването на картата...

Того беше висок на ръст, поприведен, мрежа от ситни бръчки покриваше лицето му още от младини, както това става с древен порцелан. Английските вестници предварително правеха от него герой. Лондон осведомяваше читателите си, че адмирал Того – като всички велики люде – лесно понася самотата, способен е да прекарва съвсем без хора, като цели денонощия не напуска каютата на своя броненосец. От брега се носеше песента на японски жени, които товареха въглища в корабните бункери. Големи сиви плъхове, които се бяха промъкнали на корабите, сега като обезумели се мятаха по траповете, душейки дълбоките пролуки на най-близките до дъното отсеци, приличащи на мазета в гигантски здания. Корабните склянки по цялата ескадра удариха тягостна полунощ...

На 23 януари микадо уведоми адмирала за началото на войната с Русия. След като беше препрочен заповедта на императора, Того замислено хранеше пъдпъдъците. Доложиха му за пристигането на флагманите.

– Нека влязат – каза той, като ръсеше зърна на птиците...

В салона влязоха с поклон флагманите и командирите на броненосци. Сабите им глухо звъннаха. Твърди мустаци стърчаха върху лицата, изкривени от гримасите на вежливи усмивки.

– По милостта на небесата и боговете... слушайте заповедта...

Докато слушаха императорската заповед, чуваха как в галюните⁶ за командирския състав трюмните машинисти шумно продухват фановата система, очиствайки „Миказа“ от битови мръсотии.

– Дипломатическите отношения с Петербург са прекъснати, но думата „война“ произнасяме първи ние... Ние, флотът! Нашият посланик Курино вероятно вече е напуснал руската столица, а руският посланик в Токио барон Розен още не знае, тъй като телеграмите за скъсване на отношенията са задържани от нашите служби на телеграфа в Нагасаки... Сутринта ще бъдем на път към Порт Артур!

Ординарците внесоха подноси, отгрупани с чашки саке, и Того подаде най-малката от тях на адмирал Уриу, който беше се прочул във флота със склонността си към алкохолизъм:

– На вас предстои да атакувате Чемулпо, където сте длъжен да разрушите руския крайцер „Варяг“ и канонерката „Кореец“.

Вицеадмирал Гиконой Камимура командуваше японските крайцери и Того му подаде малко по-голяма чашка:

– Щастлив съм да служа с вас – каза Того. – Предстои ви да извадите от строя всички крайцери на Владивосток...

В 7 часа сутринта на 24 януари обединеният флот на японския император, разбивайки тежките сипеи на вълните, излезе в морето. Една бронирана армада, пре-наситена с активен човешки материал и с най-добри механизми европейско производство. В кубриците офицерите учеха матросите да пеят нова песен:

Колкото сняг се побира в сибирските пазви,
толкова завист Русия в сърцето си пази...

Във всичко това се криеше частица от тайна, която имаше твърде голямо значение. Английската колония Уейхайуей се намиреше в самия край на полуостров Шандун, както Порт Артур беше разположен при завършека на полуостров Квантун (Ляодун). Те бяха като два остри зъба, стърчащи от устата на Печелийския залив. Англичаните предоставиха своето пристанище Уейхайуей на адмирал Того. Именно от английско пристанище японските миноносци, разтресени от свирепонапрежение, се втурнаха да атакуват корабите на руската портартурска ескадра.

Разбира се, парламентът на английския крал бе отказвал да признае този факт, тъй като в такъв случай японското нападение срещу Русия би изглеждало като съвместна агресия. Но истината все пак беше

---

6. Галюн (мор.) – корабна тоалетна. – Бел. ред.

установена. Тя се потвърждава и в научната монография на нашия историк А. Галперин „Англо-японският съюз“.

И така, войната започна без обявяване на война.

През нощта на вероломното нападение руската ескадра стоеше на външния рейд на Порт Артур, оголена откъм морето. Японските миноносци взривиха броненосците „Ретвизан“ и „Цесаревич“ и повредиха крайцера „Палада“. Руската ескадра откри хаотичен, но толкова плътен огън, че повторни атаки не последваха. После в неравен бой с ескадрата на адмирал Уриу геройски загинаха „Варяг“ и „Кореец“.

Първите несполуки съвсем не обезкуражиха екипажите на бойните кораби. Но тогава се появи една клеветническа измислица, в която беше замесена Мария Ивановна Старк, жената на адмирала. Чужди на събитията хора, лошо ориентирани в законите на флотската служба, разнасяха из страната жестока и нелепа клюка:

– Чухте ли какви неща стават у нас? Точно в онази нощ адмирал Старк решил да празнува Мариинден и вдигнал бал до небесата. Офицерите слезли от корабите, за да танцуват. Того само това чакал – дошъл и захванал наред да съсипва... Казват, такива дупки изпонаправил по корабите, че можеш да пхнеш през тях цяло теле.

Клеветата за Мариинден, разобличена отдавна от очевидци и историци, уютно си е намерила топло местенце в литературата, минавайки от книга в книга като изгоден момент за подсилване на сюжета: ето, вижте ги нашите глупаци, танцуват, а враговете ги побеждават. Всъщност, знае се точно, че Старк не е правил никакъв грандбал. В онази нощ току-що е завършило съвещанието с командирите на кораби, всички офицери, както и матросите, не са напусkali бойните си постове... Но кой е авторът на този анекдот? Самият наместник на царя, Алексеев, никога не е опровергавал версията за Мариинден, именно за да оправдае своята заповед – ескадрата да остане на външния рейд на Порт Артур! В този случай Старк му трябвал като стрелочника, който да отговаря за катастрофата. На Старк е било наредено да си затвори устата и да мълчи, ако иска да доживее до пенсия.

Владивосток вече беше затрупан от преспи сняг, стегна силен студ. От гостилниците се носеха облаци пара с миризма на баница – сирницата продължаваше! Още никой не знаеше нещо определено, а натурите със слаби нерви бързаха към гарата на Владивосток, образувайки пред касата за билети креслива опашка.

На 27 януари ледоразбивачът „Надъжний“ успя напълно да разчупи леда около крайцерите и екипажите им извикаха „Ура!“. Възгласът

на матросите бе подхванат от студентите в Източния институт, които от нетърпение бяха избили замръзналите рамки на прозорците. Тълпа от хора се спусна тичешком към пристанището, където гарнизонни оркестри свиреха маршове, а на брега останаха ридаещи жени и годеници... Крайцерите заминаха и Владивосток изведнъж потъна в печал като осиротял. В църквите започнаха тържествени молебени „за победа над сатаната“. В града вече нямаше японска колония, но японските шпиони останаха. Някои от тях се бяха преоблекли в широки бели дрехи, представяйки се за корейци, други си бяха прикачили фалшиви плитки, минавайки за китайци. На телеграфа във Владивосток от тях постъпваха бързи телеграми, адресирани до Сеул и Гензан: „Разтоварете четирите вагона месо“, „Изпращам четири шевни машини.“ Не е нужен много акъл, за да се отгатне смисълът на предупрежденията, които бяха предназначени за адмирал Камимура! Той беше главният противник на владивостокските крайцери и нашите матроси го наричаха Кикимора, а понякога Карамора.⁷

– Ето че потеглихме – каза мичман Панафидин, когато крайцерите се измъкнаха от клещите на ледовете в чисти води...

Гръмогласни камбани възвестиха на екипажите първия военствен сигнал за тревога – „Аларм“. От оръдията звънко гръмнаха пробни изстрели за загряване на изстудените дула. В долните отсеци миньорите вече зареждаха апаратите с торпеда.

Крайцерите още разпръсваха единични парчета лед.

Райценщайн бе издигнал своя флаг над „Русия“. А по мостика на „Богатир“ се носеха догадки и коментари:

– Все пак не е лошо да знаем къде отиваме.

– Тайна! Казват, че на командирите са им дадени специални пакети, които могат да отворят чак когато сме далеч от брега...

Зад кърмата изчезна остров Асколд. Тракайки напрегнато, крайцерите излязоха в открито море, като образуваха точен килватер. Студът се усилваше. Сте-ман отвори пакета.

– Отиваме към Сангарския пролив – съобщи той. Сангарският пролив разсичаше северната част на Япония, отделяйки от нея древната земя Йесо (днес Хокайдо), и офицерите от „Богатир“ веднага затрупаха капитана първи ранг с въпроси:

– Защо към Сангарския? Той е пълен с японски батареи... Да се пълнеш там, е все едно да идеш на разстрел!

---

7. Кикимора – таласъм в женски образ; карамора (разг.) – дългокрак комар. – Бел. прев.

– Успокойте се. Заповядано ни е само да вдигнем шум при входа на пролива, за да се предизвика объркване в разписанието на японския каботаж. Ако сполучим, адмирал Того ще бъде принуден да откъсне част от своите сили на север, като намали напрежението при Порт Артур.

Крайцерите се движеха затъмнени. Нито един лъч светлина не проникваше навън от техните грамадни, ярко осветени вътрешности, запълнени с тракане на машини и вой на динамо. През нощта дистанцията между мателотите⁸ правеше незабележими очертанията на корабите. От „Рюрик“ се виждаше смътно кърмата на „Гръмобой“, която ту се мяташе нагоре, ту пропадеше надолу, сякаш в някакъв хаотичен танц. Офицерите ходеха с валенки и завиждаха на моряшките вълнени наметки, защото кожените им куртки се покриваха с ледена корица. Панафидин с младежка разпаленост се хвалеше:

– Второ денонощие не съм спал! И въобще сън не ме хваща. Ето какво значи войната, даже не ти се спи...

Призори умората повали всички в койките, но команда от мостика ободри сънените хора:

– Тръбачи и барабанчици, по местата!... Отново алармен сигнал! Нейде в далечината едва се мержелееше японският бряг, а откъм Сангарския пролив изведнъж изскочиха кълба дим. Скоро се показва параход с японски флаг.

– Ще го потопим – спокойно каза Стеман. Разноцветни флагове според международния каталог на сигналите заповядваха на японците да напуснат палубата и да се прехвърлят в лодките.

– С бойни снаряди... зареди! – чуваше се откъм оръдията.

Вероятно улучиха параходния бункер, защото към небето изригна гъста въглищна прах. Райценщайн нареди на „Гръмобой“ да вземе на борда си японците, понеже виждаха колко им е трудно да се придвижват с веслата към брега. Тази проява на човеколюбие забави крайцерите, които доунищожаваша със снаряди противника. Той потъваше в морето откъм кърмата, с вирнат нос, на който се четеше названието „Никаноура Мару“... Райценщайн заповяда на бригадата да завие от Япония към корейския бряг. Никой не разбираше на какво се дължи това решение. Даже капитан първи ранг Стеман, който беше предпазлив в критиката към началството, мърмореше:

– За какво изгорихме толкова скъпоценно гориво, че при самия вход към Сангарския пролив да завиваме обратно? Боя се, че на нашия

---

8. Мателот (мор.) – съседен в строя военен кораб. – Бел. прев.

Николай Карлович вече му е станало мъчно за сухата постеля и не се е замислил за последиците от оттеглянето...

В шест часа сутринта на 1 февруари Райценщайн на сочи бригадата към Владивосток. Критиката се превърна в ругатни:

– Разбира се, цял обсипан с ордени, той е свикнал да стои на брега при куфарите си... С него няма да се навоюваш кой знае колко!

– Безсмислица – директно го каза шурманът на „Богатир“. – С тази заповед за завръщане Николай Карлич все едно че ме откъсна от жена, която току-що съм започнал да целувам...

Обгърнати от студа и морето, владивостокските крайцери обръщаха тежко бивните на своите форщевени към север.

– Да, това е глупост – подкрепи Стеман шурма-на. – Имам идиотското усещане, че тази война с Япония сякаш въобще няма точен план. Там в Адмиралтейството някой издрънкал, че крайцерите трябва да вдигнат шум напук на японците, а Райценщайн даже не можа и да пошуми както трябва.

Изправен до шурвала, рулевият избоботи в мустаците си:

– И това ми било война... сякаш поиграхме на карти!

Панафидин изпита съмнение и обида към тази война. Именно защото войната не му се виждаше страшна.

Лъжливата легенда за Мариинден се харесва на японските вестници, понеже представя руския флот в най-лоша светлина. Но японците я преиначават по свой маниер. Ето как изглежда тя в изложението на популярното японско списание „Нитира Сенси“: „Когато нападнахме Порт Артур, в градския театър играели веселото представление «Руско-японската война»: Безгрижните руски офицери гледали последното действие на тази пиеса, което се нарича «Победата на Русия», и бутафорната оръдейна стрелба на сцената заглушила за тях звуците на истинската битка в морето...“

Микадо и микадесата поздравяват Того за победата!

Парламентът му поднася благодарствен адрес, а корейският император му подарява 50 крави и 30000 пачки цигари, като осигурява на адмирала безплатен тютюн за цял живот. Заедно с адмирал Того японската преса възхвалява съмнителния „подвиг“ на милионера Сомодо, който още през първия ден на войната предава за победата своя златен часовник с дълга верижка. Вестник „Дзи-Дзи“ излиза с патриотичен призив: „Да наемем хиляди най-красиви гейши и нека те да събират пари за фонда на победата – една целувка за 10 йени! Не си мислете, че се шегуваме – продължава «Дзи-Дзи». – Както ни съобщават от достоверен източник, в руския град Перм госпожа Сахарина (?) на един обществен бал събрала от публиката с целувките сти наведнъж 1500 йени (?) за един час (?).“ Разбира се, в Перм по това време са се целували колкото си искат, но никаква госпожа Сахарина в Перм не е имало и фондът за отбраната не е зависел от целувките...

Героичната схватка на „Варяг“ с ескадрата на адмирал Уриу кара мнозина японци да се замислят за високия дух на руските воители. Пресата в Токио изразява възхищение от мъжеството на матросите и офицерите на „Варяг“, обяснявайки го изопачено със... самурайския дух, възплетил се в Руднъов! Чак на четвъртия ден след нападението Япония съобщава на света, че се намира в състояние на война с Русия. Маркиз Ито, всички министри и дамите от обкръжението на микадесата изпращат (с цветя) на токийската гара руския посланик Розен, който би могъл да каже на изпращачите: „Ако вие, дами и господа, не бяхте ме лъгали, ако не бяхте крили телеграмите от Петербург до мен, може би всичко щеше да бъде другояче...“ Накрая се завръща в родината и барон Курино, тогава посланик в Петербург.

В лондонските вестници все по-често се срещат изразите „нашите войници“, „нашите кораби“, макар че става дума за японците. И наистина, защо трябва да проливат своята скъпоценна кръв, щом войната с

Русия може да се спечели и със самурайски меч? Доста се е радвал през тези дни и президентът на САЩ Теодор Рузвелт, който пише: „Аз ще бъда във висша степен доволен от победата на Япония, тъй като Япония провежда нашата игра.“ В японските военни болници се появяват жилави американки в халати на милосърдни сестри. Откъде са можели да знаят тези жени, че техните синове ще бъдат вдигнати във въздуха в пристанището на Пърл Харбър от децата на онези войници, на които сега дават вода с лъжичка. ...

През последните дни на януари Япония болезнено изтръпва: при входа на Сангарския пролив са забелязани руски крайцери. В потопяването на парахода „Никаноура Мару“ японските политикани намират чудесен параван, зад който е най-удобно да скрият собственото си вероломство. Цялата японска преса като по команда надава вой, че руските моряци варварски са нарушили „свещените права на войната“. Във вестник „Йомиури“ потопяването на парахода се представя като проява на „дивата жестокост и развратност на руснаците, способна да накара и най-хладнокръвния човек да стисне зъби“. При това, разбира се, не се посочва, че руските крайцери откриват огън, когато екипажът на „Никаноура Мару“ е вече в лодките.

... Бригадата крайцери се завърна във Владивосток.

Е, добре. Да видим какво ще стане по-нататък!

Руските вестници също имаха немалко грехове. Матросите от крайцерите се завръщаха ядосани от гарнизонен отпук:

– Тези гадни драскачи са раздухали една безсмислица, че уж сме ходили да обстрелваме Хакодате. На брега ни посрещат като герои, да те е срам да гледаш хората в очите...

Стеман събра своите офицери:

– Да не бързаме с упреците към Николай Карлович!

Изглежда, Райценщайн е бил прав, като върна бригадата от морето. Работата е там, че още на третото денонощие от похода се оказахме напълно небоеспособни... Да! Даже и не говоря за повредите в машините на стария „Рюрик“. По-добре вижте в какво, състояние е нашата артилерия...

Вълните, които заливаха крайцерите, бяха напълнили с вода дулата на оръдията, от което вътре в каналите се бяха образували мощни ледени тапи. Сега комендорите не можеха да измъкнат обратно снарядите, не можеха и да ги изстрелят към небето, за да изпразнят оръдията:

– Опитай се да стреляш – как не... Хем ние ще се разлетим на парчета, хем оръдията ще се разпилеят на сто части!

С помощта на маркучи, напълнени с гореща пара, затоплиха дулата и чак тогава от тях се изсипаха на палубата прозрачни ледени греди със следи от оръдейните нарезки. После се замислиха – да беше се случила среща с корабите на Того или Камимура, нито едно от оръдията на бригадата не ще можеше да отговори на противниковия огън.

– Ами кой е виновен? Да не съм аз? – умуваха навсякъде, явно потиснати от тази глупа история. – Началството превърна бойните кораби в „плаващи казарми“, в които обучават как да се козирува на офицерите... Все правеха сметка на петачетата, мамичката им! Зимата не ни пускаха в морето за икономия на въглища. Откъде да имаме опит за плаване в силни студове?...

Приблизително същия разговор имаше Панафидин с офицерите от „Рюрик“, които замъкнаха богатирия мичман в ресторанта на Морското събрание – лекаря Николай Петрович Солуха и мичман Александър Тон, произхождащ от семейството на прочут архитект. Тон се възмушаваше:

– Затова пък при нас никога не са жалили сапуна! На едно място четиридесет пъти боядисаха. Днес изсъхне, на другия ден го изчегъртаме и отново го боядисахме... Впрочем първият залък е винаги корав, нали?

Докторът на „Рюрик“ беше симпатичен на Панафидин.

– Доста време не сте били при нас – каза му Со-луха...

– Все няма време... с девиацията се оправяме.

– Ах, тази девиация – въздъхна Тон. – Жива мъка е с нея. Колко трагедии е имало във флота заради тези магнити...

Панафидин навести каюткомпанията на „Рюрик“ не в най-добрия час от нейната история и затова отново беше виновен безкрайно тихият преди войната мичман Щчепотиев, който развиваше предишната тема:

– Лично на мене японците не са ми направили нищо лошо, че да ги убивам и потопявам. Мисля, че японците също не могат да изпитват към мене омраза, за да ме убиват... Не е ли така?

Панафидин погледна братовчед си – пенснето на Плазовски блесна с гладките си лещи като острие на бръснач.

– Престанете, Щчепотиев! Естеството на войната още от дълбока древност е такова, че човек убива друг човек, без да изпитва към него лична омраза. А когато враговете нападнат родината, тогава няма защо да се умува – върви и се сражай... Баста!

Хлодовски си мълчеше и като че ли с преднамереното си мълчание подтикваше спорещите да си кажат всичко.

– Защо ще съм длъжен – не отстъпваше Шчепотиев – да жертвувам себе си, здравето и бъдещето си само заради това, че в Петербург не са успели да се договорят за мир? Ако не желаете да ме разберете, тогава прочетете какво пише за войната Лев Толстой. В спора може да победи- те мене, мичман Шчепотиев, но няма да победите великия мислител на руската земя!

Доктор Солуха не издържа и вдигна ръка:

– Толстой е велик като писател, но като мислител... извинявайте! Търсел бога? Ами в Русия всички търсят бога и не могат да го намерят... Простете ме – завърши докторът, обръщайки се към якута йеро- монах, – че без да искам, нахълтах във вашата духовна област.

– Бог ще ви прости – засмя се Конечников.

В спора се намеси най-старият човек на крайцера – шкиперът Ани- симов, който се беше издигнал в службата от обикновен моряк, завеж- дайки на „Рюрик“ бояджийницата с четки и запаси от манилски коноп, и със своя труд бе заслужил чин на титулярен съветник...

– Учудвам се – скромно отбеляза той, – че и за Толстой поговорих- ме, но никой не спомена най-простите неща по време на война – свеще- ната клетва и воинския дълг.

Изглежда, Плазовски се зарадва на тези думи.

– Защо чак сега възникнаха вашите съмнения за справедливостта на войните? – нахвърли се той върху Шчепотиев с апломб на същински юрист. – Нали когато сте си избирали кариерата на офицер, у вас веро- ятно не са възниквали съмнения по въпроса, противна ли е войната на човешката природа? Изхранен с народни пари, вие не се срамувахте да получавате заплата, хилядите рубли за която са събирани от копейките и грошовете на данъкоплатците! Значи да получавате държавни пари, не ви е било срамно. А ето че да биете врага, кой знае защо, изведнъж ви стана неудобно... съвестта не ви позволява.

Чак сега в спора се намеси Хлодовски:

– И каква е моралната страна на вашето миротвор-чество? Мене, признавам си, ме ужасява мисълта, че ако не беше войната, вие спокой- но щяхте да продължите да правите кариера... Сега ви питам, господин Шчепотиев: защо по-рано мълчахте, а едва сега заговорихте за неспра- ведливостта на войните, когато за всички нас войната стана факт, а клетвата изисква от вас изпълнение на дълга?

– Всички вие сте... каста! – изгърси изведнъж Шчепотиев. – Исто- рията всички ви ще накаже за вашите страшни заблуждения.

– Даже и да сме каста – отговори невъзмутимо Хлодовски, – тази

каста се състои от патриоти и, извинявайте, вие сам вече направихте всичко, за да не принадлежите към тази каста, представена на трапезата на „Рюрик“.

– Какво означава това? – промени се изражението на Шчепотиев.

– Това означава, че сте длъжен да подадете рапорт за оставка, понеже руският флот повече не се нуждае от вашите услуги...

Шчепотиев се оттегли в каютата си. Всички дълго мълчаха. Даже птиците притихнаха настръхнали в клетката.

Това неприятно мълчание се осмели да наруши барон Кесар Георгиевич Шилинг, вахтен офицер с чин мичман, притежаващ класическата фигура на цирков борец тежка категория.

– Ние сме прости хора, шаяк и цървули – започна да се прави на глупак баронът. – Обаче се е случвало да чуваме, че най-много луди има в процъфтяващите страни, където цари пълна свобода на мисълта. Но там, където вилнее цензурата, хората запазват здравия си разум и никога няма да изтърсят нещо криминално.

Панафидин плахо попита лекаря Солуха:

– Кажете, а нормален ли е Шчепотиев?

– По-нормален от всички ни... просто го е хванал страх.

– Те това е! – съгласи се старикът Анисимов. След вечеря към Панафидин се приближиха шурманите на крайцера (старшият и младшият) – капитан Михаил Степанович Салов и мичман Глеб Платонов, син на сенатор от новгородските дворяни.

– Вие, Сергей Николаич – каза Салов, – отдавна бихте искали да се преместите на нашия „Рюрик“. Аз мисля, че напълно можете да заместите мичмана в оставка Шчепотиев... Имаме роял, три грамофона и няма да възразяваме срещу вашето виолончело.

Гръмна изстрел. Един ординарец от „Рюрик“ викаше като побъркан:

– А пък Шчепотиев... право в устата! Само мозък се разхвърча...

На 30 януари адмирал Алексеев събра в Мукден важно съвещание. Огромни китайски паравани, изрисувани с жерави и тигри, предпазваха наместника от нетърпимата горещина на пламтящите камини. Понякога той ставаше, сякаш между другото приближаваше до билиярда и след като забиеше топката в лузата, отново се връщаше на масата, покрита с плоча от зелен нефрит. Вчера заградителят „Енисей“ се бе натъкнал на мини и затова флагманите разсъждаваха за минната опасност. Началник-щабът на портартурската ескадра контраадмирал Вилхелм Карлович Витгефт говореше съвсем тихо, като че ли в двореца на наместника лежеше непогребан покойник. „Негово Квантунско Величество“ каза, че сега на най-висшите етажи на великата империя се решава въпросът за подмяната на Оскар Викторович Старк (който вероятно изпълняваше сега ролята на този „покойник“):

– Няма никакво съмнение, че за началник на ескадрата в Порт Артур ще бъде назначен Степан Осипович Макаров...

В този момент Витгефт изпита голямо облекчение:

– Слава богу – прекръсти се той, – толкова се боях да приемам ескадрата от Оскар Викторович... Ами какъв флотоводец съм аз?

На 4 февруари адмирал Макаров спешно замина за Далечния изток. Военният министър Куропаткин беше назначен за командувач Манджурската армия. При срещата с адмирал Зиновий Рожественски, който беше готов да състави на Балтика Втора тихоокеанска ескадра, Куропаткин радостно разцелува адмирала:

– Зиновий Петрович, до скоро виждане... в Токио!

Преди заминаването на фронта Куропаткин събира икони от населението. Неговият дневник от тези дни е осеян с такива изрази: „Отслужих обедна литургия... поклоних се пред мощите... донесоха ми свята икона... много плакахме...“ Не обвинявам Куропаткин заради религиозността, защото вярата в бога е лична работа на всеки човек, но докато Макаров превозва в своя ешелон питерски работници за ремонта на корабите в Порт Артур, Куропаткин кара към бойните полета вагони с икони, за да ги раздава на войниците. И не случайно генерал Драгомиров, известен с остроумието си, го изпраща на война с пословичните думи: „Суворов е спечелил слава под куршумите, а Куропаткин иска да влезе в безсмъртието под икони... и пак за слава богу!“

Пътувайки през размирената от войната Русия, преминавайки през Сибир с ешелони запасници, Куропаткин често излиза от вагона пред народа, възкликвайки:

– Смърт или победа! Но главното сега е търпение, търпение, и още

веднъж търпение... В това е главният залог за победата.

Нелегални листовки със стихове отрупват Русия:

Край Артур делата куцат,
гнусна работа, братле:
Того, Ноги, Камимура
ни опосаха съвсем.
Куропаткин горделиво все към Токио ръмжи...
Мое конче, що изцвили? Конче, моля те, стани!

В разгара на тези размествания на висшето началство владивостокските крайцери извършиха втори поход – към бреговете на Корея, където претършуваха с голямо старание всички заливи и заливчета в търсене на японски кораби с войска, но не откриха нищо.

Връщаха се обезкуражени във Владивосток.

– Че къде ли е Того? – гадаеха на всеки мостик. – Къде е Камимура с неговите крайцери? Скитаме по морето като в гробище...

Флагманският крайцер „Идзумо“ хвърли котва в залива Такешики на остров Цushima. Контраадмирал Гиконойа Камимура посрещна при трапа с почести английският журналист Сепинг Райт, като му каза, че се радва да види на своя територия първия кореспондент от Европа, допуснат на корабите на микадо.

Сепинг Райт вдигна над главата си каскетата:

– Първия и, опасявам се, единствен? – каза той подигравателно.

– Възможно е само на вас да е оказана тази чест – съгласи се Камимура. – Но от нашите добри приятели синовете на Ямато нямат тайни. Между нас има немалко общи неща... ако щете, географски! Както вашата Англия виси над Европа като някакво добавено парче, отделена от нея чрез водата, така и нашата Япония се е откъснала от Азия и като приказна птица се рее над океана.

Вътре в крайцера „Идзумо“ монотонно църкаха шурчетата, които живееха в миниатюрни бамбукови клетчици. В кубриците беше и топло, и чисто. Матросите бяха насядали върху ракли, в ръцете им проблясваха игли за плетене, а един унтерофицер им четеше на глас старинен роман за подвизите на седем благородни самураи.

Салонът на Камимура порази Райт с почти бедняшката си простота. Върху кръгла маса, покрита с евина мушам, в едно каче се виждаше кедр джудже, за който изчисляваха, че е на 487 години.

Самият Камимура тогава беше на 54.

Райт беше добре осведомен за положението в Порт Артур, защото светлините от миноноските на Старк блуждаеха нощем близо до Уейхайуей. Той направо попита Камимура притежава ли достатъчно информация за руските крайцери от Владивосток:

– Нали те винаги могат да се изплъзнат от вашето внимание към Сахалин или даже... даже към Камчатка!

Камимура заведе Райт до аквариума, в който от времето на Китайско-японската война се подвизаваше печелийска змиорка в състояние на дълбока меланхолия, свойствена на всички военнопленници. Но достатъчно бе адмиралът да включи силно осветление, и змиорката в миг се преобразяваше. Изоставила хроничната депресия, тя изведнъж подобно на пумпал започна като свредел да се заравя в дъното на аквариума.

Мярна се тлъстата ѝ опашка и змиорката изчезна.

– Виждате ли? – усмихна се вежливо Камимура. – Както тази змиорка, руските крайцери скоро ще бъдат принудени да се крият от страшно силната светлина на моите прожектори. За тях Владивосток ще стане също такъв малък и тесен аквариум, в който ще оплакват тъжната си съдба...

Сепинг Райт остана недоволен от този разговор:

– Разбира се, на лондонската публика ще ѝ бъде интересно да чете за матросите, които плетат чорапи, с удоволствие ще прочете описанието на вашия кедр и на тази забавна змиорка. Но би било желателно да се знае какви са тактическите задачи на ескадрата от вашите броненосни крайцери? Вие командувате най-оперативната група.

– О, да! Оказана ми е велика чест...

Как ли не подпитваше Райт, но Камимура нищо повече не му каза (японците умееха да пазят тайните си). Скоро адмирал Того пожела да види Камимура на своя флагмански броненосец.

– Руските крайцери – каза той – отново са се измъкнали от ледовете на Владивосток. Наскоро са се навъртали около Гензан, откъдето нашите станции са чули разговорите им по радиотелеграфа. Периметърът на техните апарати „Дюкрете“ не надминава 30 километра чувателност... Моля ви да се запознаете с последната директива на нашата Главна квартира. Четете!

Камимура изучи указанието на Токио: „Да се предприемат незабавно решителни действия срещу Владивосток, като се изпрати там част от флота за видимо сплашване на неприятеля, възползувайки се от това, че портартурската ескадра още в първия бой е понесла тежки повреди.“

Того започна да храни пъдпъдъците.

– Желателно е да чуя какво ще кажете.

– Мисля, че моите седем броненосни крайцера ще бъдат предоставящи, за да се хвърлят в ужас жителите на Владивосток, след което руските крайцери вече не ще се осмелят да излизат в морето по-далеч от остров Асколд.

От палубата на „Миказа“ оркестърът изсвири старата английска мелодия: „В онез далечни дни, когато всичко беше друго, се срещаме с теб на полянката...“ Със спокоен глас Того съобщи за назначаването на Макаров и Куропаткин.

– Едва ли Макаров ще успее да поправи всичко, разрушено от нас преди идването му. Блокирането на Порт Артур от мене няма да му позволи да изведе ескадрата за бой с моята... Сега – продължи Того – цяла Европа и даже Америка с трепет отправят взор към Япония, докато цяла Япония наблюдава моите усилия край стените на Порт Артур, а аз ще гледам, към вас... да! От активността на вашите крайцери за-висят много неща. Разбирам, че понякога и опитната маймуна пада от дървото. Но задачите на войната изискват от вас солиден успех с международен резонанс, за да се окаже Владивосток в същата обсада, в каквата държа Порт Артур.

Сбогувайки се, Камимура обеща на Того:

– Аз не съм онази маймуна, която пада от дървото...

На японските крайцери матросите разучаваха нова песен:

Колко е слаба ескадрата руска,
Порт Артур е прашинка пред нашата мощ...
Смело реже океанската пустош
гордостта на Нипон – всепобедният флот!
А изгрялото слънце блести и лъчите си лее.
Руския флот ще стои като сняг.
Над билата на древен Урал, коленичил,
ще развеем японския стяг!

Родена в департамента по печата на военното министерство, тази песен нямаше автор. Тя представляваше пример за колективно творчество на японските милитаристи. От това се вижда, че в Япония всичко предварително е било готово за войната, даже песента! Не както при нас, грешните, които тъжно са подемали в „официални дни“ по заповед на началството „Царувай за страх на враговете...“.

Започнаха „февруарските репетиции“ в Източния институт и директорът Недошивин попита мимоходом Панафидин:

– Надявам се, че сега поне добре сте се подготвили?

Наложи се да се черви. Като се изчерви, наложи се и да излъже:

– Стараех се. Доколкото е възможно в моите условия...

В неделя с кутия шоколадови бонбони „Жорж Борман“ (но продадени под фирмата „Сладкарница на Унжаков“ в дом № 35 на улица „Светланска“) мичман Панафидин отново посети „Алеутска“.

Вия Францевна беше румена, чаровна.

– О, колко се радвам... Николай Сергеев?

– Сергей Николаевич – поправи я Панафидин.

– Все забравям – каза капризно момичето. – С този татков квартет у нас идват толкова много господа офицери, че ми е позволено понякога и да греша. Вие попаднахте точно на обеда. Заповядайте.

Вероятно поканата беше израз само на общоприетата учтивост, но поради своята наивност Панафидин я взе за чиста монета и смущавайки се, се запъти към масата. Прислугата обогати прибора му за обяд с една вилица, с която му и нанесе допълнителна сърдечна рана, като каза многозначително:

– Ето ви... това е любимата вилица на Игор Петрович!

(„О, боже, къде да се дяна от успехите на Житецки...“)

– Вероятно – произнесе Панафидин, измъчван от ревност, – вероятно скоро този мичман Житецки ще го преместят нейде по-надалеч... заедно с неговия Райценщайн!

Тази фраза беше опасна. Виечка не успя да сложи в нежната си устича сандвича, а мадам Парчевска, въоръжена с нож, временно отложи хирургическото отваряне на горещото пълнено хлебче:

– Заедно с адмирала? Защо мислите така?

Над фаршированото хлебче се носеше облак пара подобно на мъглата над Сангарския пролив, изпълнен с опасности. Но Панафидин вече загуби надежда за щастие и каза честно:

– Аз се крепя на флота, а мичман Житецки се крепи на своя началник. Руският флот е безсмъртен като самата Русия, обаче за безсмъртието на началството си струва още да се помисли...

„Добре ли постъпвам?“ – успя да съобрази мичманът, но в този миг се чу странен звук, сякаш някакъв ангел заработи на небето с пневматичен свредел. После се разнесе тъп удар, домът на „Алеутска“ се разтреса, а в кабинета на доктор Парчевски от само себе си се спусна педалът на гинекологичния стол. Мадам Парчевска вдигна учудено вежди.

– Кес ке се? – каза тя и веднага, като опитен анатом, разпра с ножа топлата коремна част на ароматното фаршировано хлебче...

Вия, както и майка ѝ, също нищо не разбра за произхода на този шум над града и шеговито разказваше на Панафидин, че още от гимназията е запомнила въпросителното „Кес ке се?“.

– Що е то кес ке се? Една котка друга ухапе. Котката лапичка изтъръске. Ето що е кес ке се... Смешно е, нали?

– Много – отговори Панафидин, целият напрегнат.

Отново този режеш вой и... взрив!

– Не разбирам къде гледа началството? – възмути се мадам Парчевска. – Поне вие обяснете какво става?

– Крайцери! Японските крайцери. ... са тук, в града!

Като сграбчи шинела си, той хукна към пристанището.

Този ден се случи светъл, слънчев, високите преспи се поразтопиха, от покривите се надвесваха сиви купчини сняг, готови да рухнат върху пешеходците. Тротоарите бяха изпълнени с публика, издокарана за неделята. Всички павилиончета, кръчми и закусвални бяха препълнени с хора, които не можеха да знаят, че откъм океана вече се е прокраднала заплахата за техния град, за техните жилища, за техния живот... От остров Асколд японските кораби бяха забелязани още сутринта, но дистанцията пречеше да се уточни тяхната класификация. Отбраната на града не беше формирана изцяло – фортите „Линевиц“ и „Суворов“ можеха да се озъбят на противника само с малобройни оръдия и картечници. Към обед ясно се очерта враждебният килватер, начело на който се движеше „Идзумо“ под флага на Камимура, а след флагмана се равняваха шест бро-неносни крайцера: „Адзумо“, „Йосино“, „Асамо“, „Иваге“, „Касаги“, „Якумо“.

Откриха огън от двата борда – с халосни залпове японците отначало затоплиха оръдията си.

В един часа и половина Камимура пренасочи огъня към града. Снарядите прелитаха покрай „Светланска“ – в пущинака на Гнилия кът, разравяха долината около Реката на признанията. Много от снарядите даже не избухваха. Когато Панафидин запъхтян се появи на „Богатир“, цялата бригада крайцери вече живееше с един общ порив – да влиза в бой, да загива направо тук, пред очите на населението...

„Рюрик“ беше готов да се сражава даже с малък запас от пара. А заповедта за излизане на бой не идваше. Александър Фьодорович Стеман ту нахлуваше, ту свалеше ръкавиците от ръцете си:

– Николай Карлич се държи странно. Със сигурност в този момент

небесните сили му развалят служебния формуляр с оценки за непригодност... това е още меко казано!

– Защо стоим? – ревяха матросите от оръдията. – И това ми било началници. Искаме бой! Водете ни...

Обстрелът на града продължаваше. Един снаряд се заби в дома на полковник Жуков, проби спалнята на жена му, обърна горящата печка, събори всички мебели и като прониза стената, разби касата за пари, изхвърляйки на улицата часовоя, който стоеше до знамето. Независимо от уставите (даже в тяхно нарушение) знамето на 30-и стрелкови полк изнесе от руините и пламъците Мария Константиновна Жукова, съпруга на полковника.

Камимура дойде с ескадрата, за да сплаши Владивосток, но жителите отговаряха със смях и шеги на всяко дълго или късо попадение, изкупувайки веднага от децата още горещите парчета от снаряди като сувенири. („Така, както винаги, се движеха пешеходци по улиците, пътуваха файтонджиите.“) Само два японски снаряда се оказаха съдбоносни. При обстрела на Гнилия кът една граната се заби в зданието на Морския лазарет, като уби върху леглата петима болни матроси. Друг снаряд от „Идзумо“ разсече на две една бременна жена – Арина Кондакова. Общо японците пуснаха към Владивосток двеста снаряда.

Офицерите крачеха по мостиците на крайцерите, като ругаеха:

– Диария има нашият Николай Карлич... чудесна диария! За кой дявол тогава ще слага адмиралските орли върху пагоните, щом му е време да иде в клиниката на Бехтерев да си полекува нервите...

Четиридесет и пет минутният обстрел завърши. Камимура вече отвеждаше крайцерите в морето, когато Райценщайн заповяда да вдигнат котва.

– Ще ги настигнем... ще им покажем – говореше убедено той.

Но отвъд остров Асколд нямаше вече никой и само в далечината от комините на японската ескадра се разсейваха пластове нажежен дим от изгорели английски кардифски въглища. Всички ги беше срам и всички в един глас ругаеха Райценщайн:

– На кого хвърля прах в очите? Ако става дума за преследване, най-бавният – „Адзумо“ – ще вдигне двадесет възла, а нашият нещастен „Рюрик“ едва ще изцеди осемнадесет... Срамота от населението, което толкова наивно и горещо разчиташе на нас!

В 17:00 бригадата крайцери се върна на рейда...

Комендантът на града упорито звънеше в щаба на бригадата. Той каза на Райценщайн, че сега надеждата му жителите да бъдат защитени

от противника е малка, поради което още утре обявява Владивосток в обсадно положение.

– Предупреждавам ви, в доклада си до заместника няма да скрия горчивата истина, че вашите крайцери бяха изведени в морето чак един час след обстрела на града от японците...

Николай Карлович нареди да се сервира вечерята в кабинета, като настани Житецки да пише донесение. Игор Петрович, който владееше перото, състави хвалебствен фалшификат и угоди на адмирала.

– Май че всичко е върно, но ще е добре да се подсили оня страшен момент, когато преследвахме Камимура...

В новата редакция фразата за преследването на японците бе допълнена с думите „аз ги гонех“ и заради тази героична измама вероятно трябваше да се очаква служебно повишение. Впрочем адмирал Камимура също не беше честен в своя рапорт, оправдавайки оттеглянето си със залеза на слънцето. „Неприятелят така и не излезе“ – съобщаваше той на Того (и почти беше прав).

На „Богатир“ се възцари нервна потиснатост.

– Макаров всеки момент ще се появи в Порт Артур и трябва да се предполага, че Райценщайн ще си изпати...

Вечерта Панафидин позвъни на „Алеутска“.

– Вие ли сте, Игор Петрович? – попита Виечка.

– Не, това е неговата противоположност. Извинете, аз толкова бързах днес, че в залисията съм си оставил у вас фуражката.

– Е, отбийте се... – отговори Виечка.

Командуваният Тихоокеанския флот вицеадмирал Макаров пристигна в Порт Артур с влак на 24 февруари. Флагът на Старк още се развяваше над „Петропавловск“, а Макаров издигна своя върху крайцера „Асколд“. Не трябва да смятаме, че всички единодушно се радваха на неговото пристигане, тъй като на някои в Порт Артур изцяло им допаднаше девизът на заместника „Да не се рискува!“. Но Старк предаде ескадрата и Макаров я прие.

Старк призна, че той е предвиждал катастрофата при внезапна нападение и отрано е предлагал на заместника предпазни мерки. Той показа на Макаров своя рапорт, върху който със зелен молив беше поставена резолюцията „ПРЕЖДЕВРЕМЕННО“.

– А сега от мене направиха стълб, до който всяко куче вдига крак. А пък на заместника му е много удобно да не опровергава клеветата, за да запази чист мундира си...

Макаров се стараше преди всичко да прогони от ескадрата

„казармения дух“, за да се почувствуват моряците като мореходци, а не като квартиранти на корабите, наети от тях за живеене. По същия начин не понасяше и намесата на генералите в работите на ескадрата:

– Няма да го бъде кавалерията да командува флота! Не трябва да се позволява на армията и да припа-ри насам. Ако това, не дай боже, се случи някога, ескадрата ще загине... Но и между нас, флотските люде, са се събрали доста такива, които не познават Далечния изток и неговите условия, които са дошли тук да отбиват задължителния срок за повишение. Тях ще отстраняваме... безпощадно!

Един очевидец пише, че матросите, гледайки флага на Макаров, даже се кръстели. Налагало се да се размърдат флагманите, за да изпитат командирите на кораби великото чувство на самостоятелност.

– Аз изисквам от вас – заяви пред тях Макаров – абсолютна откровеност, но абсолютно съгласие с мене... няма да позволя. Аз преди всичко съм човек и затова мога да сгреша. Веднъж за винаги да се разберам – по-добре между нас да избухне солиден скандал, отколкото да се установи чиновничествено съгласие с моята персона. Войната е живо дело и не понася равнодушие и формализъм.

Степан Осипович вече знаеше как стоят нещата в крайцерската бригада на Владивосток, знаеше, че Камимура е напуснал града безнаказано, знаеше, че Райценщайн и с тояга не можеш го изкара в морето. Той, командуваният флота, взе важно решение...

– Ако Йесен е пристигнал, нека се яви веднага. Трябва да го видя.

На повикването на Макаров се яви контраадмирал Карл Петрович Йесен, бивш командир на крайцера „Гръмбой“, произхождащ от семейството на флотски лекар. Макаров му каза, че го назначава да командува бригадата владивостокски крайцери:

– Райценщайн започна да изпитва страх от вода-та, както ухапан – от бясно куче. Страхът от водата при адмиралите се лекува добре чрез служба на брега. Двете негови излизания на позициите се оказаха безполезни, а по време на обстрела на Владивосток той чисто и просто... изнемощя! Надявам се, подробностите са ви известни.

(Макаров имаше подготвена за Йесен ясна инструкция, която аз, да ми прости читателят, привеждам като диалог.)

– Какво става във Владивосток? Градът е наводнен от агенти, населението устройва изпращане на крайцерите с почести, фортовете салютират, а оркестрите свирят весели маршове...

В инструкцията до Йесен се посочваше: „Имайте предвид, че неприятелят потъпква всякакви международни закони и поради това бъдете

внимателни и недоверчиви... Вземете всички мерки да не се съобщава никому нито пряко, нито косвено за деня на вашето излизане от Владивосток и освен шифрована телеграма на мое име никъде да не бъдат изпращани съобщения.“

– Поставете, в края на краищата, придирчиви цензори на телеграфа, за да вникват във всяка телеграма, заминаваща за Корея.

– Но какво да се направи, Степан Осипович, та жените на матросите и офицерите да не могат шумно да изпращат мъжете си?

– Накарайте цялото население на Владивосток да свикне с това, че вашите крайцери често и неочаквано за всички напускат рейда заради бойни учения. Тогава и вашето излизане за сериозна операция ще бъде възприето от жителите като обикновена тренировка. Желателно е даже да се пусне слух в града, че напускате рейда за кратко време. Не допускайте да се правят изпращания като по гарите...

Макаров внушаваше на Йесен: „Неприятелят е извънредно упорит и твърде храбър, може да бъде разбит само с умение и хладнокръвие... Поговорете с командирите (на крайцери) как ще действувате в случай на открита схватка.“

– Да избягвам ли боя или сам да се впускам в схватка?

– Не си поставяйте като главна задача такава схватка – поучаваше Макаров, – но я считайте за възможна. Аз съвсем не ограничавам вашата инициатива, мили мой Карл Петрович, всякакви ваши действия във вреда на неприятеля ще бъдат винаги уместни.

Йесен незабавно отпътува от Порт Артур... В крайцерската бригада научиха за неговото назначение.

– А пък Райценщайн изхвърча... по дяволите! – Йесен го знаем, служил е на крайцери... Възмездие дойде: Николай Карлович Райценщайн слезе от флагманския мостик, пхнал ръка под ревера на палтото, с такъв горд вид, с какъвто вероятно император Наполеон след отказа си от престола е слизал по стълбите на „Фонтенбло“. Но зад него не ридаеха прославени маршали, а само обърканият Игор Житецки мъкнеше тежка чанта с документи.

Бюрокрацията напускаше нестабилните крайцерски мостиси.

Трудно ми е да подозирам японския военноморски министър адмирал Ямамото в излишна сантименталност. Но именно той, министърът, изпраща писмо до четирима руски матроси, което е публикувано върху розовата хартия на вестник „Ман Чоо Го“. Тези матроси постъпват в морския лазарет на Сасебо, след като са пленени в страшен бой. Подвигът на техния миноносец „Стерегущий“ става широко известен в

Япония и затова Ямамото им отдава своята дан на самурайско възхищение: „Вие сте се сражавали храбро за своето отечество, защитавайки го прекрасно... Аз искрено ви хваля – вие сте юнаци! Не се тревожете за съдбата си, нашият морски лазарет е добър, а лекарите са опитни. Желяз вие скорошно оздравяване.“

... „Стерегущий“ под командата на лейтенант Сергеев и „Решителный“ под командата на капитан втори ранг Босе се завръщаха от Елиот, където не откриха противникови кораби. Имаше силно вълнение. Водата заливаше палубите. Обичайни неща, свикнали бяха. Четири японски есминеца пресякоха курса им. Пламна ожесточен бой, приличащ на ръкопашна войнишка схватка. Приближаваха се така, че един японец от „Акебоно“, размахвайки сабята, даже прескочи на кърмата на „Стерегущий“, където и намери смъртта си. Сергеев беше убит веднага, а Босе бе ранен. „Решителный“ извади от строя „Акебоно“ и „Сазанамии“. Като запази скоростта си, той си проби път до Порт Артур, а „Стерегущий“ остана сам... Всичките му офицери бяха убити. Почти всички матроси погинаха, обезобразени от пламъците. Японците наобиколиха кораба, както вълци плячката си. Те вече тичаха по нашата палуба сред мъртвците, завиваха краищата на буксирното въже, за да теглят плячката към своята бърлога Сасебо, но... Прекрасният паметник на „Стерегущий“ в Ленинград до ден-днешен разказва какво се е случило по-нататък. Вечно шумящата през отворените кингстони вода ще мие навеки бронзовите тела на двамата безименни герои...

Тази безпримерна битка веднага предизвика остра полемика между офицерите от ескадрата на Порт Артур, откъдето дискусиата, която ставаше оскърбителна за Босе, се прехвърли и върху крайцерите, намиращи се в пристанището на Златния Рог. Щурманът на „Рюрик“ капитан Салов не щадеше авторитета на капитан втори ранг Фьодор Босе. Заедно с него се горещеше и вахтеният офицер, буйният грузинец Рожден Арошидзе, наскоро мобилизиран от запаса:

– Вах! Защо не дадох под съд капитан втори ранг Босе?

– Престъпление – пригласяше му юристът Плазовски.

Старши офицерът на крайцера Хлодовски съвсем наскоро бе получил повишение, като от лейтенант стана капитан втори ранг.

– А за какво да съдим Фьодор Емилиевич Босе? – попита той спокойно, което и възмути барон Кесар Шилинг, наречен Никита Пустосвят заради упорството, с което беше свикнал да отстоява мнението си.

– Как за какво? – вбеси се баронът. – Не са ли ни учили, господа, още в корпуса: „Сам умри, но другаря си спаси!“

Старши миньорът на крайцера Николай Исхакович Зенилов произхождаше от казански или касимовски татари. При скромния си лейтенантски чин той се ползуваше с голямо уважение.

– Моля ви се, това правило е суворовско – каза Зенилов, – то не се отнася за флота, който има свои порядки...

Всички съмнения се разпръснаха, когато във Владивосток стана известно мнението на вицеадмирал Макаров – реабилитирайки честта на капитан втори ранг Босе, той напълно оправда неговата постъпка:

– Фьодор Емилиевич е бил абсолютно прав, когато е напуснал „Стерегущий“, спасявайки за флота своя „Решителний“...

За същия случай той пише: „Ако той (Босе) отидеше на помощ, означаваше да погуби вместо един два миноносца... «Решителний», дори и да бе отишъл на помощ на «Стерегущий», не би могъл да го спаси, тъй като неприятелят е бил... ЧЕТИРИ ПЪТИ по-силен от двата миноносца. Било е невъзможно да се спаси «Стерегущий!»“

Сутринта на 3 март в крайцерската бригада на Владивосток пристигна новият ѝ началник контраадмирал Карл Петрович Йесен и потвърди правилността на постъпката на Босе:

– Степан Осипович даже награди екипажа на „Решителний“ и това трябва да послужи на всички ни като урок за бъдещето. От гледна точка на обществения морал „Решителний“ е извършил неппростима подлост спрямо „Стерегущий“. Но да оставим на мира морала! От гледна точка на вечните закони на морския бой командирът на „Решителний“ е избрал онзи вариант от тактиката, който трябва да се признае за най-благоуразумен... Да не обвиняваме Босе! Нещастен човек. Контузия в главата. Нищо не чува...

Този случай с гибелта на „Стерегущий“ впоследствие изигра много важна роля в онези документални събития, които описвам тук, читателю! Нека да го знаеш...

Макаров (с неговия огромен авторитет) успяваше да се разбира с заместника, но се налагаше да има предвид все по-нарастващото влияние на Куропаткин, който имаше право да му заповядва.

– Той е виновен повече от другите в тази война – казваше Макаров. – Имал съм възможност да чета неговите доклади след посещението му в Япония. Куропаткин уверяваше правителството, че японците едва дишат, нахранени с една малка копърка на ден, че армията им е боклук, а Порт Артур е непристъпен като Картаген. Страхувам се, че тази фалшива бодрост на министъра може да се обърне в беда за Русия...

„Куро“ на японски означава „черен“, „патки“ – „гълъб“, а „ки“ –

„дърво“. Японската преса издевателствуваше, рисувайки черен гълъб (Куропаткин), омотал се в листака на черно дърво (Куроки). Маршал Тамемото Куроки при поддръжката на флота на Того пръв слезе с дивизиите си в Корея и форсирайки река Ялу, в средата на април удържа победа при Тюренчен. С това сражение Куроки отвори за Япония пътищата към Манджурия и Квантунския полуостров, на чийто край трескаво пулсираше Порт Артур, главният нерв в тази война... Некадърното управление на руската армия се отразяваше и върху работите на нашия флот. Предавайки на японците позициите една след друга, Куропаткин задушаваше Порт Артур в блокаден пръстен, парализираше действията на нашите ескадри със своите неуспехи... При това настояваше:

– Търпение, търпение и още веднъж търпение...

За да блокира окончателно руската ескадра в басейните на Порт Артур, адмирал Того предприе атаки на брандери – кораби за потопяване по фарватерите, за да не могат русите да излязат в открито море. Бран-дерите се управляваха от хора, обречени на смърт (приличащи много на бъдещите камикадзе). Преди смъртта не им даваха даже глътка саке, като ги заставяха да изпият чашка солена морска вода.

Преди гибелта Камимура ги напътствува с думите:

– Вашият подвиг трябва да бъде ясен и чист като тази вода. Отивайте на своите кораби, които ще ви бъдат гробове, и не се връщайте обратно. Вие вече не съществувате. Вас ви няма...

През тези дни Макаров писа: „Предвиждам едно генерално сражение, макар благоразумието да подсказва, че сега ще е рано да се залага всичко на карта, но да се владее морето с полумерки е невъзможно.“ На 30 март той отново пусна миноносците в морето. Под силния дъжд техният строй се разкъса, през нощта корабите се разделиха, плавайки самостоятелно. Най-сетне капитан втори ранг Константин Юрасовски откри шест миноносеца и присъедини своя „Страшний“ в техния килватер...

Това бе чудовищна грешка, каквито се случват на война!

Шестте миноносеца, които се движеха пред „Страшний“, бяха японски. Но японците взеха „Страшний“ за свой кораб, а Юрасовски сметна японците за своите миноносци. Така се движиха цяла нощ. На сутринта „Страшний“ издигна високо руските флагове и тогава шестте миноносеца го смляха със снаряди. Всички бяха мъртви и само лейтенант Ермил Малеев до края коси враговете с петцветната картечница. Крайцерът „Баян“, изпратен на помощ, видя как се сгъстват пушечите над ескадрата на Того...

– Май е назрял моментът за бой – реши Макаров.

Той искаше лична схватка с Того! Цялата ескадра видя неговия флаг над броненосеца „Петропавловск“.

Налягането в котлите бе вдигнато, екипажите се въодушевиха от присъствието на адмирала. По своя път флагманският кораб попадна на минна банка и „Петропавловск“ изчезна в бурния факел от пламъци, изригна с грохот от погребните отсеци. Взривът бе толкова силен, че хората, които бяха на брега, усетиха земен трясък. Адмирал Макаров загина. Той успя да командува ескадрата само 37 дни...

Като разбра за гибелта му, наместникът от Мукден телеграфира на Витгефт: „Поемете командуването на ескадрата.“

Вилхелм Карлович се хвана за главата:

– Боже! Че какъв флотоводец съм аз?

Март 1904-а завърши с трагедия за Русия.

– Да върви по дяволите тази ютия – казваха матросите. – Главата загубихме, ето кое е важното...

Макаров е останал в техния спомен в широко разкопчано офицерско палто с яка от агнешка кожа, а ръката – вдигната призивно:

– Флотът трябва да рискува!

Того узнава за гибелта на Макаров на 1 април и веднага съобщава в Токио. Японците уреждат траурна демонстрация с фенерчета, изразявайки своето уважение към паметта на загиналия герой. Коментирайки това известие, европейските вестници недоумяват – що за дива гримаса на цивилизацията? Но на мен ми се струва, че демонстрацията е била искрена. Името на Степан Осипович е прочуто отдавна в Япония, министърът Ямамото високо цени неговия принос в развитието на науката за флота, в теорията на корабостроенето.

По друг начин реагират в Царское село. В деня на гибелта на Макаров, след като вече му е съобщено по телеграфа, император Николай II излиза в парка и казва на генерал Ридзевски:

– Отдавна не е имало толкова хубаво време! Вече забравих кога съм ловувал за последен път... Не е ли време да отидем на лов?

Факт! Твърде красноречив факт...

След нападението на Камимуровата ескадра женените офицери изпратиха семействата си по-далеч от Владивосток:

– Сега не ни е до тях – излишни тревоги, излишни сълзи. Трябва изцяло да се отдадем на службата, за да не мислим за нищо странично.

Траурните настроения в Порт Артур засегнаха и бригадата. На крайцерите приеха добре контраадмирал Йесен, тъй като назначението

му беше свързано с името на Макаров. Всички мислеха, че Карл Петрович ще държи флага си на „Гръмбой“, който доскоро командуваше, но адмиралът, за да няма излишни приказки, остана на крайцера „Русия“. Едновременно с него на „Русия“ дойде и новият командир – капитан първи ранг Андрей Порфириевич Андреев, човек с повишена нервност, явно болен. Когато четеше конско на матросите, той активно ги облъчваше с миризмата на валериан, от което хората се замайваха като котките...

Матросите от „Русия“ казваха за Андреев:

– Ама че психопат! Самият той е откачен и нас ни прави откачалки.

Но появяването на Йесен в бригадата внушаваше на екипажите надежда, че безплодното мотаене по вълните е завършило. Матросите голяха от желание да отмъстят за Степан Осипович:

– Да вървим и така да ги наредим, че Камимура с неговата Камимурочка цял живот да има да хълца.

Започваше опасният сезон на пролетните мъгли. От китайски източници постъпи информация, че на 3 април Того е имал разговор с Камимура; в плановете си те отчитат, че духът на руските екипажи е потиснат. Но накъде ще се втурнат японските крайцери? Йесен кръстосваше с бригадата близо до Владивосток, изисквайки повишена точност при маневрите, съгласуваност в стрелбите, правеше проби на радиовръзката, будеше екипажите с нощни тревоги. Напускайки неочаквано Владивосток, крайцерите неочаквано се и завръщаха. Като знаеше, че бърборковците не се свършват, Карл Петрович пускаше лъжливи слухове, за да обърка японското разузнаване. Най-сетне на 9 април Витгефт го уведоми, че английските вестници пишат: „Адмирал Камимура със силна ескадра охранява Владивосток, надявайки се да залови руските крайцери.“ Йесен свика съвещание на капитаните първи ранг.

– Вилхелм Карлович – каза той за Витгефт – вероятно е престанал да разбира, че не трябва да се планират операциите според английските вестници. По отношение на точната информация за противника ние сме просяци. Но знаем, че Камимура още се мотае в Жълто море. Ако това е грешка, тя може да стане за нас съдбоносна...

На 10 април бригадата напусна Владивосток, без още да знае, че в същото време Камимура е извел своите крайцери от Гензан на север, потъвайки веднага в непрогледна мъгла. Йесен взе със себе си два миноносца – № 205 и № 206. Като преминаха през Босфора, те се спряха при нос Скрипльов. Чак тук, далеч от чужди и лоши очи, Карл Петрович обясни каква е работата:

– Отиваме на боен поход. Господа офицери, наредете да се вземе от пристанищните катери запас от провизии за десет денонощия. На „Рюрик“ му предстои да се върне обратно и да ни чака на котва. С мене идват само бързоходните крайцери... Задачата е да се направи всичко възможно, за да се попречи на японските генерали да прехвърлят войски от метрополията към фронта.

Отново моряшки живот! Миноносците така се люлееха, че от крайцерите беше страшно да ги гледат:

– На „кученцата“ и животът е кучешки. Не е като при нас...

По време на утринната молитва „Богатир“ изсвири тревога. Панафидин беше извикан в рубката, където телеграфистите улавяха разговорите на японците. Сполучиха да хванат от ефира една неясна фраза, при което Стеман даже нахока мичмана:

– Слушайте! Вие, дявол да го вземе, сте нашият студент... Нима и такава дреболия не можете да преведете на руски?

Панафидин все пак се справи с японската фраза: „Гъста мъгла пречи на моето придвижване...“ Това беше най-опасният момент, когато Камимура премина на контракурс покрай руските крайцери, без да ги забележи (както и русите не забелязаха японците). Проклинайки мъглата, Камимура зави обратно към Гензан, където стоеше готов за изпращане военният транспорт „Кинсю Мару“.

На 12 април три крайцера и два миноносца се движеха под проливен дъжд. Миришеше на пролет, матросите оглеждаха бреговете:

– Я гледай, при корейците вече има зелена тревичка...

Със свирка на сирената Йесен извика при „Русия“ миноносец № 206, на който плаваше младият капитан втори ранг Виноградски:

– Иля Александрич! Огледайте Гензан... потапайте там всичко под японски флаг. Но помнете, че в града съществува европейски сетълмент⁹, бъдете внимателни. Ще ви чакаме.

След около два часа миноносците, с нажежени капаци на прегретите машини, се завърнаха. Виноградски доложи:

– Камимура е бил там, но е заминал. Потопихме японския параход „Гойо Мару“ с товар. Екипажът избяга на брега. Останалите кораби вдигнаха неутрални флагове, а някъде се виждаха и американски... Да вървят по дяволите! Ако забиеш в борда на такъв мина, след това нашите дипломати ще имат цяла вечност разправии с протестите...

9. Сетълмент (рус. „сетълмент“ от англ. settlement) – в Китай до 1949 г. населени предимно с чужденци градски квартали, които са се ползували с екстериториалност. – Бел. прев.

На миноносците бяха прегорели тръби в котлите и след като им даде възглица, Йесен ги пусна за Владивосток. Трите крайцера „Русия“, „Гръмбой“ и „Бога-тир“ продължиха нататък в утихналото море, вече отърсило от себе си одеялото на мъглата. Привечер срещнаха парахода „Хагинура Мару“, свалиха от него японците и корейците, а парахода потопиха. Разпръсвайки с форцевните насрещните вълни, крайцерите се движеха нататък. Радиовръзката на фирмата „Дюкрете“ работеше на 24 мили, но това стигаше, за да могат корабите да се свързват помежду си. Йесен посочи новия курс, водещ към Сангарския пролив... Стеман не одобри това решение:

– Карл Петрович няма търпение да си пхне пръста във вратата. Нищо чудно, ако поиска да подложи на обстрел и Хакодате.

– Би било добре – обади се Панафидин. – Все пак трябва някак да се разплатим за обстрела на Владивосток...

Нощта беше лунна. Броячите на лага показваха 17 възла, а компасите устойчиво фиксираха курс 81 градуса норд-ост.

– Ярка светлина... ляво на борд – доложиха от вахтата.

Един голям кораб беше озарен от трепкащи електрически светлини, от ярките огънове на илюминаторите. Като забеляза крайцерите, той невъзмутимо се обърна и застана пряко на курса им.

– Неутрален... не се страхува от войната – гадаеха на мостиците.

Корабите се доближиха. Йесен извика на английски:

– Нация! От коя нация сте?

Откъм ярката светлина им отговориха зарадвани:

– Джапан... Нипон... Банзай! Хейка банзай... Към борда на „Русия“ се прилепи лодка. Със сияйна усмивка на палубата на крайцера се изкачваше офицер от японския флот, сабята му с пеещ звън дрънчеше по трапа. Като видя русите, беше изумен. Но веднага разкопча сабята си:

– Провървя ви. Аз ви взех за британски крайцери. Той се представи – капитан-лейтенант Мицугуци, военен комендант на транспорта „Кинсю Мару“, тръгнал от Гензан. Бил толкова сигурен в срещата със съюзниците, че взел със себе си и капитана, който сега се молеше да не потопяват кораба му.

– Аз не съм комбатант¹⁰ – уверяваше той. Некомбатантите (подобно на лекарите, маркитантите¹¹, свещениците и журналистите) по време на

---

10. Комбатант – лице, което участва или пряко подпомага бойните действия.

11. Маркитант (ист.) – търговец на хранителни продукти, който придружава войска. – Бел. прев.

война имаха право на особено уважение. Но нали на „Кинсю Мару“, където сега бавно угасваше заревото на осветлението, можеше да има и комбатанти – хора с оръжие. Ясно бе, че капитан първи ранг Андреев умишлено зададе въпроса:

– А какво има в трюмовете? Посочете товара. Мицугуци вече се беше съвзел от първото сътресение:

– Не зная. Струва ми се, кюспе, соя... Какво още, Яги?

Капитан Яги потвърди лъжата на капитан-лейтенанта:

– Сушена риба и необработени кожи за Гензан.

– Това ли е всичко? – попита отново Андреев, започвайки да нервничи.

– Това е всичко – поклониха му се японците. Първият куршум тънко пропищя над мостика на флагмана.

Въпрос: комбатанти ли са или некомбатанти?

– От флагмана дойде заповед: крайцерът „Богатир“ да осигури слизането на призова група за обиск на задържания кораб. Сред офицерите на мостика Стеман веднага отдели Панафидин:

– Сам бог е определил да оглавите групата с вашия японски! Отивайте на „Кинсю Мару“.

За мичмана настъпи трагичен миг:

– Господи, ами че аз съм учил по пищовчета...

– Ето сега си плащайте за своите пищовчета...

Прожекторите осветиха върху транспорта английски оръдия, които преди това не бяха забелязали. От всички страни към крайцерите се насочваха лодки с китайски кули, които японците бяха използвали като преносвачи на товари. Матросите гнусливо сортираха по вътрешните отсеци раздърпаната, гладна, измъчена от опиум и въшки тълпа от кули – това бяха явни некомбатанти. Призовата група беше съставена от храбри нехранимайковци, въоръжени с ножове и револвери. Всеки матрос имаше преносим фенер. От крайцера „Русия“ отплава катер с подривната команда, която се възглавяваше от лейтенант Петров Х (номера му Панафидин помнеше, а името беше забравил). Заедно с лейтенанта бяха взели на катера и капитан Яги, който настойчиво молеше да се обърне внимание на това, че светлините на неговия кораб отдавна са загасени:

– Там никой не е останал. Напразно се трудите.

– Ще проверим – отговори Петров Х.

Отблизо „Кинсю Мару“ изглеждаше грамаден. Дълго се катериха по траповете му, на палубата беше празно, а върху готварската печка в

камбуза загаряше тиганът с картофите. Изглежда, капитан Яги казваше истината.

Петров Х се спусна в долната част на транспорта, където беше тихо. Търсейки люковете за огнярското отделение, в края на дълъг коридор чу бойка японска реч. Започна да отваря всички врати наред, докато в една от каютите не завари весела картина. Беше сервирана масата (с шампанско), шестима японски офицери вече бяха успели да си обръснат главите до голо (в знак на прощаване с живота) и сега пируваха, като че ли нищо не се бе случило.

– Нищо лошо не правим – каза един от тях. – Затворете вратата и ни оставете за последното пиршество...

„Смъртници!“ Навреме дойде унтерофицер Горишин, на самураите бе отнето оръжието и ги препратиха на крайцерите като пленници. В огнярското отделение нямаше жива душа, но котлите поддържаха още налягане, под стъклата на манометрите напрегнато трепкаха червените и черните стрелки. Тишината, почти нетърпима в тези условия, се нарушаваше само от тънкото свистене на парата. Като напъха пакетите с взрив под основите на котлите, Петров Х извади кибрита:

– Горишин, извикай на нашите горе, че паля... Да не се туткат там, а веднага да скачат в лодките. И завърти ей тези клапани на кингстониете. Върти, върти!

Клечката пламна и тогава от палубата се разнесе вик:

– Стой! Не взривявай... по-бързо насам, на помощ!

Блъскайки с ботуши железните стъпала на траповете, от което в утробата на кораба се чуваше гръмко ехо, лейтенантът и унтерът Горишин се юрнаха нагоре, където Панафидин едва си поемаше дъх:

– В трюмовете на носа... е пълно с войници! С оръжие...

Откъм кърмата тичаха, матроси, размахвайки фенери:

– Плюй си на петите... Едва не ни пречукаха! Около два батальона седят в „хранилката“ и тракат затворите като вълци със зъби.

Петров Х надникна в носовия люк и извика:

– Ей, аната! Излизай... ще стане лошо, взривяваме...

Стотици пушки дружно се метнаха нагоре от мрачните дълбочини на трюма и японците издадоха някакво съскане, преминаващо в ръмжене. В кърмата на кораба те се оказаха още повече, отколкото в носа. През мегафона лейтенантът извести флагмана:

– Комбатанти! Цял полк японски войници... в пълно снаряжение. Никой не излиза... какво да правим?

– Върнете се на крайцерите – долетя гласът на Йесен.

Матросите натиснаха веслата, а от „Русия“ изстреляха торпедо и то, пронизвайки като свредел водата, се насочи към военния транспорт, чиято палуба изпълниха въоръжени японци. Взривът съвпадна с честата пушечна стрелба, която самураите откриха от палубата на „Кинсю Мару“. Техни първи жертви станаха външните вахти на откритите мостици – рулевите и сигналчиците. Останалите ги закриваше бронята на надстройките и казематите. Комендорите вече стреляха по транспорта, забивайки в бордовете му снаряд след снаряд:

– Удряй... какво ще му мислиш? Не сме вчерашни... блъскай!

С пробойни по бордовете „Кинсю Мару“ бавно потъваше, когато сигналчиците на крайцерите започнаха ужасени да крещят:

– Гледайте какво правят... режат си главите!

На палубата, потъваща в морето, самураите се убиваха един друг със сабите и се промушваха с щиковете. С вопли „Банзай!“ те потъваха в шумящото море. На крайцерите санитарите вече разнасяха ранените по лазаретите. Йесен запали цигара:

– Във всички камбузи да се вари ориз... за гостите.

Сред множеството пленници имаше и немалко офицери от флота, които молеха да не ги смесват с офицерите от армията. Очевидец от крайцера „Русия“ писа, че лицата на японците остават безизразни: „Оказа се, че някои от тях говорят руски, нашите матроси познаваха мнозина бивши обитатели на Владивосток, повечето – съдържатели на вертепи...“ На Панафидин се наложи да разпитва пленените, които неохотно признаваха:

– Съвсем не очаквахме да ви срещнем тук. Още повече че ескадрата на Камимура курсираше съвсем наблизо и само половин час преди срещата с вас ни напусна конвоирацият миноносец, смятайки, че се намираме в пълна безопасност...

Крайцерите се оказаха препълнени с пленници. Готвачите не успяваха да сварят купищата ориз, запасите от който свършваха. Йесен по неволя се отказа от пробива в Сангарския пролив и на 13 април обърна бригадата към Владивосток.

Япония се стресна: с един замах русите унищожиха три кораба с водоизместимост 5000 тона, пропаднаха хиляди тонове въглища и военно снаряжение, най-сетне, повече от 600 пленници – всичко това се отрази върху съдбата на Камимура, който оправдаваше грешките си с мъглата... само с мъглата!

Сега адмирал Того беше принуден да отслаби своята ескадра, за да усили ескадрата на Камимура за противоборство с бригадата

владивостокски крайцери. Резултатът бе, че рязко спадна бойното напрежение край стените на Порт Артур, за което неговият гарнизон можеше да благодари на Владивосток. От сега нататък ескадрата на Камимура се откъсваше от базите в Жълто море. В постоянна бойна готовност тя дежуреше в незабележимия залив Озаки на остров Цушима...

Цушима придобиваше стратегическо значение!

На 15 април започна разтоварването на пленниците от крайцерите на брега. „На Адмиралския кей, където бяха докарани японците, и на «Светланска» – пише очевидец – се бе събрала такава тълпа, че да се чудиш откъде има толкова жители във Владивосток. Изпратихме дружелюбно своите пленници, като тези, които нямаха, ги снабдихме едни с шапки, други с ботуши. Някои бяха надянали матроски фуражки (барети).“ Сред гражданите не се забелязваше никакво злорадство, „от сържаното спокойствие на тълпата по-скоро даже лъхаше съчувствие към чуждата, макар и враждебна мъка“ – пише в онези дни кореспондентът на „Одеский листок“. Мнозина жители на Владивосток различаваха сред японците свои предишни познати, макар че тези приятелчета се правеха, че бъкел не знаят на руски. Един застрахователен агент даже се обиди на японския поручик Токодо:

– Ама какво се преструваш? Ти имаше магазинче на „Продолна“. Аз си купих от тебе гърне... Е? Спомняш ли си?

Японецът вдигна очи към небето, сякаш разглеждаше облаците, почеса се между веждите и изведнъж широко се усмихна:

– Шестнайсет рубли взех... Добра ли е стоката?

– Отлична! – разцъфна застрахователният агент. – До ден-дневен цялото семейство не може да й се нарадва.

Преди тръгването за гарата капитан-лейтенант Мицугуци произнесе реч, в която благодари на русите за гостоприемството, след което японците се закланяха на публиката. На перона чакаше композиция, за да откара пленниците до Ярославъл. Тук нашето руско състрадание премина всякакви граници: във вагоните пъхаха на японците бутилки с вино, подаряваха им кутии с цигари и бисквити... На крайцерите се говореше, че това вече е истинско безобразие:

– Не бива така! Нали още не се знае как живеят нашите в японски плен. Може да вийт към луната...

През нощта на 16 април в Усурийския залив, близо до града, отново се появили японски крайцери. Сега жителите, страхувайки се от обстрел, се оттеглиха с багажа си към височините. Но този път японците не стреляха, хвърляха нещо във водата, а с настъпването на деня тихо си

отидоха... Йесен не помръдна бригадата от рейда, правилно съобразявайки, че японските крайцери са поставили мини.

– Нямаме добра група за обезвреждане на мини. Как да си помогнем в бедата?

В бедата помогнаха любителите на аеронавтиката. Те се изхитриха да направят по примитивен начин аеростат, който от високото забелязваше японските мини в дълбочината...

Свивайки пръстите на грапавите си ръце, матросите дълго гадаеха кого ще назначат сега на мястото на Макаров.

„Зиновий? – говореха за Рождественски. – Не, той събира втора ескадра на Балтика.“

„Или, да кажем, Григорий? – казваха за Чухнин. – Него от Севастопол и с крик не можеш го вдигна.“

„Фьодор? – говореха за Дубасов. – Та той и даром не ни трябва – хищник такъв, сякаш със сурово месо са го хранили“...

За командувач Тихоокеанския флот беше назначен вицеадмирал Николай Иларионович Скридлов, на когото бе наредено да замине за Порт Артур. Скридлов не бързаше и подобно на Куропаткин също бе събрал немалко икони – свещени, чудотворни и всякакви други.

Веднага след гибелта на Макаров в Порт Артур се появи наместникът Алексеев, издигнал своя адмиралски флаг на „Севастопол“, който бе с изкривени перки на витлата.

– Нарочно ли е избрал черупка, която не може да мръдне от място си? – умуваха матросите. – И къде ще върви без витла? Не, братлета, това не ти е Степан Осипич...

Както и да се отнасяме към „Негово Квантунско Величество“, трябва да се признае истината – наместникът и не помисляше за падането на Порт Артур, желаейки да го отстоява докрай. Между него и Куропаткин се завърза упоритата борба, в която ролята на арбитър пое правителството. Петербург подкрепи Алексеев, справедливо посочвайки на Куропаткин, че загубата на Порт Артур „ще подрони политическия и военен престиж на Русия не само в Далечния, но и в Близкия изток... нашите неприятели ще се възползват от това, за да ни затруднят, доколкото е възможно, и приятелите ще се отдръпнат от Русия като от безсилна съюзница“...

Куропаткин слагаше тези нотации настрана.

– Аз имам по-трезв поглед за нещата! – казваше той. – Не смятам, че трябва да се държим за Порт Артур. Спомнете си как Кутузов на известния съвет във Фили също се е придържал към това, че може да се

предаде Москва на французите. Тогава са го порицали. А кой се оказа прав? Кутузов... Така и аз подобно на гениалния Кутузов имам съвсем трезв поглед върху нещата! Навил си бе на пръста този „трезв“ поглед. Куропаткин малко го бе грижа за съдбата на Порт Артур, а всичките му дискусии с заместника не водеха до нищо. Алексеев казваше:

– Аз не съм сведущ в армейските работи, а Куро-паткин разбира от флот, колкото свиня от портокали. Когато започнем спор, при нас се получава като в онзи анекдот, където един слепец по рождение се любува на танца на паралитик...

След боевете при Тюренчен, когато Куроки разби генерал Засулич, Куропаткин продължаваше да твърди, че положението на Порт Артур още не е станало критично. Но даже и за глупаците бе ясно, че Того държи ескадрата близо до Далний не за да се любува на квантунския пейзаж, а пехотата, натоварена на неговите кораби, не е за туризъм. Алексеев с кожата си усети онова, което Куропаткин съвсем не искаше да разбере... На 22 април той извика Витгефт:

– Вилхелм Карлович, можете да вдигате своя флаг. А аз свалям своя и се пръждосвам... в Мукден! До пристигането на адмирал Скридлов ви назначавам да командувате ескадрата на Порт Артур. За комендант ще остане Стесел...

Той замина толкова набързо, че даже остави в Порт Артур своята челяд. На следващия ден японците спуснаха десанти в пристанището Бицзиво, на подстъпите към Далний, а Далний е съвсем близо до Порт Артур. Сега на самураите им оставаше да направят един скок и линията КВЖД, свързваща Порт Артур с Русия, щеше да бъде разсечена. Алексеев офейка навреме: по вагоните на санитарния влак, пътуващ под знамето на Червения кръст, вече тракаха куршуми, доубивайки ранените, децата, и жените. Цели четири дни японците не прекъсваха правителствената линия, слушайки препирните на Витгефт с наместника. На 26 април никому неизвестният Спиридонов в компанията на двама руски писатели – Дмитрий Янчевецки и Василий Немирович-Данченко – се зае да достави в Порт Артур грамаден ешелон с боеприпаси. Смелчаците се качиха в локомотива и се втурнаха напред, газейки японците по релсите. Писателите се бяха заклели, че ще взривят целия ешелон и ще загинат, ако ги спрат... Но ешелонът пристигна!

Витгефт свика съвещание, навярно даже не забелязвайки, че председателското място се падна на Стесел. Случило се бе онова, от което като от огън се страхуваше Макаров – армията стъпваше на врата на ескадрата. В преамбюла на протокола се отразиха пораженческите намерения на Стесел – уж флотът вече бил неспособен за активни действия, затова би било по-добре, ако той предаде бойните средства от корабите на командването на гарнизона...

Впрочем на мене, автора, още не ми се е наложило излишно да драматизирам обстановката, да я показвам като пълно отчаяние, прекъсвано от скърцането със зъби на патриотите. Съвсем не! Хората се сражават, твърдо понасят несполуките, вярват в по-доброто. В Порт Артур не изпитват глад – брашното, конското месо, водката, чаят, захарта не се свършват до края на обсадата. В ресторант „Палермо“ като река се лее

шампанското... Има хумор и любов, проблясват мигове на голямо човешко щастие. Има всичко. Хората живеят и вярват:

– Тази глупост с обсадата няма да се проточи! Или Куропаткин ще ни избави, или Зиновий Рожественски ще доведе ескадрата от Балтика и ще раздруса Того, както господ костенурката...

На 1 май контраадмирал Йесен докладва на наместника в Мукден, че генералният фарватер край Владивосток е прочистен от мините и неговите крайцери отново са готови да се измъкнат на стратегически простор. В същия този ден от Порт Артур излиза заградителят „Амур“, като засипва подходите към крепостта с мини. От този момент започват най-страшните, най-черните дни за Того и неговия флот.

Когато в залива Кер край Далний един след друг от руските мини се взривиха отначало миноносец № 48, а след това авизото¹² „Миак“, нищо не трепна в душата на Хейхатири Того – войната си е война и загубите са неизбежни... Но на 2 май руска мина, поставена от „Амур“, разпра корема на броненосеца „Яшима“. В облаци пара той още пълзя по инерция, докато тази инерция не го завлече до втора мина, преградите се спускаха – и край! Друг броненосец – „Хацусе“ – повтори точно маньовъра на „Яшима“, натъквайки се на две мини. Той се задържа над водата 50 секунди, 500 души загинаха веднага. Наблюдателите от Златната планина и от Електрическата скала видяха тези страшно силни взривове, даже фотографираха моменти от агонията на враговете, и в Порт Артур дълго викаха „Ура“ за своите храбри миньори.

– Отмъстихме все пак за Макаров! – казваха артурци. – Сега ще излезем с ескадрата в морето – на бой...

Но предпазливият Витгефт издигна сигнал:

– Разрешавам на екипажите отпуска на брега... Японската преса, обикновено бърлива, този път млъчеше (в Япония дълго време не знаеха за съдбата на загиналите кораби). Того вероятно би преживял тези загуби като закономерни в хода на голямата война. Но в същия този черен за него ден броненосният крайцер „Касуга“ се вряза в крайцера „Йосино“, който се преобърна с кила нагоре с такава лекота, сякаш бе празна консервена кутия. Морето, винаги безжалостно към хората, алчно прибра в дълбините си още 300 души. Пострада и самият „Касуга“: с усилия го замъкнаха в Сасебо на ремонт. Того се замисли: „Надявам се, че това беше последната жертва!“

---

12. Ави́зо (от итал. *aviso* и фр. *avis* – известие, съобщение) – неголям военен кораб, използван през XVIII–XX в. за разузнаване и свързка. Днес във френските ВМС названието „авизо“ носят стражеви кораби до 1000 т. – Бел. ред.

Но тогава заседна на камъни куриерският „Тацута“, на който адмирал Насиба бързаше да види своето началство. На следващия ден времето бе както преди – ясно... Взрив! – и изчезна миноносецът „Акацуки“, който с пълна скорост се плъзна с корема си върху руска мина. Паника обхвана японския флот:

– Това не са мини! Това са руски подводници...

Ако е така, изглежда, се потвърждаваше секретната информация от Петербург – балтийските матроси товарят своите подводници върху железопътни платформи за изпращането им на Далечния изток. „Нима са вече тук?...“ Доложиха на Того, че канонерката „Акаги“ влиза на рейда на Кинджоу, готова да застане на котва.

– Добре, нека пусне котва – кимна Того.

Този път се разнесе не взрив, а трясък! „Акаги“ разряза с острия си форщевен канонерката „Осима“.

– Боговете са се отдръпнали от мене – каза Того. – Нашите загуби са такива, сякаш моят флот е загубил голямо сражение...

Да беше истински флотоводец, адмирал Витгефт не би пропуснал този победоносен миг. Ако сега можеше да възкръсне от бездната Макаров, той незабавно би извел ескадрата в морето и щеше да даде такъв славен бой на Тоговия флот, че би се раздрусала цяла Япония... Но това не се случува, а бедата дойде от друга страна – оттам, откъдето не сме я чакали. Сега е трудно да се съди кой е виновен. Съветският историк на флота В. Е.Егориев (син на командира на крайцера „Аврора“, загинал при Цушима) високо оценява енергията на Йесен, но същевременно счита за свой дълг да отбележи, че „решителността“ на Карл Петрович понякога е твърде рискована.

Всички кораби, както и хората, са смъртни. Но смъртта бива различна. Едни загиват в бой и им издигат паметници като на герои. Други ги погубва стихията и те потъват, без да оставят диря, както безследно изчезналите на фронта. Но съдбата е предвидила за корабите и обичайната „смърт в леглото“, парафирана в канцелариите. Това става, когато ги поставят върху твърдото ложе на заводските стапели и започнат да ги разглобяват от кила до върха на мачтата.

Момичето, което закрепва с игла шапката на главата си, не се замисля, че нейната игла е частица от някога гордия кораб, пуснат за препояване в мартеновите пещи. Селянинът, крачещ в полето след плуга, също не знае, че металът на неговия плуг някога е режел не земята, а е порел високите вълни на океаните.

Корабите, както и хората, често боледуват. Тогава ги лекуват.

Случват им се и сериозни травми. Тогава инженерите хирурзи им правят сложни операции. Понякога даже нещо им ампутират. Добавят им нещо като протези.

„Богатир“ боледува доста дълго след силен удар, получен в областта на „слънчевия сплит“. Всички мислеха, че ще умре. Но крайцерът за учудване на другите кораби оживя, за което корабите клюкарствуваха още дълго по рейдовете, като си намигаха с жълтите очи на прожекторите. „Роден“ през 1901 година, „Богатир“ „живя“ до 1922-ра и мирно „почина“ в „леглото“ си, както е записано в неговите кръщелни свидетелства.

Това се случи вече при съветската власт.

Стара традиция в руския флот задължава командира на кораба да обядва в неделните дни в каюткомпанията. Ако на борда на кораба се намира адмирал, командирът кани на общата трапеза и адмирала. Но през деня на 2 май, изглежда, никой не помисляше за обед – мъглата беше толкова гъста, че когато „Богатир“ се откъсна от бочката¹³, сигналчиците трудно забелязаха боновите поплавъци, маркиращи „вратата“ в пристанищните заграждения.

– Мъглата ще се разсее – казваше Йесен. – А аз трябва да бъда в Посиете, за да проверя тамошната отбрана...

Златният Рог и Владивосток изчезнаха зад кърмата, сякаш никога не ги е имало на света, а на входа към пролива на източния Босфор Стеман пусна котвите. Този чудовищен грохот на котвената верига, гмуркаща се в дълбочините, ядоса Йесен.

– Очевидно – каза той настрани, но адресирайки го към Стеман – на някои хора тук им треперят еполетите на раменете.

Стеман отговори, че трябва да се изчака мъглата.

– На мене ми треперят еполетите! Не зная как се е развила вашата кариера, Карл Петрович, но на мен еполетите на капитан първи ранг ми дойдоха след голямо напъване...

Навярно не трябваше да казва това. Йесен веднага се обиди, засипвайки Стеман с досадни упреци:

– Александър Фьодорович, вие сте се възпитавали по времето на „Разбойниците“, „Единбургските херцози“ и „Русалките“, когато скорост от осем възла се считаше опасна. Впрочем англичаните не се страхуват даже при мъгла да препускат с петнадесет възла.

---

13. Бочка (рус.) – морско плаващо металическо изделие, поддържащо веригата на масивна котва за стоянка на кораби в рейдовете. Бочките позволяват бързо да бъдат отдадени вързалата и да се излезе в морето. – Бел. ред.

– Аз не съм англичанин – тъжно отговори Стеман.

– Но виждам, че плаваме като мухи в сметана, а за крайцера отговарям аз!

Панафидин надникна в ходовата рубка:

– Там се карат – каза той през смях.

– Чувам – отговори шурманът. – Александър Фьодорович е прав, а нашият адмирал напразно се перчи с храбростта си...

Йесен сам изведе „Богатир“ в Амурския залив, като негласно отсрани Стеман от ръчките на командирския телеграф. Стеман изтрака по телеграфа заповед към машинното да се вдигнат 15 възла.

Водата шумно се разпени зад борда и адмиралът каза:

– Александър Фьодорович, водете сам крайцера.

– С такава скорост няма да го поведе.

– Отказвате да изпълните заповедта на адмирал?

– Да. Отказвам...

Беше жалко да се гледа нещастният Стеман и в този момент мичман Панафидин му прости много неща... даже глупавото преследване на виолончелото. Междувременно мъглата отново стана непрогледна. А пък положението на самия адмирал беше незавидно. Карл Петрович нервно премести ръчките на телеграфа:

– Така да бъде! Правя ви отстъпка – разрешавам десет възла.

– Дайте седем – глухо рече Стеман.

– Може би все пак ще поведете крайцера? Стеман премина на чисто официален тон:

– Господин контраадмирал, съгласен съм да командувам своя крайцер само в случай че вие напуснете мостика и престанете да се намесвате в управлението на кораба...

Напускайки мостика, Карл Петрович поръча на вахтата три мили преди остров Антипенко да променят курса наляво:

– Аз ще бъда долу. Уведомете ме.

– Ест – отговориха му шурманите...

Панафидин изкосо наблюдаваше Стеман. Наближаваше обед и за да останат верни на флотската традиция, те с адмирала трябваше да се държат в каюткомпанията като най-добри приятели. Обедът беше нужен, за да се замаже скандалът на мостика. По тази причина Стеман даже не заповяда да се намали скоростта.

– Дръжте десет възла – обърна се той към шурманите и слизайки по трапа, напомни за завоя наляво. – В дванадесет и тридесет, три мили преди Антипенко... Ясно ли е?

Движеха се по счисление (както се движат моряците, когато всички небесни и земни ориентири са загубени, доверявайки се само на показанията на уредите). Панафидин току-що беше поел ходовата вахта и сега не сваляше очи от картушката¹⁴ на компаса, слушаше ритмичното пощракване на лага, не изпускаше от поглед колебанията на стрелките на тахометъра, отчиташ оборотите на витлото...

Рулевият на шурвала изведнъж каза предпазливо:

– Че на мене какво ми е? Аз съм матрос, а виж вие, офицерите...

– Я да мълчиш – остро го сряза Панафидин. Точно три мили преди остров Антипенко (в 12:30) старшият шурман слезе в каюткомпанията, за да потвърди още веднъж адмиралското съгласие за завой на ляв румб. Панафидин остана на мостика... Страшен пукот, а после грохот!

– Мина – не извика, а прошепна мичманът и в този момент видя пред себе си каменната стена, върху която с желязно хрущене на корпус се изкачваше „Богатир“, като се люлееше силно.

След това настъпи гибелна тишина.

В тази тишина се разнесоха ридания. Опрял чело до ледената броня, гръмогласно плачеше капитан първи ранг Стеман:

– Нали казвах, не бива... седем възла – не повече. А сега... колко години служих... всичко на пух и прах! Моята кариера...

Плъзгайки се по решетките на мостика, до него се доближи Йесен:

– Александър Фьодорович, вие не сте виновен. Единствен аз съм виновен за това и цялата зина за аварията поемам върху себе си...

С цялата носова част на разкъсания си корпус крайцерът беше заседнал върху острите камъни. Като че напук, чак сега мъглата се разсея и шурманът веднага определи мястото на аварията:

– Нос Брюс... залив Славянка... здраво сме заседнали!

Бяха заседнали така, че носът на крайцера се бе извил на една страна. През огромната пробойна водата вече запълваше отсеците, намиращи се след таранния форпик¹⁵. Стеман крещеше в мундшука на разгорната тръба да не жаят въглища и пара в машинното:

– Колкото можете... дайте... най-пълен назад!

Витлата работеха с такава мощ, че изпод кърмата на осакатения „Богатир“ изригваше истинска Ниагара, но крайцерът не помръдваше.

---

14. Картушка (от френски) – диск или кръг от немагнитен материал с равномерно нанесени по окръжността деления, закрепва се върху подвижната система на компаса за удобство на ориентирането. – Бел. прев.

15. Форпик (от английски) – носов отсек на морските съдове, разположен непосредствено до форщевена. – Бел. прев.

Скалните зъбци вече бяха се впили в обезобразеното тяло, като не пускаха плячката си. От Владивосток извикаха буксири и ледоразбивача „Надъжний“. Беше обявен аврал, матросите прехвърляха въглищата от носовите бункери в кърмовите. Всички работеха, без да се щадят, разбирайки, че бригадата, лишена от „Богатир“, ще остане с три вимпела срещу мощната ескадра на Камимура... Ледоразбивачът ги теглеше за кърмата към чиста вода, но силите не достигаха и адмиралът извика в залива Славянка „Русия“, за да теглят съвместно. Андреев докара своя крайцер заедно с миноносци, за да охраняват аварийния район.

– Сега има голяма опасност от появяване на японците – каза той при срещата с Йесен. – Разбира се, тяхното разузнаване вече е надушило за аварията, в града само за това бърборят...

Призори вятърът задуха с небивала сила, привечер бурята достигна десет бала. „Богатир“ започна да се накланя ту на единия, ту на другия борд. Всички чуваха стърженето на разкъсвано желязо.

– Положението е критично – разсъди Стеман. – Страхувам се, че моят „Богатир“ е изведен от строя до края на войната...

Лъчът на прожектора, включен от мостика, ту осветяваше късче безлюден бряг, ту като стълб се насочваше към облаците. Механиците доложиха, че ако водата навлезе по-навътре от носовите отсеци, кърмата ще легне по-ниско от корпуса и тогава крайцерът ще се пречупи на две. Йесен реши да закара екипажа на брега:

– Нека да запалят огънове, ще могат да се поизсушат и да се сгреят...

Вече с риск за живота си матросите напуснаха кораба. През нощта размахът на бордовете на крайцера достигна 22 градуса. Когато „Богатир“ се люлееше, каменните „бивни“ се забиваха още по-дълбоко в дъното му. Стеман извика Панафидин:

– Къде сте скрили виолончелото си?

Беше безполезно де се преструва:

– Не зная. Матросите го скриха някъде в долните помещения.

– Тогава им кажете да извадят виолончелото от своите скривалища. Водата от носовите отсеци е тръгнала по-нататък и може да залее вашия... как беше? „Гуарнери“, струва ми се...

Към шест часа сутринта последни напуснаха крайцера адмиралът и офицерите. Обезлюденият „Богатир“ дрънчеше с корпуса си, търкайки дъно по скалите, после се обърна малко наляво. Появи се първата искрица надежда. Вятърът полека стихваше. Като се грееха на загасващите огънове, бездомни като цигани край разорен табор, богатирици умуваха

какво да правят по-нататък:

– Може и да ти се плаче, но трябва да се демонтира носовата кула, да се свалят оръдията, после да се отреже с трион мачтата... Колко работа има!

Панафидин изживяваше катастрофата по свой начин:

– Ако сме се движили по счисление – призна си той на Стеман, – грешката е била допусната с изкривяване на курса. Това значи, че е била лошо регулирана магнитната девиация на пътните компаси.

– Защо ми говорите това? – настръхна Стеман.

– Затова, защото последния път аз сверявах таблиците с девиацията за всички компаси на крайцера.

Стеман му наля в чашата коняк:

– На вас, мичман, непременно ви се иска да изиграете ролята на благороден подсъдим. Няма нужда. Моля ви. Мълчете. На никого нито дума. Дори и да сте сбъркали с девиацията, тук и без вас се събраха много виновници... По дяволите всичко това!

Сутринта матросите се върнаха на крайцера. За да го облекчат, сваляха много тонове верига с котвите, комендорите започнаха демонтажа на носовата артилерия, освободиха погребите от тежестта на снарядите. Като не забравяха за заплахата откъм морето, хората наблюдаваха хоризонта. Честите рефракции в атмосферата рисуваха мнима опасност... По тези краища се случваха такива неща – в океана виждаха градове със заводски комини или ескадри от кораби, които не съществуваха. Точно тези дни полицията във Владивосток залови подозрителен „манзу“, в чиито дрипи намериха японски въпросник. Сред многото въпроси към шпионина имаше и такъв: „Здраво ли седи на камъните «Богатир», русите надяват ли се да го спасят?“ Излиза, че японците са били известени за аварията на крайцера...

Но какво можеха да направят те сега? Ами нищо. След черния за японския флот ден, загубил множество кораби, Того не смееше да отслаби себе си при Порт Артур, за да подсилва ескадрата на Камимура за набези срещу Владивосток.

На 8 май Йесен нареди на хората да си починат и да се обръснат:

– Пристига влакът с адмиралите Скридлов и Безобразов. Нали новите командувачи трябва да се посрещнат с чест и почести...

Той прехвърли адмиралския флаг на „Русия“.

През цялата страна в един вагон пътуваха двама вицеадмирала. И двамата брадати, и двамата заслужили: Николай Иларионович Скридлов, командувач Тихоокеанския флот, и Пьотър Алексеевич

Безобразов, който трябваше да командува Първа тихоокеанска ескадра (Втора ескадра по същото време се формираше на Балтика от незабравимия Зиновий Рожественски). Пътуваха дълго...

След Байкал се прехвърлиха в експреса на КВЖД, но още нестигнали до Харбин, бяха спрени с известието, че Порт Артур вече е отрязан и с него няма връзка. Наместникът квартируваше в Мукден и не пожела да види адмиралите. Явно огорчени от оскърбителното му невнимание, адмиралите продължиха нататък по линията. Вечеряйки, те разговаряха за Порт Артур, който вече бе станал капан за руската ескадра. Скридлов винаги бе смятал за неппростима грешка използването на Порт Артур. Беше му жал за милионите, които изсипаха за устройването на град Далний (наричан от моряците „Излишен“ или „Вреден“).

– Ние имахме и сега имаме – твърдеше Скридлов – само една база на Далечния изток – Владивосток, и затова беше глупаво да го занемаряваме, като го използваме за базиране единствено на крайцерите. И стана така... Защо не се храните, Пьотър Алексеич?

– Тежко ми е. И настроението ми е... отвратително!

– Стана така, че аз, командуваният флота, съм отрязан от него на хиляди мили, а ти, Пьотър Алексеич, само насън ще видиш онази могъща ескадра, която са те назначили да командуваш...

– На Витгефт – рече Скридлов – му се налага да съчетава оперативните планове с амплитудата на колебание на морското равнище. Разбира се, англичаните не са глупаци – вземи си го, боже, то не ни подхожда! А пък ние, сивите мечки, взехме че се зарадвахме! И помъкнахме нататък чували със своите вехтории. Че някои даже къщи си направиха в Порт Артур! Библиотеки и рояли помъкнаха от Питер. Театър създадоха... с цигани! Сега край на тези танци-манци. Всичко излезе сапунен мехур...

Сутринта адмиралите се събудиха.

– Къде сме? – попита Безобразов.

Скридлов бе идвал по тези загубени места и като надникна през прозореца, където се мяркаха вили и градини, широко се прозина:

– Минахме Седанка. Следва спирката при разклонението и после е градът...

На гарата на Владивосток адмиралите съзряха огромна реклама на цигарената фабрика „Дарлинг“. Джентълмен и писана красавица пускат кълбета дим, а под тях – стихове: „Откакто пуша «Дарлинг», безумно теб обичам. 10 броя – 20 копейки.“

– Идиоти – възкликнаха адмиралите.

На перона ги чакаха градските власти, високопоставени чиновци от

комендантското управление, началникът на пристанището адмирал Хаупт, имаше и дами, без които никъде не е мислим нормалният човешки живот.

Скридлов веднага намери с поглед Йесен:

– С колко фута разцепихте дъното на „Богатир“?

– Със сто и шестдесет, считано от носа.

– При Петър Първи биха ви отсекли главата.

– Зная! – храбро отговори Йесен.

– Каква полза от вашите знания... нали няма крайцер! Бяха четири, а останаха три. Сега за вашите три крайцера от Петербург изпратиха двама заслужили адмирала. Като се брои и вашата персона, на всеки крайцер се пада по един адмирал. Шега ли е това?

В същото време Безобразов вече „затягаше винтовете“ на началника на пристанището Хаупт заради бъркотията с калибъра на снарядите.

– Вие донасяхте ли за това безобразие в Адмиралтейството?

– Тъй вярно. Докладвах...

– Колко пъти?

– Не помня. Струва ми се, четири пъти.

– Четири? А защо не всеки ден? Защо не сто, защо не хиляда пъти?

Или вие сте от вчера на този свят? Или не познавате порядките в нашия руски бардак? Или ви се досидяха петачетата за телеграмите? Жалко че тук има дами... бих ви казал!

Сред тези, които бяха удостоили началството със своето присъствие, естествено, се намираше и мичман Игор Житецки, изтъкнатият кандидат за мъж на Виечка Парчевска. Мичманът бе дребна птичка, нещо като улично врабче, но бдителният орел Скридлов все пак забеляза неговата нищожна личност в своето обкръжение:

– Представете се. Кой сте вие?

– Бивш адютант на адмирал Райценщайн...

За беда Житецки беше с цигара от фирмата „Дарлинг“, украсена със златна ивица като венчален пръстен.

– А защо пушите в присъствието на адмирала?

– Мислех, че на чист въздух може...

Николай Иларионович неочаквано се разбесня:

– Чист въздух... откъде го измислихте? Там, където са се събрали наведнъж трима адмирала, няма може да има чист въздух? Преди да говорите, мислете какво да кажете...

Окръжени от дами, които гугукаха като гълъбици, адмиралите се насочиха към каляските в най-строг килватер – най-отпред вървеше

командуващият флота Скридлов, след него командуващият ескадра Безобразов, накрая нещастният Йесен, чийто флаг още се развяваше над крайцера „Русия“. Житецки ги изпрати с козируване, като си мислеше, че неговата кариера в щаба е рухнала. Мислено разцелува нежния образ на Райценщайн: „Душа човек беше! Обеща даже да ми издействува орден «Станислав».“ И тогава Житецки забеляза в края на адмиралската свита един капитан втори ранг, който се държеше величествено, като академик, попаднал случайно в обществото на жалки дилетанти. Не бе трудно човек да го познае – това бе Николай Лаврентиевич Кладо.

Житецки се представи на Кладо и каза:

– Вече сме чели... вашите трудове. Следяхме вашите трудове. Има твърде много нови неща. Такива, които карат всеки честен патриот да се замисли. Още повече флотският офицер...

Кладо беше радостно изумен, че точно тук, още на перона на владивостокската гара, му се случи да срещне свой читател. Нали всекиму е приятно да знае, че има „трудове“! Сега оставаше да направи от своя читател и свой човек.

– Вземете ми куфара – разпреди се Кладо. Житецки охотно пое багажа. Той мъкнеше куфара на началството със същото упоение, с каквото мичман Панафидин влачеше на гръба си вълшебното виолончело, изработка на Гуарнери.

– Тежко е... Какво има вътре, Николай Лаврентиевич?

– Трудове – отговори Кладо, без да се обръща.

Помните, че японците устройват траурна церемония в памет на адмирал Макаров. Тяхното шествие с фенерчета по улиците е доброволно. Но сега, за да се прослави битката при Тюренчен и блокадата на Порт Артур, е организирана официална манифестация с участието на 150 000 души. Този празник в Токио се урежда от конната полиция.

„Конете, напласнени от пукотевицата с халосни патрони, от виковете «Банзай!» и ракетната шумотевица, се изправяха на задни крака, хвърляха се в тълпата и трошаха черепи.“ Огромната тълпа е изблъскана и набутана в старинния ров покрай двореца на Сегуните, а през тесните врати на древната стена, ограждаща двореца, хората са притиснати така плътно, че вратите стават червени от кръвта на премазаните. Тази японска „Ходинка“ струва на жителите на Токио немало жертви. Болниците се препълват с осакатени. Пресата обвинява полицията в неумение да управлява коне, а полицията призовава населението да запълни рова... Как е завършил този спор, не зная.

Но в японските вестници все по-често с уважение се говори за

руския войник и руския матрос като за твърди и силни противници. Споменава се предишната война с китайците, когато при шурма на Порт Артур японците загубили убити само ПЕТНАДЕСЕТ войници, като при това убили 4500 войници на императрица Цъси. Сега токийските вестници си задават въпроса: „А какво ще ни струва тази война?“

Япония сама не би могла да понесе нейното бреме, ако Англия и Америка не впръскват в нейните аорти, вече пресъхващи от недоимък, питателните сокове на военните доставки. Следователно на руските крайцери предстои да разкъсат нишките на комуникациите, които се простират към японските пристанища откъм бреговете на Америка и Англия... Николай Иларионович Скридлов разбира това!

Вечер, уморен от напрежението, адмиралът сяда на рояла и свири бурно фрагменти от опери, слушани още на младини. Любовта към музиката е наследил от майка си, поддържала в Петербург музикален салон, в който често е идвал Николай Римски-Корсаков... тогава още мичман! Приятно му е да мисли под звуците на музиката. Да, Скридлов разбира значението на комуникациите, знае тяхната уязвимост, когато размишлява какво да се прави.

За съжаление много неща зависеха и от Витгефт...

Витгефт още не разбираше какво трябва да прави и като всички некадърни началници свикваше съвещание след съвещание, за да се разтопи неговата лична отговорност в колегиалната, когато виновници не можеш и със свещ да намериш... Започваше сезонът на мусонните дъждове, забушуваха тропическите порои с такива бури, че фугасите избухваха от само себе си. Витгефт се съвещаваше с генералите, а генералите призоваваха адмирала да им предаде онова, което нямаха. Ескадрата се разоръжаваше. От корабите изчезваха оръдия, прожектори, картечници, които биваха монтирани на брега. В екипажите роптаеха, а Вилхелм Карлович само разперваше ръце:

– Бог ми е свидетел, нямам нищо общо. Такова е колегиалното решение. С този въпрос по-добре се обръщайте към Стесел.

Редовите воители от флота и армията, въввлечени в общата касапница, още вярваха, че Куропаткин ще ги спаси, без да се досещат, че вече са предадени на смъртта. Куропаткин, въоръжен с „трезв поглед за нещата“, предаваше една след друга позициите.

– Главното на война е навреме да отстъпиш – твърдеше той. – И не се страхувайте от неуспехите, те само укрепват нашата армия...

Далний, гиздав град градина, който струваше на руската хазна немалко пари, още се надяваше на нещо. В градините цъфтяха чудновати цветя, докарани от нос Добра Надежда, на полянките сънливо се излежаваха бенгалски и усурийски тигри. Куропаткин предаде Далний без бой заедно с изправните докове и работещата електростанция. Като овладяха Далний, японците изведнъж получиха великолепа база за миноносците. Порт Артур се напълни с бежанци, успели да грабнат със себе си жалки вързопи с покъщнина. Само малцина имаха пари да наемат рикша, останалите се влачеха пешком. Една възрастна чиновничка от КВЖД, загубила мъжа и децата си, бе спасила само един папагал.

Озлобената птица дереше с човка лицето и ръцете на стопанката, а бежанката, вече полупобъркана, ласкаво притискаше към гърдите си жестоката птица – последното, което ѝ беше останало от предишния живот.

Отдалечен на безопасно разстояние, погълнат от интриги, които го отвеждаха под сянката на дворците и Царское село, Куропаткин мъгляво бе обещал спасение на Порт Артур, но... можеше ли да се вярва на този дърдорко? Витгефт вече не му вярваше. На 22 и 23 май той свика две съвещания поред. На първото съвещание бяха генералите, на второто – флагманите. Генералите отказваха да върнат оръдията от брега, искаха и в бъдеще да разоръжават корабите, за да усилят бреговата

отбрана. Моряците пък казваха, че не бива да се дава на армията оръжието от флота, тъй като Куропаткин и неговите генерали предават позициите без бой, заедно с корабната артилерия. Командирите на броненосците, почитащи заветите на покойния адмирал Макаров, изискваха от Витгефт да изведе флота в морето:

– Нас са ни обучавали за сражения в морето. Не да умираме, закотвени в обидно бездействие, а да загиваме в честен бой. Глупаво е да се разглежда Порт Артур откъснато от държавните интереси. Но да гледаме по-широко – Русия ще преживее загубата на Порт Артур, но руският народ никога няма да прости на своя флот, ако загубим и Владивосток...

Витгефт каза, че споделя същото мнение и е готов да умре в бой, но по този въпрос много неща зависят от наместника в Мукден и не само от него:

– Добре би било, ако ни благословеше сам господарят...

... Набелязаха излизането на ескадрата за 10 юни.

Флагът на Йесен още се рееше гордо над „Русия“.

– Да се сваля! – заповяда му Скридлов. – Заради това, че потрошихте „Богатир“, от днес вашият адмиралски флаг ще бъде издигнат над осакатения от вас крайцер... позор! Отстранявам ви от командването на бригадата, крайцерите ще поведе Безобразов...

Мичман Панафидин се обърна към Безобразов:

– Имах нещастieto да бъда на мостика в момента на засядането на „Богатир“ върху камъните, ще бъда ли персонално наказан за аварията?

– Персонално е наказан вашият адмирал – отговори Безобразов. – Що се отнася до аварията с крайцера, грешки в магнитната девиация на компасите се случват... не само при мичманите!

Панафидин каза, че „Богатир“ – ако го отлепят от камъните – е обречен да стърчи в доковете, а на него му се иска да воюва:

– Вече подадох рапорт до Райценщайн за преместването ми на „Рюрик“, но в щаба ме отрязаха. Осмелявам се втори път да ви моля за прехвърлянето ми на крайцера „Рюрик“, още повече че мястото на младши щурман там е вакантно.

– Вакантно след... след кого?

– След самоубийството на мичман Шчепотиев... Безобразов го изпрати при командувания флота.

– Какво има да се говори? – каза Скридлов. – Вашето желание да служите на „Рюрик“ е напълно естествено... Хвала ви!

Излизането в морето беше предшествувано от размяна на

телеграми:

НАМЕСТНИКЪТ – до СКРИДЛОВ: Усилията на неприятеля се насочват от суша и море към Порт Артур. За отвлечане на удара и оказване помощ на Артур... Ще бъде крайно важно, ако крайцерите можеха да проявят активност в Японско море, като се има предвид, че броненосците в Порт Артур вече завършват ремонта...

СКРИДЛОВ – до НАМЕСТНИКА: Започнах да подготвям експедиция на крайцерите в Жълто и Японско море... готови сме да започнем да действуваме. Необходимо е предварително да знаем момента на най-голямото напрежение (в обстановката)...

НАМЕСТНИКЪТ – до СКРИДЛОВ: Времето на най-високо напрежение е трудно да се определи... предполагам, че започването на действия от крайцерите сега ще има значение и ще бъде полезно за отвлечане на неприятелските сили от Порт Артур...

Скридлов поучаваше своя колега Безобразов:

– Разбира се, всяко парче кардиф е скъпо. Но ви съветвам да удължите операцията на крайцерите до критичното изпразване на бункерите. Не е задължително да потопявате всички съдове с контрабанда, отиващи към пристанищата на Япония, ако самите те и товарът в трюмовете им представляват ценност. По-широко използвайте международното „призово право“...

На крайцерите спешно завършваше почистването на котлите, потягането на механизмите, охладени при люлеенето и от напрежението на корпусите. Скридлов сам се съсипа, съсипа и подчинените, настоявайки:

– Не бива да се чака! Порт Артур е зле, трябва да се бърза... Не спете, не яжте, но подгответе крайцерите за излизане...

– А къде отиваме? – вълнуваха се в екипажите.

През тези дни Панафидин се яви на крайцера „Рюрик“ за продължаване на службата и капитан първи ранг Трусов го посрещна топло:

– Това е добре, че не се уплашихте да се явите заедно с виолончелото си. Никак не обичам, когато офицерът оставя най-ценното в живота си на брега. Неволно си мислиш, че той няма доверие в кораба, на който служи. Обърнете се към Хлодовски да ви включи в бойното разписание на бордовите каземати. Надявам се, че ще станете наш добър другар...

Настанявайки се в новата каюта, мичманът намери място за своето виолончело, украси жилището си с фотографиите на Верди и на своя учител Вержбилович, която беше с дарствен надпис. Навярно вече минаваше полунощ, когато Панафидин се събуди от неясна тревога. Нещо му пречеше да продължи съня си. Пипнешком включи нощното

осветление на каютата... До вратата, едва събирайки се в нейния отвор, се извисяваше гигантската фигура на комендора Николай Шаламов. Неговото появяване отначало изплаши мичмана: – Ти какво? Защо? Какво търсиш тук?... Матросът бавно коленичи:

– Ваше благородие, цял живот няма да го забравя. Ударих ви аз тогава, бях много пиян... Вярно. А вие на големия оглед ме познахте, но не ме закарахте на съд. За това до гроб ще ви бъда благодарен. Вече и на майка си писах да моли бога за вас.

– Стани. Така не е хубаво. А е и късно.

Като замижа, матросът се фрасна с юмрук в гърдите:

– Няма да стана, дорде не кажете, че сте ми простили. Ние заедно трябва да служим – в един бордови каземат! Та ние сме грамотни! Честно и почтено... за вас живота си давам, няма да го пожаля. Като пред бога. А ако има нещо, ей я на – моята мутра... удрайте!

– Не викай, глупчо. Ще събудиш хората. На мене твоите „честно и почтено“ не ми трябва. И служиш не на мене. Прощавам ти. Върви си...

Тази визита на матроса наруши съня му. Мичманът запали цигара и като докосна калъфа на виолончелото, наивно си помисли: „Вероятно ми провървя.“ От подарената снимка професор Вержбилович одобрително гледаше своя ученик, който днес се бе почувствувал щастлив... Навярно така и трябваше.

В официалните кръгове на Петербург Николай Лаврентиевич Кладо се считаше за познавач на задграничните теории на Мехен и Коломбо и адмирал Скридлов, който беше далече от теориите, отначало не знаеше къде може да настани този капитан втори ранг с неговите мисли за „завладяването на океана“. За Кладо беше създаден специален отдел към щаба, нещо като килията на летописеца Нестор. Той започна да се води „редактор“ на материалите за бойните действия на владивостокските крайцери. Кладо отдавна усвояваше темата „Борбата между брега и флота“. Според него „замяната на платноходните кораби с парни не е променила нищо“, защото както и по-рано „височайшите предписания“ не се изпълняват, а се пренебрегват. Царете, твърдеше Кладо, направо са се измъчили, горките, да усъвършенствуват флота, а личният му състав съвсем не иска да възприеме идеите, произтичащи от висините на монаршеския престол.

На моряците им беше трудно да спорят с човек, който сипе цитати от никому неизвестни автори и знае наизуст учебниците по стратегия на Хенри Леер... Скридлов също не искаше да рита срещу ръжена.

– На мене ми го натресоха – казваше той на Безобразов. – Кладо се въртеше край височайши особи, четял им там нещо... по разни въпроси!

На адмиралите беше ясно, че Кладо ще се задържи към щаба до първия орден, след което ще се изпари. Игор Житецки вече съумя да се хареса на Безобразов с безочливата си критика към Райценщайн:

– Даже ми е неловко да си спомням, че съм работил при този недостоен човек. Затова пък сега бригадата крайцери просто се съживи. Какъв ентузиазъм! Какъв боен дух! Всички горят от желание да проявят своите най-добри качества като патриоти...

Безобразов не пое риска да присъедини мичмана към флагманските офицери, но го препоръча в отдела на Кладо, който каза на мичмана:

– Аз съм чел лекции на членове на императорската фамилия, но бидейки човек с прогресивни възгледи, никога не съм се гнусял и от редовата публика. Приобщавайте се и вие към това благородно дело...

Житецки се появи в гимназиите на Владивосток с лекции на тема „Династията на Романови и значението на руския флот за Русия“. Началото на неговите лекции не беше сложно:

– Първият руски кораб „Орел“ е построен при цар Алексей Михайлович, но Стенка Разин избил всички матроси, а самия кораб запалил. Квинтесенцията е следната: руските монарси винаги са се грижили за създаването на флот, докато изостаналият руски народ не е обичал флота и се е спасявал от морето, като си стоял на сушата...

На 28 май бригадата вдигна котва. Преди похода Скридлов събра капитаните първи ранг, които командоваха заминаващите крайцери. Пред него се явиха от „Гръмбой“ – Николай Дмитриевич, от „Русия“ – Андрей Порфириевич Андреев, от „Рюрик“ – Евгений Александрович Трусов. Хора опитни, сериозни, умни, които добре си знаеха цената.

– Сега, чак сега – каза им Скридлов – мога да ви съобщя, че вие отивате към най-гадното място на света – към остров Цушима, а Камимура е закарал своите крайцери към Елиот в Жълто море, за да укрепи ескадрата на адмирал Того...

Скридлов е грешал за дислокацията на японския флот. Но затова пък е казал правилно, че от Шимоносеки или от Сасебо скоро ще излязат японските кораби, возещи тежки обсадни оръдия за разгрома на фортовете в Порт Артур. Възможно е да бъде транспортирана и гвардията на японския император в районите около Квантун.

– Желая ви успех. В края на операцията ще предадете отчетите за своите бойни действия във военноморския отдел към щаба.

– На кого? На вас?

– За редактиране – умърлушено отговори Скридлов.

Насрещните вълни подмятаха върху гребена си „Рюрик“ и го пукаха меко, като хубави ресори. Целта на внезапното нападение, която вече им бе разкрита, вълнуваше хората в екипажите:

– Отиваме на най-мръсното място – към Цушима...

Крайцерите се движеха с добра скорост и през деня на 1 юни минаха покрай мрачния и безлюден Дажелет. В кубриците навиваха грамофоните, огнярите слушаха как „две Акулки в люлка се люлеят“, от палубите на комендорите сърцераздиращо страдаше циганката Варя Панина:

Аз до утрото тейбе очаквах,
изблейдниха звездите съвсейм,
и разбрах...

В каюткомпанията сервираха масата за обед. Плазовски каза:

– На път за Цушима винаги е неприятно да се мисли за смъртта.

– А защо така? – предизвикателно попита Юрий Маркович, като се обърна към лейтенант Иванов XIII: – Тринадесети, изкажете едно непродубедено мнение за геройската смърт.

– С голяма радост – отговори онзи, разгъвайки салфетка на колелете си, сякаш се настаняваше за дълго в някакъв ресторант. – Най-

лесното нещо е да умреш като герой. Не се иска много ум. Можеш да завържеш пепелянка около врата си вместо вратовръзка. Или да погалиш бясно куче. Сигурен съм, че в некролозите ще бъде написано: „Загина геройски, презирайки опасностите...“ Какво още, Юрочка?

Вторият барон на „Рюрик“ (след Кесар Шилинг) беше хубавичкият като момиче лейтенант Курт Щакелберг, произхождащ от курландско семейство. На него не му харесваха тези подигравки:

– Господа, в компанията на Скарамуш, д'Артанян или Сирано дьо Бержерак вероятно щяхте да се чувствувате на седмото небе. Обаче според пресмятанията на шурманите още утре през нощта ще преминем край Цушима и адмирал Камимура с един удар може да даде хубава тема за нашите некролози...

От мостика слезе лейтенант Зенилов (миноподдривник).

– За какво става дума? – попита той. – Нашите телеграфи вече започнаха да ловят разговорите на японските крайцери. Небесният ефир пука като сланина в тиган... Минавайки край Дажелет, сме свикнали да мислим, че той е безлюден. Но къде е гаранцията, че от Дажелет не са ни проследили японците и сега съобщават за това в своите бази?

– Камимура е в Жълто море – мрачно оповести Салов, гледайки как над главата му се люшка клетката с пернати.

– Сигурен ли сте, шурман? – попита го Солуха.

– Така твърдыха в шаба на Скридлов... Зенилов улови плъзгащата се от клатенето чиния.

– Като стоиш на „Светланска“, много неща ще научиш...

Свещеникът Алексей Конечников не беше ловък като офицерите и изглеждаше расото си, мокро от разляната по него супа:

– Изостави ни майчицата закрилница...

През нощта срещу 2 юни Панафидин видя японските брегове, плъзгащи се като мираж покрай хоризонта. Преминаха Цушима благополучно. Нощта беше топла. В каютите имаше отворителен задух.

Призори крайцерите навлязоха в района на оживен каботаж. Хоризонтът беше набразден от приличащи на лястовичи крила рибарски платноходки и от пушеците на параходите, напомнящи отдалеч капризно мацнати акварелни петна.

Възгласите на сигналчиците се посипаха изведнъж:

– Дясно на борд, курс тридесет – силует.

– Виждам ясно. От типа „Ниитака“. С три комина.

– Господа, познах го, това е крайцерът „Цушима“.

– Хубаво именце! Ето ви и Камимура...

(Според данни на японските щабове, станали известни по-късно, крайцерът „Цушима“ цял час е наблюдавал руските кораби, преди те да го засекат.) Ниската, сякаш притисната към водата сянка на крайцера прелетя нанякъде в мъглата, изчезвайки...

Свалиха отведнъж биноклите:

– Откриха ни! Сега ще се нахвърлят върху нас.

– Не предричайте. Макар че е гадно, но... все едно.

– Три пушека наведнъж – докладваха сигналчиците.

Японските транспорти, след като забелязаха русите, започнаха да се разбягват в разни посоки. „Рюрик“, „Гръмбой“ и „Русия“ се втурнаха да ги преследват. Небето притъмня, заваля дъжд. Тахометрите в рубките изщракваха увеличените обороти на витлата. Напрежението на преследването се изостряше от риска – видимост на японските брегове, близост на главните бази на противника, откъдето всяка минута можеше да се покажат окованите в броня муцуни на вражеските кораби. Оставяйки се на вълните, крайцерите откриха огън.

– Цел – войсковият транспорт „Идзумо Мару“.

В трюмовете на този „мару“ дремеха 18 обсадни оръдия на фирмата „Круп“, отлети за разрушаване на фортовете в Порт Артур и за разгрома на броненосците от ескадрата на Витгефт. „Гръмбой“ се стареше да цели под ватерлинията, за да няма излишни жертви сред японците, тичащи в паника по палубата. Крайцерът пое от водата 105 души заедно с офицерите. Из отчета: „По отдалечаващите се лодки не стреляхме заради твърде разбираемото за руския човек чувство – липса на излишна и безполезна жестокост.“ Същевременно бе забелязано, че някои японци не искаха да се спасяват и плувайки във водата, размахваха юмурици към крайцерите. Един командир на полк, плаващ на „Идзумо Мару“, разкъса самурайското знаме и си разпра корема с кинжал.

Крайцерът „Цушима“ се държеше странно – наблюдавайки отдалече как русите унищожават японските кораби, не предприе ни най-малък опит за тяхната защита. Обаче в апаратите „Дюкрете“ се улавяше упоритата работа на неговите германски „Телефункени“ и Безобразов нареди да се заглушават радиопредаванията, за да обърка адмирал Камимура сигналите на „Цушима“...

В рубката на „Рюрик“ капитан Салов бе определил по справочниците на „Лойд“:

– Цел – „Хитачи Мару“, шест хиляди тона... Корабът беше препълнен с гвардейска войска от гарнизона на Хирошима, бързаше за Далний и го командуваше английският капитан Кембъл. Сигналчиците даже

успяха да го разгледат: – Не е японец! Червенокос като уличен барбос¹⁶...

Както стана ясни след войната, сър Джон Кембъл, който се наел да служи на японците за пари, предишния ден се бе заклел да стовари на всяка цена в Далний 1100 войници и 320 коня. И затова след заповедта да спре, той насочи грамадата на кораба си право срещу „Гръмбой“, за да го протарани с цялата маса на корпуса. „Гръмбой“ се отклони от удара, като откри огън. Четирите мачти на „Хитачи Мару“ се тресяха като дървета при буря. Когато започнаха да измъкват от водата пленници, измъкнаха и самия капитан Джон Кембъл, на когото Дабич направи строга бележка:

– Като се опитахте да направите таран на моя крайцер, вие, сър, докажахте блестящо своята храброст, но същевременно докажахте и руската поговорка, че един пие, а друг плаща...

„Хитачи Мару“, обгърнат от пламъци, отиде под водата. Флагманската „Русия“ и „Рюрик“ вече държаха на мачтите си международния сигнал, нареждайки на „Садо Мару“ да спре. На борда на „Рюрик“ се качи капитан-лейтенант Комаку с преводач. Той веднага започна борба за печелене на време, убеждавайки капитан първи ранг Трусов, че на „Садо Мару“ има повече от хиляда некомбатанти и 23 пътници, сред които и европейци:

– Моля доблестните противници да ни дадат време, което е необходимо за спасяването на невинни хора...

Ескадрата на Камимура се намираще наблизко, в залива Озаки край Цушима, и Комаку пресмяташе времето, необходимо за пристигането на японските крайцери... Не му се удаде да измами Трусов.

– Колко минути ви трябват? – попита той.

– Не минути, два часа – увери го Комаку. Много е! В същото време палубата на „Садо Мару“ приличаше на картина от лудницата. Там всичко се беше смесило – хора и скрипци за вдигане на лодките, и само военни не се виждаха. Трусов каза, че Комаку ще остане в плен, а преводача ще освободят.

– Моля мичманите Плазовски и Панафидин да отидат на „Садо Мару“, за да въведат ред... Господин Комаку, от илюминаторите на вашия кораб хвърчат ли скъсани хартии?

– Не забелязвам такова нещо – отговори Комаку...

Поведението на крайцера „Цушима“, който се мотаяше наблизко,

---

16. Барбос (рус.) – порода дребни кучета със смесена кръв. – Бел. ред.

вече ставаше подозрително. От неговите антени на снопове излитаха искрите на радиотелеграфа, изпълвайки ефира с призивни сигнали. Трябва да се бърза, Безобразов също напомняше това...

Двамата мичмани, двамата братовчеди, скочиха в катера!

Крайцерите вече събираха от водата некомбатанти; а палубата на „Садо Мару“ изведнъж започна да се запълва с японски войници. Мнозина бяха пияни и се олюляваха. С някакво злорадство наблюдаваха от височината на борда приближаващия катер, в който имаше всичко на всичко двама офицери и осем матроси, стискащи в юмруци жалки револвери. Макар че на скрипци те още висяха лодки, никой от пияните комбатанти не искаше да се възползува от тях за своето спасение.

На „Садо Мару“ имаше около 1500 войници, коне, понтонен парк, а, изглежда, и обсадни съоръжения. „Офицерите – пише един очевидец – бяха поголовно пияни, пушеха пури, разхождайки се по горната палуба, и категорично отказаха да дойдат при нас“ (тоест на руските кораби).

Осмината матроси мълчаха, подушвайки нещо лошо, а между братовчедите започна диалог, за който може да им се прости:

– Ще ни пречукат! Те са страшно много, гледай само колко пияни има... Дали да се върнем, докато още не е късно?

– Ще успеем. Те няма да напуснат кораба си.

– Мислиш ли?

– Сигурен съм. Може и да са пияни, но разбират, че отгук до Сасебо е един хвърлей място и, разбира се, всеки момент може да дойде на помощ самият Камимура... ако той е в Озаки.

– И все пак какво да правим?

– Да се качим на палубата на „Садо Мару“.

– Та там ще ни разкъсат...

Все пак се качиха! Никога досега Панафидин не беше виждал толкова много празни бутилки, които на купчини се търкаляха по пътеките. Мичманите помолиха японците да напуснат кораба.

– Заради собственото си спасение! – призоваваха те.

В отговор се чу смях. Почти издевателски, този смях потвърди подозренията, че японците от „Садо Мару“ не са склонни да се предават. На катера слязоха всички пътници. След тях крачеше и английският капитан на кораба. Извикаха му:

– Къде са документите? Или сте ги унищожили?

– Аз – отговори наемникът – служа на параходната компания „Нипон Юсен Кайся“ и не зная нищо по военни въпроси освен своя курс,

където ме задържаха вашите крайцери.

– Уточнете курса – поиска Панафидин.

– Не виждам причини да го крия... отивахме за Квантун! Тези военни части се готвеха за слизане в залива Ентоу. За останалото можете да попитате японския полковник... ето този!

Из рапорта на Плазовски: „Сред пушилката ми представиха един пиан японец, който не искаше да даде документите, но скоро неговият помощник, японец, си предложи услугите да донесе документацията.“ Английският механик се намеси в техния разговор, като съобщи дружелюбно на русите, че всички тези японски офицери не са изтрезнели още от Шимоносеки:

– Празнуват предстоящата победа при Порт Артур.

– А какво има долу? – попитаха механика.

– Отворете люковете и сами ще видите, че долу има...

Като се върнаха на крайцера, мичманите доложиха за кошмарната обстановка, която бяха заварили на „Садо Мару“. Безобразов помоли „Рюрик“ да се приближи до „Русия“ и предаде на Трусов гласно.

– Японският крайцер не си отива. Въртим се тук почти шест часа пред очите на цяла Япония и забавянето вече е опасно... Като не искат да се предават, няма да ги молим!

„Садо Мару“ беше взривен с торпеда. Руските крайцери се разгънаха към норд и чак тогава от далечината изплава крайцерът „Цушима“, като започна да спасява пианите... На мостика на „Рюрик“ офицерите и матросите искрено се радваха на скоростта:

– Гледайте как бачкат в котлите! Вече сме поостарели, лагерите за нищо не стават, а все пак държим осемнадесет възла.

Плисна дъжд. Крайцерите уверено спазваха точен килватер. От апаратите „Дюкрете“ дежурните хванаха текста на японска радиograma, чието съдържание беше също така неясно и загадъчно, както беше неразбираемо и поведението на Камимура: „... във всяка посока могат да минат русите и да извършат нападение... в тъмнината трябва да имате готовност...“ Трусов недоумяваше:

– Защо в тъмнината? Какво са намислили?

Крайцерите бързо се оттегляха на север, движейки се покрай западното японско крайбрежие, и всичко бе спокойно. Никакви догадки не можеха да обяснят бездействието на японския флот и на самия Камимура, сякаш противника го бе хванал оперативен паралич. Матросите се подсмиваха, казвайки, че на Камимура няма да му дадат орден:

– Проспа ни той със своята Камимурочка... Сутринта на 3 юни

крайцерите отново трепнаха от силен камбанен звън – дим, дим, дим... Димът беше забелязан от външната вахта близо до началото на Сангарския пролив и скоро всички видяха големия въгледвоз „Алантон“ под британски флаг. С изстрел под носа му наредиха да легне на дрейф. Англичаните много-много не се зарадваха при появата на руската призова група. Капитанът на „Алантон“ водеше разговор, като преглъщаше нарочно края на думите, надявайки се очевидно, че руските офицери няма да разберат говора му.

– Какъв е товарът, кептън?

– Въглища.

– Произход на въглищата? Качество? Какво е количеството?

– Седем хиляди тона. От Муроран. Калпави въглища...

Провериха и видяха бездимен кардиф, пригоден за горене в пещите на бойни кораби (може би сега Того това и чакаше).

– Накъде отивате, кептън?

– Очакват ме в Сингапур...

Разпитаха екипажа – чакаха ги в Сасебо. Капитанът отказа да покаже корабните коносаменти (документи за товара). Погуби го собствената му предпазливост – беше водил вахтен дневник от Англия до Хонконг, а по-нататък следваха чистички страници. Въгледвозът беше арестуван и призовата група го поведе към Владивосток, а крайцерите отново се разтопиха в безбрежността, неуловими за Камимура... „Но къде е самият Камимура?“

Както винаги, от пет часа сутринта започваха силно да цвърчат корабните шурчета, а точно в шест тръбачите с бели шалове и бели ръкавици събуждаха екипажите с тревожна музика. По палубите на крайцерите, продухвани от ветровете, се чуваха бодри гласове: „Охайо... охайо... охайо!“ („Добро утро!“) До осем часа матросите се разхождаха още по кимоно, хранеха шурчетата с парченца от тиква и диня. Зад бамбуковите преградки готвачите късаха главите на патиците, предназначени за трапезата на офицерите, боцманите поливаха с отвъдбордна вода от маркучите кльошави петнисти свине, обречени на изяждане... Ескадрата се събуждаше.

Камимура не бе заменил Японско море с Жълто, както мислеха в щаба на Скридлов. Той базира солидно крайцерите в предишния оперативен район на Цушима, където този път го подсилваше адмирал Уриу, склонен към алкохолизъм. Така че срещу три наши единици бе събрана цяла ескадра от десет крайцера и отряд миноносци... Тази нощ Камимура бе спал върху възглавница, напълнена с чаени листа, за да се спаси от мъчителната мигрена. В седем часа сутринта от вахтата му доложиха, че брандвахтеният крайцер „Цушима“ е забелязал руските крайцери... Странно.

– Да няма грешка? Как са попаднали там?

Въпросът бе закономерен, защото вторият крайцер – „Чихайя“ – пазеше проливите на север от Цушима и не бе ясно как е могъл да ги прозря. Вахтеният офицер обясни различната информация с това, че в морето още се задържат мъглите, а радиопредаванията се заглушават в ефира от русите с искрите на техните „Дюкрете“.

– Телеграфирайте в Шимоносеки да задържат параходите, тръгващи към Жълто море с товари за нуждите на армията.

Но товарите бяха вече на път.

– Тогава – разпреди Камимура – всички параходи, идващи от Жълто море, да се скрият в нашето пристанище Озаки. Нека „Чихайя“ се съедини с ескадрата. А миноносците – напред! Да ги намерят, да ги атакуват, да ги унищожат...

„Цушима“ стоеше по-далеч от русите, а в 13:25 изгуби визуалния контакт с тях. Дотогава японските миноносци, като претършуваха морето около Цушима, не намериха следи от русите и вече се връщаха обратно. На контракурса те срещнаха крайцерите на Камимура... Миноносците ги заразпитваха:

– Къде се дяха руските крайцери?.

– Чухме далечен тътен от стрелба, преминахме през плаващи

останки от кораби, но русите... те са като невидими!

Като буреносна светкавица Камимура шареше по морето на резки зигзаги, мятайки се в различни посоки, но не откри русите. Ако тогава е било възможно да се наложат една върху друга картите с очертанятия на техните курсове – руския и японския, – близо до остров Окиношима тези линии почти щяха да се допрат! Това означава, че в един момент противниците са се движили редом и само случайността им е попречила да се забележат. Навярно русите биха могли да кажат, че им е провървяло!

– На нас просто не ни върви – каза Камимура, поемайки от ръката на ординареца лакираната чашка с гореща бобена чорба, която, като се пареше, изсърба направо на мостика...

Неговите екипажи също обядваха. Завързали главите си с кърпи, матросите седяха върху раклите и между тях стоеше кофа сварен ориз. Върху чинийки, не по-големи от чаени, дадоха на всеки по две рибки, големи колкото сардинка, по една кисела краставичка и шепа зеленчуци. Две коренчета джинджифил на човек заменяха десерта, а след приятното пиене на чай матросите си вееха с ветрила. Кошници с книжни цветя, украсени с птичи пера, развеселяваха бедната обстановка в кубриците.

Камимура натопи пръст в аквариума и измързеливилата се печелийска змиорка, размахвайки опашка, се притаи в пясъка. Като наблюдаваше поведението ѝ, адмиралът изказа предположение:

– Очевидно русите трябва да се търсят край Гензан...

През нощта срещу 3 юни в търсенето на „невидимците“ се включиха крайцерите „Чихайя“ и „Такачихо“. Сутринта русите вече арестуваха английския параход „Алантон“ до самите японски брегове, а Камимура безсмислено ги издирваше покрай бреговете на Корея, в съвсем друга част на морето. Японците се въртяха на остри галсове като вдървени, изгаряйки безцелно запасите от гориво, и чак след два дни техните „Телефункени“ приеха сигнал – руските кораби са забелязани при Сангарския пролив... Японските историци щателно са замаскирали тези позорни страници за безсилието на Камимура!

– Връщаме се към Цушима... в Озаки – каза адмиралът и като се държеше за полирания парапет на трапа, с бавна походка на пребит от умора човек слезе в салона, където древният кедър джудже, отгледан от прадедите му, го успокои със своята уникална издръжливост... „Ама че позор!“

Цяла Япония говореше за руските крайцери невидимци.

Цяла Япония се подиграваше на своя адмирал. Вестниците

поместваха карикатури на Камимура...

В цялата история с нападението на владивостокски-те крайцери и до ден-днешен е замаскирана тайна, която не е лесно да бъде разшифрована.

При напускането на град Далний нашите войски успяват да откарат локомотивите, но затова пък оставят по коловозите на гарата повече от 400 вагона. Във военни условия всеки вагон е скъпоценен. Но вагоните се превръщат в куп дърва, ако няма локомотиви. Да се докарват по море локомотиви от Япония било безсмислено, понеже руската железопътна линия от 1524 мм не съвпада с японския стандарт. За да спасят положението, на първо време японците заменят локомотивната тяга с китайци. Хиляди кули сиромаси (за шепа ориз в края на работния ден) мъкнат на гърба си японските ешелони на далечни разстояния. Разбира се, впрегатите вместо локомотиви китайски роби не могат да развият скоростта на локомотив. А пък да се сковават наново руските релси според размерите на японските би било дълга работа. Именно тогава Япония закупува мощни локомотиви от САЩ, чиито колела точно пасват на руските релси. По такъв начин този проблем с военните превози е решен. Но...

„Но – пише френското списание «Ревю милитаре» – тези американски локомотиви са унищожени при потопяването на японските транспортни кораби «Хитачи Мару» и «Садо Мару» от отряда владивостокски крайцери, поради което се наложило на японците да изписват локомотиви от Япония и да започнат полагане наново на руските релси...“
Заслугата на крайцерите е неоспорима!

Това са принудени да признаят дори англичаните: „Крайцерството на владивостокския отряд е най-дръзкото начинание от всичко, което са извършили русите. Това, че на руските крайцери им се удало да се скрият от ескадрата на Камимура, възбуди общественото мнение в Япония.“
И още как го бе възбудило!

Адмирал Ямамото, като се надигна с поклон зад масата, прие в министерския си кабинет депутация от разгневени токийски капиталисти и озлобени спекуланти на оръжие.

Министърът изслуша обвиненията им с полупритворени очи.

– Разбирам вашите тревоги – каза той на депутатите. – Разбира се, вашите печалби са пострадали. Съгласен съм, че продукцията на нашите заводи трябва да служи за победата, а не да се търкаля на дъното на океана като купчина ръждиви вехтории. Независимо от това аз, адмирал Ямамото, се ползвам от приятния случай, за да ви уверя, че от днес нататък подобни катастрофи вече няма да има...

Ще има, или няма да има? Да се шегува човек с крайцерите, е опасно.

Владивосток тържествуваше. Столичните вестници бяха успели да наплашат читателите с телеграми на различни агенции, че уж Камимура вече е спечелил сражението с нашите крайцери, затова завръщането им в момент, когато градът със скръб се готвеше да приема ранени, стана празник за всички. Жителите преживяха един след друг три вълнуващи момента. Отначало свалиха от камъните „Богатир“ и като обвиха дъното му с пластир, сякаш бинтоваха рани, внимателно го закараха в дока. След това призовата група докара завзетия от англичаните „Алантон“, натоварен с отличен кардиф. Веднага след крайцерите, които бяха цели и невредими, в Златния Рог „дотичаха“ нашите „кученца“, стигнали до Гензан с бойни набези...

Матросите станаха герои на деня. Чоплейки семки от пазара, те се шляеха по улиците прегърнати, с раздути от вятъра прешироки клошове, поглеждайки с вирнат нос войниците от гарнизона.

– Ех, трохи нещастни! Седят по наровете в казармите, сякаш излежават присъда в дранголника, и си кърпят гащите. И живот ли е това? След атака половината от един полк остават живи. Затова пък при нас, Вася, като треснат с мина под средната палуба, в шабовете на флота не могат да напишат известията за загиналите... Това се казва живот!

В квартирата на семейство Парчевски топлият вятър приветливо развяваше перденцата на прозорците, чуваше се как в Невелската градина духови оркестри един след друг свирят старинни валсове.

Житецки слава богу днес го нямаше на „Алеутска“, а мадам Парчевска посрещна почти възторжено младия мичман:

– О, колко сте любезен, че не ни забравяте! В града говорят за вас като за герои и може да се предполага, че скоро всички офицери от крайцерите ще се гордеят с най-новите си ордени. Надявам се, че вашата кариера занапред е осигурена.

– Възможно е – скромничеше мичманът. – Напълно е възможно...

Вече знаеше, че заедно с другите са го представили за орден „Станислав“ – III степен. Беше събота и в „абажурната“ у Парчевски отново се събираха участниците в квартета. Полковник Сергеев, свирещ с чувство на виола, май беше привлечен към следствие за злоупотреби по служебна линия и сега се мъчеше да докаже на всички гости, че японските интенданкти също крадат:

– Наскоро видях кутии сухари, изпратени за японските войници. Във всяка трябва да има по осем парчета. Която и да отвориш, два-три

сухара не достигат... И нищо! Не вдигат шум. Не е като при нас. Погнали са насам цяла шайка какви ли не ревизори...

Пощенският чиновник Гусев, настройвайки своята евтина цигулчица, настоятелно молеше Панафидин да не забравя:

– Нали знаете, че аз винаги задържам дълго фермато – колкото е възможно. Да не стане като миналия път, когато не ви стигна лъка да издържите и до средата...

Гостите насядаха и Сергей Николаевич енергично се включи с виолончелото в своята музикална партия, лъкът леко и послушно докосваше инструмента, пръстите на мичмана с опияняващо вдъхновение измъкнаха от струните вълшебно пицикато. Беше му ужасно приятно, че именно днес, когато така хубаво му върви свиренето, Вия Парчевска тихо и скромно седи наблизко. Гледайки в нотите, Панафидин скришом се любуваше на нейното неземно спокойствие, на нейните ръце, които покорно лежаха върху коленете. След концерта по-възрастните гости веднага се насочиха към сервираната за вечеря маса, а мичманът разговаряше с девойката...

– Нещо не се вижда днес Житецки – забеляза той. Вия Францевна внесе спокойствие в душата му:

– Игор Петрович се оказа твърде тривиален. Докато вие плавахте толкова далече, че всички ние се страхувахме за вас, господин Житецки, срамувам се да го кажа... няма да повярвате!

– Защо пък не? Кажете го. Ще повярвам.

– В девическата гимназия той размествал мебелите и окачвал по стените някакви глупави картинки на морска тема. Онези глупачки, гимназистките са безумно влюбени в Житецки, а гимназиалната инспекторка, стара мърморка, си е загубила ума от неговата услужливост...

Отдавна на Панафидин не му е бивало така хубаво, както в тази чудесна топла вечер. Изпитваше радост да стои край прозореца, възхищавайки се от панорамата на рейда, от златното изобилие електрически светлини по крайцерите. Гостите вече си тръгнаха, доволни от вечерята. Пийналият Гусев дълго търсеше във вестибюла фуражката си от пощенската служба. Панафидин поправи пред огледалото острите краища на високата си якичка.

– Не ни забравяйте – трогателно помоли Вия. – Днес както никога ми трепна сърцето... от вашата музика!

Носейки калъфа на скъпоценния „Гуарнери“, мичманът си мислеше, че на младини може да се гордее с ордена „Станислав“, даже и трета степен. Ще минат още три-четири години, и той вече ще е

лейтенант. На обезлюдялото пристанище, едва осветено от мъждиви фенери, дежурният му показа рюриковската лодка. Сънените матроси с трясък нагласиха веслата, тъмната вода блисна изведнъж, а клиновете на веслата изпискаха като подплашени нощем птици... Сред гребците Панафидин забеляза в тъмното едрата фигура на комендора Николай Щаламов, който явно искаше да чуе похвала от мичмана за усърдието си. Като има сила, много акъл не трябва – дангалакът така мощно загреба, че веслото се разцепи на две, а такива „подвизи“ във флота се ценяха много високо.

– Юнак! – каза му Панафидин. – Още утре сутринта ще доложат за твоето старание на старшия офицер и се надявам, че ще те пуснат извънредно на брега... Само че гледай да не се напиеш, братле!

– По никой начин – беше приятният отговор. – Ние от оня случай внимаваме за пиенето... въздържаме се.

Порт Артур живееше и се бореше, впивайки ослепителните бивни на прожекторите в заобикалящите го фортове, скали и острови, изучавайки точно определените квадрати от морето и рейдовете. Вечер на булеварда свиреше музика, хората още танцуваха. Ресторантите работеха, но цените на продуктите вече скочиха. Кутия масло струваше 1 рубли и 20 копейки, десет яйца – 60 копейки. Много се употребяваха манджурските краставички – почти аршин дълги, но безвкусни, понякога предизвикващи холерни разстройства у хората.

Успехът на бригадата крайцери беше помрачен от поражението на войските при Вафангоу (град и гара по КВЖД на 150 версти северно от Порт Артур). Виновник за поражението беше Куропаткин, който с лека ръка заповядваше да се настъпва и не изпитваше угризения на съвестта, когато заповядваше да се отстъпва. Че как иначе, след като притежаваше „трезв поглед за нещата“? Тази проклета „трезвост“ беше по-лоша от непоправимо пиянство! Напътствувайки войските за бой, Куропаткин предварително подронваше моралния им дух с размирни думи: „Ако... се наложи да срещнете превъзхождащи сили (на врага), боят не е нужно да бъде доведен до решителен удар.“ Генералите не го и довеждаха...

Операцията на владивостокските крайцери отново отложи агонията на Порт Артур: гвардията на японския император намери гроба си на морското дъно край Цушима, пак там, в бездната, потънаха и обсадните оръдия на Круп, способни да разцепват железобетона на фортовете и да разкъсват путиловската броня на корабите. Защитниците на крепостта – войниците от гарнизона и матросите от ескадрата на Витгефт – още не губеха надежда за по-добри времена.

– Нищо, братлета! – казваха те. – Ако глистът Куропаткин не допълзи на помощ от Ляоян, значи Зиновий ще доплава от Кронщад и ще даде на Того хубав ритник...

Питерските пролетарии, докарани в Порт Артур още от адмирал Макаров, се трудеха денем и нощем. С помощта на доковете и кесоните те възбраждаха предишната мощ на броненосците, разрушена от японските мини в паметната нощ на пиратското нападение. Наместникът Алексеев диктуваше от Мукден волята си, призовавайки Витгефт: „Да се излезе в морето за решителен бой с неприятеля, да се разбие и да се отвори (за ескадрата) път към Владивосток... Решавайте тази важна и сериозна стъпка без колебания.“ На 8 юни бро-неносецът „Победа“ свали от дъното си последните ремонтни кесони, водолазите се изкачиха на палубите и махнаха шлемовете на скафандрите:

– Край, братя! Дай да дръпна от цигарата... Сега с тази „Победа“ имаме шест броненосца срещу шест японски. Битката ще бъде законна – танто за танто. Драсни ми една клечка... благодарско...

Витгефт издаде заповед да се прочистят от мини изходите от басейните, но го смущаваше (както и мнозина флагмани) това, че част от корабната артилерия се сражаваше на сушата и вече изглеждаше невъзможно да се пренесат оръдията от позициите обратно върху палубите.

– Господа – казваше Витгефт, – та вие знаете, че аз съм шабен човек, край масата над картата се чувствавам по-уверен, отколкото върху мостика на броненосца. И все пак съм принуден да се подчиня на това, което изисква наместникът... А какво ще кажете вие?

С помощта на секретната агентура на Того му бяха известни много неща. Понякога той знаеше даже повече от офицерите на руската ескадра. Предния ден му бяха донесли броя на портартурския вестник „Нов край“, който сипеше хвалби по повод завършилия ремонт на броненосците. Того, засилвайки ескадрата си, включи в нея и старичкия китайски броненосец „Чин Йен“. Обикновеното пресмятане показваше, че срещу 103 000 тона руска водоизместимост той, адмирал Того, може да изведе на бой 139 000 тона, обковани с броня...

В два часа през деня на 10 юни портартурската ескадра се проточи към Жълто море. Вилхелм Карлович, обкръжен от множество флагофицери и шабни „паразити“, стоеше върху мостика на „Цесаревич“, като споделяше охотно своите планове, които по никакъв начин не можеше да се причислят към стратегическите:

– Уповавайки се на небесните сили, се надявам, че Того не е успял да събере заедно своите кораби на остров Елиот и след три дни всички

ние ще се шляем вече по „Светланска“...

Е, какво пък? И защо да не се пошляят?

Часовниците в рубките фиксираха времето – 17:10. Ескадрата лежеше разгъната в боен ред, когато от рум-бовете откъм норд-ост величаво изникна направо на нея внушителната армада на противника и сигналчиците с истерични викове започнаха да съобщават:

– Начело е „Миказа“ под флага на Того... „Сикашима“, „Асахи“, „Фуджи“... ясно виждам „Нисин“ и „Касуга“...

370 оръдия на Того се издигаха срещу 300 руски ствола. Стройните килватерни колони на Того потискаха (и това е безспорно). Едновременно с това „Чин Йен“ започна да обръща крилото на японската ескадра, сякаш отрязвайки корабите на Витгефт от бреговете укрепления на Квантун. На флагманския мостик цареше вълнение:

– Дявол да го вземе! Събрал е всички... даже и този „Чин Йен“, желязна развалина от времето на старата императрица Цъси...

Винаги е страшен моментът на сближаване на ескадрите, които приличат на сгъстена енергия за предстоящия бой. Нашите матроси край оръдията набързо дояждаха последните сандвичи, без да откъсват очи от прицела:

– Ах, неговата мама! Сега, братлета, ще ни подредят...

Доложиха на Витгефт броя на вражеските миноносци:

– Того има тридесет, срещу наши осем... Часът: 18:50. „Цесаревич“ под флага на Витгефт зави обратно и взе курс по посока на Порт Артур. В блещукащия полумрак на догарящия ден мателотите послушно следваха флагмана... Напрежението се смени с отчаяние:

– Да няма грешка? Защо завиваме обратно? Витгефт избягна боя, считайки, че превъзходството на противника не му позволява да приеме предизвикателството. Завоят на 16 румба, отвеждащ ескадрата в задръстените с боклуци басейни на Порт Артур, беше възприет като проклятие, като безпощадна присъда:

– Край! Предадоха ни... а сега ни остава само смъртта.

Часът: 21:35. Ескадрата вече влизаше в рейда, когато изтрещя взрив – броненосецът „Севастопол“ се натъкна на мина.

– Ето ви и резолюцията на Того, с печат от дявола!

Того хвърли в атака миноносците, но ги разгониха с ожесточен огън. Четири вражески кораба загинаха. На сутринта целият бряг беше осеян с моряшки тела. На един от трупове намериха бележка: „Внимание! Аз съм син на адмирал Того.“ Вилхелм Карлович отново седна в кабинета, пишейки отговор до заместника: „Излязох в морето не за

показ... Обстоятелствата наложиха моето завръщане, за да избягна неужни загуби.“

На канцеларската плахост на Витгефт адмирал Того противопостави своя безпошаден военен деспотизъм, абсолютно лишен от чувството за страх да носи лична отговорност за поражението. Той изпращаше ескадрата на смърт, но при това не се страхуваше и от своята гибел. В случай на поражение (а това можеше да се допусне) той винаги имаше достоен изход – харакири!

В мукденския дворец Алексеев прочете телеграмата на Витгефт за завръщането на ескадрата в Порт Артур и вбесен, пречупи като кибритена клечка дебелия зелен молив:

– Стара страхлива баба!

Витгефт получи указание незабавно да подготви ескадрата за нов пробив към Владивосток.

– От днес нататък – реши Витгефт – без личното разпореждане на негово императорско величество няма да мръдна ескадрата нито на педя от Порт Артур... Не ми разправяйте за успехите на владивостокските крайцери! Ами не може, дявол да го вземе, да се сравняват силите на Камимура със силите на ескадрата на самия Того...

Какво още може да се добави към това? Ами нищо.

– Вицеадмирал Скридлов научи за завръщането на ескадрата в Порт Артур едва на втория ден, 12 юни. Той отрязва парче съомга и го посоли.

– Е, какво да се прави? – попита той Безобразов. – Наместникът опищя телеграфа, изисквайки от нас активност. Но сега моментът на нашата активност съвсем не се вписва в хронологията за активността на Вил-хелм Карлович... Помолих наместника да ми даде дванадесет дни, за да си починат екипажите, а през това време ще направим оглед на машините. Но... Прочети сам!

Алексеев заповядваше: „Смятам за навременно незабавно да се изпрати отрядът крайцери в Японско море за действия върху комуникациите на неприятеля.“ Наместникът изискваше от крайцерите засилена оперативност, при това Витгефт трябваше да повтори опита си за пробив на ескадрата към Владивосток. А в случай че крайцерите се срещнат с портартурската ескадра, Безобразов трябваше да вдигне на нея своя адмиралски флаг.

– На Витгефт ще му се наложи своя флаг... да го свали!

Скридлов явно беше пресолил своята съомга.

– Този път – каза той, дъвчейки – трябва да се вземат толкова

въглища, че крайцерите да стигнат на юг от Цушима...

– На юг? Докъде?

– До Квелпарт и обратно...

Безобразов мислеше. След като помисли, каза, че информацията за японския флот не струва пет пари, а капитан втори ранг Кладо, който седи във военноморския отдел на щаба, миналия път е дал напълно неверни сведения за дислокацията на корабите на Камимура.

– По същество нашата предишна операция беше сполучлива авантюра, всичко се крепеше на страшен риск – дано се размине. На нас просто ни провървя, както понякога върви на глупаците.

– Не споря – съгласи се Скридлов. – Но за да помогнем на Порт Артур, не е излишно да се рискува още веднъж.

– Отново да ходим в гнездото на осите? Ще погинем...

Възрастен брадат чичко, адмирал Безобразов тъжно гледеше през дебелия стъкла на очилата към Скридлов, който още не се оплакваше от зрението си. Навярно в този момент на Безобразов му се искаше в предстоящата операция Скридлов да не седи тук, в креслото, дъвчейки съомга, а да бъде до него на мостика на „Русия“, носейки за всичко, което ще се случи, същата отговорност, която му предстои да носи и на него, Безобразов...

Стената на кабинета беше заета от картата на Тихия океан.

– А пък ако на наместника толкова му се иска да вдигне шум – каза Безобразов, – нека крайцерите се отдалечат от бреговете и да вдигнат малко шум сред океанските простори... ей там! – Без да се оглежда, Безобразов през рамо забодя пръст в картата.

– Пьотър Алексеевич, виждам, че не искаш да отиваш към Цушима?

– Ти, Николай Ларионич, също не изгаряш от желание да видиш тези райски острови: Дажелет, Цушима и Квелпарт. Дотам аз мога да отида, но... как да измъкна обратно крайцерите? Камимура жадува за реванш, вероятно пази проливите при Цушима, както вярно куче своя любим кокал. Само да разклатим колибката му, и то ще се откъсне от синджира... Като измъкна чекмеджето на масата, Скридлов му хвърли връзката ключове от секретния сейф, в който имаше бутилка водка.

– Слушай, ние сме стари приятели, какво спорим?

– Ами аз не споря – вяло отвърна Безобразов. – Ако трябва да се ходи към Цушима, ще изпълня дълга си. Но е желателно да се пресметнат както следва запасите от въглища, за да ни стигнат за връщането.

– Пак ще изпратим миноносците към Гензан – завърши разговора

Скридлов. – Докато ти въвеждаш ред при Цушима, „кученцата“ ще подушат от всички страни заливите на Корея... Граф Кайзерлинг, руски поданик, още преди войната закарал своята кито-бойна флотилия в Нагасаки, а сега японците я използват за свои цели. Ако срещнеш край Гензан тези китобойци, потапяй ги всички, да вървят по дяволите... Какво има да се жали? Вехтории разни...

Хейхатиго Того не е бил гений на морската война. Просто силата на обстоятелствата е била на негова страна, а близостта на метрополията помага на ескадрите му да черпят ресурси от базите си, разположени под носа му. Того, както и другите японски адмирали, допуска немалко грешки, които в други случаи биха се превърнали в трагедия за японците, но условията на войната (все пак и факторът сила) му помагат. Сега, когато бе затворил Витгефт в Порт Артур, Того отново се почувствува окрилен. Славата осеняваше този твърд и необщителен човек, който обожаваше самотата на каютата. Сред японците излезе на мода да носят кесии с избродирано изображение на любимия адмирал... През тези дни жената на адмирал Того даде интервю пред кореспондентите на токийските и европейските вестници:

„Моят мъж е започнал службата си като мичман още на колесното параходче «Дзинсей» («Бързият кит»)... Преди войната винаги се завивах с две одеяла, като всеки ден вземах вана. Сега, за да покажа солидарност със страданията на своя почтен мъж, спя с едно одеяло, а се мия през два дни на третия. Преди войната моите дъщери отиваха до гимназията с каляска, а сега ходят пеш. Цялото си свободно време прекарвам в обществото на знатни дами, където ние, като намотаваме планини от бинтове за ранените, горещо обсъждаме последните радостни новини...“

Тук жената грешеше! Новините не преливаха от радост. Но те бяха скривани от непосветените... С покровителството на президента на САЩ капиталистите и спекулантите натрупваха колосални печалби от военни доставки за японците, при това островните жители разграбваха всичко, което им дават, с алчността на акули, плаващи след богат пасажерски лайнер, от който изхвърлят зад кърмата много вкусни огризки. Сан Франциско стана междинна база, откъдето в японските пристанища постъпваха стратегически товари, провизии за армията и фураж за кавалерията. Тексаските кланици плуваха в кръв, вкарваха за умъртвяване несметни стада, които загиваха с рев, за да се превъплътят в десетки милиони кутии с консервирано месо за японските войници и матроси. Пристаните на Сан Франциско бяха затрупани със стоки за още 50

милиона долара, но тези товари бяха сковани от страх... Того пожела да види адмирал Камимура.

– Сега – разсъждаваше той – американските бизнесмени не рискуват да изпращат товари. Задържат ги на пристаните, и то само защото янките са практичен народ. Те не могат да се примирят, че техните товари ще бъдат потопени от руските крайцери, както вече се случи с английските и германските. Бих искал да чуя какво ще каже за оправдание адмиралът?

Камимура наведе гладкоостриганата си глава, натежала от една стара мигрена. Целият му вид изразяваше покорност и униние пред силата на съдбоносните обстоятелства, които се управляват от боговете – също толкова стари, колкото и онзи наследствен кедър, който се пази в адмиралския му салон. Того допусна Камимура до секретните сведения:

– Американските банкери са ни приготвили валутен заем от един милион долара, но цялото това злато се търкаля в бронираните сейфове на парахода „Корея“, който не излиза в морето... от страх! Три жалки руски крайцера с износени машини започнаха да играят важна роля в икономиката на Япония и даже в международната политика. Аз съм служил в британския флот – продължаваше Того – и зная, че англичаните са готови да се издушат за парче корав пудинг. Американците... те са по-щедри! Но цялата им щедрост е равна на нула, понеже във флота на моя велик император служи неспособният адмирал Камимура...

Камимура мълчеше. Мислеше си за семейството, оставено в Токио, за това, че жена му се беше състарила, а децата му няма да понесат позора, който сега всемогъщият Того стоварва върху болната му глава. Того каза с равен глас, че за самурая остава последният начин за оправдание. Той или ще блокира руските крайцери в пристанището на Владивосток, или...

– Или ще се оправдаете пред боговете, които се надявам, че ще бъдат по-милостиви към вас, отколкото вашият началник!

Камимура разбра намека за свещения акт хакарири. В бедния салон на своя флагмански „Идзумо“ той включи силна светлина и печелийската змиорка, уплашена от нея, започна настървено да пробива грунта на аквариума, за да се скрие там. Камимура я хвана за тлъстата опашка и я измъкна навън. Извивайки се, змиорката го пляскаше с гъвкавото си тяло по лицето и ръцете, опитвайки се да се върне в своята стихия. Сега даже този стъклен затвор на аквариума й изглеждаше такова блаженство, както мътните топли води на Печелийския залив, където се беше родила и където вероятно е била щастлива... Камимура стисна врата на

морската гадина и нещо се пречупи с прашене.

– Ето така ще стане и с русите – каза адмиралът. Мислите за характери бяха изоставени като преждевременни.

Славата на крайцерските набези и слуховете за скорошното награждаване на офицерите с ордени озариха и скромния мичман Панафидин. През тези радостни дни той даже не беше учуден, когато самият доктор Парчевски го покани да прекара съботата на неговата вила в Седанка:

– Не обещавам нищо помпозно, но моята съпруга и Виечка, разбира се, ще се радват да ви видят... Ще хапнем каквото бог дал. Поне ще подишате чист хвойнов въздух!

Вилата на гинеколога Парчевски се кипреше на гористия склон, заобиколена от богатите крайградски къщи на владивостокските тузове, собственици на кибритени и пивоварни фабрики, търговци на грамофони и тоалетни чинии. По случай визитата Панафидин надяна бял костюм, което се оказа много на място, тъй като Вия Францевна, облечена в матроска, веднага му предложи партия тенис. Мичманът играеше слабо и тутакси отстъпи първенството на момичето. После се разхождаха в гората. Сергей Николаевич разказваше за себе си, за своето трудно детство. Не му беше лесно да си спомня запустелия родителски покрив на натъпкания с вехтории дом, в който баща му се погребва сред празни бутилки и разпилени томове с мъдростта на мислители от една далечна епоха – Русо и Волтер.

– Когато мама умря, татко се обърка, не знаейки как и за какво да живее. Винаги ми беше болно да гледам жалката му самота. Но съм замомнил неговите чудесни думи, че жената трябва да се пази грижливо върху пиедестал и докато тя е възвишен идеал, ние, мъжете, оставаме нейни благородни рицари... Вероятно – срамежливо призна Панафидин – са ме възпитали като прекалено наивен човек. Свикнах да вярвам на хората, на всичко, което са казали или написали.

– Така ли? – изхъмка Вия.

– Да. Спомням си, нашият „Богатир“ се намираше още в Шчечин за доработка на опреснителите и лагерите на гребния вал. Имаше време. Пари също. Купих си билет и заминах за Женева.

– Защо? – учуди се Вия.

– В пътеводителите прочетох, че в предградията на Женева може да се разгледа Ферней, където е живял великият Волтер. Отидох и намерих Ферней, заобиколен с такава висока ограда, че през нея може да гледа само африкански жираф. Позвъних на вратата. Излезе някакъв чичо с голф. Изслуша моята пламенна тирада за възвишените чувства, които хранят всички руски хора към Волтер, и ми каза следното: „Тук живея аз, а от Волтер и помен няма. Ферней е мое частно владение, а по всички волтерианци аз насъсквам кучетата.“

– Ама това е безподобно! – заливаше се от смях Виечка.

Този смях силно смути мичмана.

– Така ли мислите? Тогава аз съм щастлив, че със своя печален разказ ви доставих минута бурно веселие...

Извикаха ги за обед. На масата имаше и гости, които бяха приятели на семейство Парчевски – някой си Хайтман, притежаващ бижутериен магазин на „Светланска“, и някой си Захлистов от „Кривата уличка“, където продаваше долно бельо. Мичманът беше съвсем чужд на меркантилните им тревоги и слушаше как Хайтман ругае дипломатите:

– Ние живеем в такова бездарно време, когато няма нито Талейран, нито Бисмарк, а маркиз Ито и нашият граф Ламсдорф са... нищожества и дребосъци! Те не можаха да предотвратят тази идиотска война, разорителна за нас, образованите търговци. Нима щях ла прекарвам летния сезон в тази скапана Седанка, след като имам къща в Нагасаки с отлична японска прислуга?

– А пък аз – мрачно съобщи дошлият от „Кривата уличка“ – баш преди войната купих от американците една партида долни гащи от батиста. Май че сегичка моите долни гащи плават надълбоко, потопени вече... от вашите крайцери! – адресира той упрека си непосредствено към мичмана.

Панафидин бе потресен. Че за кой дявол те рискуват себе си в морето, защо се пролива кръв в Порт Артур, щом тези бижутерно-трикотажни мерзавци са разтревожени само за доходите си? Реши да се сбогува с домакините, а Вия Францевна пожела да го изпрати. Трогнат от нейното внимание, Панафидин каза, че този чудесен ден ще остане за дълго в сърцето му:

– Надявам се, че разбирате моите чувства...

Момичето вдигна пръст към устните си и Панафидин разбра отначало нейния жест като призив за мълчание.

Но жестът беше допълнен с очарователен шепот:

– Ето тук... разрешавам. Три секунди. Не повече.

Тази мимолетна целувка беше, изглежда, за мичмана първата в живота, но ако Панафидин притежаваше повече житейски опит, би могъл да се досети, че за Виечка това не бе за първи път. Крайградският влак потегли от перона на Седанка полупразен, затова пък на спирка „Първа рекичка“ целият вагон се напълни с пътници. Сред разноликата публика и градинари с кошници Панафидин забеляза и мичман Игор Житецки, който съпровождаше някаква кльощава вещица. Много разчувствувано тя притискаше букет полски цветя точно към онова място, където у

всички жени природата е набелязала приятна височинка. В дадения случай нямаше височинка, а роклята на дамата беше толкова впечатляваща, колкото и маскировъчната окраска на крайцерите.

Като извика за момент приятеля си, Панафидин го попита:

– От коя морска пяна е родена твоята вълшебна Афродита?

– Шшш... по-тихо – прошепна Житецки. – Тая душичка има отлична чуваемост и на най-далечни дистанции. Тя е инспекторка за Втора девическа гимназия, носеща името на престолонаследника.

– И за какво си й дотрябвал? Или, да кажем по-точно, за какво тя е дотрябвала на теб, нещастника?

– Шшш... – повтори Житецки и се върна при инспекторката.

На крайцера го посрещна загриженият Плазовски:

– А, братовчед! Пак отиваме към Цушима...

Доктор Солуха покани Панафидин в крайцерския си лазарет, разположен в корабната баня, която беше цялата покрита с бели метлахски плочки.

– Да беше само до Цушима! – въздъхна той. – Но изглежда, че ще отидем и по-далеч – до Квелпарт... Водим опасна игра. Камимура няма да ни пусне отново да се разпореждаме в кухнята му. Впрочем за храброст не осъждат, а награждават. Такава е природата на всяка война. Но същевременно си спомням старите названия на старите кораби от стария руски флот: „Не ме докосвай“, „Току-виж“, „Ще те уплаша“...

– Току-виж го уплашим! – смееше се щастлив мичманът.

Корабът „Лена“ отведе миноносците, след тях потеглиха крайцерите, пхтящи шумно с въздуходувните помпи. Веднага възникнаха недоумения – миноносците се задавяха от вълните, в механизмите им започнаха аварии. Продължаваха по-нататък, водейки „кученцата“ на буксир, като с ремък... Близко до Гензан пуснаха от ремъците „кученцата“ и те се втурнаха да търсят плячка. В този момент № 204 закачи с петата на руля подводен камък и се завъртя на едно място, другите заминаха без него. Миноносците се върнаха след доста време. От техните хилави мостици, приличащи на етажерки, мокрите до кости командири докладваха към флагмана „Русия“ на вицеадмирал Безобразов:

– Военни кораби в Гензан няма, запалихме кабо-тажници... Аз, двеста и десети: обстрелвах японските казарми, войниците избягаха към височините. Складовете в японските квартали са взривени. Аз, двеста и единадесети: китобойците на граф Кайзерлинг при нашето появяване веднага вдигнаха английски флаг...

– И защо не ги потопихте?

– Граф Кайзерлинг е руски поданик. Безобразов хвана рупора на „псувалника“:

– Какъв руснак е той? Трябваше да го потопите... това куче!

Взривиха № 204, за да не пречи на движението. „Лена“ взе под своя опека миноносците и ги заведе във Владивосток. В каюткомпанията на „Рюрик“ Хлодовски каза:

– Нещо при нас не е наред... От това нападение на Гензан – много шум за нищо, като сланина от кранта. Но японската агентура вече съобщава на Камимура за нашето появяване.

– Да се откажем от операцията? – вълнуваха се младите.

– Не! Но може да се промени генералният курс и да се появим на друго място, където японците не ни чакат...

Събитията потвърдиха опасенията на Хлодовски.

Но засега още нямаше причини за безпокойство и мичман Панафидин оглеждаше през бинокъла крайбрежните корейски села, които оставаха назад – със скорост 17 възла скоро крайцерите завиха от корейските брегове към морето. Екипажите бяха сигурни, че курсът до Квелпарт е само за заблуда.

Матросите говореха, че се движат направо за Чемуллоп:

– Работата е ясна! Отиваме да взривим „Варяг“, който японците вече са извадили от водата. Нали не бива да се търпи, ако корабът, смятан за красота и гордост на флота, пътува под самурайски флаг...

Беше много горещо даже на мостиците, а в котелните отсеци –

същински ад, огнярите падаха от умора. През нощта минаха покрай Да-желет, ефирът се изпълни с разговорите на противника. Сред трясъка на изстрелите и неразборията от стенания телеграфистите уловиха крайно необходимата фраза: „Русите... преследване... да се унищожат...“ Панафинин забеляза, че комендорът Николай Шаламов не се отделя от него също като бавачка, и това взе да омръзва на мичмана:

– Разбира се, благодаря ти за майчинските грижи, но все пак престани да ми бъдеш сянка.

Шаламов каза, че добрината трябва да се помни:

– Вие, ваше благородие, ме спасихте от заточение. Моята майчица пише от село да проявя старание. Не се сърдете! Такова е сега положението – война е... малко ли неща могат да се случат?

– И да се случи нещо, братко, ти не мене, а моето виолончело спасявай... То струва повече от кой да е мичман.

На 18 юни следобед крайцерите влязоха в Жълто море, а проливите край Цушима бяха бездимни, без платна, безлюдни.

– Няма жива душа! Сякаш сме се отбили на гробищата – вълнуваха се сигналчиците. – Комай Камимура с неговата Камимурочка са намислили някаква мръсотия... добро да не чакаме!

Матросите, които виждаха най-добре, бяха настанявани в „гарвановите гнезда“ по най-високите части на мачтите, за да забележат навреме опасността:

– Хайде, момко! На тебе, като на врана, ти се полага гарваново място. Само гледай да не се заплеснеш, че ще те напердашим... другарски.

Залезът на слънцето съвпадна с първия доклад:

– Отляво има дим... много пушеци. Отдясно също...

На мостиците стана и тясно, и шумно.

– Пребройте пушеците – заповяда Трусов на добре виждащите.

– Девет... и още някакви. Изглежда, от миноносци.

Скоро разпознаха „Идзумо“ под флага на самия Камимура, след него като желязна фаланга се движеше точно очертаната редица на броненосните крайцери. Останалите кораби се проектираха на фона на залязващото слънце, от което силуетите им се размиваха.

До Владивосток имаше 600 мили! Безобразов сложи очилата и разроши огромната си брада:

– Попаднахме на кучешка свадба! Завой на 16 румба! Крайцерите да се подредят в строй пеленг, за да се бранят откъм кърмовите плутонг при оттеглянето...

В момента, когато руските крайцери правеха завой на обратен курс,

Камимура навярно си беше спомнил змиорката, която хвана за гърлото и там нещо жално изхрущя. Сега японският адмирал беше спокоен – всичко беше предвидено отрано и на пътя на оттеглящите се руски крайцери, попаднали в клопка, той предварително бе разположил своите миноносци – за атака!

– Може да се открие огън – прецени Камимура. От носовите оръдия на неговите крайцери изригна грохот.

Вече се стъмваше и надлъж по хоризонта се изтръгваше огън като жълти снопове, а пряко на тях лягаха острите лъчи на японските прожектори. Руските крайцери се отдалечаваха от Цушима, престолявайки се в движение от килватер в пеленг. Хлодовски обхождаше бордовите каземати, където матросите стояха в готовност около оръдията. Сини лампи, като в морга, осветяваха навъсените лица на артилеристите... Пътьом старши офицерът попита Панафидин:

– Как сте с нервите, Сергей Николаевич?. Мичманът извади от устата си офицерската свирка:

– Да си призная, страшно е... Владивосток е някъде там, далеч, а тук те преследват с всички сили и аха да те хванат за коланчето на мундира... Как е дистанцията? Намалява ли?

– Мисля, че ще се измъкнем. Ако не закъсаме с възлите. ...

Учудващо беше, че старият, износен „Рюрик“ сякаш се подмлади – бързайки след другарите си, той поддържаше 18 възла така сигурно, като че ли бяха го напръскали с жива вода. Целият в невероятно напрежение, крайцерът се тресеше ситно като при треска, пришпорван да напусне южните румбове от жълтите отблясъци на японската буря. В каюткомпанията така разтресе рояла, че клавишите му подскачаха като зъбите на уплашен човек. В шкафовете звъняха кристални съдове, вибрирайки мелодично; наред с абажурите се люлееше грамадната клетка с птици, които изведнъж притихнаха, усещайки опасността.

– Играем ва банк – рече доктор Солуха. – Ако при машините не се справят, всички хубаво ще направим... бък-бък...

Стрелката на лага трепна, докосвайки цифрата 17. Беше загубен един възел, а Камимура още можеше свободно да увеличи скоростта. Капитан първи ранг Трусов непрекъснато звънеше от мостика в машинното.

– Умолявам ви! – крещеше той. – Дръжте се още малко... Всичко зависи от вас... гълъбчета, милички, скъпи!

В бездните на котелните помещения със сандъци мъкнеха газирана вода. Сваляха от хладилниците запасите сладолед, а коковете

приготвяха ледено кафе. Все за тях, за огнярите! Полуприпадналите хора разбъркваха в пещите свирепия огън, обгарящ голите им торсове като сушилните на доменни пещи. Всички разбираха – със сърцето си, с душата си, със съзнанието си, – че ако само на някой от крайцерите се получи повреда в машините, Камимура ще се нахвърли върху тях с цялата мощ на ескадрата. На брояча на лага си оставаха 17 възла и пламенният грузинец Рожден Арошидзе крещеше:

– Браво, „Рюрик“! Ако стигнем у дома, ще напоя с шампанско цялата машинна група... нищо няма да пожаля. Вах!

Камимура осветяваше както преди притъмняващия хоризонт със залпове, но снарядите му не достигаха до целта и тогава сред екипажите на нашите крайцери се чуваше смях. Любопитните изтичваха от долните помещения чак на горните палуби, за да видят с очите си противника. („Той вече лошо се виждаше – пише един очевидец, – само димът и припламванията от изстрелите показваха неговото място“.)

Японските крайцери започнаха да изостават...

Хлодовски се изкачи на мостика и каза на Трусов:

– Нещо не разбирам противника. Камимура се държи глупашки. Той би могъл да прибави още два възла и тогава неговата артилерия би започнала да разрушава нашите крайцери.

– Не викайте бедата, Николай Николаич – рече капитанът първи ранг. – Аз мисля друго нещо – Камимура изостана от нас с крайцерите си умишлено... Известете флагмана и позвънете във всички каземати да бъдат готови за отпор на минна атака!

– Слушам, Евгений Александрич...

Камимура бе пресметнал правилно всичко – неговите 11 миноносца, построени в германските корабостроителници на фирмата „Шихау“, се полюшваха едва забележими сред вълните. След като слънцето угасна, те се изтърколиха от засадата изведнъж, подобно на спортисти върху ролкови кьнки. Под тънките лъчи на крайцерските прожектори се виждаха даже командирите им... Те атакуваха бригадата едновременно откъм двата борда, за да раздвоят вниманието на нашите артилеристи, но сгреша. Крайцерите моментално живнаха, разгонвайки ги с огън от кулите и казематите като глутница бесни кучета, и изразходвали напразно торпедата си, японците изчезнаха в нощта също тъй внезапно, както се бяха появили... Ето сега можеше да се направи отдих.

– Май че се размина – казаха матросите.

Ескадрата на Камимура изостана, а после отново изведнъж се освети от огън, гъст и безпощаден. Надлъж по хоризонта се мятаха от една в

друга посока прожекторите. Камимура разстрелваше своите миноносци, взел ги в тъмнината за руски. Оцелели при атаката на нашите крайцери, те потъваха, избивани от своите снаряди... Щом това бе така, на адмирал Камимура му предстоеше сериозно да помисли за свещения акт харакири!

През нощта машините на „Рюрик“ се изтощиха заедно с огнярите и корабът започна да държи само 13 възла. Но всички оцениха подвига на групата в машинното и дружно подхвърляха възрастния Иван Иванович Иванов – инженер-механика на крайцера, – който после си призна:

– Колко години служба във флота, а не се научих да плувам. Измъкнат ли японците палубата под мене, и аз съм покойник, а моята женичка – вдовица с пенсия... На вас, младите, още ви е все едно. А аз, стареца, се замислям.

Посред нощ крайцерите попаднаха в буря. Топлият шумящ порой изми палубите им и, изглежда, сне напрежението от хората и метала. Всички започнаха да се прозяват:

– Ама като се строполя във Владивосток върху моята „служебна“, никакъв боцман няма да ме събуди...

Сутринта крайцерите срещнаха в морето грамадата на английския товарен кораб „Челтънхъм“ и на мостиците вахтените офицери припряно запрелистваха справочниците на „Лойд“... Намериха каквото им трябваше:

– Шест хиляди тона, работи за японците от лондонската фирма „Докофорд“. Още преди войната е обслужвал японската армия с курсове от Чемулпо и Фузан. Ще го завземем!

Призовата група откри в трюмовете на британеца важни стратегически товари, ценно оборудване за железопътната линия Сеул–Чемулпо, която японците строяха с рекордни темпове, даже нощем под светлината на факли... Като чукаха по траповете с прикладите на карабините, четиридесет руски матроси вече слизаха на борда на „Челтънхъм“. Капитанът беше хванат с веществени доказателства, но още се зъбеше, протестирайки.

– Това е насилие, това е пиратски акт, светът ще ви осъди...

– Е, хайде, кеп. У нас в Петербург също има професура по международно право, те ще се оправят... Откъде имате това чудесно дърво на траверсите? В никой случай не е японско.

– Американско е – бе принуден да признае капитанът...

С вой на сирените крайцерите влязоха в Златния Рог.

Владивосток им разтвори горещите си обътия...

Но командирите на крайцерите имаха доста претенции към щаба, който беше планирал операцията наслуки, и можеше да стане така, че нито един от трите кораба да не се върне обратно. Заслужилите капитани първи ранг особено се възмущаваха, че сега бойните им отчети ще бъдат редактирани от капитан втори ранг Кладо.

Скридлов каза, че плюе на всякакви писания, но за съжаление на писанията отдават голямо значение там:

– На таваните на великата империя! Какво сте се заяли с мене, Андрей Порфириевич? Кладо няма да ви заколи. Нещо ще поправи, някъде научно цитатче ще прибави, нещо може и да зачеркне и като погледнеш – вашият сух служебен отчет грейнал с всички цветове.

А скоро „благодарната общественост“ на Владивосток поднесе на капитан втори ранг Кладо оръжие с надпис. Парите за подаръка събраха с подписка. Сред другите внесе четири рубли и доктор Парчевски. Надписаното оръжие бе връчено в сградата на градската управа.

Най-сетне в печата беше обнародван списъкът на наградените офицери и матроси от бригадата на вла-дивостокските крайцери, но в този списък липсваше името на нашия мичман... Отначало Панафидин даже не съобрази какво се е случило, а когато разбра, беше го срам да гледа хората в очите. Само на братовчед си Плазовски каза всичко, което мислеше:

– Би било непристойно и глупаво да питам защо са ме прескочили. Ти си юрист, кажи ми къде е законната житейска истина?

– Законът и истината в живота са две различни понятия, които взаимно се унищожават. Съветвам те да забравиш оскърблението и да служиш, както си служил и по-рано – честно и свято!

– Честно и свято – вълнуваше се Панафидин. – Но къде е най-елементарната справедливост? Не съм ли правил всичко, което се полага на военния човек? Не съм ли се старал?...

Повече не отиде на „Алеутска“, не замина и на вилата на семейство Парчевски. Такъв позор потискаше мичмана, като че ли бяха го заклемили с всеобщо поругаване. И му стана съвсем непоносимо, когато разбра, че Игор Житецки е получил „Станислав“ III степен. За какво? Този номер вече не можеше да изтърпи и реши да поговори с капитан първи ранг Трусов:

– За себе си и своите обиди бих могъл да си мълча. Но сега съвсем нищо не разбирам – ордена „Станислав“, за който бях предложен, е получил човек, който си седи спокойно на брега и се занимава с празни приказки на разни отвлечени теми.

Трусов също не криеше възмущението си:

– Аз самият не разбирам как е могло да се случи това. Може би имате някакви прегрешения, за които да не ми е известно?

– Един грях имам – свиря на виолончело... Трусов се обърна към Безобразов:

– Не зная кой е задраскал Панафидин в списъците за награждаване, но смея да ви уверя с честната си дума, че никой от нас не е предлагал за орден мичман Житецки. – После помоли командувачия флота Скридлов да обясни как е могло да се случи така, че един мичман, който стърчи на брега, е станал кавалер на орден: – А друг мичман, който опъва на крайцерите вахта след вахта, е останал с пръст в устата.

Скридлов гледеше мрачно командира на „Рюрик“:

– Повярвайте, в списъците с предложения за ордени флотът не е имал предвид Житецки. Той е получил „Станислав“ по личната протекция на инспекторката на девическата гимназия, носеща името на

престолонаследника.

– И какво отношение към флота има тази мръсница?

– Ами никакво! – ядоса се Скридлов. – Но нейният коз е по-силен от нашия. Тя е запазила своите стари връзки с Петербург, награждаването на Житецки е подкрепил и Кладо... Сам знаете, своето теленце и кравата ще го обlige.

Панафидин натъпка с пари портфейла си и тръгна за „Шато дьо Фльор“. Там срещна случайно актрисата Нинина-Петипа, която му каза, че заминава за Петербург.

– След мене останаха въглените на изгорелия театър... А вие, Серьожа, виждам, че сте тъжен. Защо?

На чуждата жена с чужда съдба мичманът изплака своята обида. Мария Мариусовна се отнесе към разказа му спокойно:

– Вие, Серьожа, сте още дете и не знаете как хората умеят да обиждат... Още не ви е дошло до главата!

Естествено, аз разбирам, че офицера го красят ордените, както жената – репутацията. Но си мисля, че на вашето братя все пак е по-лесно да спечели ордени, отколкото на жените да си създадат добра репутация... Панафидин реши тази вечер да си пийне „както трябва“.

– Ван Сю! – извика той келнера. – Днес ще има да поработиш при мене. Хайде, започвай да сервираш така, както елеваторите подават снаряди за оръдията...

Пи „както трябва“ и след това се оказа много трудно да възстанови подробностите в паметта си. Беше забравил ресторанта с Нинина-Петипа, беше забравил и Ван Сю, но си спомняше себе си на улицата. Кой знае защо, улицата беше много смешна. И най-смешното на тази улица беше вероятно самият той. После сякаш от жълта мъгла изплува гигантската фигура на матрос и Панафидин го позна:

– А, пак ли си ти?... Никорай, Никорай, Никорай...

Панафидин рухна в объятия на Николай Шаламов и комендорът го подхвана като дете, буботейки почти нежно над него:

– Ваше благородие, та вие мене... та аз заради вас! Майка ми също поръча аз да ви... Дръжте се по-яко! Към крайцера – в най-добър вид... ела, кума, да ми се порадваш!

Шаламов домъкна Панафидин до пристанището и го предаде на дежурния катер.

– По-внимателно, братлета – внушаваше той на гребците. – Това е злато човек.

При трапа на „Рюрик“ поеха мичмана матросите от фалрепите¹⁷. Те

занесоха „праха“ му към каютата, а там ординарците го сложиха в постелята:

– Няма нищо... с кого не се случва? То се знае, обидиха го човека. Наистина, с тези ордени, ако само се захванеш да ги събираш, животът ще ти се почерни. Заради тях колко добри хора са се затрили! У нас все пак бива, ордени не надминават по големина подложка за чаша. Ами да видиш, кумът ми е казвал, че при персийския шах има ордени колкото чиния! Ако си ги окачи човек всичките, веднага ще се изгърби...

Панафидин спеше дълбоко. А в пощата на Владивосток го чакаше писмо от Ревел, където адмирал Зиновий Рожественски спешно формираше Втора тихоокеанска ескадра.

---

17. Фалрепи (мор., от холандски) – въжета, за които се държат при качване и слизане от кораб. – Бел. прев.

Събуди се в три часа през нощта, досещайки се, че не се е добрал сам до койката и са го събличали чужди ръце. От стената на каютата към мичмана строго гледаше Джузепе Верди, когото мнозина вземаха за писателя Тургенев. От другата снимка гледаше професор Вержбилович, свирещ на виолончело, който бе така добър да остави трогателния надпис в долния край на фотографията: „На моя ученик. С надежда...“

„Рюрик“ спеше. Само от каюткомпанията се процеждаше в офицерския коридор малка ивица светлина и се чуваше звънтене на лъжичка в чаша. Доставяше си удоволствие, пийки чай, най-възрастният човек на крайцера – шкиперът Анисимов, с чин титулярен съветник...

Той даде на мичмана чай със силна запарка.

– Е, какво, драги? Пийнахте ли си вчера?

– Да. Нищо не помня.

– Случва се. Кой от нас не си е мешал капата с дявола?

– Василий Фьодорович, ами на колко сте години?

– Карам седемдесет и втората, защо питаш?

– Не, няма нищо. Аз само така...

То се знае, странно бе да се види на масата в каюткомпанията на боен крайцер един стар титулярен съветник, който се е издигнал в службата от матрос и вече е дочакал правнуци.

– Василий Фьодорович, а не ви ли е скучно да служите?

– Денем тук така ще се объктиш по палубата, че после не знаеш как да се дотътриш до койката... До скука ли ще ти бъде? Само едно е лошо – безсъницата. Николай Петрович Солуха ми дава някакви капки, но все не ми се спи...

От разговора на хората птиците в клетката се раз-шаваха.

– Ние сме хора... при нас има дълг, клетва – каза Панафидин. – Но ако се случи един страшен бой в океана, далеч от бреговете, крайцерът ще потъне и какво ще стане с нашите птички?

Шкиперът сипа в чая малко от служебната захар.

– Ще отворим клетката и те ще излетят.

– Накъде?

– Това е тяхна работа, мичман. Не е наша, хорска...

„Птиците ще излетят, а ние? Къде ще се денем ние, хората?“

Анисимов се надигна и откъсна лист от календара:

– Ама и времето как лети, господи... не успяваш да се опомниш...

Отдавна ли беше, като стояхме в ледовете, а вече е юни... Е, хайде. Аз тръгвам. Може би ще успее да подремна до сигнала за ставане. Нещо е задушно!...

И така, читателю, ние сме в буреносния юни на 1904 година.

Златният запас на Русия превишава десет пъти японския и страната на изгриващото слънце тревожно се озърта – кой би ѝ дал назаем? Ако не е щедростта на банкерите от Сити, доближили яслата си до самурайската муцуна, Япония няма да издържи и половин година... Валутният запас на Токио е изчерпан, а параходът „Корея“ на американската компания „Пасифик Мейл“, носещ милионите долари на поредния заем, не идва на помощ, тъй като американците се страхуват от фрахтоване „на оня свят“. Човешките ресурси на Япония също привършват – за армията мобилизират младежи от набора за 1906 година, връщат възрастни войници от запаса под знамената на разнебитените дивизии на Куроки, Ного и Ояма. Все по-трудно става да вдигат войниците в атака. Зачестяват случаите на неподчинение, а за това се отива в затвор. Понякога на фронта стават чудни работи – откъм японските окопи се чуват призови на руски:

– Идвайте по-бързо... офицерите си отидоха! Ние сме малко...

Понякога японец захвърля своята „арисака“ с патроните:

– Край на всичко! Аз никога не съм искал да воювам с вас.

В Токио подушват криза (военна, финансова, политическа), а може би даже и пълно поражение. През лятото Япония вече започва да сондира почвата за сключване на мир. По странични дипломатически канали, минаващи близо до главното русло на международната политика, на министър Вите е предложено да се срещне в някой европейски курорт с японски представители и да започне преговори за мир още преди... падането на Порт Артур! При това японските дипломати заплашват, че по-късно условията за преговори ще бъдат други, по-твърди, по-оскърбители за честта на Руската империя.

Точно през юни японската преса вдига шум: „Не може да не се възхищава човек от подвизите на руските моряци! – пишат вестниците в Токио. – Особено похвално е постъпила ескадрата (казано по-точно, бригадата) владивостокски крайцери с нашите транспорти, като е дала пълна възможност за спасяване на невоюващите хора, въпреки че тя (бригадата) е имала пълното право да изпрати на дъното всички наши кораби с военен флаг на мачтите.“ При последната визита на крайцерите на Безобразов близо до Цushima, при тяхното безпримерно оттегляне към Владивосток без загуби, вестниците в Токио отговарят с упреци лично към Камимура: „Каква долнопробна комедия! Офицерите в пристанището вече били приготвили шампанското, сигурни, че Камимура ще победи. Но, шампанското останало неотворено... От името на целия

японски народ ние изискваме правителството да направи най-сериозна забележка на ескадрата на Камимура!“

На 19 юни на улицата в Токио, където се намира домът на Камимура и където живее семейството му, от сутринта започва да се събира възбудена тълпа, подвиквайки заплахи по адрес на адмирала:

– Смърт за него! Смърт и нищета за неговото семейство...

По своето облекло и маниери тези озлобени хора с жилести юмруци съвсем не приличат на произлезли от народа. Не! Тълпата е от деловите хора на Япония, излезли на улицата от банковите кантори, от дирекции на фирми, от тайните подземия на финансовата мафия. За тях (именно за тях!) руските крайцери от Владивосток, пресичащи без страх японските комуникации, са главната причина за банкрутиране...

В страната вече се свършва памукът. Валутният заем се бави.

Товарите с военни суровини са заседнали в пристанищата. Корабите загасят огъня в котлите. Заводите на Япония са застрашени от застои. Застраховката за товарите се удвоява, даже се утроява...

– За всичко това – крещят деловите хора – е виновен жалкият и страхлив адмирал Камимура... Смърт за него! Нека той завърши живота си на колене върху червена рогозка...

Полицията не се намесва. Под градушка от камъни издрънчават стъклата на прозорците. Откачат се от пантите крехките врати. Нещастната жена на адмирала, сграбчила децата, се спасява с бягство. Подпален от четирите страни, домът на Камимура е обзет от пламъци. Токийската борса се разплаща с адмирала заради руските крайцери.

... Ето, дойде и вечерта. Гиконойя Камимура слуша известно време как се изпълват с моряшко хъркане вътрешните отсеци на неговия флагман „Идзумо“. Някъде на шкафута¹⁸ на крайцера още грухтяха окльошавелите свине, които трябваше отдавна да заколят, за да доставят радост на екипажите. Вятърът издуваше жълтите завески над отворения илюминатор. Като изслуша доклада на флагофицера, Камимура каза:

Аз ще легна да спя. Събудете ме точно в полунощ.

Краткият сън му бе достатъчен и главата му бе бистра.

Адмиралът свали мундира и облече кимоно.

Полека се отпусна върху червената рогозка. Коленете му изскърцаха като шарнирите на стара машина, отдавна невидяла смазка.

Изпробва с пръст острието на кинжала.

После, оголил корема, прекара мислено върху утробата си онези линии, които можеха да решат всичко.

Отначало кинжалът ще пробие лявата страна. След това трябва рязко да го прехвърли надясно, примерно на пет сантиметра под пъпа.

Именно тук някъде се е спотаила неговата душа (хара).

Но това още не е всичко. С решително вертикално движение кинжалът ще разреши въпроса за невидимите крайцери...

Аквариумът, където по-рано живееше печелийският пленник, беше празен, а от къщата на адмирала остана позорно пепелище...

Изведнъж кинжалът със звън отхвъркна в ъгъла на салона.

– Не! Не! Не! – произнесе отсечено адмиралът, надигайки се от червената рогозка, като отново изскърца със стави. Случва се и маймуната да падне от дървото. Но паднала на земята, тя пак се покатерва бързо нагоре – още по-високо, още по-смело...

Камимура нави грамофона, като постави на диска лондонска плоча. Далечните гласове на друг континент го ободриха:

Тъжен ли си пак, не кахъри се.

Усмихни се, усмихни се, усмихни се...

Камимура се усмихваше, усмихваше, усмихваше!

18. Шкафут (мор., от холандски) – част от горната палуба между фокмачтата и гротмачтата. – Бел. прев.

От брега се завърна йеромонах Конечников.

– Такава жега е в града – разправяше той на Па-нафидин. – Аз, якутът, просто не мога да дишам.

– Вероятно сте били в института, отец Алексей?

– Ами, не, в пощата. Ето, между другото взех и едно писмо за вас. Прочетете го. Гледам, че печатът е ревелски...

От Ревел на мичмана пишеше негов далечен роднина, командир на миноносеца „Громкий“, капитан втори ранг Керн, когото от дете Панафидин беше свикнал да нарича чичо Жорж. Керн съобщаваше, че през пролетта му се е случило да отиде в едно затънтено място в тверския край, в Панафидиновите Малинники, принадлежали някога на Прасковя Осипова, по баща Виндомска. От съседното Михайловское понякога в Малинники е идвал на гости Пушкин... Капитан втори ранг Керн пишеше от Ревел: „Пиша всичко това, Серьожка, за да навестиш след войната Малинники и своето Куровопокровско, да подредиш книжата на своите прадеди. Там има какво да се спасява от мишките и пожарите. Видях чичо Миша да държи «Панафидинския Летописец», в който са представени твоите предци от 1734 година насам, с вече обгорели краища, доста разпокъсан. Ще бъде жалко, ако всичко пропадне. Колкото и да е скромен човек, все пак именно ние, фамилиите Керн, Вулф и Панафидини, след време трябва да привлечем вниманието на бъдещите историци, тъй като край гробовете на нашите прадеди, зад люляковите храсти в обеднелите ни имения още дълго ще сияе белозъбата усмивка на младия Пушкин...“ В края на писмото чичо, Жорж изказваше надежда, че скоро ще го прегърне във Владивосток: „Ще обиколим с ескадрата това малко кълбо, ще се промъкнем с бой покрай Цушима и предварително те каня в ресторанта на «Светланска».“

Панафидин показа писмото на Плазовски.

Плазовски нервно премятеше шнурчето на пенснето, както разглезена жена си играе с наниза от скъпоценни перли на гърдите.

– Серьожа, способен ли си правилно да преценяваш събитията? Остави виолончелото на брега.

Сергей Николаевич се замисли. И даже се ядоса:

– Не! И да се случи нещо, поне ще има кого да прегърна на прощаване. Ще прегърна „Гуарнери“ и – сбогом, музика! Пък и струва ли си да бием в отсеците „Водна тревога“ преждевременно? Не забравяй, че руските хора са непоправими фаталисти. Ние се надяваме, че от всички лоши варианти на нас ще се падне най-добрият... Лека нощ, Даня.

Една вълна залюля „Рюрик“. Той трепна като задрямал човек, жално издрънчаха в клюзовете¹⁹ котвените вериги, върху които вечерта се бяха настанили да ношуват грамадни раци. „Рюрик“ отново затихна, сякаш заспивайки. В неговите железни артерии тихо пулсираше застиващата кръв от технически масла и пара. Крайцерът спеше. Спяха и хората на него...

Владивосток, уморен от голямата горещина, водеше обичайния за тила живот. Жителите постепенно свикнаха с мисълта, че войната бушува някъде далече и до тях няма да стигне. Все така се носеха върху надутите гуми файтонджиите, като скубеха по червонец за пътуване „от единия до другия край“. На улиците оживено продаваха цветя и сладолед. Дамите си изписваха тоалетите от Париж. Богаташите излокаха цялото шампанско в „Шато дьо Фльор“ и преминаха на „Аб-рау Дюрсо“. В китайските магазинчета на Семьоновския пазар шаваха като червеи трепангите²⁰, приличащи на внезапно оживели пури. В луксозните магазини не свършваха стоките от Шанхай и Хонконг, а китайските търговци убеждаваха купувачите да не се скъпят:

– Мой стока далом плодавай... много ефтино! „Владивостокски вестител“ скърбеше за нравственото падение на почтени бащи на семейства, които в дните на войната изживяваха „втора младост“, а нашествието на столичните „звезди“ оказваше лошо влияние върху младите гимназистки. Под заглавие „Човекът мълния“ вестниците съобщаваха, че собственикът на един женски хор, някой си Пузирьов, избягал от Владивосток, като откраднал касата. Много от неговите хористки останали на сухо, но затова пък в „интересно положение“...

Горещо, задушно. Прозорците в града са широко отворени...

Духовите оркестри напомняха за войната с песента за „Варяг“, още тогава станала народна. В ръцете на матросите яростно бухаха лъскавите тръби на хеликоните, блъскаха се със звън шумящите медни чинели, а барабаните изчукваха тревожна дроб:

Прощавайте, братя, и сбогом – ура!
Кипящите бездни ни викат.
Не знаехме вчера, че днес вечерта
ще легнем със вас под вълните...

През лятото без излишен шум започна секретната операция на

19. Клюз (мор.) – отвор в носовата част на кораб за котвените вериги. – Бел. прев.

20. Трепанг – търговско название на холотурия (морска краставица). – Бел. прев.

спомагателните крайцери от Доброволческия руски флот за подпомагане на неговите далекоизточни събрата.

Англия свръхбдително охраняваше проливите в света, трепереше над своя Гибралтар, не позволяваше на турците да пускат през Босфора и Дарданелите бойните кораби на Черноморския флот. Обаче руските „Смоленск“ и „Петербург“ преминаха през турските проливи под търговски флаг, а в Червено море издигнаха бойните знамена, като закрепиха на палубите оръдия, скрити дотогава в трюмовете. На 1 юли те арестуваха британския товарен кораб, който караше за Япония ценен стратегически товар – взривни вещества, листове бронирана стомана и прочее. След като арестуваха още три английски кораба, доброволците ги изпратиха в руски пристанища. Още никой не предвиждаше последиците от тази война между рейдери, която Русия така храбро беше обявила...

Като че ли телеграфните кабели на агенция Ройтер, оплели цял свят, скоро щяха да се пръснат от изобилието на информация, която изригваше от бреговете на Тихия океан върху главите на читателите като мръсотия от канализационните тръби. Лондон беше главният цензор в Европа – именно там кастрираха истината за световните събития, отрязвайки в телеграмите справедливите неща за Русия, подчертавайки всичко, което я охулва. Поради това в другите държави, черпещи информация от агенция Ройтер, отношението към руския народ ставаше все по-лошо и по-лошо, а мнението за японците се подобряваше.

Тогаваше още не беше известно на широката публика, че Алфред фон Шлифен, началник на германския Генерален щаб, съветваше кайзера да използва трудностите на Русия в Далечния изток, за да се стовари с всички сили върху нея от запад. Именно тази заплаха от страна на Германия и Австрия не позволяваше на Русия да изтегли от западните си граници редовните, отлично въоръжени дивизии. Петербург не помръдна от градските казарми и своята гвардия.

Куропаткин, седейки под иконите, постоянно изискваше подкрепления и скоро неговата армия стана съвсем не по-малка от японската. Армията в Манджурия растеше, растеше и растеше, а Куропаткин все отстъпваше, отстъпваше, отстъпваше („Трезв поглед върху нещата!“)...

– Колкото по-далече навлязат японците в Манджурия – доказваше той недоказуемото, – толкова по-добре за нас. Считаю, че можем да отстъпваме и по-нататък, чак до Харбин, за да можем оттам да нанесем на японците удар със съкрушителна сила. За съжаление Генералният щаб не подкрепи моето мнение.

Ясно бе защо не го е подкрепил – там не бяха чак такива наивници!

Куропаткин не жадуваше толкова за победа над врага, колкото се страхуваше от поражение. Изглежда, беше забравил завета на своя учител Скобелев: „Ако много се страхуваш да не бъдеш победен, никога няма да станеш победител.“ Куропаткин не умееше да воюва по целия фронт, той воюваше с отделни отряди. При това извършваше хитри маневри, но не с войските, а с канцеларските книжа. Съветският историк Д. И. Сорокин пише: „От началството Куропаткин се защитавал чрез перото. Опитен бюрократ, той пишел много гладко, умеел да хвърли прах в очите, превръщал черното в бяло.“ Куропаткин не само пишеше изкусно, той фалшифицираше военното положение (своето и на противника), или, просто казано – лъжеше и с лъжите си заблуждаваше Петербург и Генералния щаб. Той оправдаваше несполуките си с отмяната на телесните наказания във войската: „Ако пердашеха както по-рано нашите глупави ивановци, отдавна бихме подписали мир в Токио...“

Апокрифната преса уведомява русите:

Куропаткин е обиден –
не е страшен за врага.
Уж ни води, уж не спира,
а все бяга настрана.
А Ояма все напират
и настъпват час по час.
Виж го – пак тръбата вири,
щом засвири, плюе нас...

Стратегията на постоянно отстъпление съвсем не допада и на царизма! Наместникът Алексеев (по думите на същия А. И. Сорокин) „препоръчвал, съветвал, обръщал внимание по отношение боевото използване на войските; а самият Куропаткин, като не бил в състояние да се ориентира в това, което става, упорито осъществявал своя план – да се отстъпва на всяка цена, завеждайки японците дълбоко в Манджурия“. Но като, отстъпва, той откъсва армията все по-далеч от флота, обричайки Порт Артур на явно поражение.

Алексеев с всички сили „изтласква“ и ескадрата на Витгефт от Порт Артур, макар че като адмирал разбира последиците на този риск.

– Да допуснем – разсъждаваше наместникът, – че в открит бой с Того нашата ескадра загуби един-два броненосца. Тяхната материална стойност е нищожна в сравнение с крайния резултат от войната. Когато преместим ескадрата на Витгефт във Владивосток, няма да има портартурска ескадра, както няма да има и бригада владивостокски крайцери.

Но затова пък ще имаме Тихоокеански флот.

– Това, в края на краищата, е непоносимо! – избухна Витгефт. – От мене искат победи, сякаш съм адмирал Хорацио Нелсън.

„Не се оправдавам, а по съвест донасям – редеше набързо той до наместника. – Не се смятам за пълководец, командувам единствено по силата на случайността и необходимостта според съвестта и разбирането си до пристигането на командуващия флота“ (тоест на Скридлов).

– Наистина – задаваше справедлив въпрос Витгефт, – щом Скридлов е назначен на мястото на Макаров, по каква причина той изтъква служебните кресла на „Светланска“?...

Подобен въпрос отдавна вълнуваше защитниците на крепостта. Колкото и да стягаше Того обръча на блокадата, нашите героични миноносци неведнъж го пробиваха, смелчаци се заемаха да доставят пощата в Чифа или Инкоу с китайски джонки. Мислеха си, че и Скридлов ще се промъкне в Порт Артур, а тогава Вилхелм Карлович ще му стовари закуп и житото, и плявата. Но очевидно Скридлов не мечтаеше да стане герой – чрез трите крайцера на Владивосток той обираше много повече от каймака на славата, отколкото Витгефт със своята броненосна ескадра... Същевременно „Негово Квантунско Величество“, вече побеснял, с телеграми набиваше в главата на Витгефт да не разчита до есента на идването на Куропаткин. Той пишеше, че всичко, „което става по морето, прави огромно впечатление на Япония... унищожаването на превозите от нашите крайцери предизвика там истинска паника, а също така и излизането на ескадрата от Артур. Бъдете бдителни, не пропускайте благоприятната минута да излезете отново с Вашата ескадра, само че без да се връщате отново на артурския рейд...“.

Витгефт свика съвещание на борда на броненосеца „Цесаревич“. Тук бяха флагманите, беше и Стесел с генералите.

– Какво очаквате от ескадрата? – попита ги Витгефт.

– Ние очакваме – от името на всички отговори Стесел – ескадрата да сподели героичната съдба на гарнизона. И когато гарнизонът си отиде, тогава и вие можете да вървите... където искате!

Флагманите решиха до идването на помощ от Куропаткин да не излизат от пристанището. На Витгефт му се стори малко едно съвещание и той ги събра повторно на съвет с чай. Беше решено съвместно, че ескадрата ще напусне Порт Артур за пробив към Владивосток само в краен случай...

Алексеев телеграфира от Мукден: „Гибелта на ескадрата в пристанището ще легне като тежка отговорност пред закона, като неизгладимо

петно върху славния Андреевски флаг и честта на руския флот...“

Съгласете се, че тази констатация трудно може да се оспорва!

Докато Витгефт никога не оспорваше първенството на адмирал Макаров, изглежда, Скридлов го ревнуваше заради славата му:

– Лесно му е било в Порт Артур... с ескадрата! А да беше постоял на моето място, когато от флота са останали три крайцера и разни шалани. Там, в Артур, те още се къпят с шампанско, а Владивосток два месеца не е виждал захар...

Сведенията за това, какво става в Порт Артур, с мъка проникваха към Мукден, често вече остарели, а Владивосток беше известяван от Наместника телеграфически кратко. А пък вестникарската информация обикновено отразяваше само слухове, на които съвсем не можеше да се вярва. Скридлов, който имаше правата на командувач флота, не разполагаше с пряка връзка с Порт Артур – ето кое бе лошото!...

Над града се събираше голям лилав облак, донесен откъм–океана. Притъмняваше. Вятърът разнасяше по „Светланска“ боклук и изпокъсани стари вестници, вдигаше се на вихрушка прахоляк, който беше толкова неприятен, че даже гимназистките закриваха лицата си с дамски воалетки. Вкъщи Скридлов бе посрещнат от жена си Олга Павловна, стройна англизирана дама, каквито художниците обичат да изобразяват върху седлата на породисти коне, и от скромната си дъщеря Маша, която беше пристигнала от Псков да работи в Морския лазарет. С тежка походка адмиралът се приближи до масата. Ординарецът постави пред негово превъзходителство чиния със зеленчукова супа, украсена с жълтък от яйце и белееща се сметана. В далечината сухо тресна мълния от приближаващата буря...

– Днес очевидно е по-добре да не закачаме нашия татко – каза Олга Павловна на дъщеря си. – Разстроен ли си от нещо, Коля?

Скридлов си наля чашка померанцевка.

– В нашите работи започна да се меси самият император. Съобщиха ми от Мукден за неговото желание крайцерите да прережат телеграфния кабел, свързващ Япония с континента. На нашите крайцери им се е понесла такава слава, като че ли всичко за тях е лесно и само кибрит още не са се научили да палят... А да се режат кабели, лежащи дълбоко на дъното – продължи Скридлов, заслушвайки се как върху перваза на прозореца падат първите капки дъжд, – е безумие...

Зад прозореца изведнъж плисна зашеметяващ порой.

– Отдавна му беше време – каза Маша, която даже на масата не свалеше касинката на милосърдна сестра. Скридлов я попита как вървят

работите с госпитала... – Това е... ужасно! – отговори дъщерята. – Никога не съм мислила, че може да се промиват рани с бензин. Няма спирт.

– Що за глупост? Ами че за пиене спирт винаги намират.

– Обаче марлята я потапят в сублимат. Топки от мокра марля напъхват в раните. И всичко е заради това, че няма стерилизатор.

– А защо няма?

– Казват, че е лукс. Струва скъпо...

Скридлов даде на дъщеря си своя личен фонд от сто рубли:

– Вземи, Машка! Купи сама този нещастен стерилизатор, но само да не се изпуснеш, че е с мои пари...

Вечерта Николай Иларионович каза на жена си, че сега заместникът изисква от него не морска, а океанска операция:

– Нашите крайцери трябва да се появят при Токио!

– Ти пак ли отказа, като за она кабел?

– Не. Но предупредих, че от трите крайцера ще могат да се върнат само два. Това е в най-добрия случай. Погледни само картата: те излизат в Тихия океан през един пролив – Сангарския, а през кой ще се измъкнат обратно? През Лаперуз?

Между пръстите на жена му димеше дамска цигара.

– Коля, искаш ли да се отървеш от Кладо?

– А как?

– Предложи му в този поход да бъде с крайцерите...

Скридлов извика капитан втори ранг Кладо.

– Вашето предложение извънредно много ме ласкае – каза Кладо. – Но аз се боя да не си спечеля излишни врагове и завистници.

– Не ви разбрах.

– Та вие сам казвате, че мнозина офицери от флота жадуват за места на корабите, не желаяйки да се измъчат на брега. Щом приема предложението от вас място, ще препреча служебния път на други, ще предизвикам излишни приказки, каквито и без това има достатъчно. Надявам се, че още не съм ви омръзнал много при щаба?...

Скридлов преразказа на Безобразов съдържанието на тази беседа, но той, другар и приятел, прехвърли разговора в неочакван фарватер:

– Николай Ларионич, на мене са ми чужди сплет-ните, макар че един дявол знае какво се говори... В името на старата ни дружба искам да те предупредя, че ти си заел двусмислено положение. Прощавай, но хората приказват, че на Скридлов от господата му е отредено да бъде в морето, а не да седи в кабинета. От душа те съветвам – бъди като едно

време, спомни си как на младини заедно с Макаров си атакувал турците на Дунава. Поне за тази операция сам поведи крайцерите!

Скридлов някак отпуснато се смъкна в креслото:

– Е, Пьотър Алексеич... от тебе не очаквах упреци.

Безобразов вдигна ръце като за клетва:

– Повярвай ми, това е от чисто сърце. Нали аз не ти казвам да си пробиваш път към Артур, където вече престанаха да те чакат. Но поне тук, във Владивосток, се покажи като флотоводец!

Скридлов изведнъж, стовари длан върху масата с такава сила, че от скъпите мастилници се търкулнаха капачките, излети от бронз във формата на шлемове на руските витязи от приказките.

– Разбира се! – викна той, ставайки (Безобразов също скочи). – Щом си решил, че като седя тук, се крия зад гърба ти, че те изпращам на смърт, тогава няма да отидеш повече в морето... Да! Постои на брега заедно с мене. Този път друг адмирал ще поведе крайцерите в океана.

– Кой?

– Йесен.

За кой ли вече ден от пристанищните шлепове, наобиколили крайцерите, вземаха въглища и брикети за гориво. От сутрин до вечер над корабите се носеше музика и надвисваше черен облак. „Въглищата са живот!“ – бе завещал на флота Макаров, и дългите редици от матроси, превити на две под тежестта на чувалите, мъкнеха гориво в бункерите на крайцерите – така мравките подреждат яйцата си в потайните хранилища на мравуняците. Въглищата за моряците, както и яйцата за мравките, са символ на оцеляване, надежда да останеш жив. Когато беше на вахта, Панафидин прие от брега един катер, с който Солуха и фелдшерът Брауншвайг докараха грамадна бутилка с рибено масло за възстановяване на малокръвните матроси.

– А какво има на брега? – попита ги мичманът.

– Почти като в блажената Аркадия, пълно е с хора...

След като предаде вахтата, Панафидин посети Хлодовски, молейки за разрешение да се отлъчи на брега. Старшият офицер си вееше заради горещината с красиво японско ветрило. Пред него лежеше още майският брой на американския вестник „Ню Йорк херълд“ с кореспонденция от Петербург за чествуването на героите от крайцера „Варяг“.

– Седнете... Американците пишат тук, че един от нашите матроси е получил в боя при Чемулпо наведнъж сто и шестдесет парчета от снаряд. Те го обгорили целия като вряла вода. Японските снаряди с пълнеж от шимоза²¹ се разпръскват на ситни метални парченца, които могат да

достигнат две-три хиляди. Нашите от пироксилин дават не повече от стотина парчета. Като се вземе предвид, че оръжието на японския флот е осигурявала английската фирма „Армстронг“, то... изводите са печални.

– Защо? – учуди се Панафидин. – Нима някога сме имали съмнения в превъзходството на руската артилерия?

Ветрилото отчаяно трепкаше в ръката на Хлодовски.

– Там е работата, че още не сме имали... Може да вървите на брега – неочаквано каза той, без да завърши разговора.

Чак в края на улица „Ботаническа“, близо до Гнилия кът и Рекичката на признанията, където се бяха приютили градската беднотия и работниците, Панафидин откри сиромашкото жилище на пощенския чиновник Гусев. Старецът се зарадва, изтърси от коленете си охранения котарак:

– А, Серьожа... господин мичман. Ама че радост... Край самовара Гусев събщи, че квартетът се е разпаднал:

– Полковник Сергеев, интендантът, хубаво свиреше на виола. А крадял още по-добре! Вече е под следствие, а пък така тънко разбираше музиката проклетникът...

– Значи не ходите у семейство Парчевски?

– Ами, къде ти! Че аз ходех там само заради моята цигулка, да не скучае. – Изглежда, че Гусев се досети какво мъчи мичмана. – То се знае, Вия Францевна е завидна госпожица. От татковите хонорари, и кю-гук да си, ще станеш красив. Господин Парчевски получава годишно повече от вашия Скридлов... А при вас във флота кога се става адмирал?

– Ами към петдесетте.

– Ето, тогава може да се появите на „Алеутска“, какво ще ви пречи да сте добър жених?...

Панафидин се нареди да си тръгва:

– Жалко! Жалко, че нашият квартет се е разпаднал.

– Ех, Серьожа... Живеете си там по каютите като лалугери в дупките и нищо не знаете. Че то не само квартетът, скоро цяла Русия ще се разпадне. Русите знаят добре как да умират на война. Но виж, как да живеят добре, съвсем не могат да се научат. Наистина вече твърде много се краде. И който е по-богат, той краде повече. Опасен признак! Не

---

21. Шимоза (от японски) – мелинит, силно избухливо вещество, получено от пикринова киселина, с което се пълнят артилерийски снаряди и торпеда. – Бел. прев.

случайно в древния Китай мъдреците са казвали: „Държавата се руши отвътре, а външните сили само довършват нейното поражение.“...

Разговорът остави неприятна горчивина в душата на мичмана. По „Ботаническа“ той излезе при паметника на Невелски, от „Пушкинска“ зави към „Светланска“. Тук беше както винаги – тротоарите са във властта на отбраната публика и офицерите, а матросите крачат в края на паважа, едва смогвайки да козируват на началството, което се движи на гъсто стадо както есетровите риби към брачното мръстене, когато нищо вече не може да ги спре. Панафидин забеляза и енергично крачещия Житецки, който викна към приятеля си:

– Уф, уморих се от тичане! Идвам направо от телеграфа. Кладо ме помоли да бия една бърза на Зиновий Петрович... Впрочем защо стоим тук, Серьожа? Да се отбием в сладкарницата. По чашка кафе, а?

В кафенето на Адмиралската градина те се настаниха под един чадър, поръчаха си кафе-гласе с шоколадови петифури. Житецки свободно боравеше с имената – Зиновий Петрович казал, Фьодор Карлович ще го направи, Алексей Алексеевич ще помогне. Панафидин със закъснение разбра, че Житецки има предвид адмирал Рожественски, Авелан – управляващ Морското министерство, Бирильов – командувач Балтийския флот...

– „Да служа бих се радвал, да прислужваш е противно“ – печално мърмореше Житецки. – Наоколо има завист, угодничество, клюки, злопоставяне. За честния човек е трудно да живее сред крокодили. Ето и на Кладо започнаха да му подлагат мина... Добре че Рожественски отдавна го цени. Взема го в своята ескадра! Като историограф на похода. Естествено, Николай Лаврентиевич няма да ме остави в тази скридловска бърлога... ще заминем заедно!

– А какво ще стане с Вия? – възкликна Панафидин.

– Вия Францевна? Нещо не разбирам, брат, защо я намесваш в сериозния разговор? – подсмихна се Житецки.

На Панафидин изведнъж му стана и неловко, и срамно:

– Слушай, Игор, дали да не пийнем?

– Извинявай. Сега не е време да си замайваме главите с алкохол. Трябва да се борим, да отстояваме, да утвърждаваме. Войната е време на активни настроения. В края на краищата с Владивосток не свършва светът. От Скридлов добро не чакай. Не му стигна Кладо, ами започна да мачка и Безобразов...

В градината въздишаха дълбоко и проточено празничните валдхорни. На съседната масичка седеше една много красива жена, между

пръстите ѝ се изпотяваше голяма чаша с ледена лимонада. Панафидин с голямо усилие отмести погледа си от жената.

– Забравих да те поздравя... за ордена – каза той.

– Дреболия! – махна с ръка Житецки. – Е, дадох ми го. Да не взема да се откажа? Но съм възмутен до дъното на душата си, че тебе са те прескочили... Защо си мълча? Защо не подаде прошение „на височайше име“? В края на краищата орденът е въпрос на офицерски престиж. Напразно се отнасяш така лекомислено към това.

– Престани – страдайки помоли Панафидин. На сбогуване Житецки му прошепна разпалено в ухото:

– Йесен е отново с вас... Той заби „Богатир“ върху камъните. Сега внимавайте да не ви замъкне в джендема. На него какво му е? Кариерата му е пред свършване, така че той, за да се отличи, ще тръгне сам срещу Камимура.

На 28 юни крайцерите завършиха зареждането на бункерите. От брега дойде светлинен сигнал от Скридлов: „Бригадата да получи още четири баржи с въглища.“ Командирите на крайцери вдигаха ръце:

– Че ние да не сме гумени. И без това потънахме по-ниско от ватерлиниите...

Но контраадмирал Йесен разпреди да не се спори и да се товарят въглища където може и колкото може.

– Нещо са намислили – досещаха се в екипажите.

Панафидин още дълго си спомняше прекрасната жена в Адмиралската градина: „И съществува такава дивна красота...“ Мичманът беше още непорочен. Срамуваше се да си признава това пред другото. Какво бе видял от жените? Три секунди целувка от Виечка...

На 4 юли на крайцерите имаше гости – от брега надойдоха с катери жени, годеници, майки. Беше даден обяд, жените по навик се заеха да изпреварват старанията на тренираните ординарци, като се грижеха за мъжете и синовете със същата готовност, с която го правеха на земята. Точно по време на обедата Йесен издигна над „Русия“ многоцветието на сигналните флагове.

– На поход! Спешно. Гостите да напуснат корабите...

Крайцерите заминаха, сякаш никога не ги е имало тук, а вечерта върху рейдовите бочки се изкачиха грамадни раци и стояха там дълго, дълго, потраквайки с клещи... С приближаването на нощта Владивосток бе огрян от златни светлини, в градината както и преди звучеше музика, на тротоарите беше пълно с хора, които се разхождат, някъде бързаха на среща момичета с новички обувци, но целият този живот вече не

засягаше онези, които бяха заминали... може би завинаги!

Първата вълна небрежно, сякаш без да иска, полюшна „Рюрик“ и в клетката, която висеше над масата, птиците се разшаваха. Евгений Александрович Трусов се настани начело на масата в каюткомпанията.

– Е, поздравявам ви... Имаме право да се гордеем! Даже само юнките походи на нашите крайцери струваха на Япония много по-големи загуби, отколкото тя е понесла в продължителните боеве на Ялу и при Вафангоу, взети заедно. Това са точни данни! Вие знаете – продължи капитанът първи ранг, – че всички японци са по-чувствителни към онова, което става в морето, отколкото към сухопътните дела. Очевидно това е вродена черта на всички островни народи и този фактор трябва да се отчита. Сега в Япония (и не само там) са напласнени от нашите набези. Транспортирането на войски и товари се извършва вече не откъм западната, морската, а откъм океанската, източната страна на японското крайбрежие, накъдето сме се и насочили... в района на Токио!

– През кой пролив? – възникна веднага въпросът, един от най-насъщните сред въпросите за живота и смъртта.

– През Сангарския... право в гърлото на Япония. Да, наистина, проливът Лаперуз край Сахалин е много по-безопасен за излизането в океана, но по-добре този пролив да се остави за завръщането. Адмирал Скридлов настоя да се натоварят крайцерите с въглища над нормата. Даже ако минаваме през далечния пролив Лаперуз, в нашите бункери трябва да има по четиристотин тона въглищни запаси за всеки от корабите. Главното като че ли казах, останалото ще обсъдите без мене... с Николай Николаевич!

Щом командирът се отдалечи, веднага започна дискусия, в която Хлодовски си запазваше правото на последната дума. Кесар Шилинг – крайцерският Никита Пустосвят, готов да отстоява всякаква глупост с фанатизма на разколник, този път говореше напълно зряло и разумно:

– Не ви ли се струва, че още от времето на Райценщайн ние не преставаме с авантюрите? По същество всяка операция на крайцерите се крепи на старинния великоруски принцип – дано да се размине, дано да изкараме, дано бог помогне...

Прапорщикът от запаса Арошидзе беше съгласен с барона:

– Във войната станахме такива нахалници, че даже е страшно!

– Относно нахалството – намеси се Юрий Маркович, охранен като шопарче, сресан в най-добрата бръснарница на града. – Не приемам тази дума, прапорщик. Нахалник можеш да бъдеш на пазара или на опашката за билети на гарата. А за военните хора съществуват други понятия – риск и дързост!

Шкиперът Анисимов потупа механика по гърба:

– Умник! Веднага се вижда, че баба ти е писателка...

– Баба ми наистина е писателка, затова пък татко ми не излизаше от затвора. Дали не от това, мили старче, съм поумнял?

Хлодовски с готовност подкрепи темата за риска:

– Макар и с вода в трюмовете, даже и с последното парче въглища, сме длъжни да се върнем. А перспективите ни са сериозни – сега в Йокосама подготвят за изпращане по море нови дивизии под конвоя на два крайцера и един броненосец.

– Значи... бой? – попита лекарят Солуха.

– Вероятно. И затова ви моля, господа, да бъдете по-близо до матросите. Те са нашите младши братя. Докато ние отиваме на бой по призвание, те отиват на смърт от чувството за дълг. Да няма никакви юмруци! Дисциплината е капризно нещо, като улично момиче. Доверието на матроса към офицера трябва да се цени повече от подчинението. Само глупците изцяло се упоават на служебната дисциплина...

Всички се разотиваха. Старшият инженер-механик Иван Иванович Иванов се приближи до Конечников за благословия и той го прекръсти. Но младежта мина и без това:

– Всички сме под един господ – под Андреевския флаг!

Православни, лютерани, католици (и, струва ми се, даже един мюсюлманин – офицерът по минирането Зенилов) – всички дружно се катереха по траповете, дланите им полираха месинга на парапетите, и без това лъскави, а стъпалата на трапа бяха покрити с килим, но раят на каюткомпанията свършваше при твърдия праг-комингс²² и тогава кракът на всеки стъпваше в света на оголената груба броня...

Панафидин не се съдържа и разказа на Плазовски за разговора си с Житецки – че уж Йесен сега ще помъкне бригадата в устата на дявола, само за да оправи кариерата си.

– Подлец и мерзавец е твоят Житецки! – възмути се братовчед му. – Такива дребни душици в добрите стари времена са ги извиквали на дуел... Кой му дава право да обижда Карл Петрович, честен и порядъчен човек! Йесен го познаваме като ученик на Макаров, без вяра в неговия флаг няма какво да правим в морето...

Вълните мятаха игриво-радостно пенести пръски върху чистите палуби на крайцерите. Люлеенето се засили. Панафидин се „заклини“ в

22. Комингс (мор., от англ.) – вертикални стоманени листове или дебели дъски, летви с височина до 60 см над палубата, ограждащи отворите в нея (люкове, шахти). – Бел. прев.

койката, за да не падне при накреняване. Отвори томчето на Томас Карлайл, който понякога пише така, че си струва да се замислиш: „Русия е безразлична към човешкия живот и към хода на времето. Тя е безмълвна. Тя е вечна. Тя е несъкрушима...“ Крайцерите се движеха с добра скорост, сигурни в себе си и в своето воинско щастие.

Случайният разговор за корабната артилерия, започнат от Хлодовски с мичман Панафидин в навечерието на похода, също така случайно, но напълно закономерно беше продължен на мостика на флагманската „Русия“, където прекарваха тревожна нощ контраадмирал Йесен и капитан първи ранг Андреев. Руските моряци свято вярваха в достойнствата на своята артилерия и тази вяра нито веднъж още не бе разколебана. Андреев обаче забеляза:

– Та ние още не сме изпробвали нашите оръдия в дуел с крайцерите на Камимура... Как ще реагира японската броня на нашите попадения? Къде и в кой момент ще задействуват нашите взривни устройства?

Йесен си спомни: през януари 1904 година, когато беше още в Петербург, го прие генерал Бринк, изобретателят на снарядните взривни устройства. Бринк горещо уверяваше Йесен: „Вие можете да бъдете напълно спокоен по отношение на нашата артилерия – безспорно тя стои по-високо от японската.“

– Накрая – разказваше Йесен – незабравимият Степан Осипич, благославяйки ме за крайцерската бригада, ми даде ясна инструкция и аз я помня наизуст: „Нашите кораби показаха превъзходство в артилерията пред неприятелските съдове...“ И затова струва ли си да се горещим прибързано?

Андреев отговори че действието на Бринковия снаряд може да се оприличи само на удар с брадва, който ще строши един сандък; а пък японският снаряд, натъпкан с шимоза, ще го превърне в прах.

– Американците пишат по вестниците си, че шимозата отделя такава температура, от която даже бронята плаче със стоманени сълзи.

– Е, те, янките, са известни бърборковци... Морето се освети от едра, много ярка луна.

– У, вълчо слънчице! – ругаеха я матросите. След полунощ срещу 7 юли Панафидин предаде от мостика в командирския салон по извивките на разговорните тръби:

– Не ни очакват и виждам светлината на японските фарове.

– Какъв цвят са? – попита Трусов.

– Бял и червен.

– Точно те показват входа на Сангарския пролив. Беше изсвирен

сигнал „Тревога!“ и хората вече не напусаха бойните си постове. Солуха и фелдшерът Брауншвайг разнасяха по траповете специални носилки, в които ранените можеше да се носят даже вертикално, да се пренасят дори и през люковете. Заедно със санитарите се трудеше и свещеникът Алексей Конечников.

Стотици очи пронизваха коридора на пролива, в чиято вътрешност се беше стаила крепостта Хакодате, която прострелваше цялата средна част на Сангарския пролив.

– Седем миноносеца! – оповестиха сигналчиците.

В мрака на пролива миноносците отведнъж направиха завой и се втурнаха по посока на брега. Капитан първи ранг Трусов се отчая:

– Проклети скорпиони! Това значи, че вече са ни открили и сега ще заработи телеграфът към Токио...

На разсъмване крайцерите минаха покрай Хакодате, демонстрирайки презрението си към противника. Но градската крепост мълчеше и Хлодовски каза, че вестникарските клюки са се потвърдили:

– Всички оръдия в крепостите на японската метрополия са свалени от брега и са изпратени за шурмуването на Порт Артур...

Вярно, барон Шилинг под клетва твърдеше, че е забелязал навътре в залива на Хакодате силуета на китайския броненосец „Чин Йен“, но всички дружно се присмяха на Никита Пустосвят.

– Никой не ми вярва – обиди се баронът...

В седем часа сутринта бригадата крайцери се измъкнаха от теснината на Сангарския пролив и пред тях се откри величаво и спокойно стратегическият простор на Тихия океан...

Корабът „Такашима Мару“, който крайцерите потопиха, стана първата жертва. Но верни на себе си, руските моряци по-напред се убедиха, че целият екипаж е наскачал в лодките, а брегът не е далеч:

– Нищо! Японците са яки момчета, ще догребат... Спряха английския параход „Самара“, пътуващ с баласт. Нямахше основания да го задържат и те мирно и тихо пуснаха парахода. А скоро рефракцията обрисова фантастична картина на страшен японски броненосец.

– Не е ли „Тацута“? – гадаеха на мостиците. – Прилича...

Но ето че „броненосецът“ се приближи и се оказа обикновен пътнически кораб. Слънцето вече припичаше. По закритата променад-палуба се разхождаха издокарани японки с чадърчета, от кръговете на илюминаторите се показваха главичките на японски дечица. Срещата с подобна идилия беше толкова неочаквана, че матросите се струпаха край леерите, възбудени от това зрелище:

– А женичките им си ги бива... я виж какви са хубавици!

Йесен също изглежда докрай тази идилия:

– С жени и деца руският флот не воюва... Крайцерите изсвириха на прощаване със сирените и започнаха да се отдалечават от парахода, не нарушавайки с нищо неговото разписание за пътуване. Същевременно японските жени изпращаха въздушни целувки, а руските моряци махаха с ръце на японките, пожелавайки им добър път...

Точно в този ден министърът на външните работи граф Владимир Николаевич Ламсдорф прие в сградата до Певческия мост в руската столица английския посланик, пристигнал с протест. Скот нямаше намерение да се шегува. Той бе възмутен (съгласно инструкциите от Лондон). Англия вече се наежи. Как може? Тя е владетелка на моретата, а руските моряци и излъгаха като стара глупачка на битпазар...

– Да, слушам ви – каза Ламсдорф.

Без да бърза, Скот отвори една разкошна папка:

– Принуден съм да направя официално изявление. Този път няма да засягам вашите владивостокски крайцери. Но ние не можем да признаем за правомощни бойните действия на крайцерите от вашия Доброволчески флот на това убедително основание, че те са напуснали Севастопол под търговски флаг, с което са вкарали в заблуда турските власти, за да могат след това да пи-ратствуват с правото на силния срещу най-слабия по международните морски пътища. Задържани са от вас наши кораби, в това число и „Малака“, наета за рейс до Япония.

– Да – отговори Ламсдорф, – това ми е добре известно. Но задържането на „Малака“ е станало в рамките на общоприетите норми на международното „призово“ право, което във всички времена е позволявало на противниковите флоти да пресичат военната контрабанда... Цели три дни преди нападението срещу Русия Япония започна пиратски да залавя търговски кораби, отиващи във Владивосток с безобидни товари, и „световната общественост“ не протестира срещу тези разбойнически действия. Най-сетне, вие, господин посланик, няма да отречете, че листовете бронирана стомана за укрепване бордовете на японските кораби, както и многото тонове пикрин и мелинит за изготвянето на японската шимоза представляват важни стратегически товари?

От страна на Русия въпросът е поставен. Отговорът на Англия е готов:

– Правителството на моя крал не може да поеме върху себе си отговорността за търговските интереси на своите поданици, а бронираните листове стомана и пикринът в транспортния кораб „Малака“, задържан

от вашите крайцери, представляват частен товар. Правото на лична собственост според всички известни в света закони остава свято и нерушимо. – Посланикът затвори папката така шумно, като че ли даде изстрел от сигнално оръдие. – В случай че вашето правителство не пресече разбойничеството на крайцерите по световните комуникации, правителството на моя крал ще бъде принудено да предприеме най-сериозни мерки с отиващи далеч последици...

На дипломатически език тази вежлива фраза означаваше почти „обявяване на война“.

Крайцерите „Русия“, „Гръмбой“ и „Рюрик“ увеличиха оборотите, насочвайки се направо към нетърпимия блясък на Великия океан...

Техните апарати „Дюкрете“ от сутринта засичаха такива телеграми: „Руските крайцери... спирайте изпращането на всички параходи с товари и войски.“ През деня уловиха от ефира страдалчески вопъл: „Русите започнаха конфискация на кораби, движейки се в северна посока...“ Йесен отреагира точно:

– В северна? Значи завиваме на юг...

По посока на движението крайцерите обстрелваха японските кораби, „при това беше забелязано, че много наши бомби не избухват, а пробиват докрай бордовете... А пък снарядите, които избухваха, понякога подпалваха околните предмети, но толкова слабо, че пожарите угасваха от само себе си“. Андреев каза на Йесен:

– Това не е ли илюстрация към нашия разговор?

– Май че да – мрачно се съгласи Йесен. – Но нали сега не мога да отида в Петербург, за да ударя плесница на генерал Бринк, автора на системата снаряди и взривните устройства към тях...

Крайцерите навлизаха в климатичната зона на адска горещина. Дрехите и постелите бяха пронизани от влага. Хората се съсипваха от пот. Офицерите без съжаление напускаха каютите си, матросите им постилаха на мостиците и на батерейните палуби. Над ютовете опънаха платнени навеси, в чиято сянка температурата от 30 градуса се смяташе за поносима. Крайцерите се движеха срещу силното течение Куросиво, което намаляваше скоростта им. Вятърът беше слаб, но океанът ги нагости с такава мъртва вълна, от която крайцерите се накланяха безжалостно от единия на другия борд, а всичко, което беше лошо закрепено, изпопада от стените и палубите. От масата вихрено хвърчаха съдове, нещастните птици в каюткомпанията едва се крепяха на своите пръчици...

Сутринта на 9 юли на крайцерите удариха „тревога“.

– Ето там! – сочеха сигналците. – Дим, дим...

Никои освен тях не виждаше пушека, но скоро се очерта един грамаден параход на германския „Лойд“ – „Арабия“.

– Призовите групи – по катерите! Бързо, бързо...

На въпроса за товара капитанът на „Арабия“ отговори:

– Генерал-карго (т.е. сборен товар)...

– Откъде тръгнахте?

– Нью Портленд, щата Орегън в Америка.

– Курсът ви?

– Сега към Йокохама, след това – Шанхай и Хонконг.

– Генерал-карго подлежи на проверка...

При огледа стана ясно, че има причини за арест, тъй като трюмовете на „Арабия“ бяха затрупани с котли за локомотиви, с различни машини и релси. Параходът беше арестуван. Под конвоя на моряци, познаващи навигацията, го изпратиха към Владивосток през пролива Лаперуз. В отсеците на крайцерите се образува вече цяла колония с пленници от корабите, които бяха потопени, а в дъсчената кошара блееха трофейни овце... По-нататък плаваха с икономичен режим на котлите, за да не изразходват напразно въглища. Оставаха 40–50 мили до нос Нодзимазак, зад който започваше Токийският залив. Решиха на бавен ход да изчакат известно време, докато през нощта се покажат светлините на Йокохама...

– Сигнал от „Гръмбой“! – доложиха изведнъж на флагмана.

„Гръмбой“ докладваше: няма да му стигнат въглищата за връщане до базата. Това съобщение предизвика почти шок на флагмана:

– Как може? Най-новият крайцер, котлите и машините са по-икономични от нашите, тогава защо разходът на въглища е по-голям, отколкото при нас?

Дабич внесе поправка: ще издържи до Владивосток, но ще бъде принуден да изгори неприкосновения запас от 400 тона въглища. Със застопорени машини крайцерите се поклашаха един до друг. През мегатона Йесен извика на Дабич:

– Николай Дмитрич, прекарай „Гръмбой“ по-близо до моята „Русия“, ще кажа няколко любезни думи на твоя механик.

На борда на флагмана събраха екстрено съвещание с командирите на крайцерите – как да действуват, какво да се прави? Йесен беше възмутен:

– Точно тук, на подстъпите към японската столица, този безделник заявява, че няма въглища. Интересно какво си е мислил във Владивосток, когато ми е докладвал, че се е заредил чак до капаците на

люковете? Решавайте как да постъпим...

– Навярно трябва да се връщаме – предложи Дабич.

Нервният Андреев си сипа валерианови капки:

– Николай Дмитрич, засрами се... имай съвест!

– Аз мисля – скромно се намеси Трусов, – щом като вече сме се вмъкнали в леговището, не бива да се отказваме от операцията. Нека „Гръмобой“ се върне без четиристотинте неприкосновени тона. Нека изгори в котлите палубните настилки. Нека хвърли в пещите всичко, което може да гори. Даже мебелите с койките. Даже маслото.

– Аз съм на същото мнение – реши Йесен. – Нямаме право да се връщаме.

Крайцерите навлязоха в района на Токио и сутринта на 11 юли на тях се натъкна бързацият англичанин „Найт Командер“, който на изстрела по форшевена отговори с усилване на вълната пред носа си. Такова нагло непослушание озлоби Йесен.

– Тоя да не е оглушал? Ударете още веднъж под носа му...

Снарядът улучи британеца точно в носовата скула. Като се разтърси, корабът от само себе си пусна котвите, които откачиха от стопорите тежките вериги и те с грохот заизчезваха в бездната, докато не стигнаха далечното дъно на океана.

– Ето сега той ще бъде малко по-учтив с нас... Трусов повика настрана Панафидин:

– Сергей Николаич, вас ви прескочиха за наградата и единственото, с което мога да ви помогна, е да ви изпратя с призовата група на този „Командер“... И за какво ви е този жалък „Станислав“? Ние ще ви предложим за „Владимир“ – с мечове и лента!

– Ест – кратко отговори Панафидин...

Той оглави групата от „Рюрик“, а „Русия“, както и миналия път, изпрати групата на лейтенант Петров Х.

– Пак забравих вашето име и презиме – извини се мичманът.

– Алексей Константинович – отговори Десети.

– Много добре. Да започнем огледа.

В трюмовете откриха релси, конструкции за железопътни мостове, вагонни колела. Явна военна контрабанда! Но капитанът по никой начин не искаше да предяви коносаментите²³ за товара и маршрута (а това е така подозрително, както ако човек, попаднал в полицията, откаже да

23. Коносамент (мор., от фр.) – документ, който подписва превозвачът на стока по море, като се задължава да я предаде на упълномощено лице. – Бел. прев.

посочи името и адреса си). Панафидин случайно забеляза в каютата една преса, в която бяха затиснати няколко книги, но разумно реши да си замълчи до някое време.

Накрая капитанът си призна:

– Дявол да ви вземе! Аз тръгнах от Шанхай.

– Но нали не сте китаец. Откъде дойдохте в Шанхай?

– От Ню Йорк, дявол ви взел! Не търсете коносаментите. Обещаха да ми ги изпратят чрез шанхайската поща. Ако сте решили да ме мъкнете до Владивосток за разправия, нищо няма да излезе, понеже в бункерите ми има въглища колкото за три лопати...

Провериха – да, горивото не стигаше до Владивосток. Йесен разпреди да се взриви съдът. Отпуснаха 30 минути на екипажа за събиране на багажа и за спасяване. Участник в похода си спомня: „В екипажа на парахода бяха само индуси, а офицерите – англичани. Англичаните ужасно ругаеха и най-вече проклинаха американската компания, която ги беше наела с твърдението, че в Тихия океан по никакъв начин не може да срещнат руските крайцери...“ Петров Х подготви „Найт Командер“ за взривяване, а Панафидин се върна в каютата, която капитанът беше напуснал. Като разтвори върху масата пресата, мичманът взе изпод нея документите, които щяха да послужат като обвинителен документ пред „призовия съд“. Всички релси, всички мостове, всички колела рухнаха на океанското дъно... Едва успяха да настанят спасените по отсечите, а крайцерските музиканти вече отново свиреха тревога.

– Какво пак се е случило? – изтича на мостика Трусов и тогава му посочиха английския параход „Тсинан“.

Товарът на него се оказа ориз и захар, беше пълно с пътници. От флагмана Йесен нетърпеливо попита:

– Откъде идва и накъде отива „Тсинан“?

– От Манила за Йокохама... без контрабанда!

– А има ли жени?

– Женоря има достатъчно – отговориха „призовите“ матроси.

– Тогава... без оглед! Да запазим слабите женски нерви. Капитанът да изпусне парата от котлите и може да я вдигне отново, когато нашите крайцери изчезнат от хоризонта...

(Това беше направено нарочно, за да не могат англичаните да запращат към Йокохама с предупреждение.) Зарадвани от такъв лек изход, британците много приветливо общуваха с русите, разменяха си цигари, разказваха охотно:

– Знаете ли как са нарекли вашите крайцери в европейските

вестници? Навсякъде пише, че Русия си е осигурила на Далечния изток невидими крайцери, които никой не може да хване...

Нощта се спусна. Ярко светеха японските фарове.

Пред Камимура стоеше твърде сложна задача с много неизвестни като в трудна шахматна партия.

Върховното командуване на Токио го извести за руските крайцери веднага след като те бяха преминали край Хакодате, измъквайки се от Сангарския пролив. Последва първият извод:

– Веднъж използвали този пролив, русите няма да се осмелят да се върнат обратно през него, тъй като няма съмнение, че ние ще засилим отбраната на Хакодате. По-скоро те ще тръгнат през пролива Лаперуз, обикаляйки Шикотан от групата на Курилските острови... Впрочем да изчакаме нова информация от морето.

Япония отведнъж затвори своите пристанища, както предпазливата молюска при вида на опасността захлопва половинките на раковината си. Вече нито един кораб не бе пуснат в морето, но затова пък Япония припряно приемаше всички, които бързаха да се скрият в нейните пристанища. Най-сетне на Камимура беше съобщено, че руските крайцери са се появили близо до Токийския залив. Умът на японския адмирал работеше съсредоточено:

„Тяхната тенденция за придвижване на юг ни кара да се досещаме какво са замислили като краен резултат... Сега при Порт Артур възникна отново нажежена обстановка, генерал Ноги е започнал да шурмува околните височини. Следователно приближава моментът, когато адмирал Витгефт ще бъде принуден да се реши на пробив с ескадрата към Жълто море. Значи – рзсъждаваше логично Камимура – владивостокските крайцери са се появили в океана не заради набег. Очевидно те ще заобиколят Япония от юг, устремявайки се в Жълто море, за да срещнат ескадрата на Витгефт и да я засият със своето появяване... В такъв случай ние няма да тръгнем да преследваме крайцерите в океана. По-добре да ги пресрещнем край нос Шантунг, на близките подстъпи към Порт Артур! Но отначало ще изчакаме информацията за по-нататъшното придвижване на руските крайцери на юг...“

Но такава информация не постъпи. Налагаше се да изоставят картите на Жълто море, разгъвайки отново обширните листове на целия морски театър. Изискваше се бърз и решителен анализ.

„Щом я няма вече тенденцията им на юг, тогава... Тогава те отново стават невидими! Да допуснем, че крайцерите се оттеглят на север, където адмирал Йесен ще започне, разбира се, да търси коридор за завръщане към Владивосток... Къде да го чакаме? Навярно ще е най-удобно, ако ги пресрещнем край Владивосток, когато ще бъдат вече уморени и с изпразнени бункери.“

Но кое решение на Камимура се е оказало най-действено в тази ситуация, ние никога няма да научим! Японската история на войната съвсем не засяга тази тема, сякаш тя не е и вълнувала ума на адмирала. А пък английските източници, най-осведомени, също се лутат в различни догадки. Затова пък на нашите крайцери им е било ясно от самото начало – който и пролив да изберат за завръщането към дома, в края на всеки от тях могат да приемат срещния бой.

Японските фарове угаснаха. Вече се разсъмваше.

– Е – каза Йесен, – хайде да решаваме... Ние забихме брадвата си така дълбоко в цепеницата, че вече е трудно да я измъкнем обратно. Моля да не се забравя, че бункерите на „Гръмбой“ са изпразнени и вече не можем да танцуваме до припадък... Мислете!

Мощно попятно течение бавно отнасяше крайцерите на север. Трусов каза, че могат да се върнат през Охотско море:

– Като заобиколим Шикотан, ще се промъкнем през Лаперуз.

– Ти ще се промъкнеш – обиди се Дабич. – А моят „Гръмбой“ при твоя Шикотан ще въздъхне за последен път... с пара.

Андреев отбеляза пред Дабич, че е съгласен с Трусов:

– Изгори палубата! Напъхай в пещта даже рояла от каюткомпанията. Събери с метличка всичкия въглищен прах... Ако устискаме до Сахалин, там има склад за въглища при поста в Корсаков.

– Аз съм на същото мнение – каза Йесен, – още повече че повторният опит със Сангарския пролив няма да успее. Навярно при изхода от него ще ни причака Камимура... Той ще бъде последен глупак, ако не направи това!

На 12 юли, вече при обратния курс, срещнаха океанския параход „Калхас“ на британската „синьотръбна“ компания. „Калхас“ беше тръгнал от канадския Ванкувър към Йокохама с контрабанден товар. В бронираните сейфове на парахода „призовиците“ откриха кореспонденция за Лондон и което е най-главно – секретната поща на японски дипломати за Токио!

– Да се конфискува! – нареди Йесен. – За граф Ламсдорф, нека да прочете през свободното си време какво мислят чужденците за нас...

Близостта на севера се усещаше с приятна прохлада. Офицерите по-мъкнаха своите дюшеци обратно към каютите. Салов съобщи на Панатидин, че в района на Шикотан мъглата се задържа понякога месец, че даже и повече... Всички щурмани бяха крайно загрижени:

– Колко дни се движим по счисление, по уредите, даже без обсервация на звездите... Страшно е да се помисли!

Под конвоя на матроси „Калхас“ се отдели от крайцерите, следвайки самостоятелно към Владивосток – на съд! На 16 юли мъглата се сгъсти като сметана, а килватерът е опасно нещо – движещият се отпред не може да даде „стоп“ или „пълен назад“, тъй като в кърмата му веднага ще се вреже таранът на крайцера, който плава след него... Йесен поговори с Андреев:

– Положението е гадно! Принудени сме да пълзим в мъглата, докато не изгорим целия въглищен запас.

Вече започваме да се оплитаме в местните течения... Дали да не рискуваме през Сангарския пролив?

– Още веднъж? Но там ни чака Камимура.

– Щом трябва, ще се бием! – отговори Йесен... Студената вода на Оя Сиво сгъстяваше плътните водни пари. Но шурманите не ги подведоха, извеждайки крайцерите точно в устието на Сангарския пролив. Моментът бе решаващ! Мощно изреваха въздуходувните помпи, от комините изригна дим – крайцерите набираха налягане в котлите, за да натрупат повече двигателна ярост в машините. От мостиците видяха в охраната на град Хакодате стария японски броненосец „Такао“ и като че ли корвета „Конго“ (също старичък). На далечно разстояние отново криволичеха японски миноносци, от които не можеше да се чака добро. Един очевидец е писал: „Ние продължавахме да се движим със същия ход, без да обръщаме внимание на неприятеля, един път тъкмо искахме да открием огън, но решихме да не изразходваме снарядите. Очаквахме при изхода (от пролива) да срещнем ескадрата на Камимура.“ Подир крайцерите упорито следваха японските миноносци, които също не стреляха, сякаш участвайки в погребална процесия...

– Всичко това навежда на мисълта – каза Плазовски, – че при изхода от пролива действително ни причаква Камимура.

Но ето че проливът свърши, крайцерите едновременно загасиха светлините и се отклониха встрани, а миноносците продължаваха да ги преследват по курса на предишните светлини. Камимура го нямаше никъде. Крайцерите уверено лежах на курса към Владивосток!

„Гръмбой“ успя да стигне до базата с последните парченца въглища. От вестниците моряците научиха, че Камимура отдавна вече ги е потопил.

В главите им още бучеше. Твърдата родна земя се клатеше под краката им като палуба. Наистина да извъртят за 12 денонощия повече от три хиляди мили – за това се иска умение...

Англичаните, обикновено съдържани в похвалите, признаха

високите мореходни качества на екипажите на руските крайцери!

Англия подкрепя своя протест от 7 юли с мобилизация на матросите от запаса. Нейните адмирали започват застрашително разгръщане на британския флот, за да уплашат Русия. Лондонските вестници открито настояват парламентът да признае действията на руските крайцери за пиратски, за да може владетелката на моретата да получи юридическо право за тяхното безнаказано унищожаване. Хайд парк в Лондон, буржоазно свърталище на публични демагози, ежедневно гъмжи от митинги.

– Лейди и джентълмени! – призовават оратори с оръфани панталони. – Не изпитват ли прекалено много русите нашето гордо търпение? Сега тези вандали формират на Балтика втора ескадра с адмирал Рождественски, за да спасят първата, издъхваща на самото дъно на прогнилата портартурска бъчва подобно на умрял плъх... Ха-ха-ха! Аз питам вас, които имате удоволствието да се смеете заедно с мене, струва ли си да затрудняваме нашите стари приятели японците с разгрома на ескадрата на Рождественски в далечните морета? Не е ли по-добре, ако нашият флот го напердаши още тук... пред прага на Англия... в пролива Ламанш!

Действията на крайцерите от Владивосток и на доброволците в Червено море раздвижват целия свят, международната борса реагира с ново повишение на застрахователните мита. В деловите кръгове на САЩ се появява объркване, параходните компании прекъсват договорите за доставки в Япония, моряците висят из та-верните, отказвайки да изкарват в морето натоварените кораби. „Още не ни е омръзнал животът“ – казват те... „Ню Йорк хералд“ гъделичка любопитството на своите читатели:

„ТОКИО. Тук господствува голяма възбуда във връзка с придвижванията на владивостокския отряд. «Русия», «Гръмбой» и «Рюрик» преминали през Сангар-ския пролив, излизайки в Тихия океан...

НЮ ЙОРК. Спокойствието и независимата позиция на американската преса и публика по отношение на събитията в Червено море донякъде се измениха предвид възможността за залавяне на американски съдове от владивостокските крайцери в Тихия океан...“

Капиталистите от САЩ наемат за митингите някакъв професор по международно право, който настоява да се лее кръв:

– Защо мълчи нашият президент? Англия вече изведе своите ескадри, за да въведе ред по моретата... Нека всичките да ги потопим! – призовава този „учен“. – Всички руси... да ги издавим като котета!

Най-спокойно и с търпимост се държи германската преса: „Не може да се оспорва, че походът на крайцерите им донесе крупен успех.“ Немските адмирали бдително наблюдават крайцерите от Владивосток, изучават отдалеч тяхната оперативна хватка. Тирпиц и другите адмирали на кайзера не се вълнуват от паниката на борсите. Безразлично им е какво става с консервите задушено месо и всички релси и локомотиви, погребани на километри дълбочина. В резките и рисковани зигзаги на крайцерските курсове те виждат нещо ново в развитието на морската тактика, привлича ги руският военен опит по море, който сега трябва да се допълни, да се шлифова и да се прибави към първостепенните задачи на германския флот – за в бъдеще...

Адмирал Тирпиц отмести показалката върху картата и тя легна пряко на Цушимските проливи, като че ли ги заграждаше.

– Ние – каза той – напразно държим нашия кореспондент в крепостта Порт Артур. На нас ни трябва агент именно във Владивосток... Учуден съм защо в Берлин никой не е помислил за това по-рано?

За степента на интереса към тази война е най-лесно да се съди по броя на кореспондентите, прикрепени към японската армия и флота. Германия и Франция изпращат само по двама души, САЩ – 15 бързописци, затова пък от Англия пристигат наведнъж 20 журналисти. Но цялата тази тълпа от хора, жадуващи за сензации и хонорари, постоянно се оплаква, че „тези с дръпнатите очи нищо не показват“...

– А вие какво бихте искали да видите? – питат японците.

– Ами поне ПОЗНАТОТО МЯСТО на адмирал Того.

– Извинявайте, ние не знаем такова място... Каквото и да пише за Того чуждестранният печат, всеки ред за него е забулен в тайна – „Того се завърна в познатото място“, „Флотът на адмирал Того напусна познатото място“. Мнозина по света си блъскат главите да отгатнат координатите на свръхсекретното скривалище, където се укрива самият Того и където държи флота, но японците бдително пазят своята тайна. Затова пък ние, русите, сме знаели точно каква е работата! Можели сме и с пръст да посочим на картата: „Того е ето тук.“

... До 1889 година островите Елиот в Жълто море са почти неизвестни на европейците, докато руските гидрографи не направили първото им описание. Миниатюрният архипелаг на 60 мили северно от Порт Артур е създаден от природата криво-ляво от скалиста земя. Островите Елиот притежават удобни места за заставане на котва и хубав климат. Над тях весело кръжат морски гълъби, а огромното количество отровни змии прогонва пришълците. Сега между островите понякога преминава японският миноносец „Сиро Ниса“ („Тайното сияние“), известявайки за своето появяване със сигнал на рог. Той разнася по корабите на Того новата поща и списанията, пак той събира от корабите на Того изящните кутийки с праха на убитите за изпращане в родината...

В един от неделните дни японците предложиха на кореспондентите от САЩ и Англия морска разходка. Те предоставиха в услуга на желаещите миноносец, целия накичен с мантелети – снопове въжета, предпазващи от парчетата снаряди. Сред журналистите бе и консултът Джордж Кенън, чиито впечатления са публикувани след това в „Русский инвалид“. Кенън пише: „С приближаването към остров Дачан шан Дао ние забелязахме гъст дим, който излизаше иззад острова, и си помислихме, че това са някакви транспортни параходи. Ала какво беше нашето учудване, когато видяхме ЦЕЛИЯ ФЛОТ НА ТОГО, стоящ закотвен в пълна готовност. Особено силно бяхме учудени ние, американците.“

Сепинг Райт бе готов да скача от радост:

– Най-сетне! Ето го познатото място на Того... Оттук адмирал

Хейхатиго Того, оградил се с мини и бонове²⁴, контролираше пътищата към Порт Артур. Дежурните кораби го осведомяваха за всяко движение на русите. Тук, в бърлогата на „познатото място“, Того държеше в готовност своята мощна ескадра, отлично осигурена с доставчици на въглища, с ремонтни и лазаретни съдове. Под гигантския флаг се полюшваше флагманският броненосец „Миказа“. Въведоха гостите в салона на адмирала, който ги поздрави с радостното съобщение:

– Вие ме заварихте в добро настроение, понеже научих току-що за изгледите в Япония да има великолепна оризова реколта...

Кореспондентите веднага отвориха бележниците, за да запечатат радостните думи, произнесени с унил израз на лицето. Того беше облечен в черни, небрежно увиснали панталони и бял кител с един орден. Камина, както в европейски дом, красеше салона му. Върху облицовката на камината лежеше безформено парче от руски снаряд. Играейки ролята на любезен домакин, Того разреши на чужденците да го подържат в ръка:

– Да не се порежете, то има много остри ръбове... Това парче едва не ме уби, но като прелетя край моята нищожна персона, то откъсна голям къс месо от крака на доблестния лейтенант Мацумура... Тъжен, но славен спомен!

Сепинг Райт сложи акуратно парчето на мястото му. Естествено, попитаха адмирала за крайцерите от Владивосток.

– Аз не се занимавам с тях – последва най-скромен отговор. А на въпроса на американците, кога ще се разправи с руската ескадра в Порт Артур, Того отвърна с незнание. – Това не зависи от мене – каза тихо той, – а от руския адмирал Витгефт, ако той отново се осмели да се измъкне от пристанището в морето.

– Оттук ще ви бъде лесно да го пресрещнете.

– Вероятно – сви рамене Того... Предложиха на гостите евтино уиски марка „Банзай“, отличен чай и оризови бисквити. Кенън попита:

– Вероятно вие, адмирале, имате много флагкапитани?

– Ние, японците, за този случай имаме старинна поговорка: „Кораб, който има седем капитани, непременно ще се разбие в камъните.“ И аз – каза Того, усмихвайки се скъпернически – много се развеселих, когато научих, че русите имат идентична поговорка: „При седем бавачки детето остава без едно око“...

---

24. Бон (мор., от хол.) – плаващо съоръжение от поплавци, греди, мрежи, салове и др., служещо за преграда, която предпазва пристанището или рейда от надводни и подводни вражески кораби, торпеда и т.н. – Бел. прев.

Товагава всички започнаха единодушно да хулят Русия, а Сепинг Райт, понапил се с „Банзай“, се хвалеше, че добре е опознал русите:

– Те най-добре се разкриват в литературата си. Руските писатели са отразили точно несъвършенството на своята необразована нация. Така например, докато всички народи по света си лягат да спят, героите на руските романи постоянно не си доспиват, като желаят само „да полегнат за малко“. Във всички цивилизовани държави хората нормално закусват, обядват и вечерят. А пък героят на руската литература е постоянно гладен и се стреми само „набързо да похапне“... При тях всичко е нестабилно, всичко е набързо и всичко е небрежно. Затова пък по отношение на пиенето, бърбенето, музиката и четенето на вестници руснаците са ненадминати майстори!

Хейхатиго Того не отговори даже с някакво подобие на усмивка:

– Без да засягам ни най-малко характера на целия руски народ, мога да имам мнение само за офицерите от руския флот, с които преди войната съм се срещал неведнъж. Те се отличават с бодрост, веселост, умни и грамотни са, добре се владеят и съвсем не приличат на онези безобразни хора, за които сте чели в романите...

След този отпор, даден на Сепинг Райт, адмиралът повече не погледна към никого. Попитаха го:

– Как успяхте да станете знаменит?

– От младини се придържах към древната японска поговорка „По-добре е да бъдеш човка на пиле, отколкото опашка на тигър“.

– Към кои от руските адмиралите изпитвате уважение?

– Ние винаги малко се страхувахме от адмирал Макаров.

– А кой според вас е най-добрият пълководец на Русия?

– Куропаткин – изведнъж весело се разсмя Того...

Янките бързо се насвяткаха с „Банзай“. Като ръкомахаха и си изпускаха моливите и бележниците, те се възхищаваха от всичко видно, казваха, че сега трябва само да се пише и пише... Читателите ще пошурият от възторг! Кенън рече:

– Господин адмирал, ние, американците, здравата натупахме Испания, когато воювахме с нея за Куба и Филипините. Там, в Мадрид, и до ден-днешен всички испански адмиралите си слагат компреси на синините. Но ако ни се беше наложило да се сражаваме срещу вас, всички щяхме да бъдем разбити най-позорно!

Того стана, давайки да се разбере, че визитата е завършила. Цялата пишеща пасмина се оттегли. Бяха извикани ординарците:

– Разтребете всичко и проветрете както трябва салона, за да не

мирише тук на глупави европейци и на смахнати американци...

Того се изкачи на шкафута на „Миказа“, за да изпуши една цигара. Миноносецът се откъсваше от флагмана, отвеждайки гостите, които пиански се ловяха за раздърпаните купчини мръсни мантелети. Денят угасваше, стъмваше се. Пушейки, адмиралът от време на време гледаше по посока на близкия Порт Артур, над който припламваха ярки снопове искри, ясните траектории на фугасните снаряди разчертаваха небето като с тушовка...

Того чакаше. Той изчакваше кога армията на генерал Ноги ще накара адмирал Витгефт да изведе отново портартурската ескадра в морето – срещу него, адмирал Того... Той ще дочака това!...

Из дневника на неизвестен участник в отбраната на Порт Артур: „Банзай! Ура! Звън на оръжие... стенания... От покатерилите се нагоре (японци) за минута няма нито един жив... Бием се върху трупове, всичко е в кръв... А японците в редици, с викове «Банзай!», се навират в нашите щикове, с вопли летят от стръмнината надолу. Ето, виждам, под отвесната скала около половин рота от тях е залегнала на издатината и стреля безразборно нагоре. С куршум не можеш да ги улучиш, а с щик няма да ги достигнеш.

– Давайте, момчета, с камъни! – викам аз.

Избихме и тези. Малцина отстъпиха, а повечето така и останаха на място, увиснаха мъртви върху острите скали.“

Порт Артур се държеше твърдо. Японците не признаваха Червения кръст и убиваха санитарите и по тази причина имаше планини от повалени врагове около нашите укрепления. Понякога тези купчини от хора шаваха, а самураите отговаряха на стенанията на своите ранени с усилен огън. За да се спасят от вонята на трупове, нашите войници си пъхаха в ноздрите топки от кълчища, напоени с терпентин. Руските загуби – и това е факт! – бяха много по-малки от японските, но положението ставаше вече критично, почти отчайващо.

Наместникът Алексеев умоляваше Куропаткин поне да отклони част от японските сили, за да поелекне на защитниците на Порт Артур и Куропаткин откликна с желание. Според неговото разбиране, да отклони японците – означаваше да отстъпи още по-навътре в Манджурия, което и направи, като остави на 18 юни Инкоу на японците.

Инкоу се намираще в най-вътрешната част на Ляодунския залив и за разлика от други китайски градове е бил считан за град на богати компрадори. Наричаха го манджурския Порт Саид. Куропаткин претъпно оттегли войските си, когато в доковете на Инкоу още се намираще за ремонт нашата канонерка „Сивуч“

Край вратите на града завоевателите бяха посрещнати от богати мандарини, които бяха разгърнали жълтите знамена „Лун чи“ с изображения на тях страшни дракони. Компрадорите викаха на победителите „Ван шоу“! („Да живее!“). Консулите – американският, английският и немският (с изключение на френския, когото японците незабавно пъгнаха в драголника като руски съюзник) – поднесоха приветствени адреси на японците. Страшен взрив разтресе Инкоу, нито едно стъкълце не остана цяло – това бяха руските моряци, които вдигнаха във въздуха своя „Сивуч“, след което, натоварили върху каруци партакешите си, тръгнаха пеш да догонват армията на Куропаткин. Едва я настигнаха чак в

Ляоян. Агенция Ройтер спешно уведоми цивилизования свят, че канонерската лодка „Сивуч“ се е предала на „доблестните японци“. След това английската колония в Инкоу устрои разкошна вечеря в чест на японците, на която присъствуваха и европейски дами в бели рокли... Мандарините не понесоха това и решиха да надминат англичаните в своето усърдие пред окупаторите. Те вдигнаха такъв пир за японците, че Уайтхол в Лондон се разлюля от завист. На постоянните кръсъци „Банзай!“ на японските офицери мандарините отговаряха:

– Ван шоу... ван шоу – възхвалявайки своите завоеватели.

– Банзай... хейка банзай! – не им отстъпваха самураите.

Към полунощ пияните японци започнаха да реват „Ван шоу!“, а пияните мандарини пресипнаха от викове „Банзай!“. На следващия ден за учудване на китайците японците смъкнаха от сградите в града знамената „Лун чи“ с драконите, окачвайки своето червено слънчище. Не това ме учудва! Друго нещо: изглежда, че англичаните са се обидили на своите съюзници, тъй като Англия отдавна се канела да окупира Инкоу, за да го направи някакво подобие на Хонконг или Сингапур. Но японците веднага им дават да разберат кой е стопанин тук.

Никой не проумяваше причините за изоставянето на Инкоу, а за наместника това беше удар... Та нали от Инкоу нататък има релси на КВЖД, облени с руска пот и посипани с руско злато. Тези проклетни релси стигат до Ляоян, от Ляоян има един хвърлей място до Мукден, където се намира сега в разкошния дворец самият той, „Негово Квантунско Величество“. И за него релсите не свършват някъде си, а именно на тази маса, покрита със зелен нефрит, върху която бе облегал лакти с адмиралски галуни:

– Куропаткин наистина има намерение да офейка чак до самия Мукден... Отклони японците, няма що! Така помогна на Артур, че и да го обесиш е малко... мерзавец!

С падането на Инкоу се появи още една опасност – от прекъсване на съобщителните връзки.

Всички телеграми от Порт Артур отиваха по море до Инкоу, откъдето се доставяха в Мукден. Сега вече предстоеше на моряците да пресичат под лъчите на прожектори Печелийския залив, за да стигнат до китайското пристанище Чифу. Тук те връчваха пощата на руския консул, който телеграфически съобщаваше, на наместника съдържанието на депешите... Това бе и продължителна, и рискована работа! Изпреварвайки събитията, веднага предупреждавам читателя, че прекъсването на съобщителната връзка, предизвикано от падането на Инкоу, се е

отразило не само върху съдбата на героичния Порт Артур. То се отрази и на Владивосток, където сега почиваха нашите уморени крайцери... Куропаткин беше ПОМОГНАЛ!

В портартурския ресторант „Палермо“, с разрушен от пряко попадение ъгъл, седеше възрастен щабскапитан, който вчера беше ранен, още посипан с прах от окопите. Пред него стоеше бутилка френски коняк „Мари“, за която похарчи последните си четиридесет рубли. Той говореше, без да се страхува:

– Куропаткин е като стена, зад която няма нищо. Празно място! А пък е бил наш военен министър! Толкова ли не са намерили по-добър! Сега в траншеята японците ми хвърлят листовки. Ето, прочетете: „Храбри русици аз била Артур скоро вкусен храна и закуска моля пригответяй...“

Генерал Ноги вече завземаше височините на Вълчите планини, откъдето японците виждаха пристанището и откъдето неговите оръдия можеха да стрелят по корабите, намиращи се вътре... Вестта за падането на Инкоу предизвика сред гарнизона загубване на куража и изчерпване на силите. Като завършек на всички нещастия крайцерът „Баян“ закачи някаква случайна мина, стените му издържаха натиска на водата, но нещастникът се довлече в пристанището с диферент²⁵ към носа.

– Ето на! – приказваха по ескадрата. – Взривяването на „Баян“ ще даде на началството нов повод да оправдае нашето бездействие. Наистина по-добре е да умреш в боя, отколкото да чакаш кога ще те удари парче снаряд или ще се отровиш с някаква мърша...

Над позициите, кацайки от мъртвите върху живите, летяха на рояци тлъсти манджурски мухи с червени като на вампири противни глави. Войниците изливаха от високите места на позициите към низините цели бъчви с негасена вар, за да могат някак да се спасят от зараза... На 20 юли Стесел обяви по гарнизона, че волнонаемните могат да смятат договорите си за прекъснати и китайските джонки са съгласни срещу заплащане да се промъкнат до Чифу. Питерските пролетарии путиловци бяха възмутени:

– Виж ти! Нас Степан Осипич ни докара дотук безплатно заради победата, а сега трябва със свои пари да бягаме... Никъде няма да заминаваме! Напук на враговете... По-добре да пукнем тук на работните места, край струговете си...

На флагманския броненосец „Цесаревич“ адмирал Вилхелм Карлович Витгефт споделяше вечерната трапеза със своя младши флагман, контраадмирал княз Ухтомски, който с подозрителността на

---

25. Диферент (мор.) – ъгълът на надлъжния наклон на кораба, който се получава от разликата в потопяването на носа и кърмата. – Бел. прев.

чревоугодник подуши рамстега е яйце.

– Това нали все още не е кучешко месо? – попита князът.

– Засега само конско – отговори Витгефт. – А ако искаш овнешки шишчета, издействувай си покана за вечеря у коменданта. Вера Алексеевна Стесел е най-добрата домакиня в крепостта.

– И най-добрата спекулантка – добави князът... Витгефт му показа директива от Алексеев, в която имаше думи, които бяха като плесници за самолюбието на адмиралите: „ЕСКАДРАТА ДА НАПУСНЕ ПОРТ АРТУР... напомням лично на вас и на всички началстващи личности ЗА ПОДВИГА НА КРАЙЦЕРА «ВАРЯГ»!“

– Думам ти, дъще, сещай се, снахо! – каза Витгефт. – Но понякога ми се струва, че японците нямаше да напират към Порт Артур, ако не беше тук нашата ескадра. На тях им трябва нагледна и осезаема плячка, за да блеснат пред света. Закараме ли броненосците от тук във Владивосток, натискът на самураите навярно ще отслабне... Пьотър Петрович, аз съм готов да умра. Но готов ли съм аз като адмирал да водя ескадрата в бой?

– Аз не съм готов – призна си Ухтомски – и не вярвам в успеха на пробива, както и ти, струва ми се, не вярваш в него...

На 25 юли японците започнаха да обсипват с бомби от обсадните оръдия акваторията на пристанището. Случайно попадение разпръсна на парчета телефонната централа на „Цесаревич“, следващият взрив загасна самия адмирал... Вилхелм Карлович вдигна от дясното рамо окървавената си длан и каза на доктора:

– Жалко... жалко... даже много жалко!

– За какво говорите? – не го разбра лекарят.

– Жалко, че не стана отведнъж... би било по-добре... за всички!

На следващия ден Витгефт откри съвещанието на флагманите. Настоячивите подканвания от страна на Алексеев, подкрепени със специална директива на Николай II, който беше утвърдил мнението на далекоизточния наместник за необходимостта от пробив в най-скоро време на ескадрата към Владивосток, придобиха за него законна форма.

Указът си е указ и на флагманите им се наложи да станат.

– Обявявам на всички ви волята на негово императорско величество, която да бъде свещена за нас... Който може, той ще се измъкне – това са автентичните думи на Витгефт, записани в протокола. – При аварийни ситуации никого не чакайте. При гибел на кораби никого не спасявайте, за да не се задържа общото движение на ескадрата... При силна съпротива на противника по генералния курс към Владивосток се

разрешава отбиване в пристанища на неутрални държави, даже ако има опасност от интерниране и разоръжаване. Но – завърши Витгефт вече с твърд глас, влизайки в главната роля на този чудовищен спектакъл – никой в никакъв случай да не се връща обратно в Порт Артур...

В пристанището горяха цистерни с машинно масло, черен отровен дим обгръщаше ескадрата. От този непроницаем облак руските броненосци ритмично плисваха струи ответни залпове, като унищожаваха с прехвърлящ през планините огън батареите на противника. „Пересвет“ два пъти се разтресе от попаденията, а „Ретвизан“ получи пробойна под ватерлинията, долните му помещения жадно поглъщаха тонове задбордна вода. Но желанието на екипажа да влезе в бой с ескадрата на Того беше толкова голямо, че на бърза ръка запушиха пробойната с желязо и парчета дърво:

– Да става каквото ще! Ще вървим с кръпка...

Владивосток сега изглеждаше на хората като вълшебна приказка, като град на надеждата и щастието. Наистина намираха се и скептици:

– През юни вече се опитахме, но се върнахме зад-нишком като раци. Нищо няма да стане! Трябва да дочакаме пристигането на балтийците на Зиновий Рожественски и тогава смело може да се излиза от тази бърлога... Или тук са малко мехурите, направени от нас във водата?

– Тогава по-добре мехур! – отговаряха на неверниците. – Някой ще бълбукне, без това не може, такъв е моряшкият живот... Или е по-добре да се изпълнеш като кютук в тази гробница и да лежиш с ръце по шевовете?

Адмирал Витгефт предварително се сбогува със сина си, който служеше с чин мичман в десантната рота на квантунския екипаж, беше вече раняван неведнъж и три пъти награждаван за храброст.

– Сбогом, Володя. Може и да не се видим. Каквото и да е краят ми, пиши на мама, че смъртта ми е била лека...

Колкото по-високо положение заема пълководецът, толкова по-отдалечен е той от опасността. Във флота е обратно – колкото по-високо положение заема адмиралът, толкова по-нагоре е издигнат той над мостика на флагмана, открит за противника повече, отколкото подчинените му, скрити зад бронята. Генералите не трябва да ходят в атака, затова пък адмиралите сами водят корабите, длъжни да увличат екипажите с личния си пример, с лично безстрашие. Затова и войниците казват „Нас ни изпратиха“, а матросите – „Нас ни поведоха“!

Значи от личното поведение на Витгефт зависеше съдбата на цялата ескадра. Хейхатиро Того остана с корабите край Елиот, като се

разпореди адмирал Ка-мимура да не пропусне край Цушима владивостокските крайцери.

– В никакъв случай! – настояваше той. Камимура не искаше да разстила отново червената рогозка.

Решено е! Най-сетне в Петербург както следва оцениха капитан втори ранг Хлодовски. Скридлов го поздравя:

– Отзовават ви от крайцерите и ви изпращат в Главния морски щаб, и аз от душа се радвам заедно с вас, Николай Николаевич. Вас ви очаква любимата работа за благо на руския флот, за каквато вие отдавна сте мечтали. Можете веднага да си поръчвате билет за Петербург.

Хлодовски изглеждаше респектиращо, с папионка като артист, пухкавите бакенбарди красиво обрамчваха симпатичното му лице. Той потисна вълнението си:

– Билет, разбира се, ще си купя... да кажем, за пети август, за да не се лишавам от щастието да направя с „Рюрик“ още едно бойно излизане. Повярвайте ми, не мога да оставя своя крайцер, когато събитията при Порт Артур назряват подобно на цирей.

– Цирейт скоро ще се спуска – мрачно отговори Скридлов. – А на наше място не бих изпадал в крайност с тази лирика.

– За мене това не е лирика, а въпрос на чест... След излизането в океана крайцерите бяха страшни за гледане. Те се върнаха с рижави, обгорели комини, сякаш са били на пожар. Бордовете им бяха побелели от следите на засъхнала сол. Нагар от котлите и сажди покриваха палубите. Поразтърсило ги беше достатъчно и сега крайцерите се нуждаеха от ремонт. На „Рюрик“ протекоха хладилниците. „Гръмбой“ показа дефекти в рулево управление, а на „Русия“ се строши клинкетът (плъзгачът) в паропроводите, поради което от тридесет и двата котела на флагмана можеха да откажат едновременно четири. Предстоеше много работа. Най-сетне, просто да се наспят, просто да се поразходят, нали и това е нужно...

Панафидин отново прекара лък по виолончелото!

– Не зная какво е станало с ръцете ми – оплакваше се той. – Лъкът не върви по грифа, а пръстите ми сякаш са дървени...

Вечерта той посети бала в Морското събрание, но се стесняваше да танцува и даже се зарадва, когато бароните от „Рюрик“ Курт Щакелберг и Кесар Шилинг го подмавиха да отиде в ресторанта: Курландците бяха доста големи чудаци, но пък чудесни момчета. Щакелберг си даваше вид, че е добър познавач на вината:

– Препоръчвам ви бордо, невиджало слънцето на Гарона, или ето

този мискет-лунел, бутилиран в Тамбов.

– Моят избор е много по-добър – настояваше гигантът Шилинг, подстриган късо, със стърчаща коса като на уличен стражар. – Опитай мадейра от град Кашнин, известен със светите си праведници... Междувременно, Серьожа, прояви се пред нас! Кажете нещо на японски.

– Домо аригато – каза Панафидин.

Никита Пустосвят беше настроен бърливо:

– Дама и ригато? Преведи го на нашенски език.

– Готово: „Домо аригато!“ е „Благодаря ви!“... Бароните отидоха да танцуват. Нахлуващата бална музика тревожеше въображението и неочаквано Панафидин си спомни онази прекрасна жена, която неотдавна скромно пиеше ледена лимонада в кафенето на Адмиралската градина. В това време при мичмана седна отслабналият капитан първи ранг Стеман, който дъвчеше пирожка.

– Не сме се виждали скоро, Сергей Николаич. Вече не съжалявате ли, че заменихте „Богатир“ с „Рюрик“?

– А, не, Александър Фьодорович, засега всичко е наред...

– Поздравявам ви. Къде ви е пътната вахта?

– На мостика.

– А бойната?

– При втори оръдеен каземат на десния борд... Стеман акуратно дояде хрускащата пирожка.

– Порт Артур е обречен – неочаквано изрече той:

почти шепнешком. Съдейки по всичко, на нашите крайцери скоро им предстои среща с ескадрата на Вилхелм Карлович Витгефт.

– Къде?

– Опасявам се, че отново край Цушима... трудно място! Два тесни пролива, отляво е Корея, отдясно – Япония, а до Владивосток има още много, много път. Изглежда, в щаба на Скридлов вече планират и рандевуто, и характера му. За нашите крайцери може да сме спокойни, но, виж, Витгефт... той ще издържи ли боя?

На „Рюрик“ за всички беше изненада, когато вечерта капитан втори ранг Хлодовски показа билета си за влака до Петербург.

– Но аз имам още един поход... последния! – каза той. – Ще отида в морето с този билет в джоба. След мене главоболната длъжност на старши офицер ще заемете очевидно вие, Николай Исхакович – обърна се към миньора Зенилов, – или вие, Константин Петрович – кимна към лейтенант Иванов XIII.

Хлодовски сякаш предвиждаше съдбата си!

По кабелите, безжалостно изпокъсани край Инкоу, вече звънеше трагична нота, а напускането на Порт Артур от ескадрата ставаше неизбежно... Скридлов разви бурна дейност.

– Няма време, няма време! – суетеше се той. – Ако пък не може да се форсира ремонтът на крайцерите, значи ще трябва да се съкращава. Разглобените механизми бързо да се сглобят. Какво е положението на „Русия“? Клинкетът на паропровода? Добре де, някак ще се размине... Главното е да стане бързо! Бригадата трябва да е в състояние всеки момент да отиде до точката за среща с ескадрата на Витгефт.

– А къде е тя, тази точка? – питаха капитаните първи ранг.

– Засега... и аз не зная – отговаряше Скридлов.

Той телеграфира на наместника, че крайцерите от Владивосток са готови да отвлекат върху себе си вниманието на ескадрата на адмирал Камимура. „За да има успех – съобщаваше Скридлов, – КРАЙНО ВАЖНО е за мен да зная времето на тръгване на адмирал Витгефт“ (тъй като съгласуването на действията е необходимо като въздуха). Алексеев отговори, че ще го извести за тръгването на Витгефт веднага щом сам бъде известен за това.

– Той ще ме уведоми, когато самият научи – мърмореше Скридлов. – А ако въобще не го известят? Това нали също е възможно...

Всичко в живота може да се обясни и само поведението на Скридлов си остава необяснимо. Историята вече изостави придиричливите си упреци към него за това, че не рискува да се промъкне в Порт Артур. Но защо адмиралът и сега оставаше на брега? Всички се надяваха, че поне сега, когато се решаваше съдбата на портартурската ескадра, той по право ще застане на мостика на „Русия“, за да може след съединяването с ескадрата на Витгефт да оглави целия флот...

Но това не стана. Николай Иларионович сметна за по-добре да прекара времето в своя кабинет на „Светланска“. Той пощади и Безобразов, като му каза:

– Крайцерите ще поведе Карл Петрович Йесен... Като изсъхнал лист от дърво падна още една страница от календарите и се откри нова – 28 юли 1904 година.

– Ще чакаме сигнал от наместника – каза Скридлов и скръсти ръце върху корема си като стара бабичка на пейката пред къщи, която е свършила вече всичко в живота. Сега ѝ остава последното – да не пропусне гласа на тръбата, която я зове към по-хубавия свят.

Витгефт беше ранен и в такъв случай никой нямаше да упрекне стареца, ако беше останал на брега. Но Вилхелм Карлович се оказа по-

изпълнителен от Скридлов – от пет часа сутринта на 28 юли той безропотно застана на адмиралския мостик на флагманския броненосец „Цесаревич“. Оттам, от страшната височина, той виждаше всичко, а всички хора виждаха отдалеч своя адмирал...

В свитата на Витгефт сега бяха контраадмирал Матусевич – началник на неговия щаб, любимецът на покойния Макаров – лейтенант Коля Азариев (шурман), флагфицерите с мичмански чинове Елис и Кувшинников, лейтенант Ненюков (артилерист), а сред тях изпъкваше храбрият син на сръбския народ, красавецът Драгичевич-Никшич – също лейтенант (и също шурман).

Младшият флагман на ескадрата княз Ухтомски беше издигнал флага си на броненосеца „Пересвет“ и ако Витгефт загинеше, той беше длъжен да го смени, продължавайки битката... Крайцерът „Новик“ оглави колоната на ескадрата, след него плавно потегли „Цесаревич“, в килватера на флагмана се подреждаха другите броненосци, крайцери и миноносци. Всичко беше тържествено, не липсваше величественост. Над мачтите на „Цесаревич“ вятърът развяваше и сгъваше почти празничния сигнал: „ИЗВЕСТЯВА СЕ НА ФЛОТА, ЧЕ ГОСПОДАРЯТ ИМПЕРАТОР НИ ЗАПОВЯДА ДА ЗАМИНЕМ ЗА ВЛАДИВОСТОК...“

– Готови за бой! – раздадох се командите. Витгефт се вглеждаше към „Ретвизан“, командуван от един дързък поляк – капитан първи ранг Едуард Шченснович:

– Какво ли става там с набързо запушената пробойна? Та те даже не успяха да изпомпят петстотин тона вода.

– Нищо, държат се – обади се зад рамото му капитан първи ранг Иванов, опитният командир на „Цесаревич“.

– Страхувам се – отговори Витгефт, – че щом ескадрата увеличи скоростта, стените на „Ретвизан“ ще изхвърчат по дяволите... Какво мислите вие, Николай Михайлович?

– Ще изхвърчат, разбира се – не умува много Иванов...

– Колко да държим? – обърна се Витгефт към Матусевич.

– Засега ни стигат и дванадесет възла...

Бреговете на Квантун се губеха надалеч. Японските крайцери „Нисин“ и „Касуга“, като преброиха руските кораби, се скриха от погледа. Беше 11:30, когато в мрачната далечина тежко и зловещо изникнаха очертанията на главните сили в броневия килватер на самия Того. Флагът му се рееше над „Миказа“, след него се движеха „Асахи“, „Фудзи“, „Сикисима“ и останалите. Огромна глутница от миноносци блуждаеше по фланговете, сякаш оглеждайки се в кого да впие зъбите си... Чрез

завой „всички заедно“ Того излезе веднага навярно, за да хване в клещи челото на нашата колона, а след това да го премаже заедно с флагманския „Цесаревич“.

– Четири румба наляво – не се поколеба Витгефт, намирайки най-вярното решение, следкоето противниците започнаха да се разминават с контрагалс²⁶, и Того не разбра веднага, че неговият маньовър е провален. „Нисин“ откри огън, на което Витгефт незабавно реагира:

– Броненосците да отговарят с главния калибър...

Използувайки предимството си в скоростта, Того заобиколи нашата ескадра откъм опашката. Той сменяше курса си, прицелвайки се отново и отново към обхват на челото, но всеки път оставаше измамен, а огънят от башните на враждуващите страни показваше ожесточаването на боя по време на неизбежните сближавания. Того позорно не успя. След немело маневриране ескадрата му се оказа далеч зад руската и на „Цесаревич“ даже се опитваха да се шегуват:

– Днес Того сигурно не се е наспал.

– Да, нещо не се забелязва предишният ентузиазъм.

– О-о! Попадение в „Читозе“... ето-ето, виждате ли?

„Читозе“, ранен жестоко, вече се измъкваше пълзешком встрани, след него бързаха японските крайцери. Още един доклад:

– Виждам на „Сикисима“... кърмата тресна!

Като направи необясним завой на осем румба, ескадрата на Того, строена във фронт, се отдалечаваше в морето. На хоризонта се виждаха само комини, мо-стици и мачти... Носеше се дим на пластове.

– Нищо не разбирам... защо? – недоумяваше Витгефт.

– А аз май че се досещам – отговори Иванов. – Того се страхува, че както миналия път ще завием обратно към Артур, и ето че ни подмамва по-далеч от крепостта...

Часът – 14:30. Дистанцията между противниците толкова се увеличи, че боят спря от само себе си. Руската ескадра държеше курс към Корейския пролив, където след Цушима се откриваха пътищата за Владивосток. Никой от корабите на Того не рискуваше да приближи на по-малко от 70 кабелта²⁷ и само на опашката на нашата колона броненосецът „Полтава“ отблъскваше японските крайцери. Жълто море се разстиляше спокойно под киловете на руските броненосци. Имаха достатъчно

26. Контрагалс (мор.) – курс на морски съд, който е противоположен на курса, с който се движи насрещният съд. – Бел. прев.

27. кабелт (мор.) – мярка за дължина, равна на 1/10 част от морската миля, т.е. 185,2 м. – Бел. прев.

броя, за да издържат ударите на фугасите, оръдията им бяха достатъчни, за да бият врага, и не им достигаха само два-три възла скорост, за да си осигурят напълно триумфа...

– Не е ли време за обяд на екипажите? – попита Иванов.

– Както искате – отговори Витгефт. – На мене сега не ми е до ядене, но ако хората не са загубили апетита си, не възразявам.

В три часа през деня адмиралът попита командирите на кораби за повредите. Идваха утешителни отговори – нищо страшно не се е случило, всичко е наред. Того направи такива груби пропуски в тактиката, ръководеше така неумело боя, че в руската ескадра укрепна вярата в своите сили и Того вече не изглеждаше толкова страшен, колкото го представяха англичаните. Матросите бяха на крак още от нощта и сега някои лягаха направо върху палубната броня, покрай оръдията, казвайки:

– Аз ще си похъркам, докато там адмиралите си приказват...

В 16:30 отново започна сближаване на противниците. Двете ескадри разгърнаха бушуващ огнен вихър, от който еднакво страдаха и японци, и руси... „Миказа“ вече гореше, но гасеше огъня, една от башните на японския флагман не се въртеше. Парчета от снаряди като свиреп порой засипаха и нашите палуби. Руските комендори, криейки раните си, не напускаха оръдията и стреляха, стреляха, стреляха... Витгефт не напускаше площадката на адмиралския мостик, открит за всички, като на показ. Флагофицерите го дърпаха за пешовете на куртката, даже за краколите на панталоните:

– Вилхелм Карлич, опасно е... слезте долу в рубката!

– Оставете ме. Днес трябва да бъда юнак. Оттук ми е по-удобно да гледам и тук ме вижда цялата ескадра. В края на краищата на човек му е все едно къде ще умре!

Днес адмиралът като че беше решил да изкупи всички предишни слабости, перчейки се с показна храброст, за да не може никой да се усъмни в неговата смелост. „Цесаревич“ (с Витгефт) и „Пересвет“ (с Ухтомски), двата флагмана – старшият и младшият, – отново бяха подложени от Того на ураганен огън, за да се извади от строя командването на руската ескадра. В пет и половина вечерта един японски снаряд разруши фокмачтата на „Цесаревич“ и адмирал Витгефт изчезна завинаги в краткия миг на ослепителното избухване... Върху решетките на мостика шльопа неговият крак с останки от панталон, който беше ударен с лампаз.

Това бе всичко, което остана от един човек!

Ослепен от взрива, капитан първи ранг Иванов се надигна:

– Къде е Матусевич?... Ненюков?... Драгичов? Всички от щаба на ескадрата бяха повалени един през друг. Мъртвите се примесваха с живите и мичман Еллис беше долепил лице в лицето на лейтенант Азари-ев, сякаш си даряваха последната предсмъртна целувка. Николай Михайлович Иванов дойде на себе си:

– Ескадрата не трябва да знае за гибелта на флагмана... Да не се сваля флагът на адмирал Витгефт! Ескадрата ще поведе аз... сам ще я поведе!

Той се олюляваше. От носа и ушите му шуртеше кръв.

– На румба... какъв е курсът? – попита той.

– Държим... сто и осемнадесет – отговори рулевите, хващайки лепнещите от кръвта дръжки на шурвала.

17:43. Втори снаряд отнесе ходовата рубка на „Цесаревич“. Всички, които бяха оцелели от първия взрив, паднаха мъртви. Флагманът, водещ ескадрата, започна да описва безсмислена циркулация, но и сега ескадрата, която още не знаеше за гибелта на Витгефт, изпълнително се обръщаше в неговия килватер, смятайки, че адмиралът започва поредния маньовър...

Неочаквано за японците тя даже удвои силата на огъня, а техните кораби намалиха своя, много от тях излизаха от боя. „Якумо“ и „Асахи“ бяха разрушени от взривове, в пробойните плющеше вода. „Касуга“ и „Чин Йен“ едва се свързеха от попаденията, като силно димяха. Отнесени бяха палубните надстройки на крайцера „Нисин“... Того смъкна фуражката от главата си! Запрати я върху решетките на мостика, хлъзгави от кръвта на убитите, и я стъпка с крак, мачкайки със скърцане адмиралската кокарда.

– О, богове... не може да бъде! – крещеше той.

Неговият „Миказа“ се превръщаше в развалина.

Мостиците и свардекът приличаха на купчина отпадъци от неизвестни конструкции. Гротмачтата, вече изпочупена, се беше наклонила над този хаос от обезобразено желязо, заплашвайки да рухне. Оръдейните башни мъртвешки мълчаха, изпускайки дим (на флагмана му беше останала една шестдвоймовка). Палубата беше осеяна с убити. Ранените стеноха високо. „Миказа“ гореше...

– Изглежда, че те ме побеждават – призна Того. (Признанието на Того е отбелязано от двама странични наблюдатели – френския адмирал Емил Оливие и британския морски аташе, който през цялото време на битката не напуска Того, стоейки до него на мостика на „Миказа“. По думите на Оливие адмирал Того е потресен от решимостта на руската

ескадра, която се приближава бавно към него, готова да загине, „за да спаси съдбата на войната и честта на Русия... Того издава заповед за отстъпление!“ Английският аташе допълва: „Того видя, че ще му се наложи да отстъпи пред невероятното упорство на руската ескадра, която беше решила на всяка цена да си пробие път към Владивосток.“)

– Лейтенант Сакурай – нареди Того, – пишете заповед. Това ще бъде една моя позорна заповед – за отстъпление.

– Не може да бъде, адмирале!

– Да, да... този път ние изгубихме.

– Отстъпление към Елиот?

– Не, в Сасебо... за ремонт!

(При отдаването на заповедта се бе появила пауза, която не може да бъде разбрана, без да се знаят порядките във флота. Обявявайки волята си пред флота, флагманът отначало оповестява „Гответе се да приемете заповед“, след което корабите са длъжни да му отговорят с вдигане на флагове: „Виждам ясно, разбрах ви.“ Чак след тази размяна на сигнали флагманът известява ескадрата за своята заповед.) Корабите вече бяха отговорили на Того, че са го разбрали и чакат разпореждания. Нито японците, нито русите знаеха още, че не само участта на Порт Артур, но може би съдбата на цялата война се решаваше в тази нажежена минута. И така, японската ескадра изчакваше заповедта за отстъпление. Но именно в този момент Того забеляза странната циркулация на „Цесаревич“. Той присви очи като две цепнатини:

– Лейтенант Сакурай, предишната заповед се отменя. Ние не отиваме в Сасебо за ремонт, ние продължаваме битката.

Адмирал Того се наведе и като вдигна фуражката със смачканата кокарда, отново я нахлупи на главата си. Започваше последната фаза на боя и залазващото слънце биеше в очите на русите, заслепявайки руските мерачи...

От купчината мъртви тела на мостика на „Цесаревич“ изведнъж започна да се измъква лейтенант Ненюков, дошъл на себе си след взрива:

– Има ли тук някой жив? Обадете се... ей, вие, живите!

Живи нямаше. „Цесаревич“ продължаваше да описва крива линия, на движещите се след него кораби вече разбраха безсмислието на този маньовър и един след друг напускаха флагмана. Строят се наруши; объркани, те се струпяха накуп.

Дмитрий Всеволодович Ненюков застана сам при шурвала, като реши да замести рулевите и даже адмирал Витгефт, чийто крак с лъскав лампаз се търкаляше в ъгъла на рубката. Но шурвалът се въртеше

свободно – рулевото управление не действуваше.

– Братлета, който може, да вдигне сигнал...

Той издигна сигнал „Командуването на ескадрата се предава на младшия флагман“. Контраадмирал Ухтомски, като не знаеше какво се е случило с Витгефт, машинално разпореди:

– Оповестете ескадрата: „Движете се след мене.“ Но фаловете²⁸, опънати към рейте на мачтите, бяха разкъсани от парчета снаряди. Сигналчиците на „Пересвет“ закачиха флагчетата върху парапетите на мостика, където никой не можа да ги разчете и затова никой не тръгна зад кърмата на „Пересвет“. Японската ескадра активизира стрелбата и в този кошмар капитан първи ранг Едуард Шченснович, командир на „Ретвизан“, взе почти налудничаво, но вярно решение:

– На таран... Ще тараним „Миказа“ и Того!

– Стените няма да издържат – го предупреди.

– Сега ли ще мислим за стените?... „Ретвизан“, самият полунаводнен, насочи своя форщевен към вражеския флагман. Японците засипаха смелчагата с огън от всички кораби едновременно. На моменти „Ретвизан“ изчезваше напълно в дима и вълните, но после отново се измъкваше, страховит в безумната си ярост... По-близо, по-близо, по-близо. По-близо!

До „Миказа“ оставаха всичко на всичко 17 кабелта.

– Носовата башня, унищожавай Того! – призоваваше Шченснович.

„Миказа“ потрепера като боксьор от удар в челюстта. От неговите носови погребни изскочи черна гъба дим и върхът на тази гъба, чак в небесата, пламтеше от изгорелия кордит²⁹. И точно тогава едно парче от снаряд улучи Шченснович право в стомаха. Превит от непоносимата болка, той губеше съзнание.

– Движете се с ескадрата... – прошепна капитанът първи ранг.

„Ретвизан“ направи завой, но в минутите на своята доблест беше дал кратък отдых на своите кораби, поемайки върху себе си безбройните удари, предназначени за цялата наша ескадра...

– Стените издържаха – доложиха на Шченснович.

– Чудесно! Оставете ме... да умра...

„Асколд“ издигна флагове „Крайцерите да ме следват“ и те се втурнаха след него за пробив, пресичайки курса на своите броненосци, които княз Ухтомски вече беше започнал да оттегля по посока на Порт

28. Фал (мор.) – въже за издигане на платна, сигнални флагове и др. – Бел. прев.

29. Кордит – бездимен барут. – Бел. прев.

Артур. Между бронираните грамади се мятеше „Безпощадний“, от неговия мостик командирът Михайлов псуваше:

– Къде отивате? ПРЕДАТЕЛИ... само към Владивосток!...

Того вече оттегляше ескадрата си. Не защото шадеше русите. Просто вече не му оставаха сили – нито душевни, нито материални. Погребите се изпразниха – тяхното съдържание бе изстреляно по противника. Японската ескадра, полуразрушена, с още припламващи фойерверки от пожарите на палубите, пълнейки се с тонове вода, изчезваше в нощния мрак...

Отправяше се към Сасебо – на ремонт!

Далеч от грохота на тази безумна битка, в безкрайно спокойния Мукден, наместникът Алексеев съчини до Владивосток секретна телеграма под № 2665, която се оказа последното решително мазване с четката върху това обширно платно за трагедията на руския флот: „Ескадрата (на Витгефт) е излязла в морето, сражава се с неприятеля, изпратете крайцерите в Корейския пролив“ – към Цушима! Но наместникът още не знаеше как бе завършил боят на ескадрата...

Когато в Петербург е осем сутринта, във Владивосток е два часа през деня. Изпратената през това време телеграма на Алексеев беше поставена на масата пред адмирал Скридлов едва на 29 юли.

– Бошлаф работа! – каза адмиралът на Йесен. – Ескадрата на Витгефт е излязла... кога е излязла? Тя се сражава с неприятеля... доколко успешно? Да се изпратят крайцерите към Цушима – единственото, което ми е ясно. Надявам се, че и на вас, Карл Петрович?

– Ами ако Витгефт пак се върне в пристанището? (Те говореха за него като за още жив човек.)

– Напълно е възможно – отговори Скридлов. Йесен разсъждаваше педантично, но вярно:

– Щом ми е поставена задачата да посрещна артурската ескадра, трябва да зная точното време, иначе като навигатор не мога да изчисля нито координатите на срещата, нито точния час!

– Ако се съди по всичко, ще я видите наблизко до Дажелет.

– Наблизко... така не може да се воюва!

– Не може – съгласи се Скридлов. – Но очевидно и самият наместник и бъкел не знае какво става в морето... Мисля, че не бива да се придвижвате по на юг от паралела при корейския Фузан. При срещата с Камимура се старайте да го примамвате на север, за да спасите бедния Вилхелм Карлич от борба с крайцерите. Разрешавам ви при преследване да изливате зад борда запасите от прясна вода, можете да изхвърлите от

бункерите даже и половината въглища, за да улесните движението си... Бог да е с вас!

В пет часа сутринта, когато градът спокойно спеше, разтворил прозорци, а метачите едва що започваха да поливат улиците, „Русия“, „Гръмобой“ и „Рюрик“ тихо се откъснаха от рейдовите бочки и излязоха в Амурския лиман. При развъртането им към открито море здравата ги разлюля и чак в 9:30 адмиралът оповести със сигнал бригадата: „Нашата ескадра е излязла от Артур, сега се сражава... отиваме насреща й.“ (Уви, ескадрата вече беше се върнала в Порт Артур, отдавна никой не се сражаваше и вече нямаше кой да бъде посрещан.)

Хората обаче вярваха в това, в което им се искаше да вярват:

– Ще посрещнем артурците! И още как ще ги посрещнем.

Не зная колко е показвал часовникът в кабинета на командувачия флота, когато адмирал Скридлов излетя оттам като бомба, размахвайки последната телеграма от наместника:

– Всичко се променя! Витгефт е убит, нашата ескадра е разбита... Трябва да се върнат крайцерите иначе... Изпратете спешно подире им миноносец! Най-бързия. Да не жали въглищата и машините. Да ги настигне, да ги върне обратно. Там крайцерите вече не са нужни!

Един от миноносците се откъсна от рейда и стремглаво се измъкна в открито море. Младият му командир, облечен в кожена куртка, се преви на две върху мостика, като жокей върху седло, викайки по тръбата към машинното:

– Хайде, момчета... давайте! Колкото можете...

Миноносецът се вряза като остър нож в гъстите вълни и се втурна, втурна, втурна да ги разпаря, да ги цепи, да ги реже, подобно на плуг. Шумящата пяна летеше над главите на хората, от претоварването корпусът изпускаше влага на капки, но никой не мислеше за това. Главното е да ги настигнат, да ги спрат, да ги върнат... Повече от денонощие продължи чудовищното догонване, най-после някъде много далеч на хоризонта се появиха петна от дим, изхвърлян от комините. Но конските сили на машините секнаха и командирът, с червени от солта очи, едва не плачейки, гледаше как се разсейват пушеците от руските крайцери, които все повече се отдалечаваха – към неизбежното, към съдбоносното...

С големи усилия той върна миноносеца във Владивосток. От умора се олюляваше, с мъка вдигна ръка към фуражката:

– Крайцерите са отплавали... видях само дима от тях!

Като извърна глава от картите, Скридлов се обърна към иконата:

– Ще простиш ли, господи? Вечна им памет!...

Завързали главите си със сини кърпи, японките се точеха в унила върволица по сходните на крайцерите, носейки върху превитите си гърбове чували с британски кардиф. Работеха мълчешком, без песни и смях. Чуваше се само забързаното им дишане, а под люлеещите се сходни, съединили брега с палубите, се клатеше тъмносива вода, на повърхността ѝ плаваха динени изрезки и оранжеви топки от смачкани фурми. Това бяха самотни жени или вдовици, чиято съдба още от младини се е люшкала, подобно на тези сходни, между фабричния изнурителен труд и публичния дом, и затова не роптаеха срещу тежките чували с въглища. Техните почернели лица се мъчеха да се усмихват...

Като ги гледаше, Гиконоя Камимура с тъгата на застаряващ мъж мислеше за жена си, която сега навестява в Токио пепелището на родната къща и вероятно дълго плаче край обгорелите вишни, засадени от нея, когато се ожениха... Вахтеният началник на флагманския „Идзумо“ доложи на адмирала, че зареждането на крайцерите се забавя по вина на тези калпазанки, които не умеят да се движат бегом по сходните.

– Аз съм привърженик на използването на китайски кули – каза той.

– Аз също... Какво имат днес екипажите за обяд?

– Бобена чорба, пиле и плодове.

– Надявам се, че котлите в нашите камбузи не са изпразнили до дъно. Така че нахранете тези нещастни жени и им дайте ориз колкото искат. Кой знае, може сред тях да има и майки на нашите доблестни матроси... Какви са новините от морето? – попита Камимура.

– Руските броненосци са се скрили отново в морските басейни на Артур, освен флагманския „Цесаревич“, който е интерниран от немците в китайското пристанище Кю Чао. Той е неузнаваем. Но е жив...

За разлика от руското командване Камимура беше известен точно навреме за събитията в Жълто море. На 29 юли Того му нареди да вземе четири бронирани крайцера и подвижния „Чихай“, за да дебне възможния пробив на портартурските крайцери към Владивосток (имената им са били известни: „Асколд“, „Диана“ и „Новик“). В шест часа вечерта на другия ден Камимура получи най-нова информация от морето. „Асколд“ са го видели вече на траверса³⁰ на Шанхай, „Диана“ е префучала някъде покрай Формоза, а „Новик“ се е стопил в неизвестността. Того напомни по радиото, че сега следва да се очаква излизането на влади-востокските крайцери... Камимура взе решение:

---

30. Траверс (мор.) – посока, перпендикулярна на курса на кораба. – Бел. прев.

– Предайте на адмирал Уриу, че има задачата да курсира южно от Цушима, а аз вземам най-добрите крайцери за контролиране на подходите към Цушима откъм северните румбове...

През нощта срещу 1 август „Идзумо“ поддържаше скорост с икономичен режим на котлите, за да не се изразходват напразно запасите от бойния кардиф. Някъде страшно далеч, като че ли на другия свят, хоризонтът се очерта от саблената ивица на разсъмването. Бе ше 4 часът и 15 минути, когато извикаха Камимура на мостика.

– Какво има? – попита недоволно адмиралът.

– В морето блесна светлина... като пламване на кибритена клечка!

Това е можело да бъде отваряне на вратата на рубката на неизвестен кораб; можело е някой корейски рибар да махне с фенер; най-сетне, можело е просто да им се стори на уморените сигналчици. Камимура нескрито се прозина. От приличие реши да постои на мостика още двадесетина минути, след което искаше да се върне обратно в салона – при своята възглавница, напълнена с чаени листа.

– На южните румбове – три сенки! – разнесе се доклад.

Огромните цайсови бинокли бяха вдигнати като един върху мостичките на „Идзумо“. Постепенно трите сенки се оформиха в ясните силуети на руските крайцери и вече не оставаха никакви съмнения:

– „Русия“... „Гръмбой“... в края е „Рюрик“!

„Невидимите“ мигновено придобиха реална същност.

– Няма смисъл да им пречим – каза Камимура, – нека да избягат още по-далеч на юг, а през това време ще хлопнем вратата, водеща към Владивосток... Може да се увеличат оборотите.

С тих ропот водата се разтваряше пред „Идзумо“.

Един участник в тези събития си спомня: „Обикновено привечер всички сесъбирахме на юта, пеехме песни, правехме лудории и се смеяхме... Дали не бяхме се разминали с артурците, след като още не сме ги срещнали? Кроим планове в какви смели походи ще ходим заедно с крайцерите от артурската ескадра...“

Настроението беше добро. Скоростта – прилична.

– За мене – казваше капитан първи ранг Трусов – тази операция е скъпа още и заради бащините чувства. Аз не само посрещам артурската ескадра, но ще видя и сина си – мичман на „Пересвет“. Какво ще кажа на жена си и дъщерята, ако срещата не стане?

Застъпващите на нощна вахта пренасяха към оръдията и съоръженията чайници, сухари и колбаси. Хлодовски заповяда да се разнесе по всички постове газирана вода:

– Всичко става... Дните са горещи, може да ожаднеят...

През нощта крайцерите стигнаха до паралела на Фузан (в Корея) и на Хирошима (в Япония). Тук те се разгърнаха към вест, изчаквайки идването на артурци от Жълто море. Беше четири и половина часът, когато Йесен се събуди от рязко изсвирване на въздуха в разговорната тръба. Адмиралът залепи ухо до медния накрайник.

– Моля да се качите – каза му Андреев.

– Какво има?

– Препригнахме покрай някакви кораби... още е тъмно и беше трудно да се разбере какви са.

– Колко остава до Фузан?

– До корейските брегове има около 40 мили, не повече.

– Добре. Сега ще се кача.

Хоризонтът оставаше непроницаем. Прозявайки се в ръкавицата, Йесен с неприязън гледеше как Андрей Порфириевич Андреев, вече нервничейки, си отмерва педантично от флакончето 15 капки валериан. Това даже беше смешно:

– Че налейте го на око. Защо е тази математика?

– Не може. Медицината е точна наука. Трябва да са петнадесет.

В това време един от сигналчиците побутна друг:

– Виж го нашия маниак... все за здравето си се грижи.

– Намерил кога. Да беше гаврътнал целия буркан наведнъж и – зад борда! Защо само да се мъчи напразно...

Движейки се в пространството пред разсъмване, крайцерите носеха върху себе си с лекота ризницата на бронираните покрития, плутонгите³¹ на оръдията и боеприпасите. В задушните им отсеци доспиваха последните минути повече от две хиляди души: на „Русия“ – 745, на „Гръмобой“ – 790, на „Рюрик“ – 812...

– Нашите... нашите идват! – започнаха да се вълнуват сигналчиците.

Крайцерите се разбудиха. По десния траверс се очертаха пушечи на кораби и матросите (някои още боси, направо от койките) се надвесваха през тънките бордови леери, вглеждайки се в още смътните очертания на корабните силуети.

– Ура! Промъкнали са се все пак...

– Старецът Витгефт е юнак!...

– Ей, артурци! Много здраве от Владивосток...

---

31. Плутонг (воен., остар.) – военно подразделение, малък отряд войници. – Бел. прев.

– Слава богу, срещнахме се...

– Сега на всички ни ще стане по-леко... Капитан първи ранг Андреев рязко пусна бинокъла.

– Начело е „Идзумо“ – тихо каза той на Йесен.

Развиделяваше се. Японските крайцери се движеха, пресичайки пътя на нашата бригада за оттегляне на север. Между мателотите на противника се спазваха малки интервали, както по време на преглед от императора. Сега всички виждаха по мачтите им огромните бели флагове с червени кръгове. Радостта от срещата угасна. Започваше трезво преброяване на вражеските сили по реда им в килватера: „Идзумо“, „Токива“, „Адзума“, а крайният още се губеше в мъглата.

– Дистанция осемдесет кабелта.

– Виждам. Но кой е последен? – попита Йесен.

– Три високи и тънки комина... Това е „Ивате“. Йесен свали фуражката и дълго се кръсти.

– Тревога! – обяви той.

Стенговите³² флагове, зовящи на бой, мигновено излетяха по местата си. На стража при корабните знамена застанаха часовете – с изпитана храброст, дисциплинирани, които по-скоро щяха да умрат, но не и да напуснат поста си. Крайцерите оживяха със скърцането на траповете, които ту отвеждаха матросите чак до облаците, ту ги хвърляха в преизподнята на дълбоките трюмовете. Всичко трещеше – люкове, врати, клинкетки – и след последния влязъл всичко това се заключваше със скърцане, сякаш запечатваха хората в огнеупорен банков сейф. Унтерофицерите пристягаха към коланите си кобурите с револвери. А барабанчиците все биеха и биеха тревога. Острите звуци на бойните тръби изпълниха тишината с мотива на битката:

Настъпи вече онзи час,
когато всеки жив от нас
ще падне с чест за своя дълг...
Дълг!
Дъ-ълг!
Дъ-ълг!

(Аз помня този мотив. Той е останал и в днешния ни флот.)

Пет минути преди тревогата беше прехваната една депеша на

32. Стенга (мор., от хол.) – тънка дървена наставка на мачтата на кораб, когато последната е висока и се състои от повече части. – Бел. прев.

Камимура до Сасебо: „Ще възпрепятствуваме... бой, трябва още два крайцера... пътят на русите по фланга е затворен.“ Панафидин зае мястото си. В бордовия каземат всичко напомняше времената на Ушаков и Нелсън, само дървото бе сменено с желязо; към вътрешността на кораба стърчаха задните части на оръдията, показали навън дулата си. В оръдейните отвори (портите) проблясваше морето.

Камимура изпразни оръдията – за прострелване.

За разлика от нашата линията на неговите крайцери беше еднотипна, тя съдържаше еднаква артилерия, с тази разлика, че някои имаха гарвеирана (английска) броня, а флагманският „Идзумо“ беше обкован с броня на Круп (германска)...

– Пердашат като на парад – каза Шаламов. Панафидин надникна през портата като от балкона на висока къща и след като беше определил разстоянието до противника, Наивно реши:

– Че какво толкова? Падна ни се чудесен случай да изпробваме нашата артилерия на всякакви достъпни дистанции...

Йеромонах Алексей Конечников обикаляше бойните постове и ръсеше топовете със светена водичка:

– Спаси, господи, люди твоии... амин!

Той явно бързаше, тъй като бойното разписание го призоваваше към банята-лазарет на „Рюрик“. От вратата на носовия отсек Панафидин извика барон Курт Щакелберг:

– Камимура вече започна, а ние?

– Сега... ще започнем и ние – отговори Щакелберг и в същия миг нещо яркочервеникаво като кълбовидна мълния се врязва в носовия каземат, съседен на Панафидинския.

– Давай пясък... сипвай, сипвай, сипвай! – крещеше някой.

Оръдията вече бяха отскочили назад от първия залп, компресорите плавно ги наместиха, щракнаха затворите. Николай Шаламов сръчно метна нов снаряд в гърлото на затвора. Панафидин не можа да се сети веднага, че с пясъка ще засипват локвите от кръвта на убитите, за да не се хлъзгат краката на живите по палубата. Бучейки, елеваторите подаваха нагоре снаряди и барутни заряди. През отвора на вратата се виждаше как матросите влачат за краката Щакелберг и главата на барона се люшкане безпомощно.

– Къде го носите? Какво му има, братлета?

– Вече е готов... свърши курса. Край!

„Колко бързо става това“ – не се ужаси, а просто отбеляза подсъзнателно мичманът. Но от този момент той престана да се суети, като

реагираше точно на воя на сигналните сирени, призоваващи към залп неговата батарея. При попаденията руските снаряди предизвикваха неясна светлина, сякаш изсичаха искра от кремък, а японските правеха кълба от гъст дим, поради което понякога изглеждаше, че нашите снаряди въобще не достигат целта. Много неща му се проясняваха. Неща, за които по-рано мичманът въобще не беше се замислял. „Рюрик“, който се движеше последен, ритмично потреперваше от експлозиите на фугасните снаряди. Николай Шаламов крещеше:

- Горим... горим, бе! Вие какво, не виждате ли?
- Събори комина на „Русия“, братлета.
- Хайде, носи маркучите... Ей, в трюмовете, налягане, налягане!

Струйниците се отвинтваха в ръцете на матросите. От носовия отсек пламъкът се прехвърли в съседния. Японските фугаси мятаха нагоре парчета от палубната настилка. И всичко това сред пращането на огъня, сред отровния дим. На оживелите след експлозията на шимоза веднага им се слепваха устата, изпитваха страшна жажда и ревяха:

- Вода! Кой ще ми даде да пийна... поне една глътка!

Оръдията, съборени от взривовете, се търкаляха при всяко люшкане, заплашвайки да счупят краката на матросите. През отворените порти морето мяташе солена пяна, а мъртъвците, размекнати като пихтия, жулеха вратовете си по дъските от тектоново дърво, но тях вече нищо не ги засягаше...

- Подавай! – настояваха комендорите към елеваторите.

Панафидин смъкна от седалката убития мерач, след което се залепи сам към мерника. Като се целеше в „Идзумо“, с крайчеца на окоото си видя, че флагманската „Русия“ вече е с половин комин, а димът на кълба излиза направо от палубата... С ръкомахане извика Шаламов:

- Жив ли си? Тогава подавай... подавай!

– Урррааа!... – чу се отгоре, откъм палубата. Радваха се, когато един взрив разцепи кърмата на „Ивате“ и той спря безжизнен, а бронираната фаланга на Камимура продължаваше хода си като омагьосана и върху бордовете на крайцерите припламваха ярки точки – биеха в упор оръдията на знаменитата фирма „Армстронг“... Само външните вахти правилно разбраха победните възгласи „Ура!“, а онези, които бяха вътре, не виждаха нищо, бяха решили, че горе поздравяват появяването на портартурската ескадра, и също викаха:

- Уррраа! Сега сме заедно... спасени сме...

Флагманът „Русия“ губеше скорост. Клапанът на паропроводите (които така и не успяха да поправят в базата) извади от строя четири

котела наведнъж. Кърмовата тръба, вече разрушена, не даваше тяга към котлите. Духалата на вентилаторите с мощен рев всмукваха към вътрешността на крайцера пожарен дим и непоносими газове от експлозията на шимозата, които задушаваша хората в долните помещения.

– „Рюрик“ гори – съобщаваха от вахтата. – Гори, но поддържа скорост, засега не по-лоша от нашата...

Йесен разбираше, че бригадата, вече разрушена откъм единия борд, се нуждае от смяна на курса. Къде е той, спасителният маньовър, за да се разтворят клещите, в които бяха попаднали? На север бяха бронираните сили на Камимура, а на юг – адмирал Уриу с бързоподвижни крайцери. Андреев подсказа на Йесен обратен курс на юг.

– След това покрай корейските брегове ще се върнем на север.

– При всички случаи ще ни настигнат.

– Няма съмнение! Но ще се отбраняваме до последна възможност...

За Андреев е написано следното: „Болнав, крайно нервен в обичайна обстановка, по време на боя той показва необикновено хладнокръвие и мъжество, весело разговаряше с матросите край оръдията, с което силно поддържаше бойното настроение. Старши офицерът на крайцера капитан втори ранг Вл. Ив. Берлински беше убит на място, както стоеше редом с командира...“

– Не го изнасяйте от мостика – нареди Андреев. – Покрийте го с Андреевския флаг и нека да остане с нас...

Един след друг прожекторите бяха пометени зад борда. Японските снаряди разкъсваха такива огромни дупки в бордовете, през които свободно можеше да мине човек. Пробита бе фокмачтата. По вътрешната й шахта снарядът се спусна като с асансьор в отсека на динамомашините, но слава богу, не избухна. Нажежената му глава се търкаляше между електромоторите, които пъшкаха от напрежение. Отначало заливаха снаряда с вода, а после свикнаха с него и матросите го риташа с крак като парче метал:

– У, гадина такава! Само се търкаля тук и ни пречи да ходим...

Предупредиха Йесен, че от юг се забелязва „Нанива“.

– Дяволът го носи – изруга адмиралът...

„Нанива“ отдалеч постреля малко по „Рюрик“, после се включи в килватера на крайцерите на Камимура, засилвайки мощта на неговия огън. Беше 05:36, когато Йесен се реши на обръщане към зюйд.

– Сега или никога – каза той...

„Ивате“, справил се с пожарите от взрива, беше заел място в килватера след крайцера „Нанива“. А на нашите кораби оръдията замлъкнаха

едно след друго. Не, не бяха ги разрушили – случило се бе нещо по-лошо. При стрелба на далечна дистанция, когато дулата на оръдията се вдигаха нагоре до краен предел, резбата на зъбните колела в подземните механизми се изронваше и оръдията безпомощно се смъкваха. Андреев слезе от мостика при комендорите. Артилерийските унтерофицери, хора опитни, само дето не плачеха:

– Ония там, в Питер, какво са мислили навремето? Или са си представяли дистанцията при стрелба колкото ширината на една улица? Та ние погиваме...

– Зъбните колела са лайнени! А пък струват рубла и половина, колкото една бутилка, заради тях сега ни избиват, а кой е виновен?

Какво можеше да отговори на това Андреев? Абсолютно нищо.

– Това е престъпление – съгласяваше се той с матросите. – Само врагове са могли да снабдят крайцерите с такова оръжие... Но ние имаме само един изход – да се сражаваме докрай!

Вдигаха оръдията нагоре с помощта на скрипци, като при стрелба ги държаша с въжета. Понякога под огъня на противника те крепяха оръдията върху гърбовете си, а друг път скачаха върху затворите им като върху цепеници и с тежестта си задържаха оръдията на нужния вертикален ъгъл...

На мостика Йесен с обгорял кител изчакваше Андреев. Държеше протегнати напред изпогорените си ръце, като ги подлагаше на освежаващото въздушно течение, идващо от счупените прозорци на ходовата рубка. С лъжлив маньовър адмиралът отвеждаше крайцерите на юг, за да може след това да намери заветното „прозорче“ за преминаване на северните румбове, спасителни за тях. Той каза на Андреев:

– Всичко щеше да се размине и можехме да се измъкнем, но откъм морето, сам виждате, идват още два японца – „Чихайя“ и „Такачихо“, – а „Рюрик“ вече престана да отговаря на позивните... Как е при вас?

– Заповядах – изкрещя в ухото му Андреев – да зареждат взрив под машините и да подготвят кингстоните за отваряне!

– Добро – съгласи се Йесен и даже кимна...

(В бригадата бяха останали само четири оръдия от 203 мм срещу шестнадесет японски, на 14-те руски петдюймовки японците отговаряха със залпове от 28 дула. Камимура подаваше бригадата с такова огромно превъзходство, каквото не бе имал даже адмирал Того в сражението с портартурската ескадра.)

– Прогонете „Нанива“ – настояваше Йесен. – Пак се насочва към „Рюрик“... Ей, там на бака³³, чухте ли? Сигналчици, дайте запитване

към „Рюрик“: „Всичко ли е благополучно?“

Крайцерът дълго не отговаряше на въпроса на адмирала. Отдалеч се виждаше как над него избухват купища с отломки от палубата, в стълбове от жълтеникав дим изчезват надстройките... Точно в 06, 28 над обезобразения мостик се разтвори пашкулът на сигналния флаг „Како“.

– „Рюрик“ е загубил управление – разчетоха го сигналчиците.

Вероятно този сигнал „Како“ са разбрали и от мостиците на „Идзумо“ – от японските крайцери се дочуха радостни викове.

– Попитайте „Рюрик“ кой е на мостика? Отговорът дойде: лейтенант Зенилов води крайцера.

– Той е минен офицер – подсказа Андреев. Йесен свали от себе си тлеещия кител:

– Ами къде е Трусов? Къде е в края на краищата Хлодовски?

Камимура не разбра маньовъра на русите и, изглежда, беше дошло времето, след като се доближат плътно до корейските брегове, да обърнат бригадата към норд-остовата четвъртина на хоризонта.

– Но сега не можем да оставим „Рюрик“!

– Съвсем не е възможно – отвърна Андреев...

„Цяла ли е каютата? Не е ли изгоряло моето виолончело?...“

Панафидин за последен път видя Хлодовски – елегантен както преди, с папионка, сякаш се е върнал от бал, само бакенбардите бяха изчезнали от лицето му, изгорени от пламъка на пожарите. Обхождайки оръдията, той потупваше по раменете матросите:

– Ти си от град, ти си от село, но всички сте морски хора. Не отиваме нито на екзекуция, нито на бесилото, а в свещен бой за отечеството!

След малко от съседния каземат измъкнаха на носилка офицер: „На слепоочието с огромна рана, едното око изскочило, другото като стъкло, но кой е това – не можеше да се разбере...“

– Кого помъкнаха? – попита Панафидин.

– Хлодовски – отговори Шаламов.

– Ах, боже мой! Е, подавай... подавай...

Линолеумът на палубите вече беше изгорял, навсякъде плискаше мръсна вода с парцали от бинтове. В тази вода, розова от кръвта, плуваха мъртъвци. Шаламов напъха снаряд в канала на дулото:

– Ах, майка му стара! Усещам, че вече не ни е до победа, а по-скъпо да продадем тоя скапан живот...

---

33. Бак (мор.) – предната част от горната палуба на кораб, лодка и др. – Бел. прев.

Елеваторите още работеха, подавайки от погребите снаряди и барут. Но артилерията не успяваше да ги изстрелва. Един японски фугас възпламени пирамидата от натрупаните за оръдията заряди. От торбичките се разхвърчаха дълги ленти с горящ барут. Извивайки се и съскайки като пепелянки, те подскачаха на височина до два метра и матросите ги ловяха с голи ръце, за да ги изхвърлят през отворените порти.

– Ще изгорим! Спасявайте се, братлета, кой как може...

Някой се совна през портите в морето, другите завикаха:

– Стой, мърша такава! Като ще пукаме, за всички ни има един ковчег. ...

Някой отвори люка; показа се главата на прапорщик Арошидзе, който влачеше след себе си маркуч под налягане:

– Дръжте... при нас е добре, при другите е още по-лошо!

Панафидин погледна обгорените си ръце, от които висяха черни парцали кожа:

– Вече край. Насвирих се на моя „Гуарнери“...

– В лазарета! – рече Шаламов. – Да ви заведе ли?

– Остани тук, аз ще стигна сам... сам...

Банята с лазарета беше вградена между въглищните бункери, които поемаха върху себе си японските снаряди. Разрушавайки външните бордове, взривовете всеки път предизвикваха шумящи свличания на въглищата, които с тонове се изсипваха в морето. Панафидин прекрачи в лазарета като в ада... Натъркаляни по пода, лежаха осакатени, обгорели, хъркащи, останали без очи, страдащи хора, а един сигналчик, загубил двете си ръце, се дърпаше от санитарите:

– На кого съм нужен такъв сега? По-добре направо през борда.

Конечников опрощаваше греховете на умиращите, кълцаше ленти от превързочните бинтове, а Солуха с черна престилка, стиснал в зъбите си пура, викаше на фелдшера Брауншвайг:

– Стига сте ги мъкнали в банята! Няма място... Всички в каюткомпанията, носете хората там! Заемайте каютите... по-бързо, по-бързо...

Като видя Панафидин, посочи му ъгъла:

– Ако сте дошли при братовчед си, той е ето там... вече свършва.

Плазовски беше още жив, пръстите му се опитваха да напипат шнурчето на пенснето, което беше стиснато между зъбите.

– Даня... нима си ти? Аз съм, Сержожа... чуваш ли ме?

Остро свистене заглуши думите му. Фугасите все пак дочупиха защитната стеничка до въглищата. Те бяха пробили главните тръби и сега нажежената пара под силно налягане се втурна в лазарета. Белите

шумящи облаци задушаваха хората. Дъсчената преграда се разцепи като прегоряла хартия и върху ранените с грохот се свлякоха тежки парчета кардиф, доубивайки онези, които още се надяваха да оживеят... Панафидин с големи усилия се върна до своя каземат, но казематът вече го нямаше. От черната пелена дим срещу нея вървеше непознат и страшен човек, приличащ на горила.

– Аз съм! Аз съм! Аз съм! – крещеше той и мичманът позна Шаламов.

– Къде са останалите?

– Аз! – отговори Шаламов. – Аз съм всички останали...

Той бе единственият оцелял.

Хладилниците на „Рюрик“ още правеха сладолед, изстудяваха чай с екстракт от лимон и от боровинки, но тези блага вече не стигаха до ранените. Каютите бяха запълнени с умиращи хора. Солуха нареди на Брауншвайг да слага на кого една, а на кого направо две инжекции морфин... Шкиперът, Анисимов и капелмайсторът Йосиф Розенберг свалиха Хлодовски от носилката направо на масата в каюткомпанията, където Николай Николаевич толкова често беше председателствувал. Брауншвайг дръпна крачолите на панталона му... заедно с краката.

– При него е станала каша от кости – прошепна той на Солуха.

– Две инжекции – отговори лекарят... Идвайки понякога в съзнание, Хлодовски настояваше:

– Отворете клетката, пуснете на свобода птиците...

Солуха и Конечников още не бяха ранени, а Брауншвайг, обсипан с дребни парченца от снаряди, си оставаше бодър и даже весел. Медицината тук беше бърза и проста: какво да се отсече, кое да се отреже, къде да се стегне с еластичен бинт, на кого да се даде вода, на кого – вино. Това бе всичко, тъй като времето не стигаше за всички осакатени. Големите чували от импрегнирано платно, пълни с превързочни материали, бързо се изпразниха (макар и да мислеха по-рано, че ще стигнат до края на войната и даже ще остане). Солуха каза на Брауншвайг:

– Постойте тук, а аз ще се кача на мостика. Все пак трябва да погледна какво е станало с Евгений Александрович...

Личните впечатления на Н. П. Солуха: „Палубата беше затрупана с отломки, смесени с телата на убитите и парчета от човешки тела. Край оръдието на бака лежеше цяла камара убити. Навсякъде имаше смърт и разрушение! Силуетите на вражеските кораби изригнаха залпове. От тях въздухът трепереше. В ушите се получаваше силно напрежение на тъпанчетата, стигащо до болка. Нашият крайцер се тресеше от

собствената стрелба и от ударите на неприятелските снаряди.“ В рубката се разпореждаше лейтенант Николай Исхакович Зенилов, поел командването на крайцера.

– Док – каза той на Солуха, – аз съм... в главата, но вие не ме пипайте. Ще издържа колкото ми се полага. Искам да зная предварително на кого от лейтенантите да поверя крайцера, когато си отида.

Солуха не можеше да даде точен отговор:

– Щакелберг пръв от офицерите се записа в синодика³⁴. След него останаха лейтенантите: Постелников, но той вече е в безсъзнание, Серьожа Берг – цялата му гръд е разкъсана. Мога да посоча само мичмани и прапоршчици от запаса. Впрочем чувах, че лейтенант Иванов XIII още се държи край оръдията си.

– А какво е положението на Николай Николаевич?

– Хлодовски е близо до агонията.

– Така ли?! С билет за Петербург в джоба... Капитан първи ранг Трусов беше с разбито лице.

Той лежеше в рубката, като крепеше при клатенето бутилка с минерална вода, от която гълташе направо. Редом с него се въргалиеше ту на едната, ту на другата страна рулевият, на когото взрив бе избил очите от орбитите.

– Трябва да ви свалим долу – каза Солуха на капитана първи ранг.

Като въртеше глава, Трусов пълзеше към ъгъла на рубката:

– Оставете ме. Аз съм вече пътник за оня свят, но няма да напусна мостика. Превържете ме и нека съвестта да ви е чиста...

Лични впечатления на йеромонах А. Конечников: „Напълних джобовете на подрасника си с бинтове, тръгнах по горната и по батарейната палуба, за да правя превръзки. Матросите се биеха самоотвержено, ранените отново се стремяха да се включат в боя. На горната палуба видях матрос, на когото кракът му едва се държеше на жилите. Исках да го превържа, но той се възпротиви: «Отивайте отатък, отче, там и без мене има много ранени, а пък аз ще се оправя!» При тези думи той извади моряшки нож и си отрязва крака. По онова време неговата постъпка не ми се стори страшна и аз, почти без да му обърна внимание, продължих нататък. Минавайки пак през същото място, видях същия матрос – като се подпираше върху някаква тояга, насочваше оръдието към неприятеля. След изстрела по врага самият той падна като покосен...“

Свещеникът се върна в каюткомпанията, където над купчините

34. Синодик (църк.) – църковен поменик. – Бел. ред.

обезобразени тела пърхаха птиците, пуснати на свобода. Илюминаторите бяха широко отворени, но не всички пернати напуснаха крайцера, излитайки в синия простор. Хлодовски настояваше:

– Пуснете ги...нека да отлетят... към дома, към дома!

„Рюрик“ бе ударен със снаряд под кърмата и започна да описва циркулация (подобна на онази, която изписваше в Жълто море флагманският „Цесаревич“). Лейтенант Зенилов намери сили да отговори на запитването на адмирала: „Изгубих управление.“ След размяната на сигнали вражески снаряд се вмъкна под бронирания калпак на бойната рубка и отведнъж свърши с всички живи...

Лейтенант Иванов XIII се сражаваше при батареите на левия борд, когато му викнаха от трапа:

– Константин Петрович, идете на мостика!

– Какво се е случило?

– Вървете да командувате крайцера...

От рубката още не бяха се разсеяли газовете от шимозата, Зенилов лежеше по очи край шурвала. Иванов XIII закачи с крак нещо кръгло и то се търкулна като топка. Той не съобрази веднага, че беше подритнал главата на капитан първи ранг Трусов.

– Изхвърли я – нареди на сигналчика...

Йесен продължаваше от двата крайцера битката с ескадрата на Камимура, а около „Рюрик“, описващ концентрични кръгове, хищно кръжаха „Нанива“ и „Такачихо“. От таблото за управление на кораба всички уреди бяха откъснати, висяха на жици и пружини. Нито един компас не работеше. Лейтенант Иванов XIII продуха подред всички съобщителни тръби, но от отсеците само един му се обади с глух глас:

– Динамопостът слуша... какво искате?

– Говори мостикът. Какво правите там?

– Заклещени сме. Стоим като в ковчег. Чакаме смъртта.

Из отчета на лейтенант Иванов XIII: „Шурвалът остана насочен ляво на борд, тъй като от подводната пробойна се бяха наводнили румпелното и рулевото отделение, беше унищожена цялата рулева инсталация, управлението на машините вследствие насочването на шурвала към борда беше крайно затруднително и крайцерът не можеше да последва сигнала на адмирала да се движи с пълен ход след отдалечаващите се «Русия» и «Гръмбой», които водеха бой с броненосните крайцери на японците... Огънят на нашия крайцер намаляваше.“

Глупаво беше да се търсят останали живи в рубките на мостика. Все пак Иванов XIII провери отново. Голямо беше учудването му,

когато в щурманската рубка видя лежащия капитан Салов:

– Михаил Степанич, нима сте вие? Жив?

– Жив съм. От мене тече като от бъчва. Целия ме посипа тази проклетата шимоза... Парчетата бяха ей такива – колкото орех!

– Но защо не сте отишли в лазарета?

– Можеш ли да си покажеш носа на палубата; опитай се, и веднага ще те довършат...

През отворената врата Иванов XIII посочи към морето:

– Ето ги „Такачихо“ и „Нанива“... Какво да правим?

– Опитай да управляваш с машините. Ако успееш, троши ги с таран, гадовете! Нека станем на пух и прах, но и те също...

Олюлявайки се с разрушения си корпус ту на една, ту на друга страна, почти неуправляем, крайцерът „Рюрик“ искаше да удари борда на противника, за да намери достойна смърт. Из отчета на Иванов XIII: „Опитът ни да правим таран беше забелязан от неприятеля и той без усилия запази най-изгодното си положение.“

– Тогава... вдигай крайцера във въздуха! – каза му Салов.

– Рано е! „Русия“ и „Гръмбой“ идват на помощ...

„Рюрик“ вече се беше превърнал в наковалня, върху която японски крайцери – всички заедно! – стовариха тежестта на своите оръдейни чукове, за да унищожат поне един от трите руски крайцера.

Из рапорта на адмирал К. П. Йесен: „Като видях, че всички японски крайцери съсредоточиха огъня си само върху «Рюрик», цялото ми понататъшно маневриране имаше изключително за цел да се даде възможност на «Рюрик» да поправи повредите на щурвала, при това аз отвличах върху себе си огъня на противника за прикриване на «Рюрик»... маневрирайки пред него, му дадох възможност да се отдалечи на около две мили по посока на корейския бряг.“

Камимура предчувствуваше предварително своя триумф:

– Маймуната е паднала от дървото, но тя отново се намира на върха му и се смее. Русите не могат да отидат даже в Жълто море, където ще ги доунищожи адмирал Уриу...

– Мина! Мина! Мина! – крещяха от мостика на „Идзумо“.

Ето това японците не очакваха: с последните си бойни усилия последните миньори на „Рюрик“ пуснаха последното торпедо и то, разбивайки водата, очерта гибелна следа...

За голямо съжаление покрай „Идзумо“...

Из официалните отчети на японското командване за войната по море (37–38 година от епохата Мейдзи, III том): „«Рюрик» все още

продължаваше доблестната си съпротива. Нашите съдове изсипваха върху него град от снаряди, двата мостика бяха разрушени, мачтите повалени, нямаше здраво място... на горната палуба екипажите бяха избити или ранени, оръдията – изпотрошени, и само няколко от тях можеха да действуват. Четирите котела бяха разбити и оттам изтичаше пара... крайцерът полека потъваше (в морето) откъм кърмата.“

„Рюрик“ влизаше в историята, както и крайцерът „Варяг“:

Прощавайте, братя, и сбогом – ура!
Кипящите бездни ни викат.
Не знаехме вчера, че днес вечерта
ще легнем със вас под вълните...
Ни камък, ни кръст ще разкаже къде лежим
на руската слава за флага...

„Гръмбой“ здравата си изпати! Страшно е даже да се описва...

Отначало хвъркна във въздуха площадката формарс на фокмачтата, където се намираха мичман Татаринов и 12 матроси. От страшна височина мостикът на крайцера беше засипан с парчета човешко месо, до краката на Дабич падна едно рамо с еполет на мичман. В боя беше разкъсана светинята на кораба – неговият кърмови флаг, – от часовия бе останала само долната половина на тялото; смениха флага с нов и до края на боя часовите се сменяваха на поста, знаейки със сигурност, че повече от три минути няма да издържат край флага – все едно, ще ги пречукат...

– Дръжете се! – чуваха се призови, едни и същи било край оръдията, било край пещите на котлите. – Братлета, да не посраим честта на руския матрос... Бий Кикимора! Тупай Карамора!

Смъртта обезобразяваше всички поред, без да гледа чинове и титли. На кърмата на „Гръмбой“ отведнъж свали половин стотица матроси и офицери – труп върху труп. Разкъсваше хората на части, те изгаряха живи в долните отсеци, парата и врялата вода ги сваряваха, но силата на духа им си оставаше както преди победоносна. Капитан първи ранг Николай Дмитриевич Дабич се държеше мъжки. Снопове остри парчета от снаряд се врязаха под „гъбата“ на бойната рубка, две парчета засегнаха командира – в хълбока и в главата. Смякнаха го едва жив долу. Старши офицерът капитан втори ранг Виноградски заместваше Дабич. След двадесетина минути сигналчиците отбелязаха:

– Бяга като ужилен... Носът му не се вижда!

С омотана в бинтове глава Дабич изтича на мостика:

– Е, слава богу, пак съм си на мястото...

Повторен взрив уби пет човека до него и за втори път го отнесоха в каютата – почти мъртъв. Виноградски продължаваше да управлява крайцера. Не мина и половин час, и, току-виж, Дабич пълзи по трапа към мостика – на четири крака, като куче.

– Николай Дмитрич! – Виноградски даже се обиди. – Нямате ли ми доверие? Нали ви заведоха в каютата, да бяхте лежали там...

Седемнадесетте наранявания едно след друго бяха източили всичката кръв на Дабич, но той изпълни докрай офицерския си дълг.

– Не се сърдете, миличък – отвърна Дабич. – Нямам каюта. Пръсна я на парчета. И ето, помислих си, че най-доброто място на света е мостикът...

Из интервюто на Н. Д. Дабич за вестниците: „Не можете да си представите как се притъпяват нервите по време на бой. Сякаш самата природа се е погрижила човек да може да издържи всичко това. Гледаш палубата – търкалят се ръце, крака, черепа без очи, оголени като в анатомичен театър, и минаваш покрай тях почти равнодушно, защото целият гориш от единственото желание за победа! На мене ми се наложи да остана на крак до последната минута.“

На „Гръмбой“ вече никой не се страхуваше от смъртта и затова от виковете на умирация лейтенант Болотников „Искам да живея! Спасете ме!“ всички бяха потресени, понеже никой не мислеше за живота си.

06:38 часът. Руският флагман отново геройски разгърна крайцерите за защита на загиващия събрат „Рюрик“.

Започна най-убийствената фаза на боя, неблагоприятна за руските крайцери. „Русия“ и „Гръмбой“ с чести завой се опитваха да оградят „Рюрик“, подлагайки своите бордове на огъня, а Камимура прилагаше от близка дистанция анфиладен (надлъжен) огън. В носовите погребени на „Русия“ възникна пожар, толкова силен, че пламъкът излизаше като поток от всички пролуки, събаряйки железните врати на отсеците; приличаш на червени бивни, той изскачаше от илюминаторите като от дула на оръдия. Мостикът и рубките на флагмана се оказаха в центъра на пожара, цялото командване начело с адмирала едва не изгоря. Хората бяха заобиколени с пламъци от четирите страни (стени), а над тях гореше петата плоскост – таванът. Пламтеше боята! Този чудовищен вулкан бушува около пет минути, докато не изгоряха в погребите всички барутни заряди, и тогава хората проникнаха в още нажежената атмосфера, потушавайки остатъците от огъня... „Русия“ вече остана без три комина,

поради което котлите се задъхваха без тяга, скоростта на крайцера падаше с всеки загубен комин. В тези гибелни мигове Камимура закъсна със завоя и затова неговите крайцери се оказаха малко по на юг от нашите.

Това се случи в 07:12 и на мнозина от намиращите се на флагмана им се стори, че машините на „Рюрик“ се съживиха и той, раздвижил рулите, е готов да ги следва в единен строй. Йесен изкомандува:

– Вдигнете сигнал „Пълен ход... Владивосток!“.

Полумъртвият кораб изведнъж повтори сигнала на адмирала, което означаваше: разбрах ви.

– Отговори! Ей богу, ще се справи... ще им покаже!

– Да се следи вълната пред носа на „Рюрик“ – нареди Андреев.

– Тъй вярно, вълната... тъй вярно – радваха се матросите и всички офицери насочиха биноклите. – Да, тръгна с вълна, слава богу!

Йесен реши, че повече не бива да се чака:

– Докато Камимура се е отдалечил към южните румбове, сам бог ни кара да се откъснем на север... да се увеличат оборотите!

Завоят беше завършен в 07:20, но „Рюрик“ отново изостана, а Камимура вече настигаше отдалечаващите се крайцери. Не оставаше нищо друго, освен да се върнат отново за защитата на „Рюрик“, който в това време безпомощно се извърташе с носа към открито море.

– Още веднъж сигнала: „Да се отива към Владивосток!“

„Рюрик“ повторно дублира с флаговете сигнала на адмирала, но не се помръдна от мястото си. Йесен изпитваше силни болки от изгарянията.

– Какво ще правим, Андрей Порфириевич?

– Изходът е един – отговори Андреев. – Ако отклоним върху себе си крайцерите на Камимура, „Рюрик“ ще остане с най-слабите – „Нанива“ и „Такачихо“. Да побързаме към нордрумбовете, докато Камимура не е хлопнал и тази последна вратичка...

„Русия“ и „Гръмбой“ легнаха на курс 300 градуса.

Крайцерите на Камимура веднага хукнаха в гонитба след тях.

Японците се движеха по-навътре в морето, повече на изток, искайки явно да изместят нашите кораби към корейските брегове, право върху камъните!

Противниците лежаха на паралелни курсове.

Два часа продължи преследването и два часа поред, нашите крайцери се отбраняваха с последните оръдия (а в това време комендорите разглобяваха повредените, за да осигурят части за ремонтване на по-запазените). Страхувайки се да не ги притиснат към брега, Андреев и Дабич

от време на време изместваха надясно крайцерите си, като умишлено се сближаваха с японците, и в тези случаи Камимура не рискуваше – оттегляше се още по-надалеч в открито море, за да избегне попаденията.

След девет часа сутринта японските крайцери вкараха в боя цялата си артилерия, за да унищожат напълно „Русия“ и „Гръмбой“. Създаде се впечатление, че сега от нашите кораби ще останат само мехури по водата. Но в 09:50 стана нещо неочаквано: в настъпилата тишина над мостика на „Русия“ изсвири последният снаряд.

– Изглежда, че това е лебедовата песен на Камимура!

„Идзумо“ с крен направи завой, след него дисциплинирано се обърнаха всички крайцери, като се отдалечаваха с голяма скорост.

Петте дълги часа на непрекъснато сражение свършиха.

Хората се огледаха и забелязаха, че мнозина от тях бяха побелели. Но от огромния брой екипажи само един човек беше полудял. Веднага го изолираха от здравите...

Неочакваният завой на ескадрата на Камимура, който беше прекратил преследването на нашите кораби, има просто обяснение. Самите японски кораби се бяха нагълтали с вода от пробойните, в техните машини също ставаха аварии, а боеприпасите се свършиха. Английската фирма „Армстронг“ снабдяваше японците с комплектувани снаряди (по 120 броя на едно оръдие). Всичките комплекти изчезнаха в бойното пространство и Камимура реши да прекъсне опасния за него двубой с „Русия“ и „Гръмбой“, за да си остане със сигурния и решителен резултат от потопяването на беззащитния „Рюрик“...

В интервюта за своите вестници офицерите от японските крайцери откровено заявяват: „Ние напълно съчувствахме на руските крайцери, които бяха принудени да изоставят на нашия произвол своя беден безпомощен другар, а самите те да отидат във Владивосток.“ Сепинг Райт е записал думите на адмирал Камимура:

„«Рюрик» остава незабравим за нас! Този руски крайцер изглеждаше на всички ни като демон, летящ с огнени криле“...

Японците вече се изтощиха – стрелбата им стана по-бавна и неточна. В долните помещения на „Рюрик“ още бушуваха пожари. („Ранените, едни пълзешкря, други на колене, трети куцайки, държаха маркучите.“) Във вътрешните отсеци водата достигаше половин метър, но тя бързо ставаше вряла. Всички лампи отдавна бяха счупени. Хората блуждаеха в този парилник, в железния мрак се спъваха в трупове на своите мъртви другари.

Но от кърмата на „Рюрик“ едно самотно оръдие още стреляше!

По думите на Конечников тук са стреляли двама или трима комендори, макар че вече нямало кой да подава снарядите. Около мерника се движел някакъв човек, от озъбената уста на когото стърчал мундшукът на офицерска свирка. Той се обърнал и свещеникът с усилие познал младия мичман. Панафидин протегнал към него ръце, от които висяла обгоряла кожа, и с хриптене произнесъл само една дума:

– Подавай...

В подкрепа на „Нанива“ и „Такачихо“ се приближаваха леките крайцери на адмирал Уриу „Ниитака“, „Цушима“ и „Чихайя“. После от север, след приключване на преследването, към „Рюрик“ се върнаха броненосните сили на Камимура, по-надалеч зловещо пускаха дим миноносци...

Вахтената служба на японците точно беше отбелязала за историята времето, когато „Рюрик“ е изпратил последния изстрел: било е 09:53.

Дотогава от офицерите на „Рюрик“ бяха останали невредими мичманът барон Кесар Шилинг, прапорщикът от запаса Рожден Арошидзе, младшите механици Алфонс Хайне и Юрий Маркович, по чудо беше оцелял и старият шкипер Анисимов. Лейтенант Иванов XIII събра офицерите, здравите и ранените, на кратко съвещание:

– Вече не можем да се взривим. Щурманът Салов се кълне, че бикфордовият шнур е бил в рубката, но там всичко е унищожено. Имало е запасен шнур в румпелния отсек, но там е наводнено... Значи ще се потопим чрез кингстоните!

– Дали ще задействуват? – отбеляза старшият механик Иван Иванович Иванов, тежко ранен. – Тук толкова друсаше, като на долнопробна каруца. При това, господа, и ръждата... колко години са минали!

Никита Пустосвят веднага излезе напред:

– Аз съм здрав като слон, нямам даже драскотина. Силен съм, ще превъртя ръждясалите щурвали. Доверете на мене тази чест!

– Благославам, бароне – съгласи се Иванов XIII.

Шилинг слезе в долните помещения, като взе със себе си Хайне и Маркович, за да му помогнат в тъмнината да се ориентира в клапаните за наводняване. „Рюрик“ не изведнъж, но забележимо трепна.

– Водата тръгна... господи! – започна да риде Иванов механикът.

– Пуснахте ли птиците? – попита Иванов XIII.

– Да – отговори му Панафидин...

Камимура изчакваше капитулацията на „Рюрик“. Като забеляза, че русите не се предават и наводняват крайцера през кингстоните, той изпадна в ярост, след което заповяда да се продължи стрелбата. Един

очевидец пише: „Това бяха последните изстрели, избиващи онези, които бяха издържали и оцелели в най-тежките минути на боя, а сега смъртта ги поглъщаше буквално в броените минути до неговия край.“ Именно през тези минути Солуха загуби фелдшера Брауншвайг.

Почти веднага беше засегнат от парче снаряд и самият Солуха.

– Е, край! – викна той. – Това е ужасно... не съм очаквал...

Матросите омотаха доктора в един корков дюшек, завързаха го набързо и го запратаха далеч зад борда:

– Нищо! Във водата ще се оправи по-бързо... Панафидин попита смутено Арошидзе:

– Нима това е краят? Какво да правим?

– Да се спасява който може... такава е заповедта. Вах!

– Чия заповед?

– Не зная. Но от мостика извикаха... Скачай. Вах! На горната палу-ба страшно ридаше механикът Иванов:

– Нека поне някой... да ме застреля! Та аз не умея да плувам. Ама не ме блъскайте, все едно – няма да скоча зад борда. Все ми е едно. По-добре да остана тук...

Като ридаше, споменавайки жена си, той се оттегли в каютата, заключи се отвътре и повече никой не го видя.

– Зад борда! – викаше от мостика Иванов XIII. – Изнасяйте ранените... сваляйте постелките на палубите... всички, всички зад борда!

„Като видях всичко това – пише А. Конечников, – отидох да изповядвам умиращите. Те лежах по всички отсеци на трите палуби. Сред множеството трупове, сред откъснати ръце и крака, сред кръв и стениания аз започнах обща изповед (тоест една за всички!). Тя беше покъртителна: едни се кръстят, други протягат към мен ръце, трети, които не бяха в състояние да се движат, ме гледаха с широко отворени очи, пълни със сълзи... картината беше ужасна... Нашият крайцер бавно потъваше в морето...“

– Зад борда, зад борда! – кънтеше мегафонът от мостика.

Без крака и без ръце, сакатите хора пълзяха по траповете, крещейки от болка. Към морето летяха белите пашкули на моряшките койки, чиито дюшеци от корк могат да задържат човек над водата около 40 минути, а после потъват... За да се спаси от градушката на шимозата, екипажът се изсипваше в морето, понякога на групички, по няколко човека едновременно, при това матросите се държах за ръце като деца в кръг... Панафидин наблюдаваше изумен как суетно си съблича панталона Никита Пустосвят, оставайки по нежнозеленикави долни гащи,

украсени с дантелени фестончета.

– Какво гледаш? – изрева баронът. – Скачай...

Панафидин му показва обезобразените си ръце:

– Виждаш ли ги? С такива ръце няма да изплувам.

– Ако искаш да живееш, ще можеш да плуваш... след мене!

Покрай Панафидин се мярнаха разкошните долни гащи и баронът като рибка се скри във водата. Точно тогава отстрани дотича Николай Шаламов, сграбчи мичмана и го повлече към бездната... Японците щателно бяха фиксирали своите наблюдения. В 10:20 „Рюрик“ започнал да ляга на левия борд и чак тогава била прекратена стрелбата. Кърмата на крайцера потъвала в шумящото като шампанско море, при което рязко се оголил неговият яркочервен таран, и в 10:30 корабът с грохот се преобрънал с кила нагоре.

Дванадесет минути продължи агонията. Накрая крайцерът изпусна въздуха от отсеците с такъв шум, като че ли въздъхна смъртно уморен човек, и бързо изчезна под водата.

– Ура! – започнаха да викат плуващите матроси. – Ура, братлета...

„Ура!“ са викали, когато се е родил.

„Ура!“ му викаха сега, когато си отиваше от живота...

Близка експлозия отдалечи Панафидин от Шаламов и главата на матроса се загуби сред множеството глави, с които беше осеяно морето, сякаш някой беше нахвърлял тук стотици топки. Чудна работа, във водата беше много хубаво! Панафидин почувствува огромно облекчение от морската прохлада, като че ли бе попаднал във вана след дълъг трудов ден, и почти радостно се отдаде на това всеобхватно блаженство.

Отначало мичманът плуваше, държейки се за койката, после я отстъпи на един останал без сили матрос, който се задъхваше от газовете на шимозата, попаднали в дробовете му. Някой го викаше отдалече:

– Към нас, към нас... Сергей Николаевич! Насам...

Но мичманът видя, че парчето палубна настилка със стърчащи по него болтове, за което се държаха десетина души, беше толкова малко, че той няма къде да се хване, и като се обърна по гръб, се остави във властта на силното течение. Надигайки понякога глава, Панафидин гледаше по посока на японските крайцери, като недоумяваше: „Защо не идват? Че сега от какво може да се страхуват?“ Но после си помисли, че навярно с този солен купел адмирал Камимура завършва акта на самурайското отмъщение към „Рюрик“ заради неговата доблестна съпротива... Някъде се чуваше човешки вик:

– Адреса! Запомни ми адреса...

Стана му ясно: някой се прощаваше с живота, умолявайки приятелите си да изпълнят последното му желание на този свят. А светът беше голям и слънцето стоеше в зенита, обгаряйки ги с лъчите си, които биеха почти отвесно. Панафидин разкопча панталона си и той неохотно потъна под него. По-трудно беше да се освободи от тесния кител, но и кителът замина да догонва панталона в тъмната, тайнствена дълбина. Обаче продължителното напрежение на битката, всичко, преживяно през тези часове, беше отслабило неговия организъм и започнаха да му идват наум какви ли не отвратителни мисли, сковавачи волята му да се съпротивлява. Мислеше си за недостижимостта на дъното, за акулите, хващащи плувците за краката, за това, че никога няма да види отпечатан „Панафидинския Летописец“, а да се умре на 22 години е тежко... С енергично поривисто движение, като разплиска водата, мичманът се преобърна по корем, за да плува по-близо до хората, но изведнъж усети, че остава без сили, че всяко замахване на ръката му се удава с усилие, като че ли премества свръхтежки чували. И тогава си спомни за птиците, които така и не напуснаха каюткомпанията на крайцера, който знае защо си спомни и онази красива жена, която веднъж пиеше лимонада в Адмиралската градина...

– Хора! – започна да вика той, но отговорът беше мълчание.

Като навигатор мичманът вече бе разбрал, че е попаднал в струята на някое течение, каквито има много край Цушима, и то го отнася някъде встрани, обричайки го на самота. От това му стана страшно. Скоро Панафидин бе отнесен към една дълга ивица мръсна пяна, изхвърлена от отсеците на „Рюрик“; тази пяна беше гъсто премесена с пласт шуплести като вулканична пемза парчета шлака, вече отработена в пещите на котлите. И толкова голяма беше самотата му, че мичманът даже се зарадва на тази мръсна пяна, даже на тези леки парчета корабна шлака...

– Хорaaa! – викаше той – Къде сте бе, хораа... И тогава нещо обнадеждаващо се мярна отпред. Насилвайки отслабналата си воля за живот, Панафидин продължи да плува по-нататък, не вярвайки на очите си. Сред парчетата шлака плаваше неговото вълшебено виолончело, великолепно звучащият „Гуарнери“. Това бе някакво чудо, но чудото бе станало... Панафидин се хвана за дръжката на калъфа с такава категорична увереност, като че ли сега му предстоеше да носи виолончелото към нови брегове, към нова, лъчезарна музика...

Слънцето безмилостно нагриваше тила на мичмана, който бе долепил лице до грапавия калъф на инструмента:

– Ето на... пак сме заедно... сега завинаги! Виолончелото, което имаше голям запас от въздух, се държеше добре над водата, а здравите ключалки на калъфа не позволяваха на водата да проникне навътре. Панафидин си спомни, че часовникът му беше останал в горния джоб на китела и сега вероятно още отброява времето, през което той потъва, докато не докосне далечното дъно. Но ако се съди по слънцето, трябваше вече да е около два-три часът, ако не и повече.

Забеляза, че в далечината японските крайцери вече започваха спасяването на рюриковци. Между тях фронтално се движеха миноносци.

– Ей, аната... аната! – викна тихо Панафидин. Бе изгубил представа за времето, когато пред него (и надвисвайки над него) израсна подобно на дамоклев меч изкованият форщевен на японски крайцер. „Идзумо“ – прочете той на неговата скула, но беше сгрешил йероглифа, това беше „Адзумо“. От борда леко спуснаха подвижен трап. Стоейки на долната площадка, до самата вода, един матрос с бели гамаша усмихнато му подаваше ръка:

– Русике... русике – викаше го той почти нежно. Изтеглиха Панафидин върху трапа и буквално в следващия миг форщевенът на „Адзумо“ строши под себе си крехкото тяло на виолончелото, което грейна от разчупения калъф с благородния блясък на лаковото си покритие.

Японските матроси изведоха под ръка на палубата плачещия мичман. Това беше плен – страшният, унизителен плен, винаги оскърятелен за всеки честен човек...

ЗАПОВЕД ПО ВОЕННОТО МИНИСТЕРСТВО № 231

С височайше утвърдено на 21 март решение на Военния съвет е установено:

Разрешава годишно на всеки военнопленник да се отпуска за боядисване в черно, смазване и поправка на обувките, както следва: за боядисване в черно на два чифта ботуши 15 копейки, за смазване на ботушите през цялата година 60 коп., за закърпване на бельото 20 коп., за пране на чаршафи, калъфки и кърпи – 60 коп., за покупка на сапун за баня, за миене на ръцете и за пране на бельото – 90 коп. Всичко по 3 рубли 35 копейки на всеки пленник годишно с осигуряване на произтичащия разход от военния фонд...

За което съобщавам по Военното министерство за всеобщо сведение и ръководство.

Подписал: Военен министър генерал-адютант Сахаров.

Завръщането във Владивосток напомняше траурна процесия, само че без музика и факлоносци. Общо жертвите в екипажите наброяваха 1178 матроси и 45 офицери. „Такива загуби в личния състав не е имало още в нито една морска битка след Наварин (1827 година) и, по-точно, нашият флот от времето на Александър I досега нито веднъж не е претърпявал подобни щети. Наистина – отбелязват историците на флота – това трябва да са железни същества, за да издържат такъв адски бой.“

– Андрей Порфириевич – разпореди се Йесен, който трето денонощие не беше напуснал мостика на „Русия“, – мисля, че всички „результати“ от боя трябва да погребем в морето... Няма смисъл да обременяваме жителите на Владивосток с това страшно зрелище.

Мъртвият капитан втори ранг Берлински още лежеше на мостика, покрит с Андреевския флаг, и капитан първи ранг Андреев кимна с глава към мъртвеца:

– А него... също ли зад борда?

– Оставете го. Поне един да погребем в земята...

Веднага след като се откъснаха от Камимура, сред матросите от екипажите възникна нервно вълнение:

– Къде отиваме? Бърза като за панаир!

– Наистина, защо изоставихме „Рюрик“?

– Грехота, братлета! Взехме грях на душата си.

– Да, отвратителна работа. Но значи така трябва.

– Ами аз? Да не би да не трябва да живея?

– Мълчи, говедо! Много ти разбира главата...

Чак сега им се отрази предишното напрежение. На мостика на „Гръмбой“ се строполи полумъртъв капитан първи ранг Дабич, когото занесоха направо на операционната маса. Само лекарите се държаха бодро поради служебния си дълг. Но сред хората започнаха припадъци, повръщане, даже истерия. Други пък, напротив – започнаха да проявяват нездрава възбудимост, смееха се шумно без причина, не можеха да заспят, нищо не ядяха. Беше адска горещина, а охладителите бяха разрушени. Липсата на лед увеличаваше смъртността сред ранените. С големи усилия механиците оправиха ледопроизвеждащата машина, която в началото даваше само студена вода... Крайцерите изтръгваха с големи усилия 13 възла. Без тягата на комините намаля изгарянето на въглищата в пещите.

С всички сили ревяха духалата на компресорите, при което се

получаваха множество искри, излитащи на снопове от повредените комини, и тези искри посипваха като златен дъжд редиците на мъртвците, наредени върху юта, зашита в еднакви конопени савани.

Тогава големият сив океан
изопна гърди и притихна.
За мъртвите с нашия смел капитан
изпяхме последна молитва...

По наклонените дъски, на фона на шумящите на кърмата знамена, убитите напускаха своите кораби, потапяйки се навеки в друга стихия.

Напразно старица ще чака сина.
Научи ли – дълго ще плаче...
На кораба дългата бяла следа
изчезва завинаги в здрача...

Отзвучаха прощалните салюти, матросите наложиха барети и всичко свърши. Андреев си отброи 15 капки валериан.

– Да се разчистят палубите! – започна да нервничи той.

– Виж го ти, откачения... вече започна – мърмореха матросите.

Боцманските команди изринаха с лопатите в морето останките от безименни човешки тела, топки бинтове и купчина разни отломки. Там, където се беше проливала кръв, сега останаха широки петна от бяла вар. Надстройките на крайцерите бяха изядени от лишеите на обгарянията на местата, където шимозата бе изгорила боята и стопила метала...

– Страхувам се, че ни предстоят тежки минути във Владивосток – отбеляза контраадмирал Йесен.

– Да, Карл Петрович, няма да се оправдаем лесно...

Руските телеграфни агенции предварително бяха оповестили Владивосток за битката при Цушима и всички жители па града се бяха събрали на пристанището, опитвайки се отдалеч да определят доколко са разрушени крайцерите и да различат върху мостиците и палубите своите близки. В тържествено мълчание, като правеха бавно последни обороти с витлата, „Русия“ и „Гръмобой“ навлязоха в Златния Рог осиротели, без „Рюрик“, а сред огромната тълпа се чуваха горчиви ридания. Кореспондентите съобщаваха в Москва и Петербург: „До последния момент не ни се вярваше, че «Рюрик» го няма. Състоянието на намиращите се тук семейства на някои от офицерите е ужасно... сред тях са жената и дъщерята на командира на «Рюрик» Трусов, жените на старшия

механик Иванов и доктор Солуха.“

В ръцете на посрещачите се мяркаха театрални бинокли:

– Жив е! Ето го... Танечка, Танечка, виждаш ли?

– Виждам, мамо. Но това не е той, това е друг човек.

– Ама не е така! Ти гледаш на друго място. Вдовицата на капитан първи ранг Трусов бе дошла на пристанището вече в траур. Дъщеря ѝ, гладко сресана курсистка, я уговаряше:

– Мамо, не трябва... да си отиваме. Няма защо да гледаме тези проклетни крайцери. Ти имаш още и син... синът ти е в Порт Артур!

Пристанищните баржи, с опънати над тях навеси, наобиколиха крайцерите, започвайки да поемат ранените за откарване на брега. С басмени кърпи на главите, държейки в ръце вързопите с армагани, моряшките жени се бяха вторачили в крайцерите. Тихо плачеха:

– Моят навярно го няма. Беше толкова... луда глава.

– Валя! Ела тук... не се мотай. Вече си нямаме татко.

– Ами къде е татенцето?

– Там... – И сочеха с ръка като към пропаст.

Под звуците на тръбите на палубата на флагманската „Русия“ тежко се изкачи адмирал Скридлов и прие рапорта на Йесен.

– Зная – каза му Йесен, – че сега ще бъде подложен на различни инсинуации по повод изтеглянето на крайцерите. Вестниците ще започнат да ме хулят, че сме оставили „Рюрик“, а самите ние сме се отправили към Владивосток... Отсега предупреждавам: ще настоявам да ме съди военен съд!

Скридлов не засягаше моралната страна на въпроса:

– Но по законите на морската война, за съжаление винаги много жестоки, вие сте постъпили правилно... Кой ще се осмели да ви обвини за каквото и да било? При гибелта на миноносеца „Стерегущий“ капитан втори ранг Босе също е изтеглил своя „Страшный“, за да спаси флота от излишни жертви. Покойният адмирал Макаров не го е упрекнал.

– Благодаря ви, че си спомнихте за това – отговори Йесен.

Из рапорта на контраадмирал К. П. Йесен: „В заключение се смятам задължен да засвидетелствувам доблестната служба и преданост към воинския дълг на офицерите и нисшите чиновци от моята крайцерска бригада. Това бяха железни същества, непознаващи нито страх, нито умора. Влезли в боя направо от сън, направо от койките, без каквато и да било храна, те се биеха в края на петчасовото сражение със същата енергия и със същата удивителна издръжливост, както и в самото начало на боя.“

Японците излагат впечатлението, което са им направили пленниците от „Рюрик“, в интервюта за английските вестници. „Изобщо – заявяват те пред Сепинг Райт, – макар че русите бяха много спокойни и деликатни, държаха се с голямо достойнство, даже с оттенък на известна надменност към нас, победителите.“

Панафидин се появи на палубата на „Адзумо“ точно в момента, когато японските унтерофицери се опитваха да преброят пленниците. Матросите, още мокри, целите в рани, не разбираха какво искат от тях тези „япончета“ и Панафидин помогна на победителите:

– Момчета, постройте се по дължината на борда, както на „Рюрик“...

Японският лекар превърза обгорелите му ръце, дадоха на мичмана едно късо кимоно (хаори). Всички офицери бяха заведени в специална каюта, където бе приготвена маса, сервирана за угощение и правеща впечатление с изобилието на вина, чуждоземни плодове и кутии с цигари. Като премина по един дълъг коридор, Сергей Николаевич забеляза много празни бутилки и тогава повярва на онова, което пишеха вестниците: преди боя японците, обикновено трезви хора, пият неоправдано много... В каютата Панафидин завари прапорщик Арошидзе и мичман Шилинг, който беше както преди с разкошните си долни гащи. Никита Пустосвят го попита:

– Тебе защо са те извадили по-късно? Ние вече се изсушихме.

– Отнесе ме течението. Мислех си, че въобще няма да ме забележат.

– Е, сядай при нас! Ще пийнем...

Панафидин глътна уискито без всякакво желание. С обща помощ офицерите започнаха да пресмятат по памет оцелелите – кой кого и къде за последен път бе видял. Изведнъж Арошидзе насочи поглед надясно. Панафидин забеляза кръгла, почти правилна дупка на борда от калибър 203 мм, през която бе влязъл руският снаряд. Арошидзе премести поглед наляво. Там в стената също имаше дупка – резултат от попадение на руски снаряд.

– Удряли сме точно, но каква полза? – смънка Шилинг.

– Очевидно – досети се Панафидин – снарядът е изскочил през другия борд, направил е още една дупка и е избухнал над морето.

– Значи... – придоби мрачно изражение Арошидзе и замлъкна.

– Значи – продължи вместо него Никита Пустосвят – тези детонатори със закъснител, изобретени от генерал Бринк, могат само да размишат японците...

На сутринта те видяха крайцера „Нанива“ от отряда на адмирал Уриу, на който се бяха оказали доктор Солуха и механикът Маркович. Панафидин изрази учудване, че самураите държат йеромонаха Конечников при специален режим. Кесар Шилинг поясни:

– Той има толкова изразителна физиономия, че самураите изпитват почти роднинска симпатия към него ...

Йеромонахът беше представен на командира на „Адзумо“ капитан втори ранг Фуджи. Естествено, якутът му се поклони. Но Фуджи посочи веднага портрета на императора Мацухито:

– Първо се поклонете на него... Вие накъде отивахте?

На гърдите му, сред множеството чуждестранни и японски ордени, блестеше руският орден „Анна“ – втора степен. След като зададе въпроса, Фуджи предложи на свещеника хаванска пура от кутия. После якутът заговори с него на английски:

– Едва ли ще мога да отговоря на въпроса ви, тъй като съм некомбатант, лице от духовния култ, и не съм имал отношение към навигацията.

Фуджи с подозрение се вгледа в якута:

– Некомбатант? Аз съм бил в Русия и зная как изглеждат руските свещеници. Те са с дълги коси и големи бради.

– Аз съм якут – отговори отец Алексей, – а моите коси и брадичката ми изгоряха в боя, както и този подрачник.

– Азия трябва да бъде на азиатците... не е ли така? – засмя се Фуджи и каза, че русите следва да бъдат изтикани зад Урал. – За вас, якутите, е по-добре да живеете в благоденствие под скиптър на нашия микадо...

При тези думи той отвори гардероба на каютата си. Това вече беше съвсем нелепо, но факт: Фуджи облече православния йеромонах в мундир на японски офицер. На сбогуване пъхна в джоба на Конечников пачка с хартия, чието предназначение е познато на всеки. Този японски пипифакс – благодарност на Фуджи за него! – по-късно влезе в употреба за друга, по-важна работа...

С приближаването към Шимоносеки японците прехвърлиха на „Адзумо“ от един миноносец шкипера Анисимов. Влезлият в осмото десетилетие старец се изкачи пъргаво като юнга по люлеещия се шормтрап.

– Всичко е пометено от мощен ураган сега ще почнем мирно да се скитаме... – викаше той отдалеч на рюриковци.

В пристанището на Сасебо беше тясно от кораби. Рюриковци

видяха тук броненосците на Того и крайцерите на Камимура. Големи портални кранове измъкваха ловко от техните башни повредените оръдия, както развалени зъби от венците, и слагаха на мястото им новички дула. Японците, които умееха да пазят тайните си, този път явно бяха сбъркали. Пленниците виждаха всичко с очите си:

- Попаднали сме, братлета, точно при капиталния ремонт.
- Види се, те също са си изпатили от нас.
- Да, не сме само ние... я виж какви пробойни имат!
- Това не е нашият калибър – артурци са го направили...

Свалиха пленниците от „Адзумо“ на брега, където те се срещнаха с Иванов XIII, с механика Алфонс Хайне, с шурмана Салов и с доктор Солуха. Всички ранени бяха откарани в лазарет, а на здравите заповядаха да се строят. На офицерите раздадоха по пакет цигари и по едно ветрило. Почти всички бяха облечени в хаори, единствено Никита Пустосвят оставаше по долни гащи, тъй като японците не намериха халат за гигантската му фигура. Сякаш дяволът дръпна за езика прапоршчика Арошидзе:

- Ето на, нека баронът открие нашия „парад на победата“.

Друг би се обидил, а Кесар Шилинг възприе напълно сериозно този съвет и застана начело на колоната – с цигара между зъбите, с ветрило в огромните си ръчища. Беше още много рано, но по улиците на Сасебо вече се тълпяха хора, наблюдавайки мълчаливо как покрай тях се влачи приказлива колона от пленници, предвождана от един великан по долни гащи в нежен цвят и с дантели. Но на жителите най-вече не бе ясно защо сред руските пленници се е набутал онзи босяк с азиатско лице, но в мундир на японски флотски офицер, а върху него се мъдри християнски кръст.

Настаниха пленниците в казарми, намиращи се в покрайнините (офицерите отделно от матросите). Японците поръчаха на Иванов XIII да състави списъци на ранените и здравите, което той и направи. Преводачка беше младичката Цутибаши Сотико, която мнозина познаваха от предишния, тъй весел живот във Владивосток. Пак от нея разбраха, че няма да ги задържат в Сасебо – ще ги изпратят в Мацуяма.

- Хубав град курорт – чуруликаше Сотико.

– А пък аз съм бил там – мрачно възвести старецът Анисимов. – Не е лошо градчето, само че у нас в Тамбов е по-хубаво...

Японците оставиха русите да се поотпуснат, да свикнат в казармите, после започнаха да ги мъкнат на разпити. Най-леко от всички се отърва йеромонахът Алексей, който каза, че нищо не знае освен

молитвите. Затова пък на другите офицери японците извадиха душите. Пред Панафидин разгънаха картите и схемите на Владивосток, искаха да им разкаже за готовността на форговете в околността.

Иванов XIII нареди да се съобщи в матроската барака:

– Да мълчат, ако започнат да ги разпитват. Мигай на парцали, нищо не съм ни чул, ни видял – това е...

Японците не даваха на пленниците нито хартия, нито моливи, нито вестници. Но ги хранеха добре и даже се опитваха да задоволят националния вкус на русите. Вечерта, когато се разхождаше пред своята барака, Панафидин срещна Николай Шаламов и ужасно му се зарадва. Разказа му, че и досега не може да разбере как се е оказало в морето неговото виолончело, което му бе спасило живота.

– Ами че аз го изхвърлих – отговори Шаламов.

– Ти?

– Ами да. Нали вие сам казахте, че ако дойде краят, то най-първо да спасяваме вашата бандура... И аз реших да угодя на ваше благородие. Взех я и я метнах зад борда.

– Добре. Хайде сега да помислим как да избягаме оттук.

– Та това е най-простото нещо. Само да се позапасим със сухари. А добре е също и с краставички. Че то без краставички живее ли се?

Но отначало решиха да се поогледат в Мацуяма.

Мацуяма е пристанищно градче на остров Шикоку, който се намира в южната част на Япония (префектура Ехиме). В своята книга „Японци и руси“ японският писател Шинтаро Накамура пише, чеживотът на военнопленниците в лагерите на Мацуяма „бе много свободен: те играеха карти, пееха, танцуваха... Някои от тях даже отглеждаха пойни птици... В училищата ги посрещаха радушно, гощаваха ги с чай и сладкиши... Пленниците често ходеха на серните извори Дого близо до Мацуяма... След банята прекарваха времето си приятно, пийки бира.“

Нямам основание да не вярвам на автора, приятел на нашата страна, но от мемоарите на военнопленници зная, че душевното им състояние е било отвратително. Никакви привилегии и отстъпки, узаконени с решение на хагските конференции, не са можели да спасят руските хора от усещането за своето позорно положение. Пленът си е плен и тогава на никого не му е до японска екзотика. „Животът в плен – пише доктор Солуха – е много тежък нравствено и независимо от това, че не мога за нищо да упрекна японците в тяхното държание към пленниците, постоянно мечтаех за онзи щастлив ден, когато ще бъда свободен.“ Обаче по линия на Червения кръст докторът изпрати на жена си във Владивосток

картичка да не го чака скоро, тъй като ще се забави в Мацуяма по своя воля.

– Какво има, док? – учуди се Иванов XIII. – Та вие не сте комбатант като нас, грешните. За вас пътят към родината е отворен.

– Скъпи Константин Петрович – отговори Солуха, – все пак аз съм лекар и не мога да изоставя своите ранени. Нещо повече, моят тукашен колега, японският професор Кикуци, е бил асистент на професор Брунс в една клиника на германския град Тюбинген, затова, като му асистирам, мога да науча много неща... Ние, лекарите, не трябва никога да пренебрегваме чуждия опит!

При него всичко беше ясно – Солуха е човек на дълга и затова нека жена му да почака. По военните закони всички некомбатанти (лекари, свещеници, волнонаемни, а също така и сакатите) имаха право на депортиране. Впрочем японците, за да се освободят от излишни гърла, охотно пускаха да си заминат в родината и онези офицери, които им даваха „честна дума“, че след завръщането въкъщи повече няма да участвуват в тази война...

Очарователната Цутибаши Сотико предупреди Алексей Конечников, че вече са му извадени документи в кантората на френския консул и скоро той като некомбатант ще може да замине за родината. Якутът се заопъва, казвайки, че и той както доктора също има задължения пред паството си. Но тогава Иванов XIII многозначително му намигна да не упорствува. Конечников притихна на своята рогозка, опъната на пода. Но когато Сотико излезе, попита лейтенанта:

– Защо ми намигахте, Константин Петрович? Тогава офицерите от „Рюрик“ наобиколиха йеромонаха.

– Вие ум нямате – казаха му те. – Трябва непременно да заминете. И колкото по-скоро в Петербург научат подробности за нашия бой, толкова по-добре за целия руски флот...

Тайно от японците офицерите направиха съвещание. Беше решено да запознаят столичното Адмиралтейство и Артилерийския научен комитет със своите наблюдения, изнесени от самия пъкъл на битката; с това, че половината от артилерията на крайцерите не беше унищожена от японците, а чисто и просто се разруши от само себе си при стрелбата на далечна дистанция...

– В крайна сметка – внушаваха на йеромонаха, молейки го да zapomни всичко – взривните устройства на генерал Бринк се оказаха безсилни пред японската броня. С такива взривни устройства може да снабди снарядите само човек, който иска да унищожи руския флот като

бойна сила на държавата. Фугасното действие се оказа нищожно, понеже в снаряда има много метал, но затова пък твърде малко взрив. Иначе казано, превърнали са нашия флот в красиво оцветена играчка за паради, а бойното му значение са свели до нула...

– Трябва да се запише – вълнуваше се якутът, – така няма да запомня всичко. Ако се появя с такива изводи в Питер, просто ще ме натупат и ще ме изгонят като самозванец... Няма да стане! Вие, драги господа, изложете всичко това на хартийка и нека всеки от вас да се подпише. А пък аз ще го занеса.

Намериха парченце молив. Изникна неотложният въпрос откъде да се намери хартия. Японците забраняваха на пленниците да притежават хартия като опасно за тях оръжие. Тогава йеромонахът се порови в джобовите на разкошния мундир, подарен му от Фуджи, и извади пакет от разноцветния пипифакс, който не беше бързал да употребява.

– Това Фуджи ми го пхна в джобовете още на „Адзумо“ – поясни якутът. – Няма нищо страшно. Може да се пише и на пипифакс.

– Е, а по-нататък? – попита Панафидин. – Как да се скрие от японците тази нотация? Щеше да е добре, ако бяхте ранен. Тогава най-лесно нещо е да се скрие хартийката под превръзката.

– Сержожа – взмути се якутът. – Не сте воювали само вие, аз също имам рана. Само че не бия камбана за това.

Той размота бинта от крака си и показа раната.

– Трябва повече памук – съветваше Солуха. – Аз ще ви го обинтовам както трябва. Дайте тук вашия идиотски пипифакс...

Николай Петрович проми раната, скри между памука секретното донесение и много солидно превърза отново крака.

– Е... помогни, господи! – помоли се Конечников.

На следващия ден го изолираха от офицерите като заминаващ за родината. „Беше ми тъжно да се разделям със своите – спомня си якутът, – още повече че при сбогуването ми забраниха даже да разговарям с тях.“

Имаше два щателни обиска – в Сасебо и в Нагасаки. Наредиха на Конечников да развърже раната. Той я развърза, но държеше памука в ръка. Казаха му, че памукът вече е мръсен и би трябвало да се смени.

– Памукът е още чист – отговори якутът на японски...

Вечерта Панафидин се срещна с Шаламов на уговореното място – до един стълб, на който висеше съобщение: „Не бива страничните ходите оттук на север, юг и по-нататък.“ Навярно това беше писано на равнището, достигнато от чаровната преводачка Цутибаши Сотико в

овладяването на руския език...

– Е, та какво ще правим по-нататък? – попита Панафидин.

– Ами аз съм съгласен – отговори Шаламов, вземайки охотно цигара от мичмана. – Че на мене ми е по-удобно да бягам с вас. Нали вие сте образован човек. Даже и на японски се учихте.

– За съжаление с пищовчета. То е лесно да се вземе изпитът в института, но затова пък е по-трудно да се издържат изпитите, когато въпросите ги задава не професорът, а самият живот... Свикнали сме ние в Русия да правим всичко през куп за грош, само да е по-бързичко и по-блажничко... Знаеш ли ти, братле, къде се намираме ние с тебе?

– Тъй вярно, в Мацуяма.

– Да предположим. А къде е Мацуяма?

– Е, ами че в Япония.

– Именно, а Мацуяма е на остров Шикоку... Следователно можеха да бягат само по море, след като са откраднали предварително от рибарите „фуне“ – лодка или шхуна с платно и компас. Шимоносекският пролив е заграден с брандвахта, значи трябва да обиколят Кюшу откъм юг, а после с прав източен курс ще могат да се измъкнат директно към Шанхай.

– Ще пукнем! – заяви Шаламов, като помисли. – Без запас от вода ще пукнем, разбира се. Но ще измислим нещо. Само веднъж да се измъкнем в морето – по-далеч от Мацуяма.

Зад лагерните бараки започваха гъсти бамбукови храсталаци, които даже не бяха отделени с ограда. А какво има там, зад тази бамбукова гора. Панафидин не знаеше... Откъм моряшката барака над Мацуяма се разливаше искрена песен:

Когато карах пощенска шейна
и бях по-млад и силен,
тогава здравата...

А в офицерската барака се наслаждаваше на своя баритон Шилинг:

Какво ми готви утрешният ден?
Напрасно в бъдното се вирам.
Дали ще падна поразен...

На сутринта шурманът Салов разбута Панафидин:

– Ставайте, мичман... тревога! Докато ние тук сме спали, барон Кесар Шилинг е избягал. Японците са в паника и прострация...

Впрочем не беше изминал и един час, когато войниците от гарнизона, горди от оказаната им чест, докараха беглеца в лагера.

– Е, стига де! – измъкваше се баронът от разпитванията. – Нима тук можеш да избягаш? Едва що бях излязъл от лагера, и всички минувачи се нахвърлиха върху ми като кучета на месо...

В лагера беше обявено, че плененият мичман барон Шилинг не е оправдал доверието на японския император, поради което трябва да излежи 10 денонощия в карцера. Като наказание за бягството на барона не му даваха да се бръсне, не разрешаваха да му се почисти килията. Японците видимо засилиха охраната около лагера, навсякъде наслагаха будки с часови. Но бамбуковата горичка – непреодолимо препятствие за русите – както и преди не бе охранявана... Много добре!

– Колко са ви ковчезите? – попитаха в Нагасаки.

– Четири – отговори Конечников.

– Значи трябва още и да се изкопаят четири гроба...

След като предаде на властите в Нагасаки ковчезите с мъртвите матроси, йеромонах Алексей устрои погребението им на руското гробище в Инос и десет дни (в очакване на парахода) не сваляше от крака си превръзката, криеща донесението на рюриковци. Той пише: „През цялото това време тайната полиция не ме напускаше нито за минута, а при отплаването за Шанхай ми дадоха 35 рубли за билет. За мое нещастие всички китайци ме вземаха за японец.“

В Шанхай той навести крайцера „Асколд“, на който от петте команди два бяха отрязани като с бръснач, а върху трите зееха дупки от попаденията. Пробивайки си път от Порт Артур, крайцерът „Асколд“ беше издържал най-люта битка с японците, а сега се бе успокоил в дока. Ремонтът обещавахе да се проточи и затова разоръжаването на „Асколд“ мина безболезнено за престижа на екипажа. Артурци посрещнаха приветливо свещеника, събраха му парици, за да се облече по човешки. Якутът си купи елегантен костюм, моден цилиндър и бастунче и за първи път в живота си се почувствува франт. В този вид той даде интервю за излизания на английски език шанхайски вестник и май точно в Шанхай е прозвучала за първи път истината за жестоката схватка на нашите крайцери с ескадрата на Камимура. Същото това интервю после е било препечатано в Москва и Петербург, откъдето е тръгнало наред по вестниците на руската провинция...

С помощта на френския консул Конечников успя едва през есента да се настани на един немски хладилен кораб, който срещу застрахователни проценти се беше заел да достави банани от Манила за Владивосток. И от този кораб стъпи на родна земя.

Карл Петрович Йесен преживяваше тежки времена. Налагаше му се да се отбранява с кавги от нападките на журналистите, които го обвиняваха в престъпно изоставяне на „Рюрик“ (макар че официалният и флотският печат бяха признали действията му за правилни). В потиснато настроение той прие Конечников в хотел „Европейски“, където бе наел стая. След като търпеливо изслуша мнението за недостатъците на корабната артилерия, Йесен проучи записките на Петров XIII, направени върху пипифакс. После каза:

– Това е напълно достатъчно, за да се осъди нашето питерско благодушие. – Съдейки по всичко, Йесен бе настроен решително. – В боя на крайцерите – каза той – се съчетаха две крайности: доблестта на

нашите екипажи и позорната слабост на бойната техника, в чиято мощ Петербург ни агитираше да не се съмняваме... Какви са ви планове? – попита изведнъж.

Конечников каза, че е поел задължение пред другарите си да предаде записките им в най-висшите инстанции на империята.

– Във висшите... Нека ви е ясно, че в Русия е по-лесно да си издействуваш свиждане с престъпник, който лежи в затвора, отколкото да получиш достъп до високо началство. Имате ли време?

– Разбира се, господин контраадмирал.

– Тогава постойте във Владивосток – помоли го Йесен. – Аз ще проверя на практика изводите на пленените офицери от „Рюрик“... Това е нужно, за да не могат нашите тъпаци от щедринския град Глупов да пренебрегнат тези трагични изводи, които честни хора са изнесли от самия център на боя с крайцерите...

На безлюдния остров Руский в околностите на Владивосток той направи изпитателен полигон, където докараха излезли от употреба корабни котли от най-качествена стомана, поставиха изрезки от бронирани плочи. Карл Петрович събра специалисти по морска артилерия, покани адмиралите, които се намираха тогава във Владивосток, и предупреди, че ще бъдат свидетели на опити и са задължени да подпишат официалния акт за изпитанията.

– От боя на крайцерите – каза той – донесох само подозрения за несъвършенството на нашите снаряди. Сега ще проверим доколко са убедителни моите подозрения за престъпната инертност, неграмотност и самоуспокоение на столичните бюрократи...

Зад целите бяха разпънати брезентови щитове. Още първият снаряд, изпратен от оръдието по многопластовия парен котел, проби едната му стена, разцепи втората и третата, накрая изскочи навън от котела и като надупчи брезента, чак тогава благоволи да избухне... Йесен коментира:

– Даже от този примитивен опит е лесно да се разбере защо крайцерите на Камимура се държаха така уверено в боя. На японците предварително са им били известни всички наши пропуски...

„Резултатите от изпитанията – пише Йесен – напълно потвърдиха моите предположения за абсолютната неефикасност на фугасните снаряди на нашия флот в сравнение с японските.“ Съветските историци подчертават правотата на Йесен, като изтъкват, че той справедливо е нарекъл провеждането на опитите акт „направо обвинителен и разкриващ

ужасяващата картина на причините за нашите последователни несполуки и поражения през цялата тази война“.

Вечерта той прие в хотела йеромонах Алексей.

– Вие решихте все пак да пътувате?

– Да, в Мацуяма обещах, че ще се добера до Питер.

– Ваша воля – подсмихна се Йесен. – Но се страхувам, че всичко ще завърши с някаква глупост... Просто ще ви изядат и навярно даже няма и костите ви да изплюят.

– Но заради понесените жертви, господин адмирал...

– Заради тези жертви си струва да заминете – съгласи се Йесен. – От душа ви желая да не изпаднете в критично положение. В Русия това неведнъж се е случвало с всички борци за правда...

В Мацуяма пленените офицери продължаваха да получават офицерската си заплата, която японците им изплащаха в йени, със сигурност знаейки, че след войната руското правителство ще им компенсира всички разходи по пленниците. Вярно че с тези йени много не можеш да се отпуснеш, но посещавайки магазините и ресторантите в града (което беше разрешено), пленниците забележимо оживиха японската кулинария и търговията в дюкянчетата на Мацуяма. Мичман Панафидин купи два чудесни бута, натъпка цяла торба с бисквити, намери пликчета с красиви бонбони – всичко това се приготвяше за бягството! Когато се завърна в лагера с покупките, срещна очарователната Цутибаши Сотико, с която се опитваше да говори на японски.

– А какво има зад тази бамбукова горичка?

– Оризови поля – отговори Сотико.

– А по-нататък?

– Навярно села. Тук, на остров Шикоку – охотно разказваше японката, – живеят много хора, има много оризови и чаени плантации. Струва ми се, че именно от Шикоку вашият професор Краснов е занесъл на Кавказ храсти от нашия чай и скоро вие ще пиете руски чай, без да се досещате, че той е японски.

– Вероятно имате и много рибари?

– Разбира се! От какво щяхме да живеем, ако не беше рибата?

– Хубави ли са им лодките?

– Сигурно, щом излизат навътре в морето...

Изтреця гръмотевица, над Мацуяма се изсипа проливен дъжд. В момент, когато другарите му разговаряха, без да им каже дума, Панафидин излезе от бараката. Край стълба го очакваше Шаламов, държейки

мрежата с краставички. Той веднага окачи на врата си двата тежки бута, превързани с въже, и в този момент великанът матрос напомни на мичмана образа на веселия лакомник Гаргантюа от илюстрациите на Гюстав Доре.

– А вие – след мене с бонбоните и краставичките!

Той се втурна в бамбуковите храсталаци подобно на диво прасе, а Панафидин – след него. Оказа се, че е излишно японците да поставят тук огради и часови – бамбукът излезе по-страшен. На небето бляскаха светкавици, изливаше се дъжд, а Шаламов някъде... изчезна.

– Ей! – извика го мичманът. – Ти какво се туткаш?

– Заседнах – чу се отговор. – Че това гора ли е? Натуряли тук разни тояги, ни да ходиш, ни да пътуваш... Виж, в нашето село има гора – това е гора! Даже и разбойници има...

Само това оставаше, да се отдаде и на спомени.

– Върви напред – подбутваше го мичманът. Пращенето се засили и му се струваше, че тази пукотевица от бамбука е по-силна от небесния гръм. Шаламов с ярост изкубваше от земята бамбуковите корени, поваляше твърдите стъбла, чупеше на провала, прокарайки път през горичката, а след него се придвижваше мичман Панафидин – с бонбоните и краставичките.

Накрая пукотевицата свърши. Но се разнесе... плясък.

– Какво правиш там? – попита Панафидин, намирайки се още в бамбука.

– Ах, мамицата му... – се чуваше. – Че тук е до шия...

– Вода ли има? Тогава какво се плашиш? Затова сме и моряци, да не се страхуваме от водата. Ти къде си, Николай? Коля, къде си?

– Че тук съм де! Спасявайте... само да се измъкна...

Извири локомотив, далечината се стопли от светлините на вагони – беше минал влакът от Мацуяма към пристанището. Подкрепяйки се един друг, матросът и мичманът едва се измъкнаха от дълбокия ров, пълен с отвратителна рядка кал. Хлъзгайки се със сламените цървули, се изкачиха на една височина, зад която се намираще тухлена казарма. През ярко осветените й прозорци се виждаха японски войници, играещи на карти.

Двата тежки бута висяха на врата на Шаламов.

– Е, ваше благородие, комай хлътнахме.

– Давай направо – прошепна мичманът. Преминаха тържествено под самите прозорци. От тоалетната изскочи един японец, но даже не обърна внимание на руските бегълци. Зад него глухо тракна вратата на

казармата. Вървяха под проливен дъжд по някакъв път, минавайки край села и малки селища от фабричен тип. Цяла нощ крачиха, чак призори свиха настри и влязоха навътре в една мокра горичка.

– Да поседнем – каза Панафидин. – Трябва да поизсъхнем.

– Те самите японци са дребнички – разсъждаваше Шаламов, – но затова пък мравките им... не дай бог – колкото наша хлебарка!

Вечерта, когато се стъмни, потеглиха по-нататък.

Ето, че пристигнахме... Санкт-Петербург!

– Кажете, къде тук е Литейният проспект? Когато Конечников задаваше този въпрос, минувачите учудено заглеждаха човека с азиатско лице, но с чудесно ушит костюм, с бастунче в ръка, – дали не е шпионин?

– А какво, прощавайте, търсите на Литейния?

– Артилерийския научен комитет.

„Ама, разбира се, че е шпионин... И къде гледа полицията?“

– За него, господине, е най-добре да попитате някой стражар...

Комитетът все пак беше намерен. Дошла на бял свят с усилията на граф Аракчеев, тази научна организация бе преживяла бурна младост, мъдра зрялост, а сега – изпаднала в старческа немощ.

Маститите създатели на руското оръжие се бяха вкопчили в своите чиновнически кресла, облечени с малиново кадифе, и всякаква критика възприемаха със същата ярост, с каквато госпожиците, възпитанички на Смолни, отстояваха своята невинност... След като обикаля по дългите коридори, йеромонахът си изясни, че целия този артилерийски Олимп боговете на оръдейната стрелба бяха поделили помежду си на отдели: лафетен, оръдеен, барутен, снаряжен, балистичен и прочее. Стори му се малко странно, че тук, в тази тържествена тишина, където хората разговарят почти шепнешком, се зараждат гръмовни оръдейни залпове, в уютните кабинети се решават въпроси на смъртта, на победи и поражения... Както е известно, светът не е останал без добри хора. Намери се човек, който изслуша Конечников и му подсказа на коя врата трябва да чука:

– Най-добре е да се обърнете към генерал-лейтенант Антон Францевич Бринк... това е точно по неговата част! Бринк служи като инспектор по морска и корабна артилерия.

Бринк веднага прие якута като че ли повече от любопитство, взел очевидно чужденеца за някакъв екзотичен принц, който иска да продаде на Русия откраднати тайни за оръжие (вече е имало такива случаи). Той много любезно попита:

– В какво мога да ви бъда полезен, господине?

– Виждате ли, аз съм от крайцера „Рюрик“...

– Така.

– Който загина героически...

– Така.

– В боя на първи август възникнаха сериозни претенции по отношение бойните качества на нашата артилерия. И мене като некомбатант японците ме депортираха, а офицерите от „Рюрик“ помолиха да ви

известя...

– Така.

– По-точно, да известя Артилерийския научен комитет...

– Така.

– За това, че нашата артилерия се оказа боклук...

– Каквоо? – възмути се Бринк, ставайки прав. – Вие ли ще съдите за артилерията? Щом сте само духовен пастир, не можете да бъдете компетентен по техническите въпроси.

– За това ваше превъзходителство е прав – съгласи се Конечников. – Аз съм много далеч от разбирането на научните тайнства. Но даже аз, страничният наблюдател, по време на боя забелязах, че нашите снаряди промушват бордовете на японските кораби, без да експлодират. На мене ми е трудно да преценявам кой е виновен: Адмиралтейството, което е снабдявало крайцерите със заводски брак, или вашият Артилерийски научен комитет, изобретил такива снаряди...

Авторитетът на генерал Бринк се крепеше върху трудовете по теория на стрелбата, преведани в Англия и Германия, и изведнъж пристига тази „муцуна от тайгата“, както мислено Бринк нарече свещеника, и се осмелява да му говори разни дързости.

– Ние дадохме на руския флот прекрасна напредничава техника. И не отговаряме за това, че вашите неграмотни хора от крайцерите не са могли да я използват правилно. Но това вече е въпрос на бойна подготовка и затова на вас, миличък, ви препоръчвам да отпътувате от Литейния проспект за Адмиралтейството на края на Невския...

Конечников извади и постави пред него листчета от хартията, подадена още от Фуджи, изписани през нощта в японската барака в Мацуяма.

– Щом аз не съм компетентен по артилерийските въпроси, ето ви авторитетното мнение на господата офицери, специалисти от флота... Разберете – убеждаваше той горещо Бринк, – хората са писали това в плен, залагайки главата си, ръководени от най-добри патриотични чувства. Тези листчета не бива просто да се „подшият към делото“... Пленените моряци от „Юрик“ са силно загрижени занапред в руската артилерия, да не възникват пропуски, които могат да се нарекат трагични... ако щете, заради бъдещето на флота!

Антон Францевич Бринк отговори по човешки:

– Дълбоко уважавам страданията на хората, оказали се във вражески плен. Заради това уважение ще направя всичко. Оставете ми тези записки, ще донеса тяхното съдържание до най-висшите инстанции на

властта... Можете да ми вярвате. Всичко хубаво.

Той сгъна разноцветните хартийки, подписани от офицерите на „Рюрик“, и скоро те се озоваха в обемистата чанта на военния министър Сахаров. В края на поредния доклад пред императора Сахаров нареди тези листчета като красиво ветрило пред негово величество, молейки да им се обърне най-сериозно внимание. Николай II обърна най-сериозно внимание на това, че хартийките бяха много изящни – розови, небесно-сини, жълтички.

– Виктор Викторович, откъде е тази забавна хартия?

На Сахаров му се наложи честно да признае.

– Прощавайте, но това е японски... пипифакс!

Императорът изтърси гнусливо царствените длани:

– Дявол знае какво ми поднасяте, без да зная! Те си бърсали там... а аз трябва да вниквам. В края на краищата, можехте да препишете отново всичко, а не да ми пххате тези бърсалки...

За свое нещастие Конечников, използвайки шанхайския опит, даде обширно интервю за столичните вестници, в което повтори много неща от изложените на японския пипифакс. Разглеждането на въпроса за „своенравието“ на йеромонаха беше пренесено от висшите инстанции в благоуханните чертози на Светия синод, където именно решиха да „усмирят“ горделивостта на крайцерския поп с пост и молитви... След много дълго пътуване Алексей Конечников се събуди в една шейна от шумното пръхтене на конете, покрити със скреж. Отвори се със скърцане, замръзналата врата на светата обител и Конечников позна Спаско-якутския манастир, откъдето и беше започнал неговият път към огромния свят, изпълнен с всякакви чудеса... Беше върнат там, откъдето бе започнал. Не зная как е завършил живота си този талантлив син на якутския народ. Може и да се е примирил. А може и да е избягал.

Само че въпросът е накъде да се бяга и далече ли можеш да избягаш?

Може да се избяга надалеч. Даже много...

Но най-напред свършиха краставичките, на които Шаламов се ока- за голям любител. След това оглозгаха до кости бутоните, вече понамирисващи не както трябва. В края на „пиршеството“ бегълците дълго и скучно смучеха японски бонбончета. За крехкия наглед мичман как да е, но как да я кара побойникът Шаламов?

– Да се краде, все едно, не може – казваше той. – Че то само в Русия има съзнателни хора – напердашват те и после ти прощават. А тук, в

чужда страна и при чужди хора, не върви да се краде...

Вървяха по един планински склон, обрасъл с борова гора.

Изведнъж право пред тях изникна някакъв стар японец със сноп пръчки на гърба. При вида на русите той не показва никакво учудване. Обърна се спокойно и продължи нататък.

– Ще ни издаде, дъртакът му – каза Панафидин.

– Ами не можем да го утрепем – отговори Шаламов.

Скоро видяха как от околните села бегом се събират хора с малки байрачета. Бегълците свиха настрани, но от този момент нататък им се струваше, че постоянно ги следят нечии очи. Много очи! Измъчени от глад, целите в кал от оризовите полета, те започнаха да се мятат между села, горички, гробища, казарми, пътечки... Това си беше истинска хайка – в първите дни ги преследваха десетки японци, на другия ден те бяха вече стотици, и накрая хиляди жители на околността обкръжаваха бегълците тихо и безмълвно, но учудващо организирано.

Панафидин се отпусна умерено на земята:

– Не мога повече. Седни и ти, Коля, недей да стърчиш...

Седнаха, притиснати с потни гърбове един към друг. Изведнъж от храстите изскочи полицаи със син мундир и бели гащи, пъхнати в бутушите. Те се обърнаха – отстрани стояха още десет, съвсем същите – еднакви като кукли.

Самураите извадиха от ножниците къси саби.

Съпротивата беше безполезна.

Даже здравенякът Шаламов осъзна това...

– Е, какво, ще ни свършите? Сигурно се радвате? – каза матросът.

Полицаяте се държаха крайно любезно.

Нито вериги им сложиха, нито им вързаха ръцете.

Но картината беше впечатляваща: отпред вървяха руски моряк и руски офицер, след тях – пазителите на реда, след полицаяте – многохилядна тълпа японци. Навсякъде се развяваха празнични флагчета. Децата гърмяха с книжни бомбички... Шаламов каза:

– Съвсем като панаир, чак е весело!

Заведоха бегълците до близкото село, където за тях беше приготвена вечеря в селския хотел. Панафидин попита далеч ли е оттук Мацуяма и полицаят отговори, че те са се отдалечили от Мацуяма двеста мили навътре в острова.

– Веднага бяхме известени за вашето бягство. Но не ви търсехме, надявайки се, че сами ще се върнете в лагера, когато ви свършат продуктите. По нашите сметки храната ви беше свършила отдавна, а вие

все не се появявахте в Мацуяма и тогава нашето началство започна да се безпокои за вашето здраве.

Панафидин разбра думите на полицая, преведе ги на Шаламов, който дълго се смя:

– Казваш, за моето здраве се тревожили? Ами че нека ми сложат термометър.

Скоро стана ясно, че няма да ги върнат в Мацуяма. Японците бяха решили да изолират бегълците от обичайната среда на другарите им по нещастие. Предстоеше им да пристигнат във Фукуока на остров Кюшу. Беше, разбира се, безполезно да спорят. Както и в деня на бягството, плющеше проливен дъжд, когато ги доведоха в кантората за военнопленници на град Фукуока. Изолираха бегълците в карцер без прозорци, хвърлиха им пакет с леки одеяла, но не им дадоха да спят. Цяла нощ часовите, минавайки покрай карцера, считаха за свой воински дълг да лумкат с приклади по вратата. Сутринта ги посети старичкият майор Кодама и на въпроса на Панафидин, дълго ли има да стоят тук, отговори: „За известно време.“

– Но за колко време? – разпитваше мичманът.

– За известно време – повтори майорът. – Вие сте много невъзпитани хора. Заради вас един миноносец цяла седмица е дежурил в Шимоносекския пролив, претърсвайки всички рибарски лодки. Ето заради тази грубост, която сте проявили, ви предстои да страдате...

Страданията се засилваха от жаждата: чак привечер японците внасяха в карцера един леген, подобен на женско биде, напълнен с топла помия, на която казваха чай. Най-сетне им дадоха прилични обувки и казаха, че ще трябва да се явят пред военен съд в град Кокура. Панафидин запротестира:

– За какво? Какво престъпление сме извършили?

– Ще ви съдят за грубост.

– Кого сме нагрубили тук?

– Обидили сте нашия император.

– Пфу! – изплюха се и матросът, и мичманът. Дойдоха стражари с белезници, завързаха моряците със смехотворно тънка връв, с каквато в магазините опаковат покупки. Поведоха ги към гарата. Там на перона се събра тълпа от зяпачи и стражарят държа пред тях реч, подобна на онази, която чуа от пияния селски полицай. В град Кокура закараха русите в сградата на военния съд, където ги запознаха със следователя.

Панафидин заяви, че няма намерение да отговаря на въпросите, ако не присъства френският консул. Следователят не обърна внимание на

неговата молба и много бързо започна да реди колонки с паячета-йероглифи върху дългите ивици хартия.

– Подпишете се ето тук – посочи той с четчицата.

– А откъде да зная какво сте нарисували тук? Следователят неочаквано показа осведоменост.

– Господин мицман – почна той на руски, – ние добре знаела, че твоя цин се уцила Изтоцния институт...

В съдебната зала ги чакаше военният прокурор:

– Вие защо оскърбихте със своето бягство доверието на нашия император, който се отнася толкова добре към вас, пленниците?

Панафидин каза, че от тъга по дома.

– Та нали самите вие, японците, сте създали поговорката „Всяко пътешествие е приятно само дотогава, докато не си започнал да плачеш за родината.“ А матросът изобщо не е виновен – той изпълняваше моята заповед.

– Аз изпълнявах заповедта на офицера! – развика се Шаламов.

Прокурорът каза нещо. Стражарите завързаха отново подсъдимите с връвта и те даже не разбраха, че са осъдени. Откараха ги с тесен фургон в покрайнините на града, където се издигаше мрачната сграда на военния затвор. Вратата беше желязна и когато се отвори със скърцане пред русите, те започнаха да се съпротивляват:

– Настоявам да дойде френският консул... още сега!

– Това няма да го бъде! – буйствуваше Шаламов. В двора на затвора ги посрещна невъобразим смях.

– Ха-ха-ха-ха-ха-ха! – носеше се от всички прозорчета.

По-късно те разбраха що за смях е било това, когато сами се научиха да се „смеят“ по същия начин... Но за това по-нататък.

Естествено, руските военнопленници живееха повече със слухове, задоволявайки се само понякога с онова, което научаваха от японците. Вниквайки в чуждия за тях живот, русите не хулеха всичко наред; напротив, много неща от японския бит даже им харесваха – редът, липсата на ругатни и пиянски скандали по улиците, всеобщото образование, любовта към природата и красотата, липсата на бакшиши на гарите и в ресторантите. Но, разбира се, мислите на всички военнопленници бяха насочени към далечната мила родина.

Сред матросите и войниците недоволството още едва започваше да преминава в революционни настроения, а сред офицерството преобладаваше повсеместна критика на стоящите по върховете, правеха се

опити да се преразгледа политиката на Русия; търсеха причините за неуспехите си не в порядките на монархическия строй, а само в отделни единични черти, които съвсем не можеха да се съберат в единен и цялостен възел на всеобщо възмущение... Откъснати от родината, офицерите вече не се стесняваха да изказват възмущението си – нахвърляха се главно върху генерал Куропаткин, за когото японските вестници пишеха с голямо уважение.

Край масичките в японските ресторанти се чуваха одумки:

– Куропаткин ли? Аз не бих го направил и полковник. Неговото прехвалено хладнокръвие е маниер на придворен, а не на пълководец. Като се случи нещо лошо, всичко стоварва върху чуждите глави. А когато има успех, тогава събира журналистите на трапеза и започва да им пее старата песен.

– Англичаните ли? И тях си ги бива. На японците продаваха оръжие срещу пари, а нас Британското библейско дружество ни затрупа с безплатни молитвеници. И ставаше така: лежи нашият Ванка, убит с английски снаряд, а от джоба му стърчи молитвеник, отпечатван пак за него в Лондон.

– Господа, господа! Минутка внимание. Всички наши нещастия започнаха с френско-руския алианс. Ние се отказахме от традиционната дружба с Германия и получихме война с Япония. Франция не можеше да притисне Англия с такава сила, както беше способна да направи това могъщата Германска империя.

– Тук прекалихте, поручик! Във вас говори не руският, а вашият курландско-немски произход.

– Ра-азрешете, щабскапитан.

– Не разрешавам! Мога и да те ударя по мутрата, тук не ти е майка Русия, тук е Япония и не можеш да ме извикаш на дуел.

– Господа, бъдете ми свидетели. Щабскапитан Никифоров засегна моята офицерска чест. Веднага след връщането от плен бъдете любезен да дойдете на дуел...

А войната продължаваше. Още през юли японските войски бяха наближили Ляоян. Предвиждайки важността на ляоянските позиции, Куропаткин изрече:

– Аз няма да напусна Ляоян! Ляоян ще е моят гроб!

Руската армия се сражаваше прекрасно, тя разби японската гвардия. Куроки и Оку вече бяха започнали да се отдръпват от Ляоян, когато Куропаткин също изтегли войските от Ляоян към Мукден и тогава японците, да не са глупави, заеха изоставения Ляоян. Куропаткин се

„изхитри“ да превърне явната победа на руското оръжие в явно поражение. И за това се иска талант! Веднага се забелязва „трезвият поглед върху нещата“... Принуден да се изтегли към река Шахе, получил отново подкрепления от Русия, Куропаткин не закъсня да изрече нови исторически думи:

– Сега му дойде времето да наложим на японците своята воля!

Историчите още преди революцията бяха отбелязали, че японците са сломили не духа на руската армия, а преди всичко духа на самия Куропаткин. При река Шахе битката завърши с това, че никому неизвестният полковник Павел Николаевич Путилов превзе и задържа една височина, наречена по-късно на негово име, и спря японската армия. „Путиловската височина“ стана символ на героизма на руския воин, както и знаменитата някога „Отбрана на Шипка“...

На 13 октомври бе отстранен адмирал Алексеев, а Куропаткин, след като получи от него широките пълномощия на властта, стана главнокомандуващ. Когато благодареше на Николай II за тази чест, той кокетираше с изкусното си перо: „Само бедният избор на хора е накарал Ваше Величество да се спре на мене.“

В един дъждовен есенен ден от балтийските пристанища потегля на път нашата Втора тихоокеанска ескадра. В навечерието на нейното излизане в морето адмирал Зиновий Петрович Рожественски е произнесъл страшни думи, за които малко хора знаят у нас, тъй като те бяха публикувани едва през 1933 година в Париж:

– Руската общественост, възбудена от вестникарски инсинуации, повярва сляпо в моя успех. Но нали аз си давам сметка за това, какво ни готви съдбата по пътя на нашите странствувания. Не би трябвало въобще да се започва тази безнадеждна история. Но как бих могъл да откажа да поведе ескадрата, след като цялата страна вярва в моята победа?

И ескадрата потегли. Тръгна! Към своята гибел.

След нея се стягаше за път Трета ескадра на Небогатов.

Надзирателите бяха облечени изцяло в бели дрехи, а престъпниците – в червени халати. Според един очевидец вечерната проверка приличаше на воплите на грешници, попаднали в чистилището на военното министерство на самураите. Острият глас на старшия надзирател изкрещяваше вечер не името, а назоваваше само номера на душата ти:

– Го-зю-ни.

– Хай! – трябваше да отговори арестантът.

– Го-зи-си.

– Хе-хе-хе – отговаряше Шаламов.

– Го-зю-го.

– Хи-хи-хи-хи-хи – захласваше се Панафидин... Ето този панаир японците не можах да понесат.

Военният затвор не е място за веселба.

От пленниците изискваха сами да си мият подовете.

– По-добре да пукна – отговаряше матросът. – Едно е да жулиш палубата на крайцера, а съвсем друго – да лъскаш като стъкло затвора.

– А пък аз – допълни Панафидин – съм офицер от руския флот и нас не са ни учили на това. Настоявам за уважение към моето звание.

– Като мият подовете, нашите офицери показват своето разкаяние.

– Но те са си ваши... А пък аз за какво да се разкайвам?

– Вие сега не сте офицер, вие сте наш арестант.

– Глупости! – отговори Панафидин. – На мене ми е даден офицерски чин не от микадо и никой не ме е разжалвал. Донесете ми заповед за разжалване и ще ви измия целия затвор.

Историята завърши с това, че японците ги оставиха на мира, а на Панафидин като офицер даже му разрешиха да чете, като го снабдиха с една много увлекателна книга – граматика на новогръцкия език, която той запрати надолу по коридора на затвора:

– Настояваме да дойде френският консул!... Вместо консула се появи американски мисионер с молитвеник. Нескрито злорадствувайки, той „утеши“ затворниците, като изреждаше неуспехите на Куропаткин на фронта, превъзнасяйки до небесата японския гений на Ояма, Куроки, Ноги и Оку, и след като осени с кръста руснаците, им остави за спомен списанието „Дидай Чоо Лю“, в което беше отпечатана антивоенната декларация на Лев Толстой.

Шаламов прояви интерес към списанието:

– Кой е този Толстой? Да не е оня, който служеше в машинното отделение на „Гръмобой“?

– Ами, не, това е друг... от Ясна поляна.

Ако Лев Толстой беше се изказал само против войната, как да е. Но според него Исус Христос никога не е учил да се обича отечеството, но затова пък е искал всеки човек да обича всички хора по света... Шаламов се учуди:

– Че сега какво – и надзирателя ли трябва да целувам? Аз, разбира се, съм прост човек. Не съм мислил за патриотизъм. Но ето, стоя тук и обичам родината си тъй, както ни една мома не съм обичал... Без този патриотизъм докъде ще я докараме? Че нали ще бъдем по-лоши и от

дивите зверове. То и зверовете обичат своята гора...

В самия край на годината зидарите, които надстрояваха още един етаж на затвора, пееха весели песни. От улицата достигаха звуците на военни оркестри, детски смях, пукотевицата на бомбички. Шаламов правилно се досети, че в Япония нещо се е случило:

– Да не би при техния микадо да е поевтиняло маслото...

Дойдоха стражари, които се усмихваха. Те отново завързаха рюриковци с връвчица. На русите беше съобщено, че по случай общонародното чествуване ги освобождават от затвора и сега ще ги закарат в различни лагери за военнопленници.

– А какво е чествуването? – попита Панафидин.

– Вашият храбър генерал Стесел е отстъпил Порт Артур. Ние много уважаваме Стесел, както и вашия доблестен Куропаткин...

Неочаквано Шаламов гръмко се разплака.

На 19 декември 1904 година генерал Стесел пише на Николай II: „Велики Господарю, прости ни. Направихме всичко, което беше по силите ни. Накажи ни, но наказвай милостиво.“ А ето откъс от лично писмо на един от защитниците на Порт Артур: „От Куропаткин – ни кост, ни вест... Тежко ни е да гледаме как флотът е безпомощен, за което мнозина от нас проливат горчиви сълзи. Но снаряди и патрони още има, ще стигнат до февруари. Не сме изпитвали нужда от продукти досега, хранейки се с консерви и прясно свинско, което ни доставят е джонки. Чай, захар и хляб се намират.“

Алинея № 64 от Наредбата за крепостите в Руската империя предвижда да се наказва комендантът на крепостта при отстъпването ѝ на противника – във всякакъв случай, колкото и самоотвержена да е била борбата на гарнизона. На 20 декември се бяха промъкнали до Чифу артурските миноносци „Статний“, „Властний“, „Сердитий“ и „Скорий“ и техните командири съобщиха на руския консул:

- Стесел отстъпва Порт Артур.
- Как отстъпва? – изуми се консултът.
- За пари.
- Да ви пази бог. Не може да бъде!
- Но така разправят всички...

Донесоха горещ чай на премръзналите миноносници.

– Как – чудеше се консултът – е могъл комендантът Стесел да предаде на врага крепостта, след като в нея има военен съвет?

– Стесел именно го беше свикал. Всички генерали се изказали против, ала Стесел – тайно от тях! – изпратил парламентъори при японците и капитулацията излезе ненадейна за гарнизона. Ние, слава богу, се измъкнахме от това змийско гнездо, където доста отдавна са се свили на купчина отвратителни харпии...

На 22 декември излиза от печат последният брой на портартурския вестник „Нов край“, когато по улиците на града крепост вече се бяха появили първите японци („местното население ги посрещаше на колене с японски знамена и се учудваше защо и русите не правят същото“). След два дни генерал Ноги приема парада на японските войски, изправен на терасата при ресторанта на господин Никобадзе. В града откриват „Кантора за приемане на военнопленници“. Но самият Стесел и съпругата му отдавна са приготвили куфарите.

Пленените портартурци разказват по-късно: „Та ние всичко видяхме! Японците се отнасяха към Стесел по-лошо, отколкото към куче, само дето не го риташа с крак. Не знаем колко е взел от тях, но се говори,

че японците са го изиграли и не са му платили всичко... Сега ние сме опозорени за цял живот, а него, цирей такъв, го пуснаха да си отива като господар. С жената!“

Сензацията имаше международно значение. Затова, когато Стесел и жена му пристигат в Аден с парахода „Австралия“, Аден вече се е задръстил с журналистически тъпи от всички наречия по света. Стесел е мълчалив, много не приказва, но от време на време ругае японците (очевидно защото не са му заплатили изцяло). Генерълът много се радва на съобщението, че вестник „Еко дьо Пари“ обявил сред читателите си подписка, за да подкрепят бедния комендант и неговите куфари. С благодарност дава интервю пред кореспондента на този вестник Емил Дантес (за съжаление не зная от каква степен е роднинската му връзка с убицеца на нашия велик поет):

– А какво можеше да се направи? Нашият запас от провизии се изчерпа. Докараха ни само една лодка с брашно... Самата истина! Да не мислите, че не ми се късаше сърцето от решението да предам крепостта, за която съм се клел на царя да я пазя?...

По това време японците съобщават на пленените артурци, че те имат право да се върнат в родината, но могат да останат и в японски плен. Това не се отнасяло само за войниците, поради което офицерите от гарнизона решили да последват своите войници в плена. И за това също зададоха въпрос на Стесел, но той избягна отговора:

– Пленът е лична работа на всеки. Макар че аз не разбирам какъв е интересът им да киснат в плен, щом могат да се върнат в родината и да й бъдат полезни. Не го разбирам това...

На 16 януари – веднага след Кървавата неделя! – Стесел пристига в Петербург, който вече е обхванат от стачки по фабрики и заводи – започва революцията. На царя тогава не му е до него. Но аз все пак не пожелах труд да прелистя дневника на Николай II – току-виж, намерил съм нещо. Ето, прочитам, че царят е приел Н. Л. Кладо, избягал от Владивосток, ето тук за сбогуването му с адмирал Зиновий Рожественски, за втори път е приел Кладо, после е изпратил за Далечния изток подводни лодки... Стоп: „Потресаващо известие през нощта от Стесел за предаването на Порт Артур.“ След два дни още по-потресаваща новина: както се возела на шейничката, императрицата се ударила силно. 9 януари царят е отбелязал скромно: „Тежък ден...“

За Стесел не намерих нищо! Затова пък намерих за жена му. След завръщането в Петербург Вера Алексеевна Стесел веднага е купила търговска къща. И откъде-накъде? Е, да приемем, че японците са излъгали.

Но по време на обсадата комендантшата се занимава със спекула, вземайки за една крава 500 рубли, за една пуйка – 50, а за кокошка – 25 рубли... Ще прибавя към този ценоразпис, че кучешкото месо се е продавало в Порт Артур по 48 копейки фунта!

Най-накрая остава да кажа и последното: в боевете край Мукден японците придобиват ценен трофей – леглото, на което е спял Куропаткин. То е като постелята на младоженка – цялото в дантели и рюшчета. Леглото тържествено е закарано в Токио, там го поставят в музей и го показват срещу заплащане. Японците се нареждат бързо на опашка, за да се полюбуват на леговището на руския пълководец, който е заменил суворовския девиз „Окомер, бързина, натиск“ с друг: „Търпение, търпение и пак търпение.“ Разбира се, човек може да бъде търпелив, като лежи на такова легло, но колко време може да се подлага на изпитание търпението на другите?... Ще посоча един факт, който се знае от малцина у нас: през Руско-японската война Куропаткин става милионер.

Читателят е грамотен, нека сам си направи изводите...

В. И. Ленин пише в статията си „Падането на Порт Артур“: „Японците постигнаха главната си цел във войната. Прогресивна, напредничава Азия нанесе непоправим удар на изостанала и реакционна Европа. Преди десет години тази реакционна Европа начело с Русия се изплаши, че млада Япония разгроми Китай, и се обедини, за да ѝ отнеме най-добрите плодове на победата. С възвръщането на Порт Артур Япония нанесе удар на цяла реакционна Европа...”

Не руският народ, а руското самодържавие започна тази колониална война, която се превърна във война между стария и новия буржоазен свят. Не руският народ, а самодържавието стигна до позорно поражение. Руският народ спечели от поражението на самодържавието.“

Панафидин твърде жестоко беше разделен с Шаламов и на сбогуване те силно се разцелуваха. Връвчицата, с която ги бяха завързали стражарите, се оказа скъсана; матросът я смота накуп, като си я прибра за спомен... Каза през плач:

– В нашето село имаше една врачка, много умна бабишкера. Та тя казваше: когато някои хора си чукнат главите, без да искат, дълго ще бъдат заедно и ще мислят като един. Сбогом...

В пътническият влак целият вагон беше зает от китайци с много висок ръст. Стражарят обясни, че наскоро в Япония са пристигнали 600 китайски офицери на старата императрица Цъси. Обучени по-рано в Германия и в Русия, сега те са побързали да се учат наново при

победителите японци. Този път Панафидин го откараха далеч – в изолатора на остров Ниносима, доскоро безлюден, а сега новичките му бараки бяха пълни с пленници от гарнизона на Порт Артур.

Тук го намери мичманът от квантунския флотски екипаж Саша Трусов, син на командира на „Рюрик“. Той представи на Панафидин своя другар по нещастие, също мичман:

– Това е Володя Витгефт, синът на нашия адмирал.

Разговорът не вървеше, още повече че Саша Трусов искаше да научи как е загинал баща му, а Панафидин по време на боя не беше се качвал на мостика и нарочно поведе разговор за други неща:

– В нашето семейство например често можеше да се чуе: „Това беше преди войната“, „Това се случи след войната...“ Получи се някакъв стабилен водораздел – от и до. А ние, господа, принадлежим към едно поколение, което съвсем не може да се вмести с жизнения си срок в тези фатални рамки. Увиснали над пропастта на мира между две войни, ние не сме очаквали войната, тъй като твърде много умувахме за вечния мир... Струваше ни се, че ние, наследили победите на бащи и деди, от самата природа сме създадени само да побеждаваме!

Володя Витгефт се съгласи с него:

– Да. И дали не поради това бяхме безразлични към политиката, към развитието на оръжията? Животът жестоко отмъсти на всички ни заради нашето срамно равнодушие към подвизите на миналите поколения.

– Може би – кимна Саша Трусов. – Свикнахме да се отнасяме към раните на бащите с някакъв нехаен хумор. Струваше ни се, че като си припомнят някогашните страхове, те преувеличават заслугите си... Значи не сте видели баща ми мъртъв?

– Престани, Сашка! – трепна нервно младият Витгефт. – Зная например, че от татко е останал само един крак и са го хвърлили в морето с топовни салюти... От това съвсем не ми става по-леко. По-добре е да не знаем всички подробности.

Панафидин попита къде е сега ескадрата на Рожественски.

– Като че ли е в Мадагаскар – му отговориха те. – Какво може да промени сега в нашата съдба нейното пристигане? Нищо.

– Там е чичо ми, капитан втори ранг Керн, води миноносеца „Громкий“...

Панафидин мечтаеше да се завърне при своите в Мацуяма, но по никакви съображения японците го разкарваха по цялата страна, без да му позволят да отседне някъде за дълго, да завърже приятелски връзки.

Той пишеше писма – и до родината, и до Мацуяма, но отговор нямаше. През 1905 година режимът в лагерите за военнопленници се влоши, а лошо осведомените руски вестници продължаваха да кадят тамян за „човеколюбие“ на противника. Междувременно японското правителство отдавна беше започнало да призовава своя народ „да затегне коланите“ и, естествено, затегна докрай коланите върху оклющавелите тела на военнопленниците, които не знаеха тук на кого да се оплакват. Започнаха да държат пленниците полугладни. Офицерите, които си имаха пари, бяха оставени на „изхранване“ от паразитите бакали, които никога не връщаха ресто от каквато и да е банкнота, нахално твърдейки, че им трябва „благодарност“. Мнението за честността на японците силно беше разклатено, когато русите се сблъскаха с тези чакали, скубещи и последната копейка от бедняците.

Отзвукът от руската революция, изопачен от каналите на вражеската информация, вече достигаше японските брегове и на Панафидин никога още не му се беше случвало да чува толкова глупости, колкото през тези дни... Офицерите, настроени реакционно, се възмущаваха:

– На нашия „панаир“ сега само революция му липсваше! Всяка революция е като тор, върху който израстват какви ли не бурени. Така е мислел още Наполеон, когато е бил лейтенант...

– Пази боже! Нима върху този тор Наполеон по-късно е израсъл, подобно на див плевел?

– Не. Благоухаел е като цъфтяща лилия. Но всички тирани обичат да забравят онова, което са издрънкали през младостта си... За нас, верните слуги на престола, най-прекрасната демокрация е остър нож, намазан отгоре със сладък мед.

Либерално настроените офицери разсъждаваха иначе:

– Господа, нали няма да отричате, че благодатният вятър на реформите ще освежи нашето отечество, ще обнови тромавия и стареещ апарат на държавната власт... И по-добре е сега да се изпусне излишното налягане от котлите, отколкото да се чака кога тези котли ще избухнат с грохот, подобен на Везувий.

– Да върви всичко по дяволите! – намесваше се Панафидин в спора. – Аз съм на двадесет и две години, току-що съм влязъл в живота, но вече се чувствавам немощен старец... Бих искал точно да зная кой е виновен за нашите позорни поражения.

– Успокойте се, мичман, всичко ще се нареди.

– Кога? – бунтуваше се Паиафидин. – Или вие се надявате, че откъм морето ще дойде Рождественски и ще ви освободи от плен? Та аз

вече съм преминал изпитанието на Цушима! И зная, че няма друг път за ескадрата. Нея също я очаква Цушима, покрай която тя не може да премине...

Сякаш за да засилят позора на царизма, японците бяха събрали анкетни данни за почти поголовната неграмотност на пленените войници, които едва умееха да се подпишат, и тази позорна статистика бе публикувана в чуждестранния печат, като предизвика страшен смут в министерските кръгове на Петербург. Излизаше, че царска Русия заплаща с кръв и неграмотността.

– Не зная за вас, господа, но мен ме е срам, – казваше Панафидин. – Значи работата опира не само до качеството на снарядите, а има и дълбоки причини... Ясно е защо ни бият. Сутрин цяла Япония е изпълнена с гласове на учениците, в услуга на които в училищата има всичко, даже плувни басейни. Японските студенти така зубрят в трамваите, че на всеки завой падат в безсъзнание. А ние, великорусите, с пищовчетата и, бам – дипломата ти е в джоба... Ние всички с вас сме безбожни лентяи. Най-напред трябва да ни пердашат, а след това да ни учат...

През тези дни Япония изведнъж някак настръхна, подозрително притихна, сякаш се вслушваше в нещо отдалеч. Тревожните погледи на японците бяха обърнати към мъгливата далечина на океана, откъдето минаваха пътищата към Цушима. За тях, островните жители, морският фактор във войната си оставаше, както и преди, по-важен от сухопътния.

Неочаквано затихна и войната в Манджурия: Куропаткин, както му е редът, загуби сражението край Мукден и отново, както му е редът, оттегли назад войските, а фронтовата линия се стабилизира, сякаш застина в най-новите форми на войната – позиционните! Създаваше се впечатление, че японците, стреляйки лениво от време на време към нас, вече не са заинтересовани от по-нататъшното придвижване на север, към Харбин... Каква е била причината? Къде се е дянал устремът на самураите? Сега вече знаем, че Япония е била изтощена до крайност, а центърът на военните действия се пренася към проливите близо до Цушима, където главната схватка между двата флота ще реши изхода от цялата война...

Прибягвайки до шаблонния израз, тук пиша, че „делият свят е затаил дъх“, когато двете руски ескадри (на Рождественски и на Небогатов) завършват последното зареждане с въглища и поемат курс към остров Квелпарт, зад който заплашително зееят гърлата на Цушимските проливи

и където ги дебнат присвитите очи на адмирал Того, прилепени до лупите на оптичните далекомири от системата на Бар и Струд... Рано сутринта на 15 май берлинският милионер Менделсон изпраща в Петербург бърза телеграма до министъра на финансите В. Н. Коковцев. Съдържанието на депешата е такова, че Коковцев за миг се втрещава. Като първа с пръст и оправя ослепителния си маншет, министърът с господарски жест посяга към телефона. В сградата на Адмиралтейството взема слушалката управляващият Морското министерство:

– Адмирал Авелан слуша.

– Фьодор Карлович, вие още нищо ли не знаете?

– А какво трябва да зная, драги?

– При вас не са ли идвали съобщения от нашите ескадри?

– Дойдоха. За зареждането край бреговете на Анам.

– Ето какво... Не зная и как да го кажа. Държа в ръката си телеграма от Менделсон, който приятелски ми съобщава, че в боя край Цушима от нашите ескадри не е останало нищо.

– Това е някаква провокация на банковите главатари.

– Едва ли. Мисля, че след един-два часа аташетата от Лондон и Париж ще потвърдят тази... нелепост.

– Добре, Владимир Николаевич – отговаря Авелан. – Във всички случаи ще докладвам за тази нелепост на негово величество...

Веднага след победата при Цушима цяла Япония е обхваната от недържим разгул на най-груб, най-вулгарен шовинизъм. Самурайските вестници открито настояват за разправа над всички „акачихе“ („червеникави“, както наричат европейците). През тези дни руските военнопленници не са пускани от лагерите, а по улиците на градовете японците пребиват и оплюват наред всички „акачихе“ – американци, англичани, немци и прочие. Чак сега – след Цушима! – Япония горделиво се изпъчва като велика азиатска държава, на която всичко ѝ е позволено в Азия и в Тихия океан. Но политиката на Токио засяга интересите на Вашингтон...

На другия бряг на Тихия океан президентът в Белия дом изпитва голяма тревога. Тайно Рузвелт много иска Япония да се бие с Русия „дотогава, докато двете (държави) не бъдат напълно изтощени и мирът дойде при такива условия, които няма да създават нито жълта, нито славянска опасност“ – това са документално точните думи на Рузвелт! Подкрепяйки Япония, той желае отслабването на Русия, но сега, когато Русия е изгубила флота си, той не може да иска усилването на Япония. В историческа перспектива вече се забелязват смътните за момента черти на

бъдещата японска заплаха – и за Русия, и за Америка. Зад силуетите на потъващите руски броненосци се предусещат безформените миражи на Пърл Харбър, където някога ще хвърчат във въздуха, разцепени надве, американските линкори...

На 14 май завърши боят при Цушима, а на 18 май Токио се обърна към Рузвелт с молба за посредничество при сключване на мира. Но не Русия, а самата Япония беше показала слабост, признавайки неволно, че повече от Русия се нуждае от мир. Напласен от революцията, Николай II беше съгласен да седне на кръглата маса за преговори, а президентът Рузвелт предварително (и много охотно) застилаше с покривка тази маса в американския Портсмът...

ЦУШИМА! За нея Ленин пише: „Всички очакваха това, но никой не мислеше, че поражението на руския флот ще е такъв безпощаден разгром.“ От този безпощаден разгром бяха излезли, спасявайки се със стрелба от бордовете, доблестните крайцери. И сред тях бе героичната „Аврора“ със своята легендарна съдба.

Флагманският броненосец „Миказа“, на който се сражаваше Того, бе до такава степен обезобразен при Цушима, че изтощените му машини едва го влачеха. Офицерите от японския флот се срещнаха с офицерите от руската ескадра вече в бараката за военнопленници и сега нямаше защо да крият истината от своите противници. От тях нашите моряци научиха, че броненосците на Рождественски са стреляли точно и добре.

– Ако вашите снаряди притежаваха същата взривна сила като нашите – казваха японците, – резултатът от сражението би могъл да бъде плачевен за нас. Ние всички сме удивени от издръжливостта на вашите кораби, които бяха способни да продължават боя след страшни разрушения в корпусите и с пожари в надстройките, когато броненосците приличаха на огромни огньове.

– За нас – казваха руските офицери на японците – е удоволствие да чуем това, но... След боя няма защо да размахваш юмруци!

На 27 юни започнаха мирните преговори в Портсмът. Предчувствайки края на войната, японците малко облекчиха режима на пленниците, на офицерите се разрешаваше свободно пътуване из страната. Единственото, което изискваха от пленниците, бе да не седят повече от три часа в ресторантите и да носят специален знак върху дрехите. Използвайки това, Панафидин обиколи много градове, разпитвайки за познати и близки – кой е оцелял и кой не е. Спомни си, че Игор Житецки също искаше да попадне в ескадрата на Рождественски... „Какво е станало с него? Нима също е загинал?“ Той разпитваше:

– Никой от вас ли не е срещал мичман Житецки?

– А какъв е той?

– Мичман. Служеше при капитан втори ранг Кладо...

– Нещо не си го спомняме – отговориха на Панафидин в лазарета в Майдзуру. – Вярно, че Кладо беше в ескадрата, но след това изчезна някъде по английските брегове. А вашият мичман Житецки даже не го и познаваме. За първи път чуваме за такъв човек...

Накрая Панафидин събра сили да попита за съдбата на есминеца „Громкий“, командван от неговия роднина Керн – чичо Жорж, веселия и храбър капитан втори ранг. Отговориха му:

– Съдбата на „Громкий“ е загадка за всички ни. За този есминец се носят легенди, че уж е извършил подвиг, равен на подвига на „Стерегущий“... В Киото вече бяхте ли?

– Не. Канех се – каза Панафидин.

– Отидете. Казват, че в Киото има един оцелял от „Громкий“.

Фамилията му лесно се помни – Потьомкин.

В древния Киото, бившата столица на Япония, понасяха пленническите несгоди двама адмирала – Рожественски и Небогатов, заобиколени от своите шабове и флагофицери. Мичман Владимир Потьомкин още не беше се оправил от сътресението, разказът му напомняше телеграфна лента, която изстрелва къси фрази:

– Ние се бяхме устремили към Владивосток. Преследвах ни. Едновременно четири миноносеца. Отначало поддържахме двадесет и пет. Попадение в котела. Задържахме на седемнадесет. Свършиха снарядите. Падна флагът. Керн изпрати един матрос на мачтата. С пирони и чукче. Заковаха флага към мачтата. Неподвижно... След това вече нищо не си спомням. Дали Керн е потънал или са го убили – не зная.

Разбира се, чичо Жорж не е оцелял и тъжното е, че вече никога няма да види напечатан „Панафидинския Летописец“. Пак тук, в Киото, мичманът среща и Саша Трусов.

– Заповядайте! – каза Трусов, отваряйки тежките врати на един старинен японски храм. – Бъдете наш гост. Между другото, не сте ли чули какво става в Портсмът? По улиците японците дрънкат, че уж мирът вече бил подписан... Минете. Ето насам. По-смело.

Вътре в храма японците бяха преместили по краищата позлатените си богове, а средата на сградата бяха оставили за настаняване на пленените офицери от руския флот.

– Сядайте – каза той, посочвайки отворения куфар. – Реших да подреда пъртушините си... Виждате ли? Наследство от отминалото време, когато се перчех на брега. Прекрасен костюм от Хонконг, вратовръзка и нагръдник с идеален пластрон, всичко е както трябва... Мама много обичаше да ме вижда докаран.

– Мама? – повтори Панафидин. – Аз се познавах с майка ви и със сестра ви. Виждахме се на вечерите в дома на лекаря Парчевски на „Алеутска“, където свирех на виолончело. Спомням си как веднъж майка ви каза, че много ѝ приличам на нейния син... тоест на вас, Александър Евгениевич.

– Възможно е – съгласи се Трусов-младши, след като огледа Панафидин. – Имаме еднакво телосложение... Какво гледате така?

– Гледам... – каза Панафидин, прехвърляйки нещата в куфара. – Гледам и си мисля. А ако ви взема всичко това?

– Защо? – учуди се Трусов.

– За да го предам на майка ви.

– По какъв начин?

Панафидин премери на своя врат чуждата якичка:

– Точно по мярка! Веднъж избягах от плен... по време на войната. Какво ще стане, ако се опитам отново да избягам... в мирно време?

Настъпи продължителна пауза. После мичман Трусов бързо навърля в куфара всички неща от своя тоалет и го захлупи.

– На мене също ми е идвала наум такава безумна мисъл. Но не ми стигаше решителност... Вземайте всичко заедно с куфара. Ето ви и моите пари.

Панафидин попита като за нещо съвсем обикновено:

– Какво да кажа на майка ви?

– Нека чака. Аз скоро ще се върна.

– Но аз ще се върна преди вас... ако ми провърви!

Денят беше 23 август – ден, в който бе подписан Портсмътският мирен договор. Япония преживяваше бурни дни, по улиците имаше толкова сбивания, толкова демонстрации, митинги и пожари, че на полицията не ѝ беше до някакъв си „акачихе“, който препускаше вечерта с дженерикша по посока на пристанището Осака...

В пристанището имаше няколко кораба, ярко осветени с електричество, но на Панафидин му предстоеше да познае кой от тях ще откачи най-рано вързалата. Сега мичманът имаше само един документ за самоличност – собствената дързост, която понякога е по-скъпа от всякакъв пътнически билет за класа „лукс“ (с вана и двойно легло). Не трябваше да се суети, за да не привлече вниманието на пристанищните пазачи.

„Какво ли не става на този свят!“ – каза си мичманът...

С уверената крачка на човек, който си знае цената, Сергей Николаевич се изкачи по сходнята на френския параход „Прованс“, използвайки удобния момент, когато изпращачите слизаха на брега, а пътниците се качваха на палубата. При това третият (или четвърти) помощник на капитана, още младо момче, беше се зазяпал в жените и Панафидин, като мина покрай него, леко повдигна цилиндъра на главата си. След това изтича на променадка, където се шляеха някакви господа с безцеремонни дами, важно крачеше един китайски компрадор и се разхождаха две бърбиви японки. В този момент мичманът беше благодарен на майка си, която го накара да научи френски език, и на Морското училище, което безмилостно му беше втъпило трайно познаване на английския. Позаглеждайки се към мостика, Панафидин забеляза, че капакът на пътния компас още не бе отворен, а капитанът не бързаше да проверява машинния телеграф. Вързалата дебели колкото човешка ръка, превити на осморки, оставаха както преди затегнати върху пристанищните

кнехтове. Колкото се може по-равнодушно, той се обърна към китайския търговец:

– Изглежда, нашето отплаване се забавя?

Компрадорът прекрасно владееше английски:

– Да, полицията на Осака се претрепа да търси онези глупави американци, които тези дни са ограбили банката, след като убили касиера. А къде могат да избягат с парите? Само в Шанхай... Затова и всички кораби, заминаващи за Шанхай, полицията ги подлата на обиск.

Панафидин изстина. Разбира се, че японците ще отворят куфара му, в който е свито онова кимоно хаори със знака на руски военнопленник. Трябва нещо да се измисли. Но... какво? Вестникарските басни за онези гратисчии, които кръстосват океаните върху купчини въглища или в трюмовете, където цвърчат плъхове, са добри за глупаци, а Панафидин знаеше, че всички бункери и трюмове преди излизане в морето са здраво и плътно затворени. Широката, застлана с арабски килими стълба със стъклени перила го отвеждаше към долната част на парахода...

– Какво ли не става по този свят – уверено повтори на глас.

Оказа се в бара, полутъмен и почти празен. Небрежно поиска уиски. През широкия прозорец видя, че при трапа капитанът вече приема цяла глутница полицаи и чиновници на японската митница. Веднага беше вдигната сходнята, за да се прекъсне връзката с брега. Мичманът погледна надолу – ако скочи от кораба върху пристана, счупването на двата крака бе сигурно, високо е!

И сега го обзе абсолютно спокойствие.

– Още едно уиски – каза той на гарсона.

В паметта на мичмана още витаеше миризмата на отвратителна супа от настъргана ряпа, в ушите му не стихваха дивите вопли на японските грешници от военния затвор Фукуока: „Ха-ха-ха-ха...“ И изведнъж забеляза една усамотено седяща жена с поразителна красота, която държеше между тънките си пръсти чаша с кръшон. „Къде ли съм я виждал? – изтръпна Панафидин. – Нима това е тя?“

Веднага изплува споменът за горещата вечер във Владивосток. Игор Житецки, бързаш на връщане от телеграфа, студеното кафе-гласе в сладкарницата на Адмиралтейската градина... Да, да! Именно в онази вечер, наблизодо тях седеше тази красавица, по някакво чудо пренесена от улица „Светланска“ в бара на френския параход „Прованс“.

Отдалеч се любуваше на непознатата. Познанията му по японски език се оказаха достатъчни, за да разбере долетялата от горната палуба фраза на полицаия:

– Започваме обиколката от този борд, като ще се движим по посока на часовниковата стрелка, за да завършим огледа в ресторанта за пътници...

Панафидин нямаше какво да губи. Приблужи се до жената:

– Не зная коя сте, а и вие няма да знаете кой съм аз. Но лицето ви се е врязало в паметта ми още от една среща във Владивосток. Аз съм офицер от руския флот и избягах от японски плен. Ако сега ме хванат, отново ще бъда хвърлен в затвора. А съм още млад, искам да отида у дома... във Владивосток. Помогнете ми.

– Добре – отговори невъзмутимо жената и не помръдна от мястото си, докато не допи кръшона. – Сега елате с мене – надигна се тя – и разкажете нещо смешно.

Непознатата заведе мичмана в помещение от първа класа; една от междинните каюти ѝ служеше за спалня.

– Веднага се съблечете и лягайте – каза тя.

Твърде силно щракнаха ластичетата на корсета и, излетял встрани като унитарен патрон от боен снаряд. На вратата вече чукаха – полиция! Панафидин притихна под яркочервеното одеяло, а неговата спасителка, едва откряхнала вратата, даде възможност на японците да се убедят, че е гола.

– Но аз вече спя – каза тя и се чу как японските полицаи продължиха нататък, звънтейки със сабите...

Настъпи тишина. Жената тихо легна до него.

– Как се казвате? – попита Панафидин.

– Джени...

Зад борда шумно изпляскаха вързалата, хвърлени от брега. Във вътрешността на „Прованс“ бойко затракаха машините.

– Толкова съм ви благодарен – каза мичманът.

– Всичко това е много забавно – отговори Джени, протягайки ръка, за да го прегърне. – Но има само една незначителна подробност, която променя нещата...

– Каква именно?

– Аз никога не съм била във Владивосток...

И като го каза, тя се впи в мичмана с дълга и разтърсваща целувка. Това вече не беше Виечка с нейния регламент от три секунди.

Руският консул в Шанхай не изпадна във възторг от разказа на Панафидин за приключенията му.

– Не разбирам как ви е дошло наум да рискувате, след като мирът

вече е подписан? След някой и друг месец щяхте да бъдете депортиран за родината по официален път. Всички руси обичат да разбиват врати, които лесно могат да се отворят с обикновено натискане на дръжката. Впрочем седнете, господин мичман...

Каза, че ще съобщи на посолството в Пекин, даде му пари само до Владивосток:

– Ще се доберете някак си. На добър път.

Владивосток съвсем не беше се изменил през времето, докато го бе нямало. Но Скридлов не беше тук. Адмиралът бе отзован в Петербург на работа в Главния морски щаб и сега цялата морска част беше подчинена на Йесен. Сергей Николаевич реши, че най-напред следва да навести вдовицата на капитан първи ранг Трусов.

Естествено, предстоеше му да издържи много тежка сцена, но Панафидин беше донесъл в дома на Трусови и радостна за майката вест – синът ѝ е жив, ето куфара му, ето, сами виждате, облечен съм с неговия костюм, връщам ви неговата любима вратовръзка. Вдовицата не започна да разпитва за подробностите около гибелта на мъжа ѝ на мостика на „Рюрик“, за което Панафидин ѝ беше благодарен.

– Тези проклетни крайцери – каза тя по време на чая. – Не случайно винаги съм се страхувала от тях. Студени, железни, страшни, няма къде да се обърнеш от теснотия... А вие сега къде ще отидете, мичман?

– На крайцерите! – отговори ѝ Панафидин.

Йесен посрещна приветливо мичмана:

– Трябва веднага да ви предупредя, че руският флот преживя такава страшна катастрофа, след която не останаха кораби, затова пък се получи излишък от офицери. Няма свободни места! Впрочем – добави контраадмиралът – няма да възразявам, ако някой от командирите на крайцери ходатайствава пред мене за зачисляването ви в екипажа извън щата...

Флагманът „Русия“ димеше леко на опразнения рейд, но там вече имаше друг командир; „Гръмбой“ беше влязъл за капитален ремонт, а от дълбочината на дока още стърчаха мачтите на „Богатир“. В отдел „Личен състав“ седеше непознат капитан първи ранг и остреше купчина изписани моливи, влагайки в това действие широката си руска натура. Създаваше се впечатление, че дори да струпат тук моливи до коляно, той всичките ще ги подостри. Панафидин каза, че очевидно сега има някаква „опашка“ за крайцерите и затова е склонен да го имат предвид в тази „опашка“:

– Избягах от плен. И съм чист като гълъб.

– Вие бягате, а за нас – грижите. Не мога да ви включа в списъците, докато не пристигнат документите.

– Откъде?

– От Япония, естествено. Трябва да знаем колко сте прекарвали там, за да спазим законността при определяне на заплатата. Лошото е, че не сте дочакали организираното изпращане за родината.

– Какво съм виновен, че се стремях към родината!

– Можехте и да потърпите. А сега няма да ви запиша в крайцерските екипажи, докато не пристигне от Токио нужната документация...

Панафидин тръгна към вратата, но се върна:

– Извинявайте, че ви откъсвам от сериозни занимания. За предпоследния поход на „Рюрик“ бях предложен за „Владимир“... мисля, че даже с мечове и лента. Какво е положението в Петербург? Утвърдена ли е кандидатурата ми за орден, или не?

– Доколкото си спомням... Как е фамилията ви?

– Панафидин. Сергей Николаевич Панафидин.

– Не. Не съм срещал вашето име.

От щаба мичманът излезе на „Светланска“ като оплут. И наистина! Струвало ли си е толкова да се мъчи, като извършва два пъти бягство, та тук, вече вкъщи, още набрал скорост, да се намуши върху острите копия на бюрократичните моливи? Никак не му се искаше да се обръща за помощ към Стеман, но все пак, надвил себе си, се упъти към доковете. „Богатир“ беше натиснал с дъното си обтегачите на килблоковете; запълнените с дърво пробойни върху корпуса му изискваха обков с листова стомана, каквато – уви! – не се намери в складовете на пристанището. Крайцерът, който някога беше образец чистотайник, изглеждаше замърсен, червените петна от миниум върху бордовете му приличаха на небинтовани рани...

– Да, да, влезте! – отговори на почукването Стеман.

В унисон с крайцера изглеждаше и неговият командир – още по-оплешивял, отпуснат, с торбички под очите. Облечен във всекидневен кител, капитанът първи ранг някак бледнееше сред наредбата на своя салон, където от стари времена още блестяха гордо огледалата, лъщеше лионското кадифе върху параваните край леглата и мебелната тапицерия.

– Досещам се за какво сте дошъл – каза Стеман.

– То не е трудно да се досети човек, Александър Фьодорович: аз съм млад, а докато е младост, се прави кариера. Не се срамувам от тази дума, тъй като не съм кариерист, но всеки офицер има нужда да служи.

– И сте решили да се върнете на моя „Богатир“?

– Ако ми съдействувате за завръщането. Стеман каза, че това не зависи, от него:

– За съжаление каюткомпанията не е гумена. Ако приема вас, значи трябва да изхвърля някого на брега.

– Жалко... Нима аз, младият офицер, сега години наред ще чакам, докато Русия възстанови и поднови своя флот?

Стеман вдигна нагоре ръце като в размисъл и с рязко движение ги отпусна върху дръжките на креслото: пляс!

Въпросът му беше абсолютно неочакван:

– А... вашето виолончело? И то ли загина с „Рюрик“?

Панафидин му разказа при какви обстоятелства то беше разцепено на две от форщевена на японския крайцер „Адзумо“.

– А – усмихна се Стеман, – командир на „Адзумо“ беше Фуджи... някога мой приятел. Неведнъж сме си пийвали с него в Нагасаки... преди войната, естествено. Как изглежда той сега?

Панафидин неочаквано се озлоби:

– По-добре от вас – отговори му нервно...

Той някак си поновому видя Стеман. Пред него беше човек, явно потиснат от това, че войната, от която бе очаквал адмиралски „орел“ върху еполетите, жадувал бе за ордени и почести, тази война се превърна за него в крах. От капитана първи ранг беше останал един дребнав еснаф, който твърде дълго бе стоял на опашка пред касата, но бе получил по-малко, отколкото е очаквал. Обаче Стеман беше разбрал фразата на мичмана „Фуджи изглежда по-добре от вас“ и затова реши да си отмъсти.

– Знаете ли – каза изведнъж Стеман, – много съжалявам за вашето прекрасно виолончело. Но още повече съжалявам за вас... Вие много ревностно се стремяхте да се прехвърлите от моя „Богатир“ на „Рюрик“, а сега след „Рюрик“ се върнахте при моето строшено корито. Жал ми е за вас... много – повтори, злорадствувайки, Стеман. – Сега приличате на мъж, който след развода с жена си отново я моли за отминалата любов. Ако бяхте по-разумен, при мене щяхте да станете лейтенант. А вечер можехте да свирите на виолончелото с господин Парчевски...

Панафидин чак потрепера от обида.

– Разрешете да ви напусна? – изправи се мичманът.

– Не смея да ви задържам... хи-хи-хи!

След визитата в доковете мичманът беше налегнат от лоши мисли.

Консултът в Шанхай, острецията моливи в шаба, най-сетне, язвителният Стеман – никой даже не му благодари за всичко, което беше изтърпял, и като че ли бяха готови да смятат не за заслуга, а да го обвиняват заради неговите бягства от плен, сякаш бе нарушил изискванията на устава. Като не знаеше къде да се дene от самия себе си, Панафидин надникна в магазина за ноти на братята Сенкевич, които още през стъклото на витрината се усмихваха на мичмана.

– Не искате ли да прегледате някои нови неща при нас? Ето изпратили са ни Скрябин от Москва, ето и Рахманинов... всичко най-ново. Прекрасни издания – на фирмата „Юргенс“.

Панафидин прелисти небрежно нотите:

– Благодаря. Но аз осиротях... уви, така е. Стана му още по-гадно. Помисли си дали да не влезе в болницата и да се полекува малко от някаква болест?

Медицината е такова нещо, че щом легнеш на болничното легло, и веднага ще ти намерят болести. Потънал в такива тъжни мисли, Панафидин излезе под звуците на войнствен марш, идващ откъм зеленината на Адмиралтейската градина. В кафенето седна под един чадър. Както и миналия път, поръча си кафе-гласе. Беше му неуютно, самотно. Оглеждайки разсеяно публиката, мичманът изведнъж скочи, като едва не събори с коленете си нестабилната масичка...

Да! Както и миналия път, тя бе тук.

Жената с ослепителната красота усамотено пиеше лимонада.

Но нали сега той знаеше името ѝ. Най-сетне, имаше мъжки права над нея... Панафидин се приближи решително:

– Джени! Какво щастие, че отново ви срещнах. Нямам думи да изразя сложните чувства, които успяхте да предизвикате у мене...

Без да го изслуша докрай, красавицата започна да вика силно:

– Миша... Миша! По-скоро ела... но къде си? Към тях вече се приближаваше солиден капитан втори ранг с бял мундир и гамаши от бяла кожа.

– Какво се е случило, прелест моя? – попита той, неправилно изговаряйки „р“.

– Щом ти се отдалечи, и този мичман... изведнъж започна да ми прави някакви странни намеци. Уж че аз с него... о, ужас!

Капитанът втори ранг пощипваше брадичката си в стил „дъо катр“.

– Дайте обяснение! Или се познавате със Зинаида Ивановна?

Панафидин и сам не знаеше как да обясни всичко:

– Виждате ли, наскоро пътувах по море от Осака за Шанхай... без

билет, разбира се. Но в първа класа на френския параход „Прованс“. Не може да греша! Възможна ли е такава прилика?

– Какъв Шанхай? – възмути се капитанът втори ранг. – Каква прилика? Злато мое, кога си успяла да отидеш в Шанхай?

Красавицата даже се обиди:

– Ама аз какво... да не съм луда? Никога не съм ходила в Шанхай и няма да отида. Какво има да правя там?

Абсолютно изумен, Панафидин ѝ се поклони:

– Извинете ме, аз май нищо не разбирам.

– Аз също – каза капитанът втори ранг – се отказвам да разбера на какво основание се хвърляте към едка дама с неприлични намеци. И в края на краищата, аз по-добре зная къде ходи моята жена...

Панафидин ту пребледняваше, ту се изчервяваше от срам:

– Аз ви поднасям, господин капитан втори ранг, най-дълбоките си извинения. Но вашата съпруга си прилича умопомрачително с онази дама, която придружавах до Шанхай...

– До Шанхай от Осака? – попита капитанът втори ранг.

– Тъй вярно.

– А как попаднахте там?...

Панафидин разказа накратко своите патила и капитанът втори ранг, явно заинтригуван, протегна ръка на мичмана:

– Беклемишев Михаил Николаевич, имам чест... във Владивосток командувам подводните лодки, които докарах сам от Петербург върху железопътни платформи. Да върви по дяволите този Шанхай... Седнете, мичман. Да си поговорим.

Да се разговаря с Беклемишев, беше истинско удоволствие. Той се оказа човек с висока култура, технически грамотен, в крак с последните постижения на науката. Михаил Николаевич бе фанатик на подводното плаване, като смяташе, че бъдещето на морските войни ще е в удара изпод водата. Панафидин поговори двадесетина минути с капитана втори ранг и самият пламна от желание да се гмурне в непознати гибелни бездни. В отговор на нерадостния му разказ за митарствата с крайцерите Беклемишев изрази съчувствие:

– Да, това е тежко, тежко е... съгласен съм. Хайде да направим така. – Той изтегли от джоба си златен часовник, шракна с капачето. – Зиночка, ти искаше да направиш воаяж по магазините и това е много мило от твоя страна. А докато ти си заета с дамски занимания, ние със Сергей Николаевич ще направим една увлекателна разходка...

Разходката завърши на транспорта „Шилка“, около който се

полюляваха 13 подводници: „Скат“, „Форел“, „Налим“, „Сом“, „Палтус“ и други; гледани от високо, те приличаха по нещо на големи галоши. Будеха тревога поставените навсякъде бидони с бензин и върху тях – зловещи надписи: „Една цигара е твоята смърт!“

– Няма да крия от вас – рече Беклемишев, – че на офицерската публика й се гади от моите подводни лодки като от истинско рициново масло. Всички са съгласни и на дълбачка да плават, само да не виждат тези железни ковчези, които честичко потъват, горят и експлодират... Но за това пък при нас е пълно с вакантни места!

– Аз съм съгласен! Да потъвам. Да горя. Да експлодирам.

– Това е чудесно.

Докато работата се протакеше, Панафидин се настаняваше в различни стаи на общежитието при Морското събрание, където обитаваха неспокойни флотски офицери, загубили корабите си и чакащи вакантни места. Разграбваха всякакви длъжности, бяха съгласни да отидат даже и на пристанищни буксири, за да теглят по рейда шлеповете с пясък и камъни... Новината, че Панафидин е позволил на капитан втори ранг Беклемишев да го подмами, посрещнаха без завист:

– Тук не се знае и върху водата как да се задържи човек, а вие отивате под водата. Че нали на „Шилка“ при Беклемишев са се събрали все непоправими – нещо подобно на клуб за самоубийци... После ще съжалявате!

На мичмана всичко му омръзна. Реши да се разходи. Сложи чиста якичка, с дълги краища. Закачи си кортика. Взе ръкавиците.

– Не знаете ли какво има днес, в Морското събрание?

– Лекции няма никакви – отговори му съседът. – Библиотеката е отворена. Е, и ресторантът, както винаги!

В библиотеката на Морското събрание той прегледа последните броеве на вестниците, без да намери в тях нещо особено, освен това, че южната част на Сахалин се отстъпва на японците, а Вите, който при преговорите бе направил тази отстъпка на японците, получава титлата граф. Е, какво пък! Имало е княз Потьомкин-Гаврически, имало е Суворов-Римникски, имало е княз Кутузов-Смоленски, а сега са ошастливили руския народ с появяването на „граф Полусахалински“.

– Смешно ми е – без смях каза мичманът.

Пред матроса инвалид, служител на библиотеката, Панафидин пуна върху подноса една рубла и матросът му се поклони:

– Благодаря, ваше благородие. Нали трябва да се яде...

Мичманът се упути към ресторанта и на вратата се сблъска почти

лице в лице с Игор Житецки, който го лъхна с миризма на лориган, а идеалният път в прическата му лъщеше от превъзходен брилянтин.

Приятелят от гардемаринските години широко разпери ръце:

– О, Серьожа! Колко се радвам, драги!

Панафидин от учудване даже направи крачка назад:

– Ти? А пък аз те търсих, Игор.

– Къде?

– Из цяла Япония, сред пленниците от ескадрата на Рождественски.

Но не те намерих... Кладо също не се намери.

– А аз не съм и бил на ескадрата – спокойно отговори Житецки. – Да не съм такъв глупак, че да се замесвам в тази авантюра? Николай Лаврентиевич също не вярваше в успеха на Зиновий.

– Но нали заминахте за ескадрата на Рождественски.

– Какво от това! Важното беше да се замине... Защо да стоя тук, в тази дупка? А в Питер животът клокочи. Такива перспективи... вълнуващи! Точно сега, когато от флота са останали счупени грънци, кой друг, ако не ние, младите, трябва да правим кариера? Та нали вече е ясно: старците се изложиха при Цушима, на мястото на тези архивни глупаци идва ново поколение...

Чак сега Панафидин забеляза лейтенантските еполети върху раменете на Житецки, а на гърдите на приятеля му редом със „Станислав“ блестеше с емайла си и орденът „Владимир“ (наистина – без мечове).

– За какво? – попита той, като чукна ордена с нокът.

Житецки се престори на наивен юноша:

– Не ги дават напразно. Вършили сме за победата всичко, което можехме. Не могат всички да стрелят с оръдия... Е, добре. За това после. Ти насам ли си? – Той посочи ресторантския салон. – Тогава пак ще се видим...

Панафидин седна в ъгъла на ресторанта пред бутилка коняк. Старата обида клокочеше в душата му. Усещаше я почти физически. Разбира се, няма смисъл да завижда, но... „Вече е лейтенант!“

„Хайде стига – каза си той, изпивайки до дъно две чашки една след друга. – Да вървят по дяволите всички! Ще се погмуркам с подводници-те половин годинка, и ще заслужи лейтенантски еполети... честно!“

В ресторанта се върна Житецки и минавайки покрай него, с приятелска сърдечност сложи ръка на раменете му:

– А ти защо стоиш в ъгъла? Да вървим на нашата маса. Там имам моя компания. Събрани са полезни хора... и за тебе също.

Панафидин напълни догоре трета чашка.

– Игор, за какво си се върнал във Владивосток?
– А ти не се ли досещаш, приятелю?
– Да си призная, не.
– Дойдох да пращам сватове за Вия Францевна. Можеш да смяташ, че вече си получил покана за нашата сватба...

Конякът глухо шумеше в главата на мичмана.
– Поздравявам те... зестрата е богата, нали?
Върху лицето на Житецки се появи гримаса на отвращение:
– Работата не е в парите и ти добре ме познаваш. Въпросът опира до чувствата, а Вия отдавна ги изпитва към мене.

– А ти?
– Какво аз?
– Изпитваш ли ги?
– Безусловно. Чувствата са проверени. И от времето. И от разстоянията. Е, хайде, хайде – задърпа той. Панафидин към своята маса. – Тук са свои хора. Ето, виждаш ли, тук е и капитан първи ранг Селищчев от отдел „Личен състав“. Ако имаш затруднения с назначаването, сега на чашка ще обсъдим всичко...

В лицето на споменатия Селищчев мичманът разпозна онзи тип, който енергично и „здравомислещо“ наостряше шабните моливи.

– Върви – каза той на Житецки. – После ще дойда...
Конякът като че ли покриваше с електрически убождания тялото му. През шума от гласове той улавяше тенора на Житецки:
– Господа! В Русия всеки индивид е ковач на своето щастие. Ако вие искате да имате успех в живота, постарайте се предварително да си изберете добри родители, за да можете още в ембрионално състояние да усетите цялата прелест на бъдещото битие...

– Браво, Житецки, браво! – подкрепи го Селищчев.
Панафидин рязко се надигна от масата. По права линия, без да сви- ва никъде, мичманът тръгна за таран на тази компания от смеещи се негодници и устремен към целта, почти сладостно потръпваше от справедлива ярост...

– Сваляй! – заповяда той на Житецки, като се приближи до него.
– Какво да сваля?
– Ето всичко това – и еполетите, и ордените.

Край масата настъпи тишина. Ресторантът също, притихна. Почувствувал всеобщото внимание, Панафидин вече не говореше, а крещеше:

– Отговори! Защо всички честни хора по време на война са винаги много зле и защо на подлещите във войната винаги им е добре?

Лицето на Житецки посивя, стана почти като гипс.

– Е, виждаш ли – опита се да го обърне на шега. – Това вече не е благородно флотско „джаф“, а по-скоро най-обикновено „грух-грух“.

Панафидин се вкопчи в ордените му и ги откъсна.

– Мерзавец, подлец... ти ли трябва да ги носиш? Там, далеч оттук, загинаха хиляди... и даже кръст нямат на гробовете! Само вълни... единствени вълните...

... Сутринта един непознат лейтенант с голяма бенка на бузата събуди Панафидин:

– Безпокоя ви по настояване на Игор Петрович. Очевидно на мене ми предстои да бъда негов секундант и аз ви моля, господин Панафидин, да се погрижите за намиране на човек, който да ви секундира. Желателно е да бъде с дворянски произход, за да има дуелът благороден характер. Вие ме разбирате...

Когато в европейските страни дуелите излязоха от мода, в монархическа Русия те бяха изкуствено възродени и затвърдени в битка на офицерското съсловие със специален указ от 18 май 1894 година. Руското законодателство продължаваше да смята дуела за престъпление, но бе принудено да оправдава офицерите, още повече че който откажеше да се бие, биваше изпращан в оставка, без да е подавал молба...

Панафидин се качи на дежурния катер, който се приближи до борда на флагманската „Русия“, и намери лейтенант Петров Х.

– Извинявайте. Отдавна помня вашия номер от флотските списъци, но в паметта ми не е останало вашето име и презиме.

– Алексей Константинович – представи се Петров Х.

– Алексей Константинович, нужен ми е секундант за дуел и си помислих, че няма да ми откажете такава услуга. Познавам ви като мъжествен човек, заедно с вас неведнъж съм участвувал в „призови групи“ на японските кораби. И освен това вие просто сте ми симпатичен.

– Благодаря ви за оказаната чест – каза Петров Х, като въздъхна тежко. – При цялото ми уважение към вас се отказвам да ви бъда секундант, тъй като съм убеден противник на дуелите, при които тържествуват не доказателствата за истината, а единствено случайният каприз на изстрела. Но дори и да бях привърженик на дуелите, все едно – бих ви отказал...

– Защо?

– Разберете ме правилно и не ми се сърдете. Дуелът ще доведе във всички случаи до разследване, ще викат секундантите в щаба и тогава,

току-виж, ги изхвърлят от флота. А пък аз твърде много ценя службата си на крайцерите. Освен това съм семеен човек... имам деца!

– Извинявайте – не настоява повече Панафидин.

– Впрочем желая ви успех – изпрати го Петров Х.

Мичманът не се обиди и отиде на „Шилка“, където внимателно го изслуша капитан втори ранг Беклемишев.

– Съвсем не е време за това! – разстрои се той. – Но аз разбирам, че не можете да се откажете. Съгласен съм да ви помогна в това глупаво занимание. Още повече че за разлика от другите мен оставка не ме заплашва. Защото няма желаещи за моето място...

В магазина за оръжие „Лангелите“ срещу сто рубли залог секундантите взеха под наем старомоден калъф с пистолети за дуел. Според правилата от кодекса за дуелите противниците получават оръжие по жребий. Както показва следствието, Беклемишев беше казал на лейтенанта с бенка на бузата:

– В нашите ръце е съдбата на хора! Нека да преместим с един милиметър мушките, за да не уцелят и двамата... За това ще знаем само вие и аз!

Но секундантът на Житецки се бе възпротивил:

– Дуелът е въпрос на чест. Как може вие, дворянинът, да ми предлагате подобни фокуси?

Беклемишев му отговори раздразнено:

– Но нали от един милиметър зависи човешки живот. Вие, лейтенант, навярно още не сте срещали смъртта отблизо и затова трудно можете да ме разберете. Ако животът ви беше се подредил другояче, щяхте да се съгласите да преместите даже с цял сантиметър мушките...

До четвъртък Панафидин не усещаше никакво вълнение, спеше нормално, хранеше се с апетит, а това, което предстоеше да стане край Рекичката на признанията, му се струваше някаква дреболия. И наистина той ли, дете е преживял страшната касапница на крайцерите близо до Цушима, ще се страхува от черния гледец на пистолета? В петък се погрижи за външността си, избърсна се спокойно, нае файтонджия и потегли към Гнилия кът.

Всички се бяха събрали на просторната поляна, от която се виждаше заливът Златният Рог. Житецки се разтъркваше, поглеждайки често към небето. Лейтенантът с бенка на бузата направи решително крачка към Панафидин, скрил ръце с пистолетите зад гърба си.

– В коя ръка? – попита той.

– Все ми е едно. Дайте например в дясната...

Днес Беклемишев изглеждаше лошо. Нервно дърпаше златната верижка на часовника на гърдите си и по това приличаше на братовчедата Плазовски, който обичаше да си играе с шнурчето на пенснето.

– Ще припомня правилата – каза Беклемишев. – Дистанция двадесет и пет крачки. Времето – четири секунди. Можете да стреляте при устното броене „Едно, две, три – стой!“. Всичко ясно ли е?

– Благодаря – отвърна Панафидин.

Отведоха него и Житецки в двата края на поляната. Наредиха им да застанат с гръб един към друг. След това прозвуча команда:

– Можете да се обърнете с лице... приближавайте се!

Високата влажна трева се заплиташе под краката. В небето крещяха чайки: „Чи стевий? Чи стевий?“

Методичният диктат на времето:

– Едно... две... три... стой!

Панафидин не помръдна. Изстрелът бе заслепяващ. Житецки отпусна ръката, в която държеше пистолета:

– Бог ми е свидетел, че не съм му мислил злото...

Още дълго Панафидин стоя неподвижен.

После въздъхна, поглъщайки дълбоко чистия утринен въздух. Започна да се обръща някъде настрани и падна върху хълбок.

Беше още жив и за него не бе успяла да угасне синевата на пристанището. Още го заслепяваше белият камък на вълшебния руски град. Панафидин гледеше настойчиво по посока на рейда, от който веднъж бяха заминали крайцерите, но не се завърнаха обратно.

Бе останал само един и той позна своя флагман:

– „Русия“ – прошепнаха устните, изстивайки.

В джоба на мундира му намериха извадка от някаква книга: „Русия е безразлична към човешкия живот и към хода на времето. Тя е безмълвна. Тя е вечна. Тя е непобедима...“

„Панафидинският Летописец“ беше отпечатан в Москва десет години след неговата гибел. Гробът на мичмана бе забравен и безмилостно стъпкан от времето, също както гробовете на прадедите му...

Оттогава са изтекли много и много години...

Върху твърдото дъно, сякаш поставен върху здрав пиедестал, крайцерът „Рюрик“ си остава за нас вечен паметник на руския героизъм. Над него, падналия в смъртоносен бой, сега преминават стремително новите кораби от новата епоха с екипажи от новите поколения.

Над „гроба“ на „Рюрик“ съветските крайцери пускат в морето венци, изплетени от маргаритки, набрани от зелените поляни на далечната родина. И тогава в негова чест гърмят салюти!

Корабите са като хората – те също имат нужда от слава, от уважение и от безсмъртие... Вечна им памет!

Но даже и загиналите кораби имат бъдеще.

25 януари – 3 март 1985 година, Рига.

КРАЙ

© 1985 Валентин Пикул
© 1989 Юлия Пенева-Павлова, превод от руски

Валентин Пикул
, 1985

Сканиране, разпознаване и редакция: MesserSchmidt, 2008

Публикация

Валентин Пикул. Крайцерите
Роман из живота на един млад мичман

Превела от руски Юлия Пенева-Павлова, 1989
Редактор Васил Данов
Художник Стефан Десподов
Художествен редактор Огнемир Киров
Технически редактор Елисавета Зорова
Коректор Анка Ангелова

Формат 84×108/32. ЛГ VI/566.

Дадена за печат на 15. IX. 1989 г. Подписана за печат на 3. I. 1990 г.
Печатни коли 18. Издателски коли 15,12. УИК 17,13. Издателска поръчка № 62.
Техническа поръчка № 91184. Код 24/95363/5617–129–89. Цена 1,93 лв.

Военно издателство, София, 1989
Печатница на Военното издателство

Молодая гвардия, 1985

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7471>]